

Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja Omaura

**Seurantatutkimus Omaura-toimintaan osallistuneiden
nuorten elämänvaiheista 1995–2001**

Opetusministeriön julkaisu 2005:33

Elsi Veijola

Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja Omaura

**Seurantatutkimus Omaura-toimintaan osallistuneiden
nuorten elämänvaiheista 1995–2001**

Opetusministeriön julkaisuja 2005:33

Elsi Veijola

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi>

<http://www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/index.fi>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä

Kannen kuva / Omslagsbild: Teija Metsänperä

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, Helsinki, 2005

ISBN 952-485-024-9 (nid./htf)

ISBN 952-485-025-7 (PDF)

ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2005:33

Tiivistelmä

Veijola, Elsi

*Syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja Omaura
Seurantatutkimus Omaura-toimintaan osallistuneiden
nuorten elämänvaiheista 1995–2001*

Tutkimuksessa selvitetään Omaura-oppilaiden kotitaustaa, opiskelua, elämänhallintaa, työllistymistä, perheellistymistä sekä nuorten syrjäytymiskehityksen mahdollista yhteyttä kotitaustaan. Lisäksi selvitetään nuorten, vanhempien ja opettajien mielipiteitä projektista ja sen kehittämistarpeista.

Tutkimuksen kohteena oli 28 oppilasta, jotka olivat lukuvuonna 1995–1996 peruskoulun viimeisellä luokalla. Tutkimusta varten tehtiin useita haastatteluja, viimeinen keväällä 2001.

Omaura-projektit perustuvat Saksan ja USA:n vastaaviin kokeiluihin, joissa koulun teorialajaksot ja työlajaksot paikkakunnan yrityksissä ja muissa yhteisöissä vuorottelevat. Projektit ovat olleet Mannerheimin Lastensuojeluliiton koordinoimia. Myöhemmin projektien koordinointi kuitenkin siirtyi Omaura-yhdistykselle. Tutkimusta tehtäessä näitä projekteja oli Suomessa 10 paikkakunnalla ja tutkimuksen valmistuessa noin 20 paikkakunnalla, joten Omaura-malli on laajentunut huomattavasti.

Oppilaat haastateltiin kolmeen kertaan runsaan kahden vuoden sisällä eli Omaura-vuoden aikana syksyllä 1995 ja keväällä 1996 sekä runsas vuosi peruskoulun päättymisen jälkeen syksyllä 1997. Opettajien ensimmäinen haastattelu ajoittui vuoden 1996 alkuun ja toinen Omaura-vuoden loppuun. Vanhempia haastateltiin yhden kerran, ja heidän haastattelunsa sijoittui ajalle joulukuusta 1995 - maaliskuulle 1996.

Tämän jälkeen nuoret haastateltiin vielä kerran huhti-kesäkuussa 2001, jolloin oli kulu-
nut noin 5,5 vuotta ensimmäisestä haastattelusta ja 3,5 vuotta edellisestä haastattelusta. Myös opettajia haastateltiin tässä vaiheessa vielä kerran sen selvittämiseksi, minkälaista on heidän käsityksensä mukaan olla opettajana Omaura-toiminnassa ja miten tätä toimintaa voitaisiin kehittää jatkossa.

Omaura-hanke tuntui tulevan koulun tilanteeseen kuin tilauksesta, sillä siinä oli otettu käyttöön kokonaan uusi mahdollisuus: nuoren ohjattu työskentely paikkakunnan yrityksissä ja muissa työpaikoissa koulutyön ohessa ja lisäksi vielä siten, että työjaksot sisällytettiin opetussuunnitelmaan. Tässä on ajateltu, voisiko Omaura-kokeilu olla se kipinä, joka sytyttäisi oppimismotivaation nimenomaan niissä pojissa, joille kouluopiskelu on vastenmielistä.

Elämönhallintaan liittyviä seikkoja selvitettiin mm. nuorten mahdollisesti tekemillä rötöksillä sekä alkoholin ja huumeiden käytöllä. Elämönhallinnan voidaan katsoa selvästi lisääntyneen Omaura-toiminnan aikana. Omaura-vuoden aikana rikokset olivat vähentyneet siten, että kahdeksalla näistä aikaisemmin rikoksiin syyllistyneistä nuorista ei esiintynyt lainkaan rikkomuksia. Neljä nuorta oli lopettanut viimeiseen haastatteluun mennessä huumeiden käyttämisen. Kuvaavaa on myös se, että syksyn 1997 seuranta-haastattelussa melkein 80 prosenttia tästä ryhmästä ilmoitti elämönhallintansa lisääntyneen.

Oppilaat on kevään 2001 haastattelun perusteella luokiteltu menestyjiin (13 nuorta), paikkaansa hakeviin (5 nuorta) ja syrjäytyneisiin (9 nuorta). Yhtä nuorta ei tavoitettu haastateltavaksi vuonna 2001. Menestyjien kotitaustasta huomattiin, että yhdeksän heistä tuli tutkimuksen jaottelun mukaisesti kodista, jossa oli vähän riskejä. Syrjäytyneistä taas neljä tuli runsaiden riskien kodista ja viidellä oli ns. useiden riskien kotitausta. Runsaiden riskien kodista tulevista kaksi oli siirtynyt vuoden 2001 haastattelun perusteella menestyjien joukkoon.

Omaura-toiminnasta voi tämän tutkimuksen perusteella todeta, että se on vartenotettava mahdollisuus auttaa syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta peruskoulun viimeisen vuoden aikana.

Useiden vanhempien haastatteluista näkyy heidän tyytyväisyytensä Omaura-toimintaan. Samoin moni nuori on kokenut, että Omaura-luokka on ollut se ratkaiseva apu nuoren kehityksessä parempaan suuntaan.

Avainsanat: nuorten syrjäytyminen, Omaura-projekti, peruskoulumalli, elämänkulku, kotitausta, ammatillinen koulutus, työelämä

Abstract

Veijola, Elsi

Young people at risk of social exclusion and Omaura

*Follow-up study of episodes in the life of the young people
who participated in the Omaura-project 1995–2001*

The study examines the family backgrounds, life-management skills, education, employment and subsequent family formation of pupils involved in the *Omaura* (Creating your own career) experimental project. The possible link between the social exclusion of young people and their family background is also analysed, and the views of young people, parents and teachers concerning the project and its shortcomings are presented.

The study subjects comprise 28 pupils who were in their final year of comprehensive school in 1995/96. A number of interviews were conducted for the study, the last of which was conducted in spring 2001.

The *Omaura* project is based on a system piloted in Germany and in the USA, in which theoretical learning at school is alternated with periods of work in local businesses and other organisations. The Finnish project was first coordinated by the Mannerheim League for Child Welfare and later on by a special *Omaura* association. There were *Omaura* schemes in ten localities at the time of the study, and in about 20 when the study was completed, representing a very laudable increase.

The pupils were interviewed three times over a period of more than two years: in autumn 1995 and spring 1996 (i.e. the *Omaura* year) and in autumn 1997, just over one year after leaving school. The teachers were interviewed twice: at the beginning and end of the spring term 1996. The pupils' parents were interviewed once, during the period December 1995 - March 1996.

A follow-up interview with the young people was conducted between April and June 2001, about 5.5 years after the first and 3.5 years after the final interviews. The teachers were also interviewed at this time to gauge their feelings about teaching in the *Omaura* project and to find out their suggestions for developing the work further.

The *Omaura* project turned out to be very opportune as it offered a completely new option: supervised employment for young people in local businesses and other organisations in addition to their schoolwork. These periods of work are also included in the curriculum. The findings suggested that the *Omaura* system might boost the motivation of boys who find school unappealing.

The life management skills of these young people were analysed in terms of any delinquency or alcohol and drug use. Their life management skills can be said to have improved clearly over the *Omaura* year. During the year, there was a marked decrease in delinquency; eight young persons with a delinquent past did not commit any offences. In addition to this, four young people had stopped using drugs by the time the last interview was conducted. Another typical finding was that in the follow-up interview in autumn 1997, nearly 80% of the group thought that their life-management skills had improved.

On the basis of the spring 2001 interview, the pupils were grouped as achievers (13 persons), those in transition (5) and those at risk of exclusion (9). One pupil could not be reached for an interview in 2001. The breakdown of the study showed that when it came to home background, nine of the achievers came from households characterised by a low level of risk. Of those at risk of social exclusion four came from homes characterised by a high level of risk and five had home backgrounds characterised by moderate risk. According to the 2001 interviews, two of the pupils who came from homes characterised by high risk had moved into the group of achievers.

On the basis of this study, it can be said that the *Omaura* project can offer a feasible alternative for helping young people who are at risk of social exclusion during their last year of comprehensive school.

Many of the parental interviews revealed that the parents were satisfied with the *Omaura* project. Many of the young people also felt that the *Omaura* class was the key factor that helped them turn their lives around.

Keywords: young people at risk of social exclusion, *Omaura* (Creating your own career) project, comprehensive school model, life-course, family background, further education, employment

Esipuhe

Nuorten syrjäytyminen tuli ensimmäistä kertaa viralliseen toimenkuvaani opetusministeriössä vuonna 1992. Tosiasiallisesti olin kuitenkin joutunut miettimään näitä asioita jo lähes kymmenen vuotta aikaisemmin tullessani esittelijäksi opetusministeriön nuorisotoimistoon vuonna 1983. Tällöin toimenkuvaani kuului kuntien ja läänien nuorisotyö.

Omaura-projektista taas kiinnostuin tultuani nimitetyksi opetusministeriön edustajana Mannerheimin Lastensuojeluliiton vetämän projektin johtoryhmään 1990-luvun alussa. Peruskoulussa ei ole ollut paljonkaan opetusmenetelmiä ja -sisältöä koskevia kokeiluja, ja kiinnostuin uudesta kokeilusta heti alussa. Projektissa kiinnosti myös laaja kansainvälinen yhteistyö, joka sekin on ollut harvinaista peruskoulun piirissä. Joissakin Omaura-projekteissa oli myös yhteistyötä koulun ja nuorisotyön välillä siinä mielessä, että muutamissa projekteissa oli toisena projektin ohjaajana opettajan lisäksi nuorisotyöntekijä. Toimiessani kymmenen vuotta nuorisotyön hallinnossa olin saanut tutustua myös nuorten maailmaan ja nuoriso-ongelmiin, mikä on ollut arvokas kokemus nuorten haastatteluja varten.

Väitöskirjani on jatkoa liseniaattitutkielmälleni, joka valmistui vuonna 2000. Liseniaattitutkielmaa varten tehtyjen haastattelujen lisäksi on väitöskirjatyön yhteydessä tehty vielä yksi haastattelu keväällä 2001.

Sekä liseniaattitutkielmani että väitöskirjani ovat kuuluneet opetusministeriön jatkokoulutushankkeeseen, jonka puitteissa olen saanut yhteensä kolmen kuukauden palkallisen virkavapauden tutkimustöitäni varten ja oikeuden julkaista väitöskirjatyöni opetusministeriön julkaisusarjassa. Tästä olen kiitollinen opetusministeriölle. Samoin olen kiitollinen ohjauksesta ja tuesta professori Raimo Konttiselle, joka toimi opetusministeriön jatkokoulutustöiden ohjaajana ja lisäksi työni toisena esitarkastajana.

Väitöskirjaani liittyvät haastattelut ja kirjoitustyö on tehty pääosin virassa ollessa iltaisin, viikonloppuisin ja lomien aikana. Tekstiä olen voinut tarkistaa ja viimeistellä lähes kokopäiväisesti syksystä 2003 lähtien.

Olen myös kiitollinen ohjaajilleni professori Risto Rinteelle, professori Joel Kiviraumalle sekä toiselle esitarkastajalle dosentti Markku Jahnukaiselle. Emeritusprofessori Aarni Nyberg on tarkistanut tekstiä yhdessä kanssani. Kiitokset myös lehtori Paula Sajavaaralle, jonka kanssa olen saanut neuvotella kieliasuun liittyvistä kysymyksistä.

Miehelleni Kaille olen kiitollinen väitöskirjatyössä saamastani tuesta ja avusta oikoluvussa. Lapseni Johanna, Susanna, Lauri ja Katriina ovat olleet apuna ja tukena työssäni. Poikani Laurin apu tietokoneongelmien ratkaisuihin on ollut erittäin tärkeä. Lapsenlapseni Eero, Tuomas, Kasper, Jesperi, Elmeri, Maria ja Heikki ovat tuoneet virkistystä tutkijan arkeen.

Suuret kiitokset kuuluvat myös entisille työtovereilleni Tapio Kalevalle avusta taulukoiden ja kuvien laadinnassa, Teija Metsänperälle taitavana designerinä ja Erkki Saloselle kirjastopalvelujen avuliana hoitajana.

Helsingissä 17 lokakuuta 2005

Elsi Veijola

Sisältö

	Tiivistelmä	3
	Abstract	5
	Esipuhe	7
1	Johdanto	12
2	Mitä elämänkulun tutkimus on?	17
3	Syrjäytymiskehitys ja koulu syrjäytymisen näkökulmasta	20
3.1	Syrjäytyminen käsitteenä ja syrjäytymisen eri muodot	20
3.2	Nuorten syrjäytymiskehitys	22
3.3	Kotitaustan vaikutus nuorten syrjäytymiskehitykseen ja koulutukseen hakeutumiseen	26
3.4	Käyttäytymishäiriöiden ja rikollisen käyttäytymisen synty	30
3.5	Koulutuksesta syrjäytyminen ja tukitoimet syrjäytymisvaarassa oleville	32
	3.5.1 Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukitoimet peruskoulussa	32
	3.5.2 Koulutuksesta syrjäytyminen ja syrjäytymisen ehkäisy ammatillisessa koulutuksessa	34
3.6	Pinnaaminen, huumeiden käyttö ja rötöstely	37
3.7	Sukupuolen vaikutus syrjäytymiskehitykseen	39
4	Omaura-projektit	41
4.1	Omaura-projektien synty ja nykyvaihe	41
4.2	Produktiivinen oppiminen ja Omaura-projekti kansainvälisenä hankkeena	42
4.3	Omaura-projektin tavoite	43
4.4	Omaura-projektin opetussuunnitelma ja toteutus	43
4.5	Kuopion Tekevä-projekti	46

5	Tutkimustehtävä, -aineistot ja näkökulma	48
5.1	Erytispedagogisia seurantatutkimuksia	48
5.2	Tutkimusnäkökulma	50
5.3	Tutkimustehtävä	51
5.4	Aineiston keruu	52
5.5	Aineiston analysointitavat	59
5.6	Tutkimuksen luokituksia	60
5.7	Elämäkerrat	64
6	Nuorten taustat	66
7	Nuorten kasvuympäristö ja koulunkäynti	71
7.1	Mitä vanhempien haastattelusta selvisi?	71
7.2	Nuorten kotiolosuhteet ja asuminen	74
7.3	Koulunkäynti ja koulumenestys	75
7.4	Sukupuolten väliset erot	76
7.5	Elämäkertahaastattelun tuloksia	79
7.6	Ongelmia koulussa	80
7.7	Asevelvollisuuden suorittaminen	83
8	Peruskoulun jälkeinen koulutus	84
8.1	Opiskelu, työelämä ja työttömyys yleisesti	84
8.2	Koulutus ja koulutuksen keskeytyminen	86
8.3	Koulutus ja kotitausta	87
9	Nuoret työelämässä	90
9.1	Työllisyys keväällä 2001	90
9.2	Työsuhteet ja työtehtävät	92
9.3	Työllistyminen ja kotitausta	92
9.4	Uratyypit	93
10	Perhe-elämään suuntautuminen	96
10.1	Nuorten itsenäistyminen ja perheen perustaminen	96
10.2	Perheet, seurustelu, parisuhteet ja kotitausta	97
11	Sosiaalinen sopeutuminen	99
11.1	Alkoholin käyttö	99
11.2	Huumeiden käyttö	100
11.3	Rikollisuus ja rötöstely	102
11.4	Skinit	104

12	Menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet	106
12.1	Elämänsä määrittelyä	106
12.2	Menestyjät	108
	12.2.1 Vähäisten riskien kotitaustasta menestyjäksi	109
	12.2.2 Useiden riskien kotitaustasta menestyjäksi	112
	12.2.3 Menestyjäksi runsaiden riskien kotitaustasta huolimatta	114
12.3	Paikkaansa hakevat	115
	12.3.1 Useiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi	115
	12.3.2 Runsaiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi	117
12.4	Syrjäytyneet	119
	12.4.1 Useiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi	119
	12.4.2 Runsaiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi	122
13	Tuloksia ja näkemyksiä Omaura-projektin vaikuttavuudesta	125
13.1	Lopputuloksista ja tulosten merkityksestä	125
13.2	Nuorten näkemyksiä	129
13.3	Vanhempien mielipide	130
13.4	Opettajien haastattelu kesällä 2001	130
14	Pohdinta	132
14.1	Tutkimuksen luotettavuus	132
14.2	Kehittämisaikatuksia	134
14.3	Jatkotutkimustarpeita	136
	Lähteet	137
	Liitteet	
	Liite 1. Taulukoiden ja kuvien luettelo	146
	Liite 2. Haastattelulomakkeet	148

1 Johdanto

Syrjäytymisen ehkäisyä on pidetty varsin laajasti esillä 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun yhteiskunnallisissa keskusteluissa. Tilanteen korjaamiseksi on perustettu erilaisia työryhmiä, ja muutaman viime vuoden aikana syrjäytymisen ehkäisy on otettu huomioon yhä enemmän poliittisessa päätöksenteossa. Euroopan unioni on perustanut köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyä koskevan hankkeen, ja jokaisessa EU-maassa annettiin ensimmäinen kansallinen syrjäytymisen ehkäisemistä koskeva toimintaohjelma vuonna 2001. Jatkossa vastaavanlainen ohjelma on tarkoitus antaa aluksi aina kahden vuoden välein.

Suomen hallituksella oli syrjäytymisen ehkäisy kahdessa edellisessä hallitusohjelmassaan ja se on myös vuoden 2003 hallitusohjelmassa. Kaikki keskeiset ministeriöt ovat pohtineet syrjäytymisen vastaisia toimia omissa ohjelmissaan. Keväällä 2002 hallitus käynnisti opetusministeriön, työministeriön sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön yhteisen osallisuushankkeen nuorten syrjäytymistä ehkäisevien toimien käynnistämiseksi. Opetusministeriö julkaisi keväällä 2003 muistion lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisystä koulutuksessa. Syrjäytymisestä on myös tehty viime aikoina useita tutkimuksia, joista uusimpia on Helneen tutkimus Syrjäytymisen yhteiskunta (2002).

Perinteinen koulu on näyttänyt jo pitkään epäonnistuvan joidenkin nuorten kohdalla, sillä koulussa nuori jää ongelmiseen melko lailla yksin. Sopeutumattoman ja oppimisvaikeuksista kärsivän nuoren

tueksi koululaitos on rakentanut erityisopetuksen, mutta joustavia kokeiluja nuoren koulumotivaation lisäämiseksi ja ylläpitämiseksi ei toistaiseksi ole koulussamme kehitetty riittävästi. Koulu kohtaa koko ikäluokan, ja siksi koululla on mahdollisuus myös huomata lasten ja nuorten mahdolliset ongelmat paremmin kuin monella muulla hallintosektorilla.

Koulun ohella myös nuorisotyö toimii syrjäytyneiden lasten ja nuorten parissa. Nuorisotyössä on etusijalla erilaisten toimintojen ja tapahtumien organisoiminen nuorisolle. Erityisnuorisotyössä puututaan nuorten ongelmiin suhteellisen joustavasti, joskin ongelmien ilmetessä pitäisi mennä vieläkin syvemmälle kuin mihin nuorisotyöntekijän taidot riittävät.

Tässä tutkimuksessa selvityksen ja pohdinnan kohteena oleva Omaura-hanke tuntui tulevan koulun tilanteeseen kuin tilauksesta, sillä siinä käytettiin nuorten aktivoimiseksi kokonaan uutta mahdollisuutta: nuoret kävivät työssä koulutyön lomassa, ja työjaksot sisällytettiin opetussuunnitelmaan. Omaura-toiminta voi merkittävästi lisätä nimenomaan niiden poikien oppimismotivaatiota, joille kouluopiskelu on usein vastenmielistä.

Suomessa ei ole aikaisemmin tutkittu laajasti työelämäpainotteiseen peruskouluopiskeluun osallistuneita oppilaita ja heidän myöhempiä elämänvaiheitaan (ks. kuitenkin Jahnukainen 2001d; Sarlin 2001).

Omaura-projekti ei yleensä leimaa oppilasta samalla tavoin kuin tarkkailuluokka, sillä ainakin osassa kouluista Omaura-toimintaa tarjotaan oppilaille innostavana ja tavoiteltavana vaihtoehtona tavalliselle peruskoulun yhdeksännelle luokalle. Käytännössä nämä nuoret ovat kuitenkin useimmiten erityisoppilaita siirrettyjä, sillä siirtämisellä koulut saavat erityisopetuksen järjestämiseen lisää resursseja, mikä mahdollistaa esimerkiksi pienemmän luokkakoon. Omaura-toimintaan tulevien sopeutumisasikeudet ovat yleensä lievempiä kuin perinteiseen tarkkailuluokkaan siirtyvien. Työssä olemista hyödyntävä peruskoulukokeilu helpottaa lisäksi peruskoulusta ammatillisiin opintoihin siirtymistä.

Tähänastisissa tutkimuksissa ei ole laajasti käsitelty peruskoululaisen osallistumista työelämään.

Omaura-toiminta on laajin työelämän ja peruskoulun yhdistämistä koskeva kokeilu. Vastaavia kokeiluja on 18:ssa Euroopan maassa. Lukuvuonna 2002-2003 Omaura-kokeiluja oli jo noin 20:ssä suomalaisessa koulussa. Toiminnan tutkimusta voi siis pitää perusteltuna.

Suomalaisessa koulutuksessa on nykyään kiinnitetty yhä enemmän huomiota lisäarvoon, jota työelämä tuo koulutukseen. Näin on varsinkin ammattillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakoulujen antamassa koulutuksessa. Peruskoulun viimeiselle luokalle on otettu ns. TET-jakso (työelämään tutustuminen kahden viikon aikana). Oppilaat ovat pitäneet sitä hyvin myönteisenä vaiheena, mutta tätä työelämän oppimisjaksoa ei voi pitää riittävänä nuoren työelämään tutustumisen kannalta. Työelämän tuominen mukaan peruskouluvaiheeseen on yksi uusi mahdollisuus taistella nuorten syrjäytymistä vastaan.

Somerharju (1996) on määritellyt Omaura-projektin seuraavasti: "Projektissa on kysymys ennen kaikkea kaupungin hyödyntämisestä oppimisympäristönä, sillä kaupunkihan tarjoaa kulttuuri-, harrastus- ja työmaailmoissaan myös mitä laajimpia mahdollisuuksia oppimiseen. Ajatuksena on, että nuoret eivät vieraannu yhteiskunnasta oppiessaan mahdollisimman paljon työelämässä. Esimerkiksi ranskaa ja kotitaloutta voi oppia työskentelemällä ranskalaisessa ravintolassa, kemiaa kemian tehtaassa, fysiikkaa optikolla tai polkupyöräverstaassa, historiaa museoissa jne."

Edelleen Somerharjun (1996, 187-196) mukaan ajatellaan, että nuorta, joka ei ole kiinnittynyt mihinkään, ei auteta pakottamalla hänet suorittamaan tehtäviä tai vastaavasti pakottamalla käyttäytymään koulussa hyväksyttävällä tavalla. Nuorta auttaa se, että häntä tuetaan näkemään ja lähestymään omaa elämäntilannettaan eri näkökulmista. Monet nuoret eivät ymmärrä oppimisen ja koulutuksen merkitystä tai mielekkyyttä eivätkä saa koulu yhteisössä riittävää tukea kehitys- ja oppimisprosessilleen. Perinteisessä koulussa opiskellaan usein ymmärtämättä opiskelun tarkoitusta, eikä koulussa opittu tietoa tämän vuoksi siirry koulun ulkopuolelle.

Koululla on yhteistyökumppaneita työ- ja yhteis-

kuntaelämän joka saralla. Yhteistyö pedagogin, työpaikan vastuuhenkilön ja oppilaan välillä on tiivistä. Jos opiskelija työskentelee vaikkapa sairaalassa, on työpaikan vastuuhenkilön osattava tarjota työtehtäviä. Pedagogin on taas osattava liittää tehtävät osaksi koulukurssia. Hänellä on oltava ammattitaitoa ohjata koulukurssin opiskeluprosessi.

Suomen Omaura-projektin esikuvina ovat olleet New Yorkin ja Berliinin vastaavat projektit.

New Yorkin City as School syntyi vuonna 1972 kahden vuoden suunnittelun tuloksena. Koulussa oli aluksi 61 oppilasta. Vuonna 1998 oppilasmäärä oli lähes 2 000. Koulu toimii Manhattanilla vaihtoehtoisena High Schoolina. Opiskelijat opiskelevat eri puolilla kaupunkia 5–32 tuntia viikossa. (Somerharju 1998, 62–69)

Berliinin kaupunki kouluna -projekti käynnistyi vuonna 1987 kolmen vuoden intensiivisen suunnittelun pohjalta. Ratkaisevan virikkeen uudenlaisen kouluprojektin toteuttamiseen antoi vierailu New Yorkin The City as Schoolissa. Berliiniläiset matkustivat New Yorkiin, koska siellä oli 60 luvun lopulla ollut samoja ongelmia kuin heillä tuolloin, eli nuoria ei enää saatu houkutelua kouluihin. Lisäksi New Yorkin kouluviranomaiset olivat antaneet kouluille vapauden kehittää omia opetussuunnitelmiaan, joilla vastata yhteisön erityisongelmiin. (Somerharju 1998, 62–69)

Ulkomailla näitä projekteja kutsutaan siis kaupunki kouluna -projekteiksi, mutta meillä nimeksi on otettu *nuorten oma ura*, koska *kaupunki kouluna* -nimi sekoittuisi kuntaliiton projekteihin, joissa on usein mukana sana kaupunki. Suomessa jokainen projekti on kunkin kunnan itsenäinen hanke ja keskusorganisaationa toimi vuoden 1996 loppuun asti Mannerheimin Lastensuojeluliitto Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana. Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksen päätyttyä vuoden 1997 alusta MLL:n hoitamia koulutusta, konsultointia ja ulkomaisia yhteyksiä hoitamaan perustettiin Omaura-yhdistys.

Omaura-projekti on ollut alusta lähtien kansainvälisesti aktiivinen, mikä juontaa juurensa jo projektin syntyvaiheisiin. Vastaavia projekteja toimii tällä hetkellä 18 maassa, ja ne muodostavat kansainvälisen produktiivisten koulujen verkoston INEPS:n,

joka järjestää kongresseja vuosittain. Minulla on ollut mahdollisuus osallistua näihin kongresseihin vuonna 1996 Kuopiossa ja 1999 Berliinissä. On ollut mielenkiintoista nähdä, miten monenlaisia kouluja tähän produktiivisen oppimisen malliin – kuten saksalaiset sitä nimittävät – liittyy. Osa berliiniläisistä kouluista oli keskittynyt oppimisvaikeuksista kärsivien lasten auttamiseen. Tähänkin malliin koulun ja ohjatun työtoiminnan vuorottelemisen näytti sopivan hyvin. Suomessa ei tällaista mallia vielä ole. Oli myös ilo nähdä, miten innostuneita opettajat olivat opetustyöstään tällaisessa projektissa verrattuna perinteiseen kouluun.

Omaura-projekti toimi lukuvuonna 1995–1996 kahdeksalla eri paikkakunnalla eli Helsingissä, Riihimäellä, Mikkelissä (aikaisemmin myös Mikkelin maalaiskunnassa, joka on nyt liitetty Mikkelin kaupunkiin), Kuopiossa, Jyväskylässä, Joutsenossa, Vaasassa ja Espoossa. Kun koulutuksen ja työelämän yhdistäminen näytti olevan varsinkin ammatillisessa koulutuksessa yleinen puheenaihe, päätin tutkia asiaa. Oli tarvetta selvittää myös, miten Omaura-kokeilu oli selviytynyt kokeilun alkuvaiheessa ja miten oppilaat ja vanhemmat olivat sen kokeneet.

Kun seuraa peruskoulun ylimpien luokkien opetusta, tulee pohtineeksi, olisiko koulussamme syytä alkaa ajatella, ettei oppimisen tarvitse tapahtua ainoastaan koulurakennuksessa. Oppia voi paljon myös ympäröivässä yhteiskunnassa, jossa on mahdollista tutustua jo varhain työelämään. Työ on aikuiselle tavallisesti se elämänpiiri, jossa vietetään suuri osa elämästä.

Koska selvin osoitus kouluvaikeuksista näytti olevan nimenomaan koulupinnaus, on tämä asia tutkimuksessani keskeinen. Poissaolot koulusta ovat suurimpia syitä, miksi oppilaat valitaan tai valikoidut Omaura-projektiin. Toinen hyvin ymmärrettävä syy projektiin valikoitumiseen on ollut häiriökointi tunnilla, mitä osoittaa jo sekin, että yhden Omaura-ryhmän pojista noin puolet (viisi poikaa) oli entisiä Esy-oppilaita (Esy = sopeutumattomien oppilaiden erityisopetus, josta on käytetty myös nimitystä tarkkailuluokkaopetus). Lisäksi projektiin tultiin suoraan vanhempien toivomuksesta. Vanhemmat näkivät projektin pelastuksena lapsensa koulunkäynnille. Useat tutkimusryhmän nuorista

olivat myös itse innostuneita tulemaan mukaan.

Tieteenfilosofisilta lähtökohdiltaan tutkimukseni on fenomenologis-hermeneuttinen eli siinä pyritään ymmärtämään ja kuvailemaan. Tutkimuksen kohteena olevia oppilaita ja heidän elämäänsä tarkastellaan pääasiassa heidän omien kokemustensa ja kuvaustensa pohjalta. Hyvänä lisänä ovat vanhempien ja opettajien kertomukset ja kuvaukset. Olen myös itse yrittänyt kuvata haastattelutilanteessa saamaani vaikutelmaa. Luvun 5 väittämissä ei kerrotun kehityksen oleteta johtuvan ilman muuta Omaura-projektista, sillä projektin vaikutusten osoittaminen on vaikeaa. Tässä tutkimuksessa kuvataan pääasiassa näissä nuorissa tapahtuvaa kehitystä, josta osa olisi ehkä tapahtunut, vaikka he eivät olisi olleetkaan mukana Omaura-projektissa.

Tämä tutkimus on jatkoa lisensiaattityölleni, jossa tutkittiin kolmen eri paikkakunnan Omauraluokkia. Siihen osallistui 28 yhdeksännen luokan oppilasta, joista 19 oli poikia ja 9 tyttöjä. Oppilaita haastateltiin kolme eri kertaa runsaan kahden vuoden sisällä eli Omaura-vuoden aikana syksyllä 1995 ja keväällä 1996 sekä runsas vuosi peruskoulun päättymisen jälkeen syksyllä 1997. Opettajien ensimmäinen haastattelu ajoittui vuoden 1996 alkuun ja toinen Omaura-vuoden loppuun eli keväeseen 1996. Vanhempia on haastateltu yhden kerran.

Aineistoa täydennettiin nuorten haastattelulla huhti-kesäkuussa 2001, jolloin oli kulunut noin 5,5 vuotta ensimmäisestä haastattelusta ja 3,5 vuotta edellisestä haastattelusta. Myös opettajia haastateltiin tässä vaiheessa vielä kerran, sillä haluttiin saada selville heidän käsityksensä siitä, minkälaista on olla opettajana Omaura-projektissa, sekä siitä, miten tätä projektia voitaisiin kehittää jatkossa. Viimeisessä haastattelusta puuttui yksi poika, joten ryhmän koko oli lopussa 27. Aikaisempien haastattelujen tiedoista en kuitenkaan ole vähentänyt tämän pojan tietoja, sillä hänen mukanaolonsa ei mielestäni aiheuttanut sekaannusta.

Tutkimustyön lähtökohdana ovat Omaura-oppilaiden elämänsä tapauskuvaukset. Lisäksi havaintoja pyritään vertailemaan jo olemassa olevaan tilasto- ja tutkimusaineistoon suomalaisten nuorten aikuistumisprosessista. Raportoinnissa pyritään

sopivasti yhdistämään sekä laadullinen tapauskohtainen että ryhmittäinen kvantitatiivinen tarkastelutapa. (Vrt. Jahnukainen 1997, 5.)

Tutkimuksessani lähdän liikkeelle syrjäytymisen käsitteestä ja selvitän myös syrjäytymisen ehkäisytöitä. Omaura-malli on yksi kouluun liittyvä hanke syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tässä mallissa on merkittävää ohjatun työtoiminnan tuominen koulu yhteisöön ja peruskoulun verkottuminen työelämään päin.

Nuorten kotitaustan vaikutuksista hänen myöhempään kehitykseensä on useita tutkimuksia (esim. Kivirauma 1989, 1995; Jessor, Donovan & Costa 1991; Pulkkinen 1997; Jahnukainen 1997; Rönkä 1999a; Järvinen 1999; Kärkkäinen 2004). Oli kiinnostavaa tutkia sitä, minkälainen on se nuori, joka ei viihdy peruskoulussamme, ja mitä hänen hyväkseen voitaisiin tehdä. Omaura tuntui vastaukselta moniin kysymyksiin, esimerkiksi siihen, miksi niin monen oppilaan on jatkuvasti vaikea lähteä aamulla kouluun. Miksi koulussa oleminen on vain vetelehtimistä päivästä toiseen ilman, että koulussa kunnolla opitaan mitään? Miksi koulussa viihdytään huonosti? Oli myös mielenkiintoista selvittää, millaisia olivat ne nuoret, joita Omaura-projekti auttoi eniten. Voisiko projekti auttaa alkavan päihde- ja rikoskierteen katkaisemisessa? Tutkimus ei antanut kaikkiin kysymyksiin suoraa vastausta, mutta se valotti kuitenkin näiden nuorten elämänsä kulkua ja sitä, miten he kokivat Omaura-vuoden verrattuna aikaisempiin peruskoulukokemuksiinsa.

Tutkimuksen sisältö on kokoavasti seuraava:

Johdannon jälkeen *luvussa 2* esitellään elämänsä kulkututkimuksen teoreettista taustaa. *Luvussa 3* selvitetään syrjäytymiskehityksen käsittelyä aikaisemmissa tutkimuksissa ja erityisesti sitä, miten lasten ja nuorten syrjäytyminen näkyy koulussa, sekä koulun toimia syrjäytymisen ehkäisyssä. *Luku 4* kuvaa Omaura-projektien syntyä ja kansainvälistä toimintaa, tavoitteita, opetussuunnitelmaa ja esimerkkejä projekteista.

Luvussa 5 esitetään tutkimustehtävä, aineiston keruu, aineiston analysointitavat sekä elämänsä viivat kertomuksineen, jotka pyydettiin nuorten haastatte-

lujen tueksi. Elämänviiva toi esille joitakin uusia piirteitä haastateltavasta ja hänen vaiheistaan.

Tutkimustehtävänä oli selvittää Omaura-projektin merkitystä nuorten aikuiselämän ensimmäisten ratkaisujen teossa ja elämänhallinnassa. Lisäksi tutkittiin kotitaustan ja nuorten mahdollisen syrjäytymiskehityksen yhteyttä sekä Omaura-projektin asianosaisten – nuorten, vanhempien ja opettajien – mielipiteet Omaura-projektista ja sen kehittämisestä.

Tutkimustehtävän ja tutkimuksen kulun selvittämisen jälkeen kuvataan *luvussa 6* nuorten taustatiedot eli ikä, sukupuoli, nuorten huoltajat, perheen lapsiluku, vanhempien koulutus ja sosioekonominen asema sekä erityiset riskitekijät nuoren kasvuoloissa.

Luvussa 7 kerrotaan nuorten kasvuympäristöstä ja koulunkäynnistä lähinnä Omaura-vuonna. Siinä kuvataan myös vanhempien haastattelua sekä nuorten kotioloja ja asumista. Omaura-vuoden tarkkaa selvitystä pidän tärkeänä siksi, että vuosi oli koko tämän tutkimuksen perusta ja nuoret tulivat mukaan tähän projektiin juuri Omaura-luokkaan valikoitumisen perusteella.

Tämän jälkeen tulevat *luvuissa 8–11* varsinaiset tarkastelun kohteena olleet suuremmat asiat, kuten nuorten peruskoulun jälkeinen koulutus, työelämä, perhe-elämä ja sosiaalinen sopeutuminen, joiden selvittäminen on tutkimuksessa keskeistä.

Luvussa 12 esitetään nuorten elämänkulun määrittelyt kolmella käsitteellä: menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet. Luokittelu on tehty Jahnukaisen (1997) kehittämän menestymismittarin avulla. Lisäksi mukana kuljetetaan vertailua nuoren kotitaustaan. Kotitaustan selvittämisessä auttoi oppilaiden vanhempien haastattelu Omaura-vuoden aikana. Kotitaustasta käytän käsitteitä vähäisten riskien kotitausta, useiden riskien kotitausta ja runsaiden riskien kotitausta ja näitä vertaan sitten elämänkulukehityksen tuloksiin näillä nuorilla (menestyjät, paikkaansa hakevat, syrjäytyneet).

Kussakin alaryhmässä kuvaan yhden tyypillisen edellä mainittuun ryhmään kuuluvan nuoren siten, että mukaan on otettu koko nuorta kuvaava tapauskertomus, joka on saatu haastattelujen ja elämänviivamenetelmän avulla. Näitä kertomuksia on siis yhteensä seitsemän. Koko tutkimukseen on otettu

myös lainauksia nuorten, vanhempien ja opettajien haastatteluista. Nuorten tunnistamisen estämiseksi olen käyttänyt kolmesta paikkakunnasta, joiden kouluista on kysymys, nimityksiä suurehko kaupunki, pikkukaupunki ja maalaiskunta. Nuorten nimet on korvattu tekaistuilla nimillä.

Haastattelukatkelmissa haastattelijasta (= tutkija) on käytetty merkintää H ja nuoresta tässä niin kuin muuallakin keksittyä nimeä.

2 Mitä elämänkulun tutkimus on?

Elämäkertatutkimus on Jahnukaisen (1996, 35–39 ja 1997, 9–11) mukaan yksi tapa lähestyä ihmisen elämää kokonaisuutena. Muita lähestymistapoja on käytetty esimerkiksi tutkimuksissa, joissa työskennellään käsitteillä elämänkulku (life course) ja elämänskaari (life-span). Elämäkertatutkimus eroaa jälkimmäisistä siinä, että se perustuu vapaasti tuotettuun kirjalliseen tai suulliseen materiaaliin, joka on aina retrospektiivistä eli jälkepäin toteavaa. Elämänkulku- ja elämänskaaritutkimukset taas voivat käyttää sekä elämäkerrallista että tilastoaineistoa. Lisäksi niihin liittyy usein pitkittäistutkimuksellista tarkastelua. Elämänkulku toimii tällöin laajimpana yläkäsitteenä; esim. Huotelinin (1992, 16) mukaan "elämänkulun käsite voidaan ymmärtää yleistason käsitteenä, jossa elämä ymmärretään kokonaisvaltaisena ja jossa yhteyksien verkosto on moninainen". Kauppilan (2002, 3) mukaan elämänkulun käsite määritellään tutkimuksessa yleiseksi käsitteeksi, joka kuvaa yksilön tai ryhmän elämää ja kokemuksia ajassa ja paikassa (Antikainen 1991, 3). Elämänkulun tutkimusta harjoitetaan monissa tieteissä, mikä edellyttää usein monitieteistä tutkimusnäkökulmaa.

Honkonen (1995, 169–170) toteaa, että elämä-

kertomusten merkittävistä tapahtumista hyvin monet liittyvät instituutioihin, vaikka niillä onkin tietty biologinen sidonnaisuus (Hurme 1985, 128). Elämäkerrallisessa lähestymistavassa saadaan kuva siitä, mitä tapahtui ja miten ja sen lisäksi kuva siitä, miten ihmiset nämä tapahtumat kokivat ja mitä se merkitsi heille.

Honkosen (1995, 170) mukaan standardoitu elämänkulku on kuitenkin vain abstrakti instituutio-naalinen järjestelmä. Yksittäisten ihmisten elämänkulussa on paljonkin säännöttömyyttä ja ennakkoimattomuutta. Yhteiskunnan instituutiot eivät kokonaisvaltaisesti määrää sitä, millaiseksi ihmisen elämä muodostuu. Sosiaalisten rakenteiden vaikutus ihmisen elämään ei ole deterministinen. Honkonen toteaa Ferrarottiin (1983, 66) viitaten, että Ihminen ei voi paeta sosiaalista ympäristöä, mutta hän ei myöskään kärsi sosiaalisten rakenteiden vaikutuksista passiivisesti. Ihmisellä on vapaus tehdä sosiaalisten rajoitusten puitteissa omia ratkaisuja ja valintoja.

Jahnukainen on tutkimuksessaan tavoittanut elämänkulututkimuksen ydinkohdat (1997, 10–12). Hänen mukaansa elämänkulututkimukseen soveltuvia ovat kaikki pitkittäistutkimuksen alalajit:

retrospektiiviset eli takenevat, historiallisista prospektiiviset eli etenevät sekä varsinaisista prospektiiveista etenevät tutkimusasetelmat. Jahnukainen näkee prospektiivien ja retrospektiivien eron paitsi aikasuuntauksessa myös päättelyn suunnassa: "Esimerkiksi omaelämäkertoissa ja psykoanalyttisessä tarkastelussa on kyse retrospektiivisestä eli tarkentavasta päättelystä. Tällöin tutkimuksen kohde-ryhmä on konstruoitu jälkeenpäin ja päättelyssä edetään seurauksesta syyhyn." Epidemologisissa tutkimuksissa käytetään myös hetkellisiä eli poikkeileikkauksellisia tutkimuksia.

Jahnukaisen (1997, 12) mukaan parempi tutkimusasetelma saadaan aikaan prospektiivisissä tutkimuksissa, jotka on mahdollista toteuttaa joko varsinaisena prospektiivisena tai historiallisena prospektiivisena tutkimuksena. Ero menettelyjen välillä on siinä, että varsinaisessa prospektiivisessä kohdejoukkoa seurataan ajankohdasta A ajankohtaan B, kun taas historiallisessa prospektiivisessä tutkimusaineisto muodostetaan ajankohdan A jälkeen olemassa olevien tietojen perusteella ja ryhmä pyritään jäljittämään eri keinoin loppumittauksia varten. Molemmat tutkimusasetelmat voidaan vielä jakaa kahteen alatyyppiin sen mukaan, seurataanko ns. normaali-väestöä tai tiettyä ikäluokkaa vai tiettyä erityisryhmää, joka on valittu saman ominaisuuden perusteella (Piha 1991, 54). Erityispedagogisissa seurantatutkimuksissa on kysymys viimeksi mainitusta alaryhmästä.

Omassa tutkimuksessani on kysymys varsinaisesta prospektiivista. Siinä seurataan kolmen Omaura-projektin oppilaiden kehitystä vuodesta 1995 vuoteen 2001 useiden haastattelujen avulla.

Elämänkulun käsite määritellään tässä tutkimuksessa yleiseksi käsitteeksi, joka kuvaa yksilön tai ryhmän elämää sekä kokemuksia tietyssä ajassa ja paikassa (vrt. Antikainen 1991, 3; Kauppila 2002, 3).

Kauppila (2000, 51) toteaa, että elämään ja elämänkulkuun liitetään usein polun tai retken kielikuvat. Elämän valintatilanteet ovat tienhaaroja, joissa on tehtävä päätös siitä, mihin suuntaan lähtee. Yksilön elämänkulussa ilmenee sosiologian klassinen kysymyksenasettelu, jonka Kauppila kiteyttää seuraavasti: "Toisaalta elämä on rakenteellisen todellisuuden hallitsemää ja määrittämää, toisaalta siinä

ilmenee ainutkertainen yksilöllisyys."

Kauppilan (2000, 52–53) mukaan kertomus elämästä on kertojan näkökulman takia tietynlainen. Haastattelun antajan ongelmana on useimmiten kertomuksen muotoilu kielellä ilmaistavaan muotoon. Bruner (1986, 6) on analyttisesti erottanut toisistaan todellisuuden, kokemuksen ja ilmaisuuden, joiden välillä on huomattaviakin eroja mutta jotka kuitenkin aina jossain määrin vastaavat toisiinsa. Niiden välillä vallitsee yhteys, eikä niitä voida määrittellä toisistaan riippumatta (ks. myös Antikainen 1991; Huotelin 1996):

1. Elämä elettyinä (todellisuus tai objektiivinen elämäkerta) muodostuu siitä, mitä on todella tapahtunut, mistä todellisuus koostuu ja mitä kuuluu todellisuuteen, eli elämäkulkua sosiohistoriallisessa yhteydessä ja mennyt elämä tapahtumineen.
2. Elämä koettuna (kokemus tai subjektiivinen elämäkerta) on todellisuuden ilmenemistä tietoisuudessa, yksilön näkökulmasta. Kokemukseen kuuluvat mm. mielikuvat, tunteet, ajatukset ja vaikutelmat.
3. Elämä kerrottuna (kertomus tai elämäkerta tarinana). Elämänilmaisuuksiin kuuluu koetun todellisuuden välittäminen sanoin ja kielikuvin.

Kauppila (2000, 52–53) esittää, että haastateltavat ilmentävät kokemuksiaan kuvauksina, ja me voimme kokea ne ensisijaisesti vain oman tietoisuutemme kautta. Tutkijan kannalta elämäkertomuksissa on tavoitteena saavuttaa todellisuuteen pohjautuva yksilön persoonallinen kokemus, joka on erityisesti yksilön elämää tutkittaessa ensisijaista. Elämäkertomus kiinnittyy yksilön elämän aikana tapahtuneeseen, koettuun ja tulkittuun. Tutkijan tehtävä on tehdä tulkinta kertomusten perusteella. Tulkinnan Kauppila määrittelee seuraavasti: "Tässä tulkinnassa pyritään aineiston kautta teoriaan, joka on sitoutunut toisaalta 'totuuteen', joka on luonteeltaan sosiaalisesti tuotettua (sosiaalisen konstruktionismin perusajatus), ja toisaalta menetelmälliseen prosessiin, jossa 'totuus' konstruoidaan (konstruktionis-

min tähdentämä ajatus)."

Huotelinin (1992, 19–20) mukaan elämäkerrallista lähestymistapaa voidaan pitää fenomenologisena siinä mielessä, että sen avulla päästään tutkimaan yksilöiden subjektiivisia kokemuksia. Läheisesti fenomenologiseen tutkimukseen liittyy elämismaailman (life-world) käsite. Schutzin (1973) mukaan elämismaailma kuvaa ihmisen yksilöllisesti jäsentynyttä ja rakentunutta kokonaisuutta, jonka rajoissa ihminen toimii ja ajattelee (Schutz & Luckmann 1973 Huotelinin mukaan). Elämismaailmaan sisältyvät kaikki inhimillisen elämämme kannalta merkitykselliset elementit, kuten esimerkiksi kieli, yhteiskunnalliset laitokset, toiset ihmiset, luonto ja kulttuuri. Kyse on pitkälti itsestäänselvyyksien maailmasta, joka omaksutaan sellaisenaan. Elämismaailmassa todellisuuden määrittelyn lähtökohtana on subjektiivinen merkityksenantoprosessimme: valikoimme ja tulkitsemme jokapäiväiseen elämismaamaamme tulevaa tietoa, ja eri asioiden merkitys määritellään jatkuvan tilanteen määrittelyn avulla.

Elämäkertatutkimuksen keskeisin ongelma on se, miten tarinat saadaan muutettua tutkimukseksi. Vanttaja on väitöskirjassaan (2002, 74–75) kuvannut elämäntarinoita analysoitaessa usein käytettyjä kahta toisiinsa liittyvää käsittelytapaa: tematisointia ja tyypittelyä. Aineistosta voidaan kerätä keskeiset aiheet ja teemat ja luoda erityinen teemaryhmittely (esim. yksilön koulutukseen, työuraan tai perhe-elämään liittyvät tarinan osat). Teemoittelua pidetään hyvänä analysointikeinona esimerkiksi jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisussa. Tarinoista poimitaan tiettyyn tutkimusongelmaan liittyvät tekstin osat ja saadaan niiden avulla vastauksia tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. Tematisointia voidaan itse asiassa pitää välttämättömänä aineiston käsittelymenetelmänä, sillä myös tyypittelyssä täytyy voida esittää, miten eri teemat esiintyvät tyyppien yhteydessä. Tyypittelyssä yhtenä vaihtoehtona on rakentaa monista yksilöllisistä kertomuksista yhdistelmäkertomuksia ja samalla saada erilaisia ideaalityyppejä kuvauksia aineistosta. Ideaalityyppejä ei otaksuta välttämättä löytyvän sellaisenaan elävässä elämässä, mutta niitä voidaan verrata empiirisen tutkimuksen osiin ja siten selkeyttää ja eritellä tutkittavaa ilmiötä. (Eskola &

Suoranta 1998, 154–155, 182–186; Järvinen 1999, 29.)

Tutkimuksessani olen käyttänyt teemoittelua mm. nuorten eri elämänalueiden kuvaamisessa eli nuorten koulutuksen, työelämään osallistumisen ja perheellistymisen kuvauksissa.

Alasuutarin mukaan (1994, 181–184) tyypittelyn avulla loputtomien yksityiskohtien suuri määrä voidaan tiivistää hallittavaan muotoon ja samalla kertoa jotain oleellista inhimillisestä toiminnasta. Kertomuksista etsitään yhteisiä ja erottavia piirteitä, joiden avulla tarinat ja niiden osat voidaan ryhmitellä. Tyypittelyjä tehtäessä pitäisi ankarimpien tulkintojen mukaan toteuttaa kvalitatiiviseen analyysiin liittyvä täydellisyyden vaatimus. Samaan ideaalityyppiin valittujen tapausten tulisi siis olla kaikkien valittujen luokittelukriteerien osalta yhdenmukaisia.

Roos (1987, 43) kertoo, että tyypittelyssä on mahdollista käyttää myös erillisiä elämäntarinoita, joiden katsotaan edustavan erilaisia tyyppisiä. Kokonaisten elämäntarinoiden esittäminen sellaisenaan antaa lukijalle mahdollisuuden tehdä alkuperäisestä tarinasta omat tulkintansa. Samalla lukija voi tällöin arvioida tutkijan tulkintojen uskottavuutta (Vanttaja 2002, 75).

Tutkimuksessani tyypittely tulee esille mm. kotitausta-analyysissä sekä lopputuloksissa, joissa nuorista on muodostettu kolme ryhmää: menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet.

3 Syrjäytymiskehitys ja koulu syrjäytymisen näkökulmasta

Tässä luvussa käsitellään nuorten syrjäytymisvaaraa, jota tutkimuksella on tarkoitus valottaa. Luvussa käsitellään myös kotitaustan vaikutusta syrjäytymiskehitykseen ja koulutukseen hakeutumiseen, käyttäytymishäiriöitä, nuorten sosiaalisia ongelmia sekä sukupuolen vaikutusta syrjäytymiskehitykseen. Lisäksi kerrotaan koulun erityisestä tuesta lapsille ja nuorille.

3.1 Syrjäytyminen käsitteenä ja syrjäytymisen eri muodot

Käsitettä "syrjäytyminen" on määritelty hyvin erilaisista lähtökohdista. Nuorten syrjäytyminen on saanut tänä päivänä osakseen yhä kasvavaa huomiota. Järvisen ja Jahnukaisen artikkelissa (2001, 125) kuvataan Lehtosen, Heinosen ja Rissasen (1986, 17) syrjäytymiskäsitteen käytön ongelmista esitettyä osuvaa lausumaa. Ihmisten on katsottu syrjäytyvän milloin mistäkin: työstä, koulutuksesta, ystäväpiiristä, tietoverkoista jne. Viimeaikaista syrjäytymiskeskustelua kuvaakin melko hyvin jo 1980-luvun puolivälissä esitetty tulkinta, jonka mukaan käsitteen laaja soveltaminen ja sisällöllinen epämääräisyys johtavat vähitellen tilanteeseen, jossa ainoastaan keski-ikäiset, ammattitaitoiset, perheelliset ja terveet miehet jäävät ilman syrjäytymisen leimaa.

Bauman (1998, 83), joka on käsitellyt syrjäytymistä yleisemmällä tasolla, tähdentää sitä, että jokainen yhteiskunta tekee omat valintansa siitä, millaisia elämäntapoja suositaan, pidetään hyväksyttävänä tai ylipäätään siedetään. Syrjäytyneiksi määrittyvät Baumanin tulkinnan perusteella ne ihmiset tai ryhmät, jotka rikkovat yleisesti vallitsevaa sosiaalista järjestystä eivätkä onnistu elämään asetettujen normien mukaisesti. (Samoin Nyssölä 1997, 324.)

"Syrjäytymisen käsite on paitsi kokenut inflaation, myös sekoittunut muihin sitä lähellä oleviin käsitteisiin, kuten marginalisaatioon, alaluokkaistumiseen, köyhyyteen ja huono-osaisuuteen. Jos syrjäytyneisyyttä tarkastellaan yksilötasolla syrjäytyminen on syytä määritellä huono-osaistumisen prosessiksi ja marginalisaatio puolestaan valtavirran ulkopuolella olemiseksi, johon voi, mutta ei välttämättä liity huono-osaisuutta" (Järvinen & Jahnukainen 2001, 125–126.).

Järvinen ja Jahnukainen (2001, 128–129) toteavat, että syrjäytymiskeskustelua on käyty karkeasti jaotellen kolmella tasolla. Ilmiötä on tarkasteltu yhteiskunnan, sosiaalisten ryhmien ja yksilön näkökulmista. Tavallisesti aihetta lähestytään joko sosiaalisten ryhmien tai yksilötasolla.

Sosiaalisten ryhmien tasolla syrjäytymistä lähestytään usein vaikeuksissa olevien ihmisryhmien, esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien, kautta. Kun syrjäytymistä tarkastellaan yksilötasolla, viitataan yksittäisen ihmisen sosiaalisiin ongelmiin ja niiden kasautumiseen. Voidaan puhua myös yksilöiden moniongelmaisuudesta ja huono-osaisuudesta. Syrjäytymisen on katsottu ilmenevän silloin eri ulottuvuuksissa: esimerkiksi syrjäytymisenä työstä, sosiaalisista suhteista tai koulutuksesta. Mitä useammassa ulottuvuuksissa yksilöllä on ongelmia, sitä syrjäytyneempi hänen on katsottu olevan. Kyse on yksinkertaisesti ulkoisten rajoitusten aiheuttamasta yksilöllisten toimintamahdollisuuksien kaventumisesta (Sipilä 1985; Järvinen & Jahnukainen 2001). Tämän mukaan syrjäytyneenä ei voida pitää henkilöä, joka on esimerkiksi työtön mutta jolla on käytössään muita tärkeitä toimintamahdollisuuksia.

Varsinainen syrjäytymisen ongelma syntyy Siljan-derin ja Ulvisen (1996, 9) mukaan ilmeisesti vasta sitten, kun seuraavat kaksi ehtoa ovat voimassa:

1. Ensiksi tulee yksilön elämänhallinnan kadottaminen ja siihen liittyvä vieraantumisen kokemus sekä ulosajautuminen keskeisiltä yhteiskunnallisilta foorumeilta. Syrjäytymistä voidaan pitää varsin onnistuneena käsitteenä, kun käsitettä käytetään kuvattaessa subjektiivista kokemusta ja ulosajautumista keskeisiltä yhteiskunnallisilta kentiltä (koulutuksesta, työmarkkinoilta, sosiaalisista suhteista jne.).
2. Toiseksi edellytetään, että on olemassa yksilöllisen ja valtakulttuurin välinen ristiriita. Syrjäytyminen merkitsee tämän ehdon mukaan ristiriitaa yksilön ja yhteiskunnan normijärjestelmien välillä.

Suomessa syrjäytymisestä käyty yhteiskunnallinen keskustelu on keskittynyt ehkä liikaakin tarkastelemaan osallisuutta ja osattomuutta työmarkkinoilla. Näkökulmaa syrjäytymiseen on hallinnut esimerkiksi Suikkasen ja Linnakankaan (1998, 50) esittämä moderniin demokratiaan liittyvä esioletus. Sen mukaan yksilöiden yhteiskuntaan ja yhteisöön sitoutuneisuudessa on keskeistä kiinnittyä työmarkkinoihin palkkatyön ja sen tuottaman toimeentulon kautta. Euroopan unionin ajattelutapaa noudattaen syrjäytyminen määritellään suomalaisessa työyhteiskunnassa seuraukseksi siitä, että yksilöä yhteiskuntaan normaalisti kiinnittävät sosiaaliset sidokset heikkenevät ja hajoavat vähitellen (Moisio 2000, 219).

Syrjäytymisen käsitettä käytetään nykyään päivälehtien kirjoittelussa siten, että välillä voidaan ajatella jokaisen meistä syrjäytyneen jostakin. Esimerkiksi työttömiä pidetään ilman muuta syrjäytyneinä. Kuitenkin osa työttömistä näkee itsensä ei syrjäytyneinä, vaan ihmisinä, joilla on vapaampi mahdollisuus suunnitella ajankäyttöään kuin työssä olevilla. Tällöin työttömyydessä nähdään uusia mahdollisuuksia.

Helne (2002, 51–58) on pohtinut väitöskirjassaan syrjäytymistä koskevien diskurssien sisältämiä

ristiriitaisuuksia. Hän on ottanut käyttöön käsitteen toiset ja kuvaa niitä mekanismeja, joilla syrjäytyneet konstruoidaan reunoilla tai ulkona oleviksi toisiksi. Helne problematisoi mm. yhteisyyteen palauttamisen pyrkimystä. Hän on esittänyt perusteluja sille epäilylle, ettei yritys saattaa syrjäytyneet takaisin keskuuteemme olekaan niin voimakas kuin voisi kuvitella. Näin on mm. siksi, että toiset ovat tarpeellisia: samuus syntyy Helneen mukaan vain toisetta konstruoidamalla. Lisäksi ainakin osaa keskustelusta luonnehtii jonkinasteinen luovuttamisen mentaliteetti. Esimerkiksi Raunion (2000, 89) mukaan sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön pyrkimys vahvistaa juuri kaikkein huono-osaisimpien yhteiskunnallista osallisuutta kyseenalaistuu. Hyvinvointivaltion viranomaiset eivät näytä pystyvän palauttamaan heitä yhteiskunnan "normaaleiksi" kansalaisiksi. Tällöin ihmisten kanssa tehtävän sosiaalityön osalle tulee syrjäytymisen hallinnoiminen.

Sosiaali- ja terveysministeriön muistion 1999 (Ehdotukset syrjäytymisen vastaisista toimista) mukaan laman jälkeisissä oloissa toimeentuloerot ovat kasvaneet, sosiaalinen köyhyysaste on noussut ja köyhien reaalitytulo on pienentynyt. Syynä tähän on ollut mm. sosiaaliturvan uudelleenjakovaikutusten väheneminen. Tämä antaa aiheen olettaa, että syrjäytymisongelmat ovat kasvaneet.

Syrjäytymisen yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, että edelleen suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat (STM 1999. Ehdotukset syrjäytymisen vastaisista toimista)

- pitkäaikaistyöttömät
- ylivelkaiset
- asunnottomat
- alkoholiongelmaiset
- huumeidenkäyttäjät
- ongelmaperheiden lapset ja nuoret
- oppimisvaikeuksista kärsivät lapset ja nuoret
- vammaiset, pitkäaikaissairaat ja mielenterveysongelmaiset
- maahanmuuttajat.

Kasvatustieteeseen syrjäytymisen käsite on tullut myöhemmin kuin sosiologiaan, ja siinä syrjäytymi-

nen näkyy enemmän nuoren jäämisenä osattomaksi turvallisesta kasvu-ympäristöstä. Turvaton kasvu-ympäristö ilmenee mm. seuraavina seikkoina: riittävän toimeentulon puute perheessä, vanhempien matala koulutustaso, vanhempien työttömyys, vanhempien päihneiden käyttö, kasvu-ympäristön väkivaltaisuus, vanhempien mielenterveysongelmat. Syrjäyttäviä tekijöitä ovat myös nuoresta itsestään johtuvat seikat, kuten oppimisvaikeudet, huono koulumenestys, häiriökäyttäytyminen koulussa jne. Tosin on vaikea määritellä, mikä johtuu taustasta ja mikä nuoresta itsestään. Usein huono kasvu-ympäristö on syynä esimerkiksi nuoren huonoon koulumenestykseen. Myös koulutuksen ulkopuolelle jäämistä voidaan pitää kasvatustieteen näkökulmasta syrjäytymisenä.

Koululaisen ja nuoren ihmisen elämänsä kiinnostaa yhteiskuntaa, sillä nuoruuteen liitetään yleensä yhteiskuntapoliittisissa keskusteluissa paljon odotuksia. Toisaalta nuoriso nähdään omassa kulttuurissaan pelottavana ja aikuisten turvallisuutta häiritsevänä. Juuri viimeksi mainitusta lähtökohdasta käsin nuoriso nähdään kokonaisuutena, johon liitetään kielteisiä odotuksia, eikä tulla ajatelleeksi, että nuorisossa on hyvin monenlaisia ihmisiä, yksilöitä.

3.2 Nuorten syrjäytymiskehitys

Syrjäytyminen nuorten kokemana

Nyysölän ja Pajalan (1999, 10–11) mukaan nuorten siirtyminen koulutuksesta työelämään tuli ongelmalliseksi Suomessa vasta 1990-luvun suurtyöttömyyden aikana. Aikuistumista ja koulutuksesta työelämään siirtymistä on kuvattu varsinkin brittiläisessä kirjallisuudessa transition-käsitteellä. Sen avulla on havainnollistettu ja selvitetty nuorten yhä monimutkaisemmaksi ja epävarmimmaksi käyvää kasvuprosessia. Suomessakin on herätty siihen, että perinteinen, turvallinen ja ennustettava elämäntyyli näyttää jäävän kokonaan historiaan. Työttömyyden takia pitkittyvä epävarmuus ja huono-osaisuus eivät enää välttämättä kohdistu pelkästään kouluttamattomiin tai ongelmanuoriin.

Edellä mainittujen tutkijoiden mukaan transi-

tion-käsite tai "siirtyminen" pohjautuu ajatukseen siitä, että nuoret siirtyvät nuoruudesta aikuisuuteen tiettyjen instituutioiden välityksellä, joista keskeisiä ovat työmarkkinoille tuleminen, kotoa lähteminen ja perheen perustaminen. Siirtymisen päämääränä on aikuisuuden ja itsenäisyyden saavuttaminen. Siirtyminen ei ole kuitenkaan ongelmaton käsite, sillä se liittyy sellaisiin elämäntilanteisiin kuin nuoruus-aikuisuus ja riippuvaisuus-itsenäisyys, jotka itsessään ovat vaikeasti määriteltävissä.

Nyysölän & Pajalan (1999,12) esittävät, että myös riippumattomuus on käsitteenä ongelmallinen. Se on vahvasti sidoksissa kulttuuriin, sosiaaliturvaan sekä perherakenteeseen ja perheen sisäiseen työnjakoon (Irvin 1995). Voidaan kysyä, saavuttaako yksilö koskaan täydellistä aikuisuutta tai riippumattomuutta maailmassa, jossa nuoruutta ihannoidaan ja jossa toimeentulo voi pohjautua pelkkiin tulonsiirtoihin tai avustuksiin. Onko pikemminkin niin, että aikuisuus ja riippumattomuus ovat (sen sijaan, että olisivat päämääränä) viitteellisiä ja muotoaan muuttavia asemia, joita tavoitellaan ja työestetään läpi koko elämän? (Fauske 1996, 69.)

Nyysölän ja Pajalan mukaan voidaan sanoa, että suurin osa ikäluokasta käy tavalla tai toisella läpi siirtymisprosessin ja saavuttaa lopulta "jossain määrin" aikuisuuden ja riippumattomuuden. Siirtymisessä voidaan erottaa useita vaiheita. Edellä mainittujen tutkijoiden mukaan Baldwin, Coles ja Mitchell (1997, 82) ovat määritelleet kolme keskeistä siirtymäuraa:

- 1 koulutus ja työurat (education, training and labor market careers) eli perinteinen koulutuksesta työelämään siirtyminen
- 2 perheura (domestic career) eli siirtyminen synnyinperheen piiristä oman perheen piiriin
- 3 asumisura (housing career) eli siirtyminen itsenäiseen asumiseen vanhempien kodin ulkopuolelle

Baldwin ym. korostavat, että kaikki kolme siirtymäuraa ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Samalla he kritisoivat sitä, että tutkimuksessa

koulutuksesta työelämään siirtyminen on ollut keskeisessä asemassa ja useissa lähteissä transition-käsite onkin synonyymi pelkälle koulutuksesta työelämään siirtymiselle. He toteavatkin, että vaikka koulutus- ja työurat ovat keskeisiä siirtymisprosessissa, joillekin nuorille ne eivät ole lainkaan tärkeimpiä asioita: perhe- ja asumistilanne säätelevät usein yhtä paljon siirtymisprosessia kuin koulutus ja työllistyminenkin.

Nyysölän ja Pajalan (1999, 11–13) mukaan uralinjat perustuivat aikaisemmin ennustettavuuteen ja varmuuteen: vakaata työpaikkaa seurasi vakaa asumisura, joka puolestaan liittyi ydinperheen perustamiseen. Tällä hetkellä työttömyys ja epävarmuus työmarkkinoilla vaikeuttavat jo alun perin nuorten siirtymistä koulutuksesta työelämään. Epävarmuus työstä taas hankaloittaa asumissuunnitelmia. Ydinperhemallikin on vähitellen murtumassa avioerojen lisääntymisen ja uusperheiden takia.

Toisaalta voidaan sanoa, että epävarmuus ja monimutkaisuus ovat siirtymäurilla yleisiä. Brittiläisessä tutkimuskirjallisuudessa (Wyn & White 1997, 96 Nyysölän ja Pajalan mukaan) käytetään nimitystä bomerang children aika ajoin kotiinsa palaavasta nuoresta, joilta asumisuran käynnistäminen ei ole jostakin syystä onnistunut. Nuorena perustettu perhe kariutuu myös usein. Lisäksi nuoret ovat perinteisesti olleet jokseenkin heikossa työmarkkina-asemassa eli etäällä hyvin palkatuista, hyvin työllistävistä ja hyvää ammattitaitoa vaativista työtehtävistä.

Nyysölän ja Pajalan (1999, 1–13) mukaan tästä huolimatta juuri koulutuksesta työelämään siirtymisen on Länsi-Euroopassa muuttunut eniten parin viime vuosikymmenen aikana. Suomessa erityisesti 1990-luvulla epävarmuus ja koulutuksesta työelämään siirtymisen riskit kulminoituivat lisääntyneeseen nuorisotyöttömyyteen ja epävakaisiin työmarkkinoihin. Nuoret joutuivat työttömäksi 1990-luvulla aikaisempaa enemmän. Kun esimerkiksi vuonna 1989 työttömäksi joutumisen riski työttömyysasteella mitattuna oli noin 7 prosenttia, pahimpina työttömyysvuosina riski oli jo yli 30 prosenttia. Toisaalta nuorten suhteellinen työttömyystilanne ei ole 1990-luvulla työttömyyden lisääntymisestä huolimatta huomattavasti heikenty-

nyt, sillä nuorisotyöttömyysaste on ollut jo pitemmän aikaa noin 1,5–2 kertaa kokonaistyöttömyyttä suurempi.

Nuorisotutkimuksessa vakiintuneen käsityksen mukaan nuorten valinnat ja mahdollisuudet koulutuksessa ja työelämässä ovat lisääntyneet 1980- ja 1990-luvuilla. Samalla ovat kuitenkin lisääntyneet myös valintoihin liittyvät riskit.

Nyyssölä ja Pajala (1999) kertovat, että nuorten omissa tulkinnoissa eivät korostu perinteiset huonosuisuuden tai syrjäytyneisyyden määritelmät. Vain pieni joukko nuoria kuvasi syrjäytymistä köyhyytenä tai huonona yhteiskunnallisena asemana. Nuorten syrjäytymisen määritelmässä korostuu kuuluminen ryhmään tai yhteisöön. Nuorille syrjäytyminen tarkoittaa yksinäisyyttä, joutumista syrjään ihmissuhteista, kouluyhteisöstä tai kavereista. Syrjityksi joutumisen ja siten ryhmän ulkopuolelle jäämisen syiksi nuoret mainitsevat fyysiset tai henkiset ominaisuudet (ujous, alemmuudentunne), sairauden tai vamman. Yleisiä syrjinnän syitä olivat ulkonäköön liittyvät asiat, kuten koko, ihonväri tai pukeutuminen. Syrjinnän syinä erilaisuus ja poikkeavuus liittyivät myös sukupuoleen, uskontoon, seksuaaliseen poikkeavuuteen ja esimerkiksi "maalaisuuteen" (Törrönen & Vornanen 2002).

Ammatillisen koulutuksen suorittaneiden riski joutua työttömäksi on edelleen suuri. Opetusministeriön selvityksen (2002) mukaan ammatillisen perustutkinnon 1997–31.7.2000 suorittaneista oli työttömänä vuoden 2000 lopussa 15,9 prosenttia, mikä merkitsee varsin suurta työttömyysastetta. Esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömyysaste oli vastaavana aikana 6,6 prosenttia.

Beck (1986) on sitä mieltä, että koulutusoptimismiin taipuvaiset koulutusviranomaiset vakuuttavat hyvän koulutuksen ja ammatillisen tutkinnon tärkeyttä, vaikka suuri osa nuorista valmistuu suoraan työttömyyskortistoon. Osa puolestaan joutuu tyytymään työhön, joka ei vastaa koulutusta (piilotyöttömyys), osa taas joutuu etsimään työmahdollisuuksia erilaisten työllisyysohjelmien parista. Hyvin harva vastavalmistunut saa koulutustaan vastaavan työpaikan.

Yksilöllistymisen korostumisen merkitys nuorten työelämässä

Baeghte (1989, 28–32 Nyyssölän ja Pajalan 1999 mukaan) on korostanut yksilöllistymisen merkitystä nuorten työelämässä. Hänen mukaansa on tapahtumassa siirtymä työhön ja tuotantoon perustuva ta produktionistisesta sosialisaatiosta konsumeriseen sosialisaatioon, joka perustuu koulutukseen. Hyvinvointivaltio mahdollistaa ihmisten elämäntien ja sosiaalisen liikkuvuuden yksilöllistymisen.

Baeghten mukaan sosialisaation irtaantuminen työstä vaikuttaa nuorten kehitykseen, käyttäytymiseen ja työhön liittyviin asenteisiin seuraavasti:

1. Työn ja koulutuksen yhteyden katkeaminen johtaa suurempaan henkiseen riippuvuuteen koulutuksesta.
2. Nuoret kohtaavat myöhään työelämän normit. He tulevat melko vanhoina hierarkkisiin organisaatioihin, joissa valvotaan tarkoin nuorten tiedollisia suorituksia ja kehitystä.
3. Koska nuoren psyykinen kasvu jatkuu koulutuksen pidentyessä, nuoret suhtautuvat suvaitsevasti erehdyksiin ja normien rikkomiseen työelämässä.
4. Koska nuoret ottavat vastuun omasta elämästään myöhään, he ovat pitkään riippuvia vanhemmistaan.
5. Nuoret kokevat olevansa hyödyllisiä yhteiskunnan jäseniä aikaisempaa vanhempina, koska he aloittavat osallistumisen yhteiskunnan rakentamiseen myöhemmin.
6. Vertaisryhmissä vietetty pitkä nuoruus mahdollistaa sen, että nuoret kehittävät aikaisempaa syvempiä ja erikoisempia elämäntyynejä.
7. Koska oppiminen on yksilöllinen eikä ryhmäprosessi, koulutuksen pidentyminen mahdollistaa yksilöllisen identiteetin muotoutumisen yhteisöllisen asemesta.

Mielestäni tämä jaottelu kuvaa hyvin tämän päivän nuoren tilannetta myös Suomessa.

Nyysölä (2002, 133–135) on hahmotellut työelämään siirtymisen kolme erilaista historiallista mallia, joihin ovat johtaneet mm. työvoima- ja koulutuspoliittiset muutokset:

1. Siirtyminen suoraan työelämään ja melko nopeasti vakaaseen asemaan työmarkkinoilla. Tämä malli oli vallitsevana 1960-luvulla ja osin vielä 1970- ja 1980-luvuillakin. Tällöin kouluttamattomallakin nuorella oli suhteellisen hyvät mahdollisuudet saada itselleen melko vakaa työura.
2. Siirtyminen tutkinnon jälkeen työelämään ja melko pian suhteellisen vakaaseen työmarkkina-asemaan. Tämä malli voimistui 1970-luvulla ja oli vallitseva 1980-luvulla. Työelämään oli vaikea sijoittua, ellei henkilöllä ollut vähintään toisen asteen koulutusta. Koulutus usein palkittiin vakaalla työuralla.
3. Tutkinnon jälkeen joudutaan epävakaaseen työmarkkina-asemaan. Tämä malli on ollut vallitseva 1990-luvun puolesta välistä alkaen. Työttömyydestä huolimatta hyvä koulutustaso on kuitenkin ollut paras takuu työelämään pääsemiselle.

Kivirauma (1995, 136) on tuonut esille mielenkiintoisen piirteen työhön kiinnittymisestä. Sen mukaan työhön sijoittuminen on erityisoppilasmaailmassa onnistunut parhaiten niiltä, jotka ovat joutuneet tarkkailuun ennen kaikkea koulukieltäisyyden – poissaolojen ja koulujärjestystä uhmaavan käytöksen yms. – takia. Useat hyvin työllistyneistä pojista olivat kuuluneet kaikkein hankalimpien poikien ryhmään koulussa. Sen sijaan oppilaat, joilla on ollut selvästi myös useita ja luonteeltaan psyykkisiä tai orgaanisia ongelmia, näyttävät selvinneen heikommin koulun jälkeen työelämässä.

Nuorten perheellistyminen

Nuoret perheellistyvät nykyään aikaisempaa myöhemmin mm. koulutusajan pidentymisen, työmarkkinoiden epävakauden yms. syiden vuoksi.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1998 asui 20–24 -vuotiaista vähän yli 60 prosenttia itsenäisesti. Itsenäisesti asuvat nuoret on määritelty siten, että he eivät ole perheasemaltaan lapsia ja kuuluvat asuntoväestöön. (Asuinolotilastojen henkilöperusjoukon muodostavat vakinaisesti tietyssä asunnossa asuvat eli ns. asuntoväestö.) (Kuure 2001, 23–24.)

Sekä naisten että miesten ensimmäisen avioliiton solmimiskä on Suomessa noussut jatkuvasti 1970-luvulta lähtien. Nuoret miehet avioituvat noin 30-vuotiaana ja naiset 28-vuotiaana. Myös ensimmäinen lapsi syntyy naiselle noin 28 ikävuoden paikkeilla (Nuorten elinoloindikaattorit 2001). Suomessa alle 30-vuotiaista parisuhteessa elävistä kuitenkin 58 prosenttia elää avoliitossa (Eurostat 1999; liitetaulukko 4) (Oinonen 2001).

Oinosen (2001, 109–122) mukaan vaatimustason nousu ja epävarmuus nykyisin vaadittavan tason saavuttamisesta lykkäävät perheellistymistä ja lasten hankkimista. Hyvän lapsuuden ja vastuullisen vanhemmuuden katsotaan alkavan lasten hankinnan huolellisesta suunnittelusta. Kun vanhemmuuden vaatimukset kasvavat, myös epäonnistumisen riski nousee, ja siksi lasten hankkimista halutaan lykätä aikaan, jolloin vaadittavat voimavarat ovat käytössä ja epäonnistumisen riski on mahdollisimman pieni.

Syrjäytymisvaarassa olevan nuoren perheellistyminen on edellä kuvatusta kehityksestä huolimatta kulkenut aivan erilaista latua. Röngän (1999a, 24–25, 37) väitöskirjan mukaan lapsuusiän riskitekijöiden kasaantuminen lisäsi sekä naisilla että miehillä todennäköisyyttä tulla vanhemmaksi keskimääräistä nuorempana. Kuitenkin ainoastaan naisilla varhainen vanhemmuus altisti sosiaalisen selviytymisen ongelmille aikuisiässä.

Nuoret ja taloudellinen lama

Suutarin (2002, 13–16) mukaan laman alkuvuosina nuorisotyöttömyys kohosi muun työttömyyden tavoin ennen näkemättömiin lukemiin, eikä se ollut

vielä 2000-luvun alkuun tultaessa vähentynyt lamaa edeltävälle tasolle. Korkean työttömyyden lisäksi nuoret ovat usein joutuneet kiinnittymään ns. sekundaarityömarkkinoille. Tämä tarkoittaa sitä, että kun työmarkkina-aseman vakiinnuttaminen vie nykyisin usein vuosia, nuorille tarjoutuvat työtilaisuudet ovat aikaisempaa useammin projektiluonteisia ja lyhytkestoisia. Työssäolo-, kouluttautumisen ja työttömyysjaksojen vuorottelemisen nuorten elämäntilanteissa merkitsee sitä, että nuorten työurat ovat 2000-luvulle tultaessa entistäkin rikkonaisempia. Samanaikaisesti työmarkkinoiden rakenteellisten muutosten kanssa nuorten työmarkkina-asemaan on vaikuttanut myös sosiaalipolitiikka, jonka on ollut tarkoitus aktivoita nuoria. 1990-luku on ollut sosiaali- ja työvoimapolitiikassa nimenomaan nuoriin kohdistuvien erityistoimien aikaa. Yksilöön suuntautuvat aktivointitoimet on nähty keinoina, jotka estävät nuoria syrjäytymästä. Esimerkkinä aktiivisesta sosiaalipolitiikasta on vuonna 1994 luotu työmarkkinatukijärjestelmä (Julkunen 2001, 179–180). Työmarkkinatuen vastineeksi työtön voi hakeutua tai voidaan velvoittaa harjoitteluksi kutsuttuun työhön, jolla ei kuitenkaan ole samoja seurauksia kuin työsuhteella.

Pajun ja Vehviläisen (2001, 105) mukaan nuorilla työmarkkinatuen saamisen edellytykset ovat muita tuen saajia kireämpiä. Alle 25-vuotiaat, ilman ammattikoulutusta olevat nuoret on rajattu vuosina 1996 ja 1997 voimaan tulleilla lain tarkennuksilla tiettyjen ehtojen voimassa ollessa kokonaan työmarkkinatuen ulkopuolelle. Muutoksilla on sanktioitu se, että nuori ei hakeudu soveltuvaan koulutukseen. Samoin koulutuksen keskeyttäminen ja koulutuksesta kieltäytyminen voi aiheuttaa työmarkkinatuen menettämisen.

Ammattikoulutusta vailla olevat nuoret on määriteltä työmarkkinatukea koskevilla säännöksillä muihin kansalaisiin nähden "toisen" asemaan työmarkkinoilla. Paju ja Vehviläinen (2001, 105) huomauttavat, että valtio "isäntänä" ei enää tunnusta työttömäksi työnhakijaksi nuorta, joka ei ole hankkinut työllistymistä edistävää ammatillista koulutusta. Työttömyysturvasta on tullut nuorille ehdollista 1990-luvun lakimuutosten seurauksena. Se ei enää ole itsestään selvä oikeus vaan etuus, jonka vas-

tineeksi on oltava aktiivinen koulutuksen ja työn alueilla (Julkunen 2001, 180).

3.3 Kotitaustan vaikutus nuorten syrjäytymiskehitykseen ja koulutukseen hakeutumiseen

Kotitaustan on todettu monessa tutkimuksessa vaikuttavan nuoren syrjäytymiskehitykseen, ja varsinkin vanhempien koulutustason ja yhteiskunnallisen aseman on katsottu vaikuttavan siihen, minkälaiseen koulutukseen nuori hakeutuu. Laajasti ottaen kotitaustaan kuuluu kaikkien niiden asioiden kirjo, joiden parissa lapsi ja nuori varttuu kodissaan. Näitä seikkoja on myös kodin ilmapiiri, jonka olen sisällyttänyt tutkimuksessani kotitaustaan. Jäljempänä esitellään eri tutkijoiden selvittämiä kotitaustaan liittyviä erityisiä riskitekijöitä.

Aiemmin jo mainitussa Jahnukaisen tutkimuksessa (1997) Koulun varjosta aikuisuuteen on karotoitettu kotitaustaan liittyvien riskitekijöiden esiintymistä entisten tarkkailuluokkalaisten ryhmässä. Se käsittelee samantapaista aineistoa kuin oma tutkimukseni. Samantyyppinen aineisto esiintyy myös Kiviraumalla (1995), joka selvittelee entisten tarkkailuluokkalaisten kehittymistä kymmenen vuoden ajalta. Seppovaaran (1998) erityisoppilaita koskevassa tutkimuksessa selvitetään erityisesti myös vanhempien sosioekonomista taustaa.

Saksalaiset City as School -projektia koskevat tutkimukset ovat etupäässä erilaisten toimintaprojektien ja niiden toimivuuden tutkimusta. Sen sijaan yksittäisten oppilaiden menestymisestä saksalaiset tutkimukset eivät tietääkseni juuri anna tietoa (Böhm & Schneider 1996).

Jahnukainen (1997) esittelee Sameroffin (1994, 49) yhteenvedon lapsuuden ympäristöön (perheeseen ja muihin sosiaalisiin tekijöihin) liittyvistä riskitekijöistä. Näitä ovat mm.

- 1) krooniset mielisairaudet (erityisesti äidillä)
- 2) äidin voimakas masennus
- 3) vanhempien jäykkä kasvatusasenne
- 4) äidin matala koulutustaso
- 5) harvat positiiviset kontaktit huoltajaan

- 6) vähemmistökulttuuriin kuuluminen
- 7) vähäinen perheen tuki (isä puuttuu)
- 8) perheen huoltajan ammattitaidottomuus työntekijänä (ammattiasema)
- 9) muut stressaavat elämäntapahtumat
- 10) perheen suuri koko (yli neljä lasta).

Edellä mainittujen lisäksi nimenomaan käyttäytymisen ongelmiin liittyväksi riskitekijäksi on mainittu vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö tai alkoholismi (Rutter 1985, Rönkä 1995, Taskinen 1999). Edelleen tutkimuksissa on todettu perheen sisäisten ristiriitojen ja perheväkivallan aiheuttavan lapsen kehitykselle vakavia ongelmia, kuten luvussa 3.4 selvitetään tarkemmin (esim. Haapasalo 2002). Kuitenkin hyvä suhde edes toiseen vanhempaan saattaa olla ratkaiseva kehitystä tukeva seikka (Rutter, 1981).

Jahnukainen sai erityisten riskitekijöiden esiintyvyydeksi omassa aineistossaan seuraavanlaisen taulukon:

Taulukko 1. Riskitekijöiden esiintyminen tarkkailuoppilailla (n = 23) (Jahnukainen 1997, 38)

huoltajan matala sosioekonominen asema	16
yksinhuoltajuus	15
huoltajan matala koulutus	14
vanhempien avioero	12
fyysiset sairaudet	6
alkoholismi	6
mielenterveysongelmat	5
työkyvyttömyys	5
vanhemman kuolema	4
perheessä yli 4 lasta	3
perheväkivalta	3
pitkäaikaistyöttömyys	3
muu addiktio	1

Jahnukaisen aineistossa kiinnittää huomion runsas yksinhuoltajaperheiden määrä. Näin on Jahnukaisen mukaan myös Kuorelahden (1996), Haapaniemen (1994) ja Mobergin (1985) aineistoissa. Kun lapsiperheistä yksihuoltajaperheitä on yleensä 12

prosenttia (Tilastokeskus 1994) tai noin 15 prosenttia (sosiaali- ja terveysministeriö 1995), on niiden osuus sopeutumattomien erityisopetusaineistoissa huomattavasti suurempi eli noin 40 prosenttia sekä Kuorelahdella, Haapaniemellä että Mobergillä, kuten myös Jahnukaisella. Edelleen avioeron kokeneita on paljon eli 60 prosenttia Haapaniemen aineistossa (n = 33). Jahnukaisen aineistossa kouluaikana tai sitä ennen avioeron on kokenut 52 prosenttia (12 haastateltavaa). Kun mukaan otetaan ne perheet, joissa toinen tai molemmat vanhemmat ovat kuolleet, kahden biologisen vanhemman perhe on Jahnukaisen aineistossa vain vähän yli kolmanneksessa (8 haastateltavaa).

Lapsen kehitykseen vaikuttavista perhettä koskevista tekijöistä perhemuoto on myös sikäli tärkeä, että nykyään yhä useampi lapsi elää uusperheessä. Koska osa tämän tutkimuksen kohteena olevien nuorten perheistä eli neljä (14 prosenttia) osoittautui olevan uusperheestä, tässä on lyhyesti kuvattu sitä, miten eläminen uusperheessä voi olla nuorelle ongelmallista.

Harisen (1995) mukaan Crohn kollegoineen (1981, 293) määrittelee uusperheeksi perheen, jossa vanhempi tai kumpikin vanhemmista on eronnut tai jäänyt leskeksi aiemmasta (aiemmista) avotai aviopuolisostaan ja elää myöhemmin uuden kumppanin kanssa. Lapset joko toisesta tai molemmista aiemmista suhteista asuvat samassa taloudessa tai vierailevat siellä. Uusperheet edustavat ainakin vielä vähemmistöä, ja siten niiden jäseniin vaikuttavat hyvin voimakkaasti paitsi heidän omat kokemuksensa perheessä myös sosiaalisen ympäristön odotukset.

Harisen (1995, 14) toteaa, että uusperheeseen kohdistetaan perheen strategioiden toteuttamisesta kaksinkertaisia vaatimuksia. Toisaalta odotetaan, että se saavuttaa "perhetunteen" yhdessä asuvien samaan perheeseen kuulumisen tunteen kautta, toisaalta odotetaan, että biologiset suhteet ovat tärkeitä ja niitä pidetään yllä. Uusperheiden jäsenet joutuvat toteuttamaan omaa perhe-elämäänsä näiden ristiriitaisten paineiden keskellä. Lasten ja nuorten kohdalla tilanne on vielä ongelmallisempi, koska vanhemmuutta tai sisarussuhteita ei voi purkaa yhteisestä sopimuksesta samalla tavoin kuin avioliiton.

Edellä lueteltujen taustatekijöiden ohella lapsen tulevaisuuteen vaikuttavat myös kodin ilmapiiri ja vanhempien kasvatuserä. Viime aikoina on selvitetty varhaislapsuuden kokemusten merkitystä ihmisen myöhemmälle selviämislle elämässä. Kodin hyvä ilmapiiri toimii nuoren kasvua ja kehitystä suojaavana tekijänä.

Kokon (2001, 44–45) tutkimuksessa huomattiin, että 8-vuotiaan lapsen aggressiivisen käyttäytymisen yhteys aikuisiän pitkäaikaistyöttömyyteen tuntui selittyvän epäonnistumisen kehän avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että aggressiivinen käyttäytyminen ennusti koulusopeutumattomuutta 14-vuotiaana, mikä osoittautui tutkimuksessa olevan sekä suoraan että epäsuorasti yhteydessä 27 ja 36 ikävuo- den välillä arvioituun pitkäaikaistyöttömyyteen. Epäsuora yhteys tarkoittaa sitä, että koulusopeu- tumattomuus liittyi sekä ammatillisten vaihtoehtojen vähyteen että alkoholiongelmiin 27 vuoden iässä. Nämä taas liittyivät vaikeuteen työllistyä.

Lapsen aggressiivinen käyttäytyminen aloittaa epäonnistumisen kehän, jolta voi päästä pois. Lapsen prososiaalinen käyttäytyminen 8-vuotiaana ja lapsilähtöiset vanhemmat 14-vuotiaana suojasivat aggressiivista lasta olennaisesti myöhemmältä pitkä- aikaistyöttömyydeltä. Tutkimuksessa prososiaalinen käyttäytyminen määriteltiin vahvaksi tunteiden hallinnaksi ja toiset lapset huomioon ottavaksi käyt- täytymiseksi. Lapsilähtöiselle kasvatukselle taas oli luonteenomaista vanhempien hyvä keskinäinen suhde, lapsen myönteinen suhde isään, lapsen äidiltä saama tuki ja ohjaus sekä vähäinen fyysisen rankaisun käyttäminen. (Kokko 2001, 44–45)

Tulokset osoittivat, että todennäköisyys joutua pitkäaikaistyöttömäksi oli vain yksi prosentti niillä aggressiivisilla lapsilla, jotka olivat olleet prososiaa- lisia ja joiden vanhemmat olivat olleet lapsilähtöisiä kasvattajia. On huomattava, että pitkäaikaistyöttö- myyden todennäköisyys oli jopa 45 prosenttia niillä aggressiivisilla lapsilla, joilta tällaiset suojaavat teki- jät puuttuivat.

Kokon tutkimuksen tulokset antoivat uutta tietoa siitä, miten jo varhaiset tunteiden hallitsemisen vaikeudet, kuten aggressiivinen käyttäytyminen, saattavat ennakoita myöhempiä ongelmia työelä- mässä. Kokon tutkimuksessa aggressiivinen käyttäy-

tyminen määriteltiin ristiriitatilanteessa ilmeneväk- si toimintastrategiaksi, jolla on pysyvyyttä mutta johon vaikuttavat mm. tilanteeseen liittyvät tekijät ja kasvatuserä.

Edellä kerrotusta tutkimuksesta otin tarkastelta- vaksi muutaman edellä mainitun lapsilähtöisen kasvatuksen kriteerin eli lapsen myönteisen suhtau- tumisen isään ja äitiin sekä mahdolliseen isä- tai äitipuoleen, lapsen äidiltä (tässä vanhemmilta) saaman tuen ja ohjauksen koulunkäynnissä. Käsitte- lin näitä seikkoja suojaavina tekijöinä (ks. tarkem- min alaluku 5.6).

Kodin ilmapiirin voi määritellä perheen jäsenten läheisiksi ja lämpimiksi väleiksi. Tällaisessa kodissa vanhemmat myös tukevat lasta koulunkäynnissä ja harrastuksissa. Ilmapiiriltään myönteinen koti on turvallinen paikka lapselle.

Vakaa ja turvallinen, luottamukseen perustuva perhe-elämä näyttää takaavan parhaan mahdollisen lopputuloksen. Tärkeimmäksi nousee lapsen ja hänen vanhempiansa välinen läheinen ja jatkuvuu- teen perustuva suhde (esim. Rutter 1983, 12–13). Ziehe (1992, 20) toteaa, että elämä kotona ja per- heessä muodostaa yhden erillisen todellisuuden. Nuorelle ei enää nykyään ole itsestään selvää, että omat vanhemmat pysyvät aina yhdessä. Turvallinen ja suojeleva jatkuvuus alkaa olla epävarmaa, ja esi- merkiksi Wallersteinin (1983, 272) mielestä epä- varmuus nuoren elämässä merkitsee aina uhkaa.

Perheen kehityksen on yleensä ymmärretty kytkeytyvän nykyiseen elämäntapomalliseen muutokseen, jota on nimitetty individualismiksi. Uuteen elämäntapaan liittyy näkemys ihmisestä itsensä ja elämänsä suunnan määrääjänä. Yksilöiden vapautumisen myös perheen siteistä oletetaan li- sääntyvän ja syvenevän (Jallinoja 1985, 58–59).

Perhe-elämän ei katsota olevan rakenteiltaan vakiintunut, vaan jatkuvasti kehittyvä dynaaminen prosessi. "Perhe ei ole pysyvä rakennelma, vaan suhdekemppu" (Tolkki-Nikkinen 1992, 15). Tämän uudenlaisen ajattelun myötä näyttää siis siltä, että nuortenkin näkökulmasta perhemuotoa tärkeämmäksi nousevat perheen jäsenten väliset suhteet. Ne myös vaikuttavat siihen, minkälaiseksi mielikuva omasta perheestä itse kullakin muodostuu.

Nuoren koulutusvalintojen on todettu useissa tutkimuksissa riippuvan hänen perhetaustastaan. Järvinen korostaa väitöskirjassaan (1999, 138) sitä, että menneisyyden kokemukset vaikuttavat paljon myös siihen tapaan, miten nykyhetki koetaan. Nykyhetkessä tehdyt päätökset taas vaikuttavat usein kauas tulevaisuuteen. Myös peruskouluun päättävän nuoren eletyllä elämällä, ennen kaikkea perhetilanteella ja koulukokemuksilla, on vaikutusta hänen koulutus- ja ammattitavoiteisiinsa.

Järvisen mukaan sillä on merkitystä, miten ihmiset suhtautuvat tulevaisuuteensa: suhtaudutaanko tulevaisuuteen luottavasti vai nähdäänkö tulevaisuus hämmentävänä? Jos ihmiset kokevat, että he voivat vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa, he toimivat (Rubin 1995, 6 Järvisen mukaan) tavoitteellisesti ja heille muodostuu selkeä kuva tulevaisuudesta ja omista mahdollisuuksistaan. Toisaalta, jos he mieltävät omat vaikutusmahdollisuutensa vähäisiksi, he kokevat tulevaisuutensa pelottavaksi ja ennalta määräytyksi.

Ahponen ja Järvelä (1983, 227) analysoivat työläisperheen vanhempien lapsiinsa kohdistamia odotuksia seuraavasti: "Lapsiin kohdistuvat odotukset liittyvät paljolti koulunkäyntiin. Haastateltavat näkevät mielellään lapsille aukenevan toisenlaiset näköalat, kuin heille itselleen on ollut tarjolla, ja katsovat, että koulutus on tie parempaan tulevaisuuteen."

Järvinen löysi tutkimuksessaan samanlaisen työväenluokkaisen mallin, jossa pitempien koulutus katsottiin tavoittelemisen arvoiseksi. Hän nimitti tätä tilannetta perheessä "murtuneeksi koulustraditioksi", sillä tällöin perheen ja suvun nuorempi polvi oli koulutetumpaa kuin vanhempansa (Järvinen 1999, 63-66). Vanhempien ohjaus ei näissä perheissä ollut kuitenkaan tehokasta. Vanhemmilla tuntui olevan liian vähän tietoa voidakseen antaa koulu-uran valintaan liittyviä neuvoja, vaikka korkeakoulutus nähtiinkin mahdollisuutena sosiaaliseen nousuun. Järvinen löysi tämän lisäksi myös toisen työväenluokkaisen koulutusmallin. Siinä koulutusta arvostettiin periaatteessa, mutta sitä ei pidetty kyseisen nuoren kohdalla tavoittelemisen arvoisena.

Käyhkö ja Tuupanen (1996) ovat huomanneet

nuorten haastatteluissa, että työläisperheiden vanhemmat tuntuivat joustavilta suhtautumisessaan lastensa ammatinvalintaan. Heihin ei kohdistunut nuorten taholta kritiikkiä. Päinvastoin kertomuksissa oli nähtävissä ymmärtävyys ja avoin ilmapiiri, jota joku on verrannut heidän luokkataustaltaan korkeampien ystäviensä perheiden ilmapiiriin, jossa lapsiin kohdistetaan enemmän toiveita ja odotuksia. "Siinä, missä ylempien luokkien lapsille suositellaan valmista ja tietäntyyppistä urapolkua, työväenluokan vanhemmille riittää vain joku polku, jonka nimenä on koulutus." Työläistäustaisten nuorten perheiden suhtautumisessa lastensa koulunkäyntiin ilmeni tässä tutkimuksessa kuitenkin eroavuutta pojissa: joidenkin ammattikoululaisten vanhemmat kiinnostuivat lastensa koulumenestyksestä vasta ammattikoulussa, kun korkeakouluopiskelijoiden vanhemmat ovat arvostaneet menestystä jo aikaisemmin peruskoulussa ja lukiossa.

Järvisen (1999, 65-66) mukaan toimihenkilöperheissä kasvaneisiin nuoriin verrattuna näillä työntekijäperheiden nuorilla oli lyhyempi aikaperspektiivi. Heidän toiveammattinsa olivat toimihenkilötason ammatteja, ja osa heistä ei maininnut yhtään ammattia nimeltä. Näillä nuorilla oli vähäiset tiedot korkeakoululaitoksesta, sen toimintatavoista ja yliopistoihin pääsemisen mahdollisuuksista. Näiden nuorten maailmassa lukio näyttäytyi peruskoulun jatkona, joka sen lisäksi, että se antaisi lisää aikaa ammatinvalinnalle, tarjoaisi myös ammatilista vaihtoehtoa paremmat jatkokoulutusmahdollisuudet. Tutkimuksen nuoret odottivat ammattia ja perheen perustamista, mutta varsinainen ura-ajattelu ei ollut heille tavanomaista.

Yksilön valintoihin vaikuttavat olennaisesti hänen aikaisempi elämänsä ja se ympäristö, jossa hän on kasvanut. Kulttuuriset selitysmallit lähtevätkin siitä, että yksilö sisäistää kotikasvatuksen yhteydessä kasvuympäristölleen ominaiset arvot, normit ja toimintaperiaatteet, jotka vaikuttavat hänen valintoihinsa. Yksilöt voivat vertailla eri mahdollisuuksia ja valita niiden välillä, mutta kulttuuri suuntaa kuitenkin tätä valintaa siten, että se rajaa tietyt mahdollisuudet pois "sopimattomina" ja hyväksyy toiset vaihtoehdot potentiaalisina, yksilölle sopivina vaihtoehtoina (Gambetta 1987, 15-16 Järvisen

mukaan). Esimerkiksi työväestön lasten keskimääräistä heikomman koulumenestyksen (ja yhteiskuntaryhmien välisten koulutuserojen yleensä) katsottiin olevan seurausta ajatusmaailmasta, joka on piilossa koulun käytännöissä, joissa "sorretaan" työväestön lapsia ja samalla vahvistetaan vallitsevaa luokkarakennetta (Broady 1986).

3.4 Käyttäytymishäiriöiden ja rikollisen käyttäytymisen synty

Useat pojat tulivat Omaura-toimintaan mukaan käyttäytymishäiriöiden takia. Tämä koskee nimenomaan pikkukaupungin Omaura-projektia (ks. alaluku 5.4). Lisäksi osa oppilaista oli syyllistynyt jo ennen Omaura-toimintaan mukaan tuleamista mm. näpistelyyn ja pahoinpitelyrikoksiin.

Viime aikoina on korostettu lapsen varhaisten kokemusten merkitystä käyttäytymisongelmien ja rikollisuuden edistäjinä. Hämäläinen ja Haapasalo (1994, 279–282) toteavat rikoksenteekijöiden menneisyyttä tutkittaessa havaitun, että ennen rikosten aloittamista on todennäköisesti esiintynyt käyttäytymisongelmia, kuten aggressiivisuutta, prososiaalisten piirteiden puuttumista, impulsiivisuutta, liiallista aktiivisuutta ja keskittymiskyvyn puuttumista. Käyttäytymisongelmia on havaittu jo esikouluikäisissä pojissa (mm. Pulkkinen & Tremblay 1992 Hämäläisen ja Haapasalon mukaan; Kokko 2001, 44–45). Tutkimustuloksista on voinut todeta, että mitä varhaisempia, mitä lukuisampia ja mitä erilaisempia käyttäytymisongelmat ovat olleet, sitä suurempi riski pojalla on ollut kehittyä rikoksenteekijäksi. (Hämäläinen 1994; Haapasalo 2002, 3–15.)

Viime vuodet ovat tuottaneet runsaasti tietoa lapsen ensimmäisten vuosien käyttäytymisen sekä lapsen ja vanhemman välisen suhteen yhteyksistä myöhempään käyttäytymisongelmiin ja rikoksiin. Batesin tutkimusprojektissa lapsia seurattiin kuuden kuukauden iästä lähtien ja tuloksia on raportoitu kahdeksaan ikävuoteen asti (Olson, Bates & Bayles 1989 Hämäläisen ja Haapasalon 1994 mukaan). Tutkimukset kohdistuivat lapsen varhaisen luonteen, lapsen ja hoitajan vuorovaikutussuh-

teen sekä myöhemmän sosiaalis-kognitiivisen kehityksen, erityisesti impulssikontrollin, välisiin yhteyksiin. Lapsen ja äidin vuorovaikutuksen laatua mitattiin 13 ja 24 kuukauden iässä ja tutkittiin sen yhteyttä käyttäytymiseen 3-, 6- ja 8-vuotiaana. Tärkeät laadulliset aspektit vuorovaikutuksessa olivat hoitajan herkkyys lapsen tarpeille sekä liiallisten rajoitusten ja epä johdonmukaisen kurinpidon välttäminen. Erityisesti tytöillä käyttäytymiskontrollia ennusti 13 kk:n ja 24 kk:n ikäisenä mitattu myönteisten kielellisten vuorovaikutusten määrä opetus-tilanteissa hoitajan kanssa. Myönteinen varhainen vuorovaikutus oli myös yhteydessä sekä poikien että tyttöjen koulumenestykseen 8-vuotiaana. Tutkijoiden mielestä lapsen tarpeiden kannalta herkkä ja kognitiivisia kykyjä edistävä vuorovaikutus on olennaista impulssikontrollin kehittymisen kannalta. (Hämäläinen 1994.)

Turvallinen ja vakaa kiintymissuhde lapsen ja vanhempien välillä on tärkeä, mutta ei riittävä ehto tasapainoiselle kehitykselle. Kiintymistä pitäisi käyttää hyväksi lapsen moraalisisessa soisialisamisessa, mutta myönteisen tunnesuhteen lisäksi tarvitaan siihen perustuvaa riittävää käyttäytymisen valvomista ja ohjausta (mm. Braithwaite 1989).

Egelandin ja Ericsonin (1987 Hämäläisen ja Haapasalon 1994 mukaan) tutkimuksissa erottuivat myös psykologisesti lapsen ulottumattomissa olevat äidit. Heidän suhtautumistaan lapseensa voitiin kuvata emotionaaliseksi laiminlyönniksi. Äidit eivät juuri reagoineet lapseensa ja hyljeksivät lasta passiivisesti. He tuntuivat olevan etäisiä suhteessa lapseensa ja olivat tämän kanssa tekemisissä vain välttämättömissä asioissa. Äidit eivät tuntuneet saavan mielihyvää ja tyydytystä suhteestaan lapseen. He olivat vetäytyviä eivätkä ilmaisseet tunteitaan. Jos laiminlyöntiin liittyi fyysinen väkivalta, seurauksena oli todennäköisesti lapsen hyperaktiivisuutta, impulsiivisuutta, tarkkaavaisuushäiriöitä ja muita käyttäytymisongelmia. Hämäläinen ja Haapasalo toteavat Croughiin ja Milneriin (1993) viitaten, että lapseen kohdistunut pahoinpitely on yhteydessä lapsen myöhempään aggressiiviseen käyttäytymiseen.

Hämäläisen ja Haapasalon (1994, 281) mukaan pahoinpitelyn vakavuutta lapsen kehityksessä kuvaavat

mm. Lewisin, Shanokin, Pincusin ja Glaserin (1979) tutkimukset 97:stä rikoksista vangitusta pojasta. Väkivaltaisimmista pojista 74 prosenttia oli kokenut ja 79 prosenttia oli nähnyt perheväkivaltaa. Vastaavat luvut vähemmän väkivaltaisilla nuorilla olivat 33 ja 20 prosenttia.

Väkivaltaa lapsena kokeneet ja myöhemmin rikoksia tehneet tytöt kärsivät itsemurha-ajatuksista sekä alkoholi- ja huumeriippuvuudesta. He joutuivat helposti väkivaltaisiin parisuhteisiin eivätkä kyenneet huolehtimaan lapsistaan (Lewis ym. 1979 Hämäläisen ja Haapasalon mukaan). Straussin (1991) tutkimuksissa nuoruusiässä koettu fyysisten rangaistusten määrä oli yhteydessä rikollisuuden lisäksi vakaviin masennusoireisiin, itsemurha-ajatuksiin ja ihmissuhdeongelmiin yhtä usein niin naisilla kuin miehilläkin. Jo muutamat ruumiilliset rangaistukset, joita ei yleisesti pidetä pahoinpitelyinä, lisäsivät ongelmien todennäköisyyttä aikuisena.

Varhaisten kokemusten yhteyttä erityyppisiin käyttäytymisongelmiin ja rikoksiin ei ole tutkittu vielä riittävästi. McCordin (1979) tutkimuksessa ristiriidat perheessä ja lapseen kohdistunut aggressio olivat yhteydessä lapsen myöhempiin väkivaltarikoksiin. Sen sijaan äidin ilmaisema kiintymyksen puute oli yhteydessä lapsen myöhempiin omaisuusrikoksiin. Patterson, Reid ja Dishion (1992) toteavat Hämäläisen ja Haapasalon (1994, 281) mukaan, että varastelevat, valehtelevat, liian aktiiviset tai tulipaloja sytyttävät pojat tulivat perheistä, joissa vanhemmat olivat vähän tekemisissä lastensa kanssa eivätkä puuttuneet lastensa tekemisiin. Aggressiiviset pojat tulivat perheistä, joissa vanhemmat käyttivät paljon pakkoa, käskyjä, lapsen arvostelua ja ärtyivät lapsen pienistäkin rikkomuksista.

Monet kysymykset lapsuuden varhaisten kokemusten ja myöhemmän rikoksiin syyllistymisen välillä kaipaavat vielä lisäselvitystä ja teorian kehittämistä. Millaiset lapsuudenkokemukset ovat sitten yhteydessä erityyppiseen epäsosiaaliseen käyttäytymiseen? Vaikuttaako väkivallan kohteeksi joutuminen epäsosiaalisten toimintatapojen omaksumiseen vai onko pahoinpitely vain jäävuoren huippu, jolloin olennaisimpana vaikuttavana tekijänä on vuorovaikutuksen häiriö ja vanhempien kyvyttömyys ymmärtää lasta? (Haapasalo 2002, 3–15.)

Furlong (1985, xiii–xvi) on esittänyt paljon käytetyn luokittelun käyttäytymishäiriöiden selitysmalleista:

1. Psykodynaamiset teoriat selittävät käytöshäiriöiden johtuvan alitajuisista voimista, jotka aiheutuvat psyykkisen energian tukahduttamisesta. Vanhemmuuden riittämättömyys tai katkeaminen voivat lapsen tunne-elämän tärkeässä kehitysvaiheessa johtaa epäsosiaaliseen käyttäytymiseen.
2. Päinvastoin kuin psykodynaamisen teorian kannattajat oppimisteorian kannattajat eivät usko, että käytöshäiriöt johtuvat tunne-elämän vaikeuksista, vaan väittävät, että lapset oppivat sopimatonta käyttäytymistä jäljittelemällä toisia ja saavat samalla vahvistusta huonolle käyttäytymiselleen lähikasvattajiltaan. Väkivaltaisen ja aggressiivisen käyttäytymisen näkeminen kotona antaa heille mallin käyttäytyä vastaavalla tavalla.
3. Sosiologinen teoria on osoittanut käyttäytymishäiriöisyyden olevan yhteydessä alhaiseen sosiaaliluokkaan, alisuoriutumiseen koulussa ja asumisen tasoon.

Kun mietitään nuoruusiän käyttäytymishäiriöitä, jäävät usein huomiotta ne elämäntilanteet, joita nuorella on mahdollisesti ollut tuossa hyvin herkässä elämän vaiheessa.

Helanderin (1999, 3–5) mukaan kriisejä ja niiden tutkimusta on lähestytty monen tieteenalan käsittelyjärjestelmin. Yksi käytännöksi vakiintunut erilaisten kriisien ryhmittely on jako kehityskriiseihin ja traumaattisiin kriiseihin. Yhteistä kaikille niille on se, että yksilö joutuu uudenlaiseen tilanteeseen, jossa hänen aikaisemmat kokemuksensa ja opitut reagoititapansa eivät riitä tilanteen ymmärtämiseen ja hallitsemiseen. Opitut ongelmanratkaisukeinot eivät ole toimivia (Kleberg 1992, Munnukka-Dahlqvist 1997 Helanderin mukaan).

Helander (1999, 4) toteaa, että kehityskriisit koskettavat useimpia ihmisiä. Niitä pidetään elämän siirtymäkausina, jotka kuuluvat ihmisen

kypsytymiseen ja kehitykseen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi murrosikä, opiskelun aloittaminen tai parisuhteen solmiminen. Traumaattisille kriiseille on ominaista, että ne syntyvät yllättäen, ilman ennakkovaroitusta. Ne eivät kuulu jokapäiväiseen elämäntapaan vaan aiheutuvat ulkoisesta, äkillisestä, odottamattomasta ja voimakkaasta tapahtumasta, joka tuottaisi kenelle tahansa kärsimystä (Helander 1999, 3–9). Traumaattisten kriisien aiheuttajiksi mainittuja tapahtumia esiintyy kirjallisuudessa paljon. Esimerkkeinä voisivat olla väkivallan kohteeksi joutuminen, läheisen äkillinen kuolema tai itsemurha tai vammautuminen tai sairastuminen. Traumaattisen kriisin voi aiheuttaa myös pelkkä edellä mainittujen tilanteiden uhka ilman fyysistä vahingoittumista (Kleberg 1992; McCann & Pearlman 1990 Helanderin mukaan). Peterson, Prout & Swarz (1991) selvittävät laajasti traumaattisen kriisin aiheuttamaa psykiatriassa tunnettua posttraumaattista stressireaktiota laajassa kliiniselle henkilökunnalle tarkoitetussa opaskirjassaan.

Helanderin mukaan psyykkistä kriisiä kuvaavat tunnetuimmat mallit kriisin vaihteellisuudesta ovat peräisin Cullbergilta (1991) ja Horowitzilta (ks. esim. Kleberg 1992). Molemmat korostavat, että vaikka psyykinen kriisi on yksilöllinen prosessi, siinä on kuitenkin tiettyjä vaiheita. Cullbergin mukaan kriisi jakaantuu sokki-, reaktio-, käsittely- ja uudelleensuuntautumisvaiheisiin. Sokkivaihe seuraa heti traumaattisen tapahtuman jälkeen. Tällöin henkilö on yllätynyt ja tuntee itsensä ulkopuoliseksi. Hän ei hahmota tilannetta eikä tapahtumia. Reaktiovaiheessa kokija alkaa ymmärtää, mitä on tapahtunut. Kokemus herättää hänessä pelkoa, surua ja syyllisyyttä. Reaktiovaiheessa voi esiintyä myös erilaisia somaattisia oireita (Peterson, Prout & Swarz 1991). Käsittelyvaihe alkaa traumaattisen elämyksen kokeneen totuttua tilanteeseen. Tällöin traumaattinen kokemus ei enää hallitse elämää, vaan trauman kokenut keskittyy arkeen ja tulevaisuus alkaa kiinnostaa. Uudelleensuuntautumisvaiheessa kriisistä on päästy yli, ja silloin ihminen luo kokemansa perusteella uuden perustan elämälleen.

Erilaiset traumoja aiheuttavat elämäkokemukset esiintyvät myös tässä tutkimusaineistossa. Kolmelta nuorelta oli isä kuollut jo ennen Omaura-projektin

alkua. Lisäksi yli puolet nuorista oli kokenut vanhempiansa avioeron.

3.5 Koulutuksesta syrjäytyminen ja tukitoimet syrjäytymisvaarassa oleville

Peruskoulussa on toimeenpantu erityisopetusta, mikä ehkäisee lapsen varhaista syrjäytymistä.

Koulutuksesta syrjäytymisen ehkäisy on nyky-yhteiskunnassa entistä tärkeämpää, sillä koulutuksella on ratkaiseva merkitys työelämään sijoittumisessa. Koulutuksen keskeytyminen on syrjäytyneen nuoren suuri ongelma. Koulutusreitintä valinta on taas pitkälle sidoksissa vanhempien koulutustasoon. Koulutuksen keskeytymistä on tutkittu jonkin verran. Tutkimusta tarvitaan kuitenkin lisää ja tärkeätä on selvittää, minkälaiset vaihtoehtoiset koulutusmuodot ehkäisisivät parhaiten juuri ammatillisen koulutuksen keskeytymistä.

3.5.1 Erityistä tukea tarvitsevien lasten tukitoimet peruskoulussa

Peruskoulujärjestelmään on rakennettu erilaisia mahdollisuuksia vaikeuksissa olevien oppilaiden auttamiseksi. Kaikkia oppilaita koskeva apu on tukiopetus. Myös mahdollisuudet pidennettyyn oppivelvollisuuteen (11 vuotta) ja vapaaehtoiseen vuosiluokan kertaamiseen luetaan tukitoimiksi. Tärkeitä ovat erilaiset ennalta ehkäisevät tukimuodot, kuten lisäopetus, erityisopetus, oppilashuolto ja oppilaanohjaus.

Esikouluopetuksen yhteydessä pyritään erityisesti tukemaan niitä oppilaita, joilla on esimerkiksi tunte-elämän ongelmia tai keskittymisvaikeuksia. Erityisopetus on toteutettu siten, että se on ollut mahdollinen kaikille 6-vuotiaille 1.8.2001 lähtien. Peruskoulun päättäneille oppilaille alettiin vuonna 1977 järjestää lisäkoulutusta, ns. 10. lukuvuosi. Koulutuksen tavoitteena oli parantaa peruskoulun arvosanoja ja edistää siten jatko-opintoihin pääsyä. Vuodesta 1991 lähtien kunnat ovat voineet oman harkintansa mukaan järjestää lisäopetusta, jos opetukseen osallistuu vähintään 10 oppilasta tai 5

peruskoulun erityisluokalla opiskellutta oppilasta. (Veijola 2000, 16–17.)

Virtasen & Ratilaisen (1996, 53–59) mukaan erityisopetusta annetaan koulussa oppilaalle, joka on vammautunut tai kehityksessään viivästynyt siten, ettei hän menesty peruskoulun muussa opetuksessa tai ettei hän esimerkiksi tunne-elämän häiriön vuoksi sovi peruskoulun muuhun opetukseen. Erityisopetus on tarkoitus järjestää mahdollisimman kiinteästi peruskoulun yleisopetuksen yhteydessä tai osana sitä. Tätä kutsutaan oppilaiden integroimiseksi yleisopetukseen. Nykyään puhutaan myös opetuksen inklusiosta. Erityisopetus voidaan jakaa osa-aikaiseen ja luokkamuotoiseen erityisopetukseen. Osa-aikaista erityisopetusta järjestetään lievimpiä oppimis- ja sopeutumisvaikeuksista kärsiville oppilaille peruskoulun yleisopetuksen yhteydessä. Yleisimmät osa-aikaista erityisopetusta saavat ryhmät ovat lukemis- ja kirjoittamishäiriöiset, puhehäiriöiset ja erilaisista sopeutumisvaikeuksista kärsivät oppilaat. Osa-aikaista erityisopetusta antavat erikoiskoulutuksen saaneet erityisopettajat keskimäärin 1–3 tuntia viikossa oppilasta kohden.

Lahtisen ym. (2001) mukaan luokkamuotoista erityisopetusta annetaan peruskoulun tai erityiskoulun erityisluokilla. Erityisluokalle voidaan siirtää oppilas, joka ei pysty suoriutumaan peruskoulun yleisopetuksessa tai joka ei siihen sopeudu. Erityisluokalle siirtämisestä päättää kunnan koululautakunta, mikäli vanhemmat eivät hyväksy siirtoa. Siirtoa ei kuitenkaan saa tehdä neuvottelematta oppilaan huoltajan kanssa. Jos vanhemmat hyväksyvät siirron, voi rehtori tai joku muu siihen oikeutettu virkamies päättää siirrosta. Erityisluokalle siirtäminen edellyttää yleensä oppilaan lääketieteellistä ja psykologista tutkimusta sekä oppilaan lähiympäristön sosiaalisen tilanteen selvittämistä.

Erityisopetuksen saatavuus on tilastokeskuksen vuoden 2001 tilastojen mukaan parantunut koko ajan viime vuosien aikana. Vuonna 1999 erityisopetukseen siirrettyjen ja otettujen osuus peruskoulun oppilaista oli 22 275 oppilasta eli 4,1 prosenttia peruskoululaisista. Vuonna 2001 vastaava luku oli 30 832 oppilasta eli 5,2 prosenttia peruskoululaisista. Erityisopetusta saavien oppilaiden lukumäärän kasvuun ei ole vaikuttanut yksistään erityisopetuk-

sen tarpeen lisääntyminen, vaan myös se, että erityisopetusta on osattu antaa entistä enemmän myös yleisopetuksesta heikoimmille suoriutuvalla oppilaskoulukollegalle. Osa-aikaisessa erityisopetuksessa on tällä hetkellä noin 15 prosenttia peruskoululaisista, joten yhteensä erityisopetuksen piirissä on noin 20 prosenttia oppilaista. Erityisopetus on siis kaiken kaikkiaan lisääntynyt.

Meriläisen mukaan (1996, 459–472) koulutoimen oppilashuollon palveluilla tarkoitetaan tukea ja ohjausta sekä muita tarpeellisia toimia. Niillä pyritään poistamaan koulunkäyntiin ja oppilaiden sosiaaliseen ja psyykkiseen kehitykseen liittyviä vaikeuksia sekä kehittämään kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Tavoitteeseen pyritään myös koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminnalla. Koulunkäyntiin liittyviä vaikeuksia ovat mm. oppimisvaikeudet, koulunkäynnin laiminlyönti, ongelmat toverisuhteissa ja ristiriidat opettajan kanssa. Yleensä ongelmat kasaantuvat samoille oppilaille.

Syrjäytymisuhan alaisia nuoria on yritetty auttaa mm. peruskoulun keskeyttäneiden opintoryhmillä ja nuorten työpajatoiminnalla. Nuorten työpajakeilussa nuorille järjestetään työpaikka ja työnohjausta työelämään perehdyttämiseksi ja ammatinvalinnan helpottamiseksi. Samalla toiminnassa autetaan nuorta ottamaan vastuuta oman elämän hallitsemisesta. (Meriläinen 1996)

Naukkarisen (1998, 19–35) mukaan ei-toivottua käyttäytymistä voi pitää "radikaalina poikkeamana" koulun kulttuurista. Jotkut oppilaat eivät ole sosiaalistuneet koulun kulttuuriin, he käyttäytyvät toisin kuin hyväksyttävän käyttäytymisen säännöt edellyttävät ja irtaantuvat koulun todellisuudesta. Tämä irtaantuminen nähdään ennen kaikkea oppilaan poikkeavuutena järjestelmästä, ja työrauhaa häiritsevä oppilas luokitellaan sopeutumattomaksi tai oppimisvaikeudesta kärsiväksi.

Omaura-ryhmiin otetut pojat ovat useimmiten päätyneet tähän erityisluokkaan siksi, että heillä on ollut käyttäytymishäiriöitä tai koulusta poissa oloja. Maalaiskunnan Omaura-ryhmässä oli muutamalla pojalla kysymys myös oppimisvaikeuksista. Tytöillä suurin syy Omaura-ryhmään tulemiseen oli koulusta poissaolo, joka saattoi liittyä pitkäaikaiseen koulukiusaamiseen. Joillakin tytöillä oli nähtävissä

myös yleistä koulusopeutumattomuutta.

Alaluvussa 3.6 käsiteltävät koulusta pinnaaminen, huumeiden käyttäminen ja rötöstely näkyvät nykyään myös koulumaailmassa, ja opettajilla tulee olla valmiuksia yhteistyökumppaneiden hakemiseen näillä alueilla oppilaiden auttamiseksi.

3.5.2 Koulutuksesta syrjäytyminen ja syrjäytymisen ehkäisy ammatillisessa koulutuksessa

Opetusministeriön muistion (2003:4) (Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla) mukaan peruskoulun suorittavat Suomessa käytännössä kaikki loppuun lukuun ottamatta noin 200–300 nuorta vuodessa. Toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle sen sijaan jää osa nuorista jo koulutuksen aloittamisvaiheessa tai keskeyttämisten kautta myöhemmin. Noin 7–8 prosenttia peruskoulun suorittaneista ei jatka välittömästi toisen asteen koulutukseen. Koulutuksen kehittäjien ratkaisutavaksi onkin kysymys, miten ohjata ja motivoida koulutukseen niitä nuoria, jotka eivät hakeudu peruskoulun jälkeen jatko-opintoihin. Lukion keskeyttäneiden määrä on noin 4,2 prosenttia ikäluokasta. Niiden ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden määrä, jotka eivät hakeudu muuhun koulutukseen, on noin 13,2 prosenttia (Tilastokeskus, 2005). Opintojen keskeyttäminen ja koulutuksesta syrjäytyminen on ongelmallista sekä yksilöllisesti että yhteiskunnallisesti. Syrjäytymisen ehkäisy onkin koulutuksen tärkeä tehtävä.

Olen huomannut mm. opettajan työssäni, että lapsen syrjäytyminen näkyy usein jo peruskoulun aloitusvaiheessa. Lastentarhanopettajat sanovat havaitsevansa syrjäytymiskehityksen vieläkin aikaisemmin eli päiväkotivaiheessa. Lapsen ja nuoren syrjäytymiskehitys tulee koulussa ilmi eri tavoin luokka-asteen, lapsen persoonallisuuden, sukupuolen tms. mukaan. Useimmiten erilainen oireilu johtaa huonoihin koulusuorituksiin. Näin jatko-opintomahdollisuudet kapenevat, ja nuorilla esiintyy yleistä koulu- ja opiskeluhaluttomuutta. Poikien syrjäytymisriski näkyy usein koulun aloitusvaiheessa muun muassa käyttöhäiriöinä, keskittymiskyvyn puutteena, levottomuutena ja oppimisvaikeuksina. Yläasteella

tulevat lisäksi mukaan koulusta pinnaaminen, päihdeiden käyttö ja joissakin tapauksissa rötöstely.

Työillä oireilu voi olla edellä mainittujen oireiden lisäksi tai niiden sijasta myös syrjään vetäytymistä, ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta. Koulussa syrjäytymiseen liitetään usein käsite "käyttäytymishäiriö". Myös aikaisemmassa peruskoululainsäädännössä puhuttiin tunne-elämän häiriöistä ja peruskouluun sopeutumattomista nuorista. On myös käytetty käsitettä "vaikeasti kasvatettava", esimerkiksi Seppovaara (1998, 16). Tähän käsitteeseen sisällytetään sekä tunne-elämältään häiriintyneet että sosiaalisesti sopeutumattomat, koska näitä piirteitä on varsinkin peruskoulutasolla usein vaikea erottaa toisistaan.

Joissakin tutkimuksissa väitetään koulun jo sinänsä aiheuttavan oppilaille syrjäytyneisyyttä tai ainakin syventävän tällaista epätydyttävää kehitystä. Ruotsalainen pedagogi D. Broady on korostanut, että nykyinen peruskoulu ei ole yhtenäiskoulujärjestelmä, vaan juuri oppilaan sosiaalinen tausta vaikuttaa eniten koulumenestykseen. Broady puhuu piilopetussuunnitelmasta, joka hänen mielestään määrää oppilaiden menestyksen. Hän sanoo: "Me alasteella työskentelevät tiedämme, että oppilaat luokitellaan usein jo ensimmäisellä luokalla vahvoihin ja heikkoihin. Kaikilla vuosikursseilla on kaksi näkymätöntä linjaa: toinen johtaa ylempään koulutukseen ja arvostettuihin ammatteihin ja toinen taas, jolle useimmat työläisten lapset joutuvat, johtaa nopeammin työmarkkinoille" (Broady 1986, 12–13). Broady näkee koulun yhteiskunnallisena tehtävänä varastoida, valikoida ja sosiaalistaa oppilaitaan (Broady 1986, 127).

Willisin (1984, 196–207) esittämien teorioiden mukaan koulun tehtävänä onkin oikeastaan vain saada erilaistettua oppilaiden toiveet ja mahdollisuudet työelämää varten. Willisin mielestä työmarkkinoilla saattaisi syntyä kaaos, jos kaikki työväenluokan lapset olisivat ilman muuta nielleet ajatuksen itsensä kehittämisestä ja kaikilla olisi vahva minäkäsitys ja he vaatisivat mielenkiintoista työtä. Tämä ajattelutapa on mielenkiintoinen. Nykyään pidetään kuitenkin tärkeänä kaikkien lahjakkuusreservien käyttöön saamista. Tähän tähtäsi Suomessa mm. 1970-luvun peruskoulu-uudistus.

Kivinen, Rinne ja Kivirauma (1985, 3–9) ovat selvittäneet koulutussosiologisessa tarkastelussaan koululaitosta lapsen kehityksen ja oppimisen toimintaympäristönä. Mukana ovat olleet koulun käytännöissä vaikuttavat tekijät, jotka toisaalta avaavat tiettyjä kehitysmahdollisuuksia mutta sulkevat pois joitakin toisia. Koulun hahmottaminen sellaiseksi toimintaympäristöksi, jossa yksilöiden sosiaali- ja henkilöhistoriassaan omaksumat pysyvät tavat ja koulun institutionaaliset odotukset ja toimintaperiaatteet (esim. piilo-opetussuunnitelma) törmäävät yhteen, on tutkijoiden mukaan välttämätön edellytys kouluun liittyvälle tutkimukselle ja yleensäkin yksilöiden ja ryhmien toiminnan ymmärtämiselle koulussa.

Kivisen ym. mukaan koulu yksilön toimintaympäristönä muodostuu yhdeksi silmukaksi siihen ketjuun, joka alkaa lapsuudesta ja perheestä ja johtaa päiväkodin ja koulun kautta aikuisten maailmaan. Kukin laitos saa vuorollaan oman asemansa yksilöllisen kasvun viemisessä eteenpäin. Kouluun meneminen merkitsee aina eräänlaista murrosta lapsen identiteetin kehityksessä.

Mm. Jackson (1968, 34) kuvaa tilannetta seuraavaan tapaan. Hyvin sopeutuva oppilas mukautuu hangoittelematta koulun odotuksiin. Tällainen oppilas tekee kotitehtävänsä, hän viittaa usein jne. Koulussa opetetaan opetussuunnitelmien ja oppikirjojen mukaisia tietoja, taitoja ja tapoja, joiden oppimista yleensä myös arvioidaan kokeiden ja havaintojen avulla. Koulun arkisissa käytännöissä oppilas tulee samalla paljolti tiedostamattaan oppineeksi oman edistymisensä mahdollisuuksia ja rajoja. Oppilaat omaksuvat vähitellen tietynlaisen käsityksen omasta koulutuskelvollisuudestaan. Opettajilla taas on suuri valta määrittäessään oppilaiden kykyjä ja persoonallista kasvua. Kaikki tämä vaikuttaa oppilaiden sijoittumiseen jatkokoulutukseen, työhön ja elämään. (Woods 1979, 141 Kivisen ym. mukaan.)

Komosen väitöskirjassa (2001, 45–47) tutkittiin ammatillisen koulutuksen keskeyttäneitä mutta koulutuksen myöhemmin aloittaneita nuoria. Tutkimuksessa selvitetään mm. keskeyttämiskäsitettä ja todetaan, että käsitteen määrittäminen on ollut moninaista, ja tutkimustulosten vertailu on sen vuoksi vaikeaa. Keskeyttäjäksi määrittely vaihtelee

määrittelijän näkökulman mukaan. Keskeyttämistä voidaan tarkastella yksilön, oppilaitoksen tai koko koulutusjärjestelmän näkökulmasta. Yleisesti käytetty ja menetelmällisesti ongelmaton on määritelmä, jonka mukaan keskeyttäjä on sellainen oppilas, joka lähtee pois oppilaitoksesta, jossa on ollut kirjoilla, riippumatta siitä, jatkaako hän jossain muussa oppilaitoksessa. Tämänkaltaisen määritelmän ei kuitenkaan anna tietoa koulutusurista. Tilastoiduista keskeyttäjästä on näet koulutuspaikan vaihtajia suuri osa.

Komonen toteaa, että toisen keskeyttämistutkimuksissa usein käytetyn määrittelykriteerin mukaan keskeyttäminen jaetaan koulutuksesta toiseen siirtymiseen ja opintojen varsinaiseen keskeyttämiseen. Viimeksi mainitulla viitataan koulutuksesta ilman tutkintoa lopullisesti pois siirtymiseen. Tämän määrittelyn vaikeutena on kuitenkin se, että silloin tavoitetaan ainoastaan opiskelijan senhetkinen elämäntilanne. Todellisuudessa vain osa keskeyttäjästä poistuu koulutuksen piiristä lopullisesti, koska opintojen pariin voidaan palata varsin pitkien aikojen jälkeen.

Komonen (2001, 46) päätyykin toteamaan: "Selvimpiä keinoja lienee määrittellä keskeyttäjät keskeyttämishetken toiminnan perusteella määräaikaista keskeyttämistä anoviin (esim. sairauden, raskauden tai asevelvollisuuden suorittamisen takia), linjanvaihtajiin (kesken lukuvuoden toiselle linjalle tai toiseen oppilaitokseen siirtyviin) ja ns. varsinaisiin keskeyttäjiin, joilla ei keskeyttämishetkellä ole tietoa toisesta opiskelupaikasta tai myöhemmästä opiskelun jatkamisesta."

Opetushallitus (Meriläinen 1997) ja Etelä-Suomen lääninhallitus (Pyöriä ym. 2000) ovat selvittäneet ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä ja sen syitä muun muassa kahdessa pienehkössä selvityksessä lähinnä Etelä-Suomessa. Nämä kaksi tutkimusta poikkeavat jonkin verran toisistaan myös keskeyttämisen syiden osalta. Opetushallituksen lukuvuonna 1994–1995 tekemän tutkimuksen mukaan keskeyttämisen ensisijaisia syitä olivat rehtoreiden, oppilaanohjaajien ja kuraattorien haastattelun perusteella seuraavat: epäonnistunut koulutusvalinta, muuhun koulutukseen siirtyminen, henkilökohtaiset syyt, terveydelliset syyt, taloudelliset

syöt, opiskelu- ja oppimisvaikeudet, siirtyminen työelämään, sopeutumisasikeudet ja opiskeluhaluttomuus. Etelä-Suomen lääninhallituksen selvityksessä kysely tehtiin sekä opiskelijoille että oppilaitokselle. Siinä tärkeimpänä keskeyttämisen syynä oli myös epäonnistunut koulutusvalinta (opiskelijoista 41 prosenttia ja oppilaitoksista 39 prosenttia), siirtyminen muuhun koulutukseen, henkilökohtaiset syöt, opiskelu- ja oppimisvaikeudet, siirtyminen työelämään, terveydelliset syöt, taloudelliset vaikeudet ja muut syöt (Opetushallitus 1997, Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 2000).

Komonen suhtautuu tutkimuksessaan hyvin myönteisesti nuorten kehityksessä oleviin poikkeamiin, jotka tulevat usein esille juuri koulutuksen keskeyttäjien kohdalla.

Komosen mukaan (2001, 244) nuorten elämänkuluissa esiintyneet katkos- ja siirtymätilanteet, erilaisten koulutus- ja työmarkkinavaiheiden vuorottelu sekä niiden limittyminen ja rajojen hämärtyminen merkitsevät sitä, ettei elämänkulun pysyvyyttä ja vaihtelevuutta pysty helposti jäsentämään. Sen sijaan, että elämänkulun etenemisessä tapahtuvat muutokset ja poikkeamat tavallisesta elämäkerrasta nähdään häiritseväna erilaisuutena ja todisteena yksilön tai hänen perhetaustansa vajavuudesta tai poikkeavuudesta, ne tulisi nähdä yksilöllisinä pyrkimyksinä rakentaa rikasta elämää.

Komonen (2001, 255) toteaa, että koulutuksen valinnan onnistuminen ei nykyisin riipu yksinomaan yksilön tiedoista ja taidoista, vaan myös työelämän nopeista ja hankalasti ennakoitavista muutoksista. Nykyinen yhteiskunta ja ammatilliset vaatimukset muuttuvat niin nopeasti, että tulevaa uraa koskevien valintojen tekeminen on iästä ja ajankohdasta riippumatta hankalaa. Kouluopetus tulisi sopeuttaa paremmin oppilaiden edellytyksiin, heidän elämänhistoriaansa ja työelämään, josta myös ammatillinen koulutus tuntuu olevan kaukana. Oppimisen tulisi olla osa arkea, elämänhallintataitoja ja vuorovaikutustilanteita. Sen tulisi keskittyä taitojen hankkimiseen eri elämäalueilta sekä kykyyn suuntautua muuttuviin toimintaympäristöihin (Aittola, Koikkalainen & Vaherva 1997, 41). Voidaan sanoa, että laitospäisen oppimisen malliin sisältyy vaatimus omien tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden

unohtamisesta. Kuitenkin juuri näitä nuorten arkielämän kokemuksiä, intressejä ja tarpeita pitäisi erityisesti painottaa kouluopiskelussa (Laine 2000, 77). Keskeyttäjien osalta tämä tarkoittaa sitä, ettei keskeyttämisiongelmaa ratkaista houkuttelemalla nuoria takaisin koulun penkille. Koulutukseen varastoinen sijasta heille tulisi tarjota esimerkiksi mahdollisuus työn avulla oppimiseen (Komonen 2001, 256). Työn avulla oppiminen esimerkiksi oppisopimuskoulutuksena näkyy selvästi heikommin koulussa pärjänneiden nuorten koulutustoiveita koskevissa haastatteluissa.

Takalan (1992) tutkimus Kouluallergia on ensimmäisiä suomalaisia tutkimuksia, jossa seurataan kouluvaikeuksista kärsivien nuorten pärjäämistä silloin, kun ryhmään kohdistetaan erityistoimenpiteitä nuorten auttamiseksi.

Takalan (1992, 33, 37) mukaan koulu ei tarjoa kouluallergikoille sitä, mitä he haluaisivat tai tarvitsisivat. Vähitellen nuorelle kehittyy voimakas koulutai koulutuskielteisyys. Oppilas ei näe enää mitään syytä käydä koulua, vaan hän kokee sen toisarvoiseksi ja pelkästään pakoksi. Seurauksena on usein koulun keskeyttäminen tai vähintäänkin alisuoriutuminen. Taustalta löytyy nuoren motivaatio-ongelmia, oppilaan ja opettajan vuorovaikutukseen liittyviä vaikeuksia, perheen ja sosiaalisen taustan vaikutusta, huonoja vapaa-ajan harrastuksia tai suorastaan harrastuksettomuutta.

Takalan tutkimuksessa (1992, 11–38) syrjäytyminen nuorena selittää sen, kuinka jo koulussa tietty aines oppilaista valikoituu vetäytyjiksi ja häiriköiksi ja joutuu sitä kautta heikkoon asemaan työmarkkinoilla. Näille koulussa syrjäytetyille on ominaista voimakas koulukielteisyys. Ryhmä muodostuu etupäässä pojista, jotka joutuvat ilman koulutusta ja työkokemusta työttömiksi. Koulunsa keskeyttäneet syrjäytyneet katsovat usein olevansa syyppäitä tilanteeseensa. Myös työvoimatoimistoilla on vaikeuksia näiden nuorten kanssa. Mitä pitemmälle syrjäytymisprosessi etenee, eli työllistyminen ei onnistu ja työkokemukset ovat kielteisiä, sitä selvemmäksi muodostuu myös uloslöynti koko yhteiskunnasta.

Jotta kouluallergiset nuoret kuuluisivat osana oppimisyhteiskuntaan, koulutuksen pituuden lisäksi on kiinnitettävä huomiota myös epämuodolliseen

ja arjessa oppimiseen. Lisäksi on huomioitava ja tunnistettava oppimisen uudet paikat muodollisen kouluoppimisen rinnalla. (Young, Spours, Howieson & Raffe 1997, 527–528 Komosen mukaan).

Koulujärjestelmässä osa oppilaista tarvitsee Kivirauman (1990, 106) mukaan yksilöllisesti räätälöityjä koulutusratkaisuja, esimerkiksi vaihtoehtoisia koulutuspolkua, olipa kysymys peruskoulusta tai ammatillisesta koulutuksesta. Koulumuotoisessa ammattikoulujärjestelmässä peruskouluvaiheen heikko menestys näyttää usein vähentävän mahdollisuuksia myös jatkossa niin koulutuksen kuin työpaikankin osalta. Jos nuori on kyllästynyt kouluun, vierastaa koulumaista ammatillista opetusta eikä hänellä enää peruskoulun jälkeen riitä motivaatiota teoreettiseen opiskeluun, on ratkaisuksi ehdotettu ja nykyään myös aika paljon järjestetty työelämää lähellä olevaa ammatillista koulutusta, kuten työpajoja ja oppisopimuskoulutusta. Näin osa nuorista voi peruskoulun jälkeen hankkia ammatillisen pätevyyden. Koulun käyttämiin tiukkoihin arviointikriteereihin on mahdollista lisätä muita kriteereitä, ja koulussa heikosti menestyvillekin järjestyy mahdollisuuksia heidän todellisten kykyjensä eikä pelkän kouluosaamisen perusteella.

Opetusministeriön muistion (2003:4) (Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla) mukaan peruskoulussa ei ole vielä riittävästi kokeiltu erilaisia mahdollisuuksia niiden nuorten auttamiseksi, joille koulu tuottaa oppilaan taustasta tai erilaisista elämäkokemuksista johtuvia vaikeuksia. Oppilaan auttaminen peruskoulussa on kuitenkin tärkeää nuoren kasvun, kouluttautumisen, nuoren tulevan yhteiskuntaan sijoittumisen ja koko elämän hallinnan kannalta. Näihin kokeiluihin kannattaa panostaa, sillä joillekin nuorille ne ovat se ratkaiseva apu, joka voi kääntää nuoren elämän parempaan suuntaan ja saa hänet kiinnostumaan ammatillisista opinnoista ja oman elämänsä rakentamisesta.

Mainitun muistion (2003:4) mukaan siirtymävaihe peruskoulusta toiselle asteelle on syrjäytymisen kannalta kriittistä aikaa. Koulutuksen nivelvaiheiden ohjaukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Siirtymävaiheen ohjauksessa ja suunnittelussa yhteistyö lähettävän ja vastaanottavan

oppilaitoksen kesken ei vielä toimi tarkoituksenmukaisesti. Vastuun kantaminen ja aktiivinen toiminta kuuluu molemmille osapuolille.

Viime vuosina on ollut menossa monenlaisia projekteja, joiden tarkoituksena on kiinnittää nuoret paremmin koulutukseen. Näin pyritään välttämään tilanteet, joissa nuori keskeyttää koulutuksen tai ei edes aloita ammattiin valmistumista.

Projektien ohessa on myös tutkimusta. EU-rahoitteisen Euroopan sosiaalirahaston (ESR) kautta saavat rahoituksensa ammatillisten oppilaitosten yhteydessä toimivat työpajat ns. innopajat (Vehviläinen 2000). Koulutuksen ja työelämän yhdistäminen jo peruskoulussa on yksi mahdollisuus auttaa syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta, kuten Omaura-projektissa tehdään. Tätä aluetta on kuitenkin tutkittu toistaiseksi melko vähän. Virallinen koulujärjestelmä ei ole suuremmin kiinnostunut Omaura-kokeilusta. Koko järjestelmä toimii kunnallisena kouluna, mutta koulutukseen tarvittava lisärahoitus ei tule suoraan virallista tietä enempää kunnan kuin valtionkaan rahoittamana.

Omaura-projektissa työn avulla oppiminen on otettu opetussuunnitelmassa huomioon yhtenä mahdollisuutena auttaa kouluvaikeuksista kärsiviä. Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmaan on sisällytetty aikaisempaa paremmin määriteltynä vähintään 20 opintoviikon mittainen työssä oppiminen. Käytännössä tämä jakso on kuitenkin jäänyt helposti enintään 20 opintoviikoksi, jolloin se ei usein anna riittävästi mahdollisuutta tutustua työelämään jo opiskeluvaiheessa, mikä voisi helpottaa myöhempää työhön pääsyä ja työelämään sopeutumista.

3.6 Pinnaaminen, huumeiden käyttö ja rötöstely

Jos nuorten huumeiden käyttö ei ole pelkästään tilapäistä kokeilua, sen voidaan mielestäni katsoa johtavan hyvin vaikeaan syrjäytymiseen ja muutoinkin vaaralliseen tilanteeseen, ellei siihen tehokkaasti puututa. Nuorten syrjäytyminen toistuvien rikosten vuoksi on myös huolestuttavaa ja johtaa helposti koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäämiseen.

Rikostaustassa nimenomaan pahoinpitelyrikokset ovat huolestuttavia.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos käynnisti 1995 nuorisorikollisuuden seurannan, joka perustui koulussa tehtäviin itse ilmoitetun rikollisuuden kyselyihin. Tätä nuorten rikollista ja kiellettyä toimintaa tutki Kivivuori vuonna 1996 45:ssä koulussa. Tutkimuksessa oli mukana 18 nuorten rikollisen ja kielletyn toiminnan muotoa. Näistä osa on samoja tekoja, joiden esiintymistä olen kysellyt omassa tutkimuksessani.

Kivivuori (1997) on tutkinut mm. koulusta poissaoloa, sillä hän pitää poissaolon syytä nuorisorikollisuutta tutkittaessa tärkeänä. On mahdollista, että juuri eniten rikoksia tekevät oppilaat ovat ilman lupaa poissa tunneilta. Hänen tutkimuksensa yhdeksäsluokkalaisista oli poissa koulusta 9,5 prosenttia. Poissa olleista oppilaista 53 prosenttia oli tyttöjä ja 47 prosenttia poikia. Tarkkailuluokissa ja erityisluokissa kato oli 10,8 prosenttia. Tämä ei ollut merkittävästi suurempi kuin normaaliluokissa (9,4 prosenttia). Opettaja arvioi eri haastattelulomakkeella poissaolojen syitä. Eniten oli poissaoloja, joiden syytä opettaja joko ei tiennyt tai ei rohjennut arvioida. Näitä oli 51 prosenttia. Epäselviksi jääneiden syiden joukkoon kuului luultavasti sekä luvallisia että luvattomia poissaoloja. Huomiota herättävää on luvattomaksi arvioitujen poissaolojen vähäisyys, sillä niitä oli vain 12 prosenttia. Sairaana tai lääkärissä oli 21 prosenttia poissa olleista.

Kivivuori (1997, 31) selvitti samassa yhteydessä myös mietojen huumeiden käyttöä. Oppilaista 7 prosenttia oli käyttänyt hasista tai marihuanaa ainakin kerran kuluneen vuoden aikana. Mietojen huumeiden käyttö oli kaupungeissa kolme kertaa yleisempää kuin maaseudulla. Pääkaupunkiseudun nuorista 16 prosenttia oli käyttänyt mietoja huumeita vuoden aikana (tytöt 18 prosenttia, pojat 13 prosenttia).

Kouluterveyskyselyjen mukaan vuosina 1999 ja 2001 (Lintonen 2001, 17) huumekeilujen yleistyminen näyttää tasaantuneen. Myöskään laittomien huumeiden ja lääkkeiden päihdekäyttö ja impaaminen eivät olleet yleistyneet. Laittomista huumekeiluista suurin osa oli edelleen kannabiskokeiluja. Niitä oli ilmoittanut tehneensä 6 prosenttia

kahdeksannen luokan ja 10 prosenttia yhdeksännen luokan oppilaista parin viime vuoden aikana. Myös huumeiden tarjonta oli vähentynyt 1990-luvun loppupuolen kasvun jälkeen siten, että vajaalle viidennelle oppilaista oli tarjottu huumeita. Oppilaiden melko negatiivinen asenne huumeiden käyttöön oli pysynyt viime vuosina ennallaan: hieman yli kymmenesosa oppilaista hyväksyi marihuanan satunnaisen polttamisen.

Kinnunen (2001, 21–25) on tutkiessaan nuorten rikosuran alkua pannut merkille, että huumausainerikoksista tuomitut aloittavat rikollisen uransa aikaisemmin kuin rikoksista tuomitut keskimäärin. Nimenomaan 15-vuotiaana aloittaneiden määrä on suuri. (Suomessa rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana.)

Kinnusen (2001, 36–37) mukaan ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa on ollut paljon esillä sellainen näkemys, että ongelmallista huumeiden käyttöä esiintyy etupäässä työttömillä ja heikossa sosioekonomisessa asemassa olevilla. Huumausaineiden ongelmakäyttäjien lapsuudenkodissa on tavallista useammin erilaisia ongelmia päihdeiden käytössä, ihmissuhteissa tai avioliitossa. Lisäksi on taloudellista ja henkistä turvattomuutta.

Kinnusen mukaan taloudellinen asema ei kuitenkaan liene tärkeimpiä huumeongelmien aiheuttajia. Hän kertoo Heinosen (1989) haastattelututkimuksesta, jossa päädytään toteamaan, että ongelmakäyttäjiä tulee suhteellisesti eniten perheistä, joiden sosiaalinen asema on joko heikko tai sitten erittäin hyvä. Huono-osaisista tai erittäin hyväosaisista perheistä lähtöisin olevien ongelmakäyttäjien lapsuudenkokemukset olivat tutkimusten mukaan usein hyvin samankaltaisia: tyypillisiä olivat hylkäämiskokemukset ja ahdistus, joka johtui perheriidoista.

Huumeen käyttäminen näyttää Kivivuoren mukaan (1997, 31) olevan erittäin sosiaalista toimintaa. Vain 7 prosenttia käyttäjistä ilmoitti olleensa yksin huumeita viimeksi käyttäessään. 70 prosentissa tilanteista oli mukana kolmesta viiteen henkilöä. Kolme prosenttia ilmoitti jääneensä kiinni viimeisimmästä huumeiden käytöstään.

Kivivuoren tutkimuksessa (1997, 25) selvitettiin myös kaupasta ja kioskista varastamista. Hänen tutkimuksensa mukaan joka viides nuori oli varastanut

kaupasta tai kioskista ainakin kerran kuluneen vuoden aikana. Tytöt ja pojat eivät tässä suhteessa eroa toisistaan. Teko on maaseudulla harvinaisempi kuin kaupungeissa ja taajamissa.

Kivivuoren (1997, 30–31) tutkimuksen mukaan 7 prosenttia oppilaista oli kuluneen vuoden aikana hakannut toista henkilöä. Teko oli pojilla yleisempi kuin tytöillä. Noin yksi sadasta nuoresta oli vuoden sisällä ottanut ilman lupaa käyttöön auton, joka ei kuulunut hänen vanhemmilleen. Teko oli yleisempi pojilla (2,2) kuin tytöillä (0,7) prosenttia. Viimeisimmästä autovarkaudestaan jäi kiinni joka viides.

Kivivuori (1997, 32–34) tutki myös tekojen kasaantumista samoille nuorille. Tutkija valitsi rikosaktiivisuuden kynnykseksi sen, että oppilas on tehnyt vähintään kymmenen tekoa kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Selvityksen mukaan 0,4 prosenttia oppilaista oli varastanut auton vähintään kymmenen kertaa vuoden sisällä. Tämä pieni ryhmä teki kuitenkin 97 prosenttia kaikista autovarkauksista. Vastaavasti luvaton poissaolo koulusta oli kaikkein tasaisimmin jakaantunut tekotyyppi, vaikka niistäkin 6,4 prosenttia oppilaista oli tehnyt melkein kaksi kolmasosaa. Kaupasta oli vuoden sisällä varastanut 19 prosenttia oppilaista, mutta vähintään 10 kertaa oli varastanut vain 3,3 prosenttia oppilaista. Tämä ryhmä teki kuitenkin 72 prosenttia viimeisimmistä teoista. Kaikki teot olivat selvästi kasaantuneet pienelle vähemmistölle. Kaikkein kasaantuneimpia näyttävät olevan autovarkauksien ja karkaamisten ohella väkivaltaiset ja huumeisiin liittyvät teot.

Tutkimuksessani väkivaltarikoksiin liittyy joissakin tapauksissa skinhead-alakulttuuri, jota esiintyi tutkimuspaikkakunnista varsinkin "pikkukaupungissa". Perho (1999, 11–17) on tutkinut skinheadeja alakulttuurina ja vertaisryhmäkehityksenä. Skinhead-alakulttuuri on lähtöisin Englannin työväenluokasta, josta se on levinnyt kansainväliseksi "White Power -worldiksi". Sen keskeisiksi teemoiksi ovat tulleet kansalliset arvot ja poliittinen nationalismi (Luukka & Muukkonen 1997; Lähteenmaa 1991). Suomessa skinheadeja on ollut 1980-luvun alusta lähtien, ja heitä näyttää olevan edelleen. Esimerkiksi Joensuussa skinheadeihin liittyy edelleen uusia jäseniä. Vuonna 1996 Joensuussa arvioitiin olevan 150–200 skinheadia, pääasiassa 13–25-vuotiaita

miehiä. Nuoria skinheadeja tai alakulttuurista kiinnostuneita on niin tiedotusvälineissä kuin arkipuheessakin kutsuttu muun muassa pikkuskineiksi, seurailloiksi tai skinheadien nappulaliigaksi. Näiden "skineys" on tutkijoiden mukaan erilaista kuin niiden, jotka ovat kuuluneet ryhmään jo pitempään.

Skinhead-alakulttuurin piirissä voidaan erottaa eri tavoin suuntautuneita ryhmiä. Luukka ja Muukkonen (1997, 32) määrittävät ne seuraavasti: 1) rasmin ja kansallissosialismin aatteesta kiinnostuneet. 2) rasismia vastustavat SHARP-skinheadit (Skin Heads Against Racial Prejudice). Jälkimmäiset pyrkivät esiintymään alkuperäisen skinhead-kulttuurin edistäjinä. 3) kolmannen ryhmän muodostavat ei-poliittisina pysyttyäytyvät ns. kosmeettiset skinheadit.

Skinheadeihin kuuluvat tytöt hyväksyvät myös tappelun, mikä poikkeaa tyttöjen asenteista yleensä. Honkatukian (1998) tutkimuksessa helsinkiläistytöistä kävi ilmi, että tytöt hyväksyivät väkivallan vain itsepuolustuksena.

3.7 Sukupuolen vaikutus syrjäytymiskehitykseen

Useiden luokkahuonetutkimusten mukaan pojille annetaan koulussa enemmän vapauksia käyttäytymisessä kuin tytöille, joilta odotetaan parempaa itsekontrollia (Lahelma 1992). Pojat dominoivat puhetta luokassa ja ottavat tilaa pihassa ja käytävillä. Tytöt sen sijaan noudattavat tiukemmin koulun sääntöjä ja sopeutuvat paremmin koulun odotuksiin kuin pojat, jotka aiheuttavat useammin konfliktilanteita ja rikkovat koulun sääntöjä (Kivirauma & Kivinen 1986, 380–381; Woods 1990, 58). Tyttöjä ja poikia kohdellaan ilmeisesti koulun käytännöissä kasvatuksellisesti eri tavalla. Joidenkin tutkimusten mukaan opettajat käyttävät jopa kaksi kolmasosaa ajastaan poikiin. Tyttöjen osaaminen on tutkijoiden mukaan usein vastaamista asiatietao edellyttäviin kysymyksiin, kun taas pojat tekevät helpommin kysymyksiä, esittävät mielipiteitään ja kyseenalaistavat opetusta. (Järvinen 1999, 87–88; Saarnivaara 1986, 97; Woods 1990, 58.)

Lasten elämysmaailman on huomattu olevan sukupuolittain jakaantunut jo heidän tullessaan kouluun. Koulu ei siten luo sukupuolten välistä epätasaa-arvoa, mutta tutkijoiden mukaan se kuitenkin vahvistaa tämänlaatuista kehitystä. (Kivirauma & Kivinen 1986, 381; Saarnivaara 1986, 97) Esimerkiksi opetukseen ja oppimiseen on huomattu sisältyvän piilotettuja viestejä sukupuolesta. Tämä ilmenee Lahelman (1992) mukaan paitsi virallisessa opetussuunnitelmassa varsinkin oppikirjoissa, joiden sisällöissä perinteiset sukupuoliroolit tulevat vielä selvästi esiin. Sukupuolen mukaan eriytyneitä oppiaineita opiskellaan peruskoulussa noin viidenes ajasta siitä syystä, että tytöt ja pojat opiskelevat myös valinnaisaineita suurimmaksi osaksi omina ryhminään. Ainevalinnat vahvistavat myös oppilaiden jakaantumista yleissivistävän peruskoulutuksen jälkeen sukupuolen mukaan eriytyville koulutuslinjoille. Samalla voimistuu miesten kiinnostus tekniikkaan ja luonnontieteisiin ja naisten kiinnostus kieliin ja ihmistuntemukseen. (Järvinen 2001, 88–89.)

Työille tyypillisiä ominaisuuksia, jotka auttavat heidän menestymistään kouluympäristössä, ei kuitenkaan arvosteta myöhemmässä työelämässä. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että tytöt joutuvat työskentelemään koulussa ristiriitaisten vaatimusten

paineessa. Toisaalta heiltä odotetaan kiinnostusta opiskelua ja tulevaa ammattiuraa kohtaan, mutta toisaalta suhteessa itseensä ja muihin ihmisiin perinnäisen naisihanteen pitäisi olla etusijalla (Saarnivaara 1986, 99 Järvisen mukaan). Voidaan sanoa, että koulu valmistaa tyttöjä samanaikaisesti kahdelle eri taholle: työmarkkinoille ja perheenäidin rooliin. (Tuohinen & Vuorinen 1987, 150–151.)

Järvisen (1999, 89–90) mukaan poikkeavaksi luokiteltu käyttäytyminen on poikien keskuudessa huomattavasti yleisempää kuin tyttöjen. Tytöt eivät näet kapinoidessaan yleensä syyllisty sellaisiin yllälyönteihin, jotka johtaisivat heidät "ulos lyödyiksi" koko koulutusjärjestelmästä. Tyttöjen kapinamieli on suunnattu yleensä perinteistä feminismiä vastaan, jolloin se saattaa johtaa tyttöjen tulevaisuuden kannalta myönteiseen lopputulokseen. Tutkimuksessa on näet havaittu tyttöjen kapinan kanavoituvan esimerkiksi siten, että he kouluttautuvat ja pyrkivät yhteiskunnallisesti arvostetuille ja perinteisesti miesvaltaisille ammattialoille. Toisin sanoen tytöt vastustavat koululaitosta näkymättömästi, mutta käyttävät sen toimintakulttuuria oman tulevaisuutensa rakentamiseen. (Gordon & Lahelma 1995; Kivirauma & Kivinen 1986, 392–393; Woods 1990.)

4 Omaura-projektit

Luvussa selvitetään tutkimuksen perusteena olevaa Omaura-projektia. Alaluvut käsittelevät projektien syntyä, nykyvaihetta, kansainvälistä kehitystä, tavoitteita ja opetussuunnitelmaa. Erillisenä esitellään vielä Suomen kuuluisin Omaura-projekti Kuopion Tekevä-projekti.

4.1 Omaura-projektien synty ja nykyvaihe

Somerharjun (1996, 187–196) mukaan Omaura-toiminta tuli Suomeen 90-luvun alussa Saksasta, jossa se tunnetaan nimellä Die Stadt als Schule eli kaupunki kouluna. Malli on alun perin lähtöisin USA:sta, jossa City as School -kouluja on toiminut yli 20 vuotta. Nimensä mukaisesti kysymyksessä on koulu, jossa oppiminen tapahtuu pääasiassa koulun ulkopuolella, ympäröivässä yhteiskunnassa. Die Stadt als Schule -projektin viisivuotisessa kokeiluvaiheessa opiskeli tällä uudella menetelmällä 30–40 nuorta vuosittain. He työskentelivät eri työpaikoissa kolme päivää viikosta ja kaksi päivää he opiskelivat ryhmissä koululla. Kaiken opiskelun lähtökohdaksi oli nuoren oma kiinnostus. Jokainen työpäivä päättyi oppilaiden esittämiin raportteihin. Tämän jälkeen alkoi uusi suunnittelu, orientoituminen uuteen työpaikkaan ja sama prosessi alusta. Tätä työtä on maassamme tehty Omaura-projektin nimellä. Mikään malli ei kuitenkaan ole siirrettävissä paikasta toiseen vaan siitä tulee luoda oma versio siihen

viitekehykseen, jossa toimitaan. (Enqvist & Onttonen 1998, 5.)

Suomessa toiminnassa on mukana noin 20 itsestä, kuntien kustantamaa projektia, joissa on kehitetty uutta työtapa erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuksen järjestämiseksi sekä peruskoulun aikana että sen päätyttyä. Itsenäiset projektit toimivat koko ajan eri puolilla maata Helsingissä, Kuopiossa, Pudasjärvellä, Joensuussa, Riihimäellä ja Mikkelissä vain joitakin mainitaksemme. Nuoria toiminnassa on mukana noin 200. Projektien määrä on koko ajan kasvussa. (Omaura ry. 2001. www.omaaura.fi.)

Keväällä 1997 perustettu Omaura-yhdistys toimii projektien koordinaattorina. Se järjestää koulutusta ja hankkii resursseja projektien toiminnan tukemiseksi. Projekteista saadut tulokset osoittavat, että menetelmän avulla saadaan aikaan merkittäviä positiivisia muutoksia nuorten elämässä ja sen hallinnassa. Nuorten elämän kokonaisvaltainen

huomioon ottaminen sekä nuorten omien kiinnostuksien ja vahvuuksien hyödyntäminen ovat osoitautuneet toiminnan keskeisiksi voimavaroiksi. (Omaura ry. 2001. *www.omaaura.fi*.)

Kohderyhmät

Omaura ry:n (2001. *www.omaaura.fi*) mukaisesti Omaura-toiminnan kohderyhmänä ovat 14–18 -vuotiaat nuoret, joita voidaan kuvata syrjäytymisvaarassa oleviksi tai jo syrjäytyneiksi. He ovat enimmäkseen peruskoululaisia tai juuri peruskoulun päättäneitä. Näiden nuorten elämässä esiintyy jollakin tai joillakin osa-alueilla sellaisia riskitekijöitä, joiden seuraukset näkyvät mm. koulussa. He ovat kuitenkin nuoria, joissa on valtava määrä potentiaalia. Kysymys ei ole lahjattomuudesta vaan alisuoriutumisesta ja ongelmien kasautumisesta. Nämä nuoret tarvitsevat jotakin, mikä auttaa eteenpäin. Mikäli tämän kohderyhmän aktivoimiseen ei panosteta viimeistään tässä ikävaiheessa, kustannukset henkilön tulevaisuudessa voivat olla todella suuret.

Syrjäytymisvaarassa olevien nuorten integrointipyrkimykset takaisin koulu yhteisöön peruskoulun päättövaiheessa onnistuvat harvoin. Sen sijaan integroituminen ympäröivään yhteiskuntaan työpaikkaopiskelun avulla onnistuu usein. Nuoret kokevat olevansa merkityksellisiä ja luovat projektin kulussa työpaikoilla useita uusia aikuiskontakteja. (Omaura ry. 2001. *www.omaaura.fi*.)

Verkostotyö

Omaura ry:n (2001. *www.omaaura.fi*) tekstin mukaisesti tärkeimpiä voimavaroja koko maahan levinneissä projekteissa on paikallinen, alueellinen ja valtakunnallinen verkostotyö. Paikallisesti verkostot muodostuvat nuoren lähiverkostosta ja viranomaisverkostosta. Paikalliset projektit ovat myös mukana eri hallinnonalojen yhteistyön luomisessa nuorten tukemiseksi. Projekteissa toimii työntekijöinä opettaja ja nuoriso- tai sosiaalityöntekijä. Näin erilaiset ammatilliset näkökulmat tulevat esille.

Edellä mainitun lähteen mukaisesti Omaura-projektit ovat ohjanneet toimintaansa alueellisesti ja valtakunnallisesti verkostotyön avulla. Työntekijät

ovat kokoontuneet säännöllisesti pohtimaan jotakin teemaa, jonkin paikallisen projektin toimiessa isäntänä. Näissä tapaamisissa on tärkeää menetelmien kehittämisen lisäksi auttaa omien voimavarojen uudistamisessa ryhmässä, jonka jäsenet tekevät myös vastaavaa ja usein hyvin raskasta työtä.

4.2 Produktiivinen oppiminen ja Omaura-projekti kansainvälisenä hankkeena

Produktiivisen oppimisen mallina tunnettu oppimisenäkemyks on syntynyt tarpeesta kiinnittää syrjäytymistä ehkäisevä ja lieventävä kasvatuksellinen toiminta niihin mahdollisuuksiin, joita nuoren lähiympäristö tarjoaa oppimiseen ja motivointiin. Siinä tuodaan esille kasvatustyön ja ympäröivän yhteiskunnan läheinen vuorovaikutus samaan tapaan kuin Deweyn ja useiden saksalaisten sosiaalipedagogiikan teoreetikoiden reformipedagogisissa kasvatusteorioissa. Produktiivisessa oppimisessa on korostettu nuoren motivoitumista opiskeluun ja itsensä kehittämiseen sekä vastuun ottamiseen omasta elämästään. (Hämäläinen 1996, 38–41)

Böhm ja Schneider (1996, 10) ovat kirjassaan produktiivisesta oppimisesta määritelleet tätä oppimisen lajia seuraavasti: "Oppiminen siten, että osaa jonkin asian, merkitsee samalla sitä, että tulee tietoiseksi omista kyvyistään. Samalla tulee panneeksi oman osaamisensa käyttöön sen sijaan, että istuisi passiivisesti luokassa tai tekisi keskitetysti jotain harjoitusta ikään kuin olisi kirjoittamaton kirja, jolla ei ole mitään henkilökohtaisia kokemuksia ja jolle koko opetussuunnitelma voidaan rummuttaa päähän sellaisenaan. Oppiminen produktiivisen aktiivisuuden avulla tarkoittaa siksi ennen kaikkea aktiivisuutta aktiivisuuden vuoksi, jolloin on tarkoituksena tuottaa jotakin, parantaa jotakin, saavuttaa jotakin, ehkäistä jotakin, ilmentää jotakin, viestittää jotakin jne. Ja sen jälkeen tätä prosessia voi pitää oppimistapahtumana, joka muotoutuu kasvatukselliseksi prosessiksi, joka juontaa juurensa produktiivisen aktiivisuuden kokemuksesta."

Produktiivista oppimista käytettiin tuolloin 12 maassa (nyt niitä on jo 18), jotka perustivat kan-

sainvälisen verkoston International Network of Productive Schools in Europe (INEPS) toukokuussa 1991. Tällöin produktiivinen oppiminen määriteltiin seuraavasti:

Produktiivinen oppiminen on kasvatusprosessi, joka edistää sekä yksilön oppimista yhteiskunnassa että yhteiskunnan oppimista sinänsä. Prosessi muodostuu kasvatusmetodista, joka perustuu produktiivisiin aktiviteetteihin todellisissa elämäntilanteissa, jotka on organisoitu kasvattajien tukeman ryhmän toimesta.

Omaura ry:n (2001. *www.omaaura.fi*) tekstin mukaisesti INEPS järjestää vuosittain näissä asioissa toimiville kongresseja. Järjestön nuorisotapaamisiin on osallistunut myös suomalaisia nuoria. Järjestössä mukana olevat projektit järjestävät nuorisovaihtoja myös suurten tapaamisten välillä. Suomen projektit ovat tehneet ryhmävaihtoja mm. espanjalaisten, ruotsalaisten ja New Yorkin City as Schoolin kanssa. Nuorisovaihdot ovat olleet monelle nuorelle ensimmäinen suora kontakti ulkomaihin. Näin ne ovat vähentäneet ennakkoluuloja ulkomaalaisia kohtaan ja lisänneet suvaitsevuuutta.

4.3 Omaura-projektin tavoite

Enqvistin ja Onttosen (1998, 8–26) toimittama kirja Omaurasta on ainoa kirja, mikä Suomessa on toistaiseksi kirjoitettu Omaurasta käytännön toimintana. Kirjoittajat kertovat mm. Omaura-toimintaan mukaan tulemisesta, toiminnan tunnuspiirteistä ja toiminnan eduista peruskoulun viimeisellä luokalla seuraavaan tapaan:

Omaura-projektit on tarkoitettu nuorille, joilla on vaikeuksia selvitä perinteisellä yläasteella. Opiskelussa nuorilta vaaditaan uskallusta kohdata uusia asioita ja tilanteita mm. työpaikkaopiskelussa. Valintaprosessissa nuoret ovat itse merkittävässä asemassa. Ohjaajat tapaavat nuoret henkilökohtaisesti, ja heille annetaan mahdollisuus tulla mukaan ryhmään. Päätöksen mukaan tulemisesta nuori tekee itse.

Minkälaisia ovat sitten tyypilliset Omaura-projektiin mukaan tulevat nuoret? Enqvist ja Onttonen (1998, 8) määrittävät mukaan tulijoissa mm. seuraavia tunnuspiirteitä:

Yksi tyypillinen ryhmä ovat "kouluallergikot", joiden suhtautuminen koulutukseen ja oppimiseen on muuttunut negatiiviseksi. Voidaan myös puhua tilanteesta, jossa nuori ja kouluyhteisö ovat ajautuneet kulttuuriseen yhteentörmäykseen käytöstavoissa, arvoissa ja vuorovaikutuksessa esiintyvien ristiriitojen vuoksi. Nuorten oppimisvaikeudet, jotka tuottavat erilaisia selviytymismekanismia, eivät ole harvinaisia. Osa näistä ilmenee käyttäytymishäiriönä ja vetäytymisenä viiteryhmästä. Joillakin nuorilla taas perhe- tai asumisyhteisön ja vapaa-ajan yhteisön ongelmat heijastuvat kouluun ja ilmenevät koulussa. Edellytyksenä Omaura-projektissa pärjäämiselle taas on se, että nuoren toimintakyky mahdollistaa työpaikkaopiskelun kohtuullisen valmistautumisajan jälkeen.

Omaura-projektin etuina voidaan pitää sitä, että nuori tutustuu työelämään ja sen sääntöihin. Projektin aikana voi tutustua useaan eri ammattiin, mistä on myöhemmin ammatinvalinnassa hyötyä. Nuoren itsetunto paranee työelämässä saatujen onnistumisen kokemusten myötä. Työssä käyminen helpottaa aikanaan nuoren siirtymistä työmarkkinoille mm. siksi, että peruskoulun aikainen työssä käyminen lisää nuoren kannalta hyödyllisiä kontakteja työnantajiin. (Enqvist ja Onttonen 1998, 20–36.)

4.4 Omaura-projektin opetus-suunnitelma ja toteutus

Omaura-opetus painottuu – kuten nimi osoittaa – tulevaisuuden tarpeisiin. Sen yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä opiskelijan motivaatiota oman uran etsimiseen hyödyntämällä ympäröivää yhteiskuntaa oppimisympäristönä. Projektioiskelu laajentaa oppimisaluetta. Siinä usein opiskellaan ryhmässä tietyn tavoitteen saavuttamiseksi. Työpaikkaopiskelu taas antaa mahdollisuuden opiskella asioita siinä ympäristössä, johon opiskelulla ollaan pyrkimässä.

Opetussuunnitelmassa kuvataan opiskelukokonaisuuksien sisältöjä ja opetuksen tavoitteita. Erilliseen opettajan oppaaseen on tarkoitus koota yksityiskohtaisia esimerkkejä aihekokonaisuuksien käsitelytavoista. Seuraavassa on esimerkkinä ote opetus-suunnitelmasta. Omaura ry.

Opetuksen tavoitteet ja keskeiset menetelmät

Opetuksen tavoitteet	Miksi?	Menetelmät
Opiskelumotivaation lisääminen ja siirtäminen vähitellen ulkoisesta sisäiseksi.	Avain tulevaisuuteen.	HOJKS (henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma), ympäröivän yhteiskunnan hyödyntäminen oppimisympäristönä, opiskelutekniikoiden harjoittelua ja asteittain kasvava vaatimustaso onnistumisen kokemusten saamiseksi. Oman uran etsiminen. Kokonaisvaltainen lähestymistapa. Kannustava realistinen arviointi.
Tiedolliset ja taidolliset valmiudet sekä metakognitiiviset taidot.	Mahdollisuus päästä jatko-opintoihin ja pärjätä niissä.	Intensiiviopiskelua koulussa. Tietojen syventämistä ja sisäistämistä oppiainerajat ylittävissä kokoavissa projekteissa koulussa, työpaikkaopiskelujaksoilla ja opintoretkillä. Mahdolliset oppimisen hidasteet ja kognitiiviset prosessit huomioivien opetusmenetelmien käyttö sekä yksilöllisten oppimistekniikoiden etsiminen ja tukeminen. Kärsivällisyyden kasvatus ja vastuun siirtäminen oppilaalle edellytysten kasvaessa. Opettajan avustava rooli. Lain ja asetusten mukainen arviointi.
Sosiaalisia valmiuksia.	Avain tulevaisuuteen.	Ohjattu toimiminen erilaisissa ryhmissä koulussa ja työpaikoilla. Seikkailu- ja elämyspedagogiikkaa leireillä. Monikulttuurisuus osa opetussuunnitelmaa. Tietoisuuden lisääminen itsestä ja muista sekä ongelmanratkaisun keinovalikoiman kasvattaminen keskusteluihin ja draaman avulla ym. Opettajan esimerkki! Kannustava rehellinen arviointi.
Elämänhallintataitoja.	Avain tulevaisuuteen.	Syy-seuraussuhteet selkeäksi ja itsetietoisuuden lisääminen keskusteluihin. Ohjaajien tuki ja välittäminen ja toisaalta nuoren vastuunoton lisääminen edellytysten kasvaessa. Kokonaisvaltaisuus. Malleja erilaisista elämäntavoista ja ongelmanratkaisusta. Moniammatillinen tuki.

Projektiopiskelu

Omaura ry:n (2001. *www.omaaura.fi*) tekstin mukaisesti Omaura-toiminnassa on käytetty hyväksi projektiopiskelua, jota on luonnehdittu mm. Enqvistin ja Onttosen (1998, 50–56) kirjassa. Projektiopiskelu mahdollistaa opiskelun laaja-alaistamisen, jolloin myös oppilaan motivointi tehtäviin on helpompaa kuin tavallisessa peruskoulussa. Omauran opetussuunnitelmassa oppilaan koko koulu-aika samoin kuin yksittäinen lukuvuosiakin nähdään kehityskaarina, jonka tulee sisältää sekä nuoren henkinen kasvu ja kehitys että tiedolliset ja taidolliset valmiudet. Kaikessa opiskelussa pyritään rakentamaan opiskelutaitoja asteittain, kuljettamaan rinnakkain sekä henkilökohtaista että laajempaa lähestymistapaa ja kokoamaan opiskeltuja asioita projekteissa ja työpaikkaopiskelukursseilla. Näin pyritään tukemaan paitsi tiedollista oppimista myös soveltamaan ja hahmottamaan oppimista osaksi laajempia kokonaisuuksia, esimerkiksi maailmankuvaa ja elämäntaitoja.

Projektit antavat mahdollisuuden ottaa huomioon ympäröivän maailman ajankohtaisia tapahtumia opetuksessa oppilaiden mielenkiinnon ja tarpeiden mukaan. Samalla kun ne ohjaavat oppilasta tarkastelemaan asioita hyvin erilaisista näkökulmista, projektit palauttavat mieliin opiskeltuja asioita, tukevat niiden soveltamista käytäntöön sekä kasvattavat ryhmätyövalmiuksia ja tiedonhankintataitoja.

Oppiaineita opiskellaan projekteihin integroituina ja tarvittaessa erillisinä aineopintoina. Oppilasta ohjataan valitsemaan valinnaisaineita huoltajansa kanssa siten, että jatko-opintokelpoisuus saavutetaan ja valinnaiset opintokokonaisuudet tukevat oppilaan opiskelumotivaatiota. Oppimisympäristönä käsitetään koko ympäröivä yhteiskunta. Työskentelyedellytyksiin koulussa kiinnitetään erityistä huomiota esimerkiksi tilaratkaisujen avulla. Oppilaita kannustetaan ja ohjataan etsimään tietoa projekteihinsa useista eri lähteistä. Heille järjestetään mm. vierailuja eri kohteisiin.

Opetus on keskustelevaa ja opettaja toimii mahdollisimman paljon ohjaajan ja avustajan roolissa. Oppilasta kannustetaan ottamaan vastuuta opiskelustaan ja työskentelynsä arvioinnista yksin ja yhdes-

sä toisten kanssa. Näin pyritään kasvattamaan oppilaan metakognitiivisia taitoja. Projektien tuotoksia voivat olla esim. seinätaulut, kirjalliset tutkielmat, suulliset esitelmät jne.

Omaura-toiminnan *työpaikkaopiskelua* varten on laadittu toiminnan kuvauksia ja ohjeita mm. Enqvistin ja Onttosen (1998, 27–32) kirjassa. Työpaikkaopiskelu on hyvin toimivana erinomainen mahdollisuus auttaa nuorta innostumaan oppimisesta. Tässä opiskelussa mm. saa palautteen toiminnastaan paljon nopeammin ja konkreettisemmin kuin opiskelemalla asioita kirjoista tai kuuntelemalla opettajan luentoja.

Koulun kaikessa toiminnassa pyritään tukemaan ja kannustamaan oppilaita ottamaan itse vastuuta omasta koulunkäynnistään, valinnoistaan ja tulevaisuudestaan. Opiskelun päätavoitteena on kehittää yleisiä elämäntaitoja. Lisäksi pyritään löytämään jokaisen oppilaan elämälle suunta sekä parantamaan opiskelumotivaatiota myös työpaikkaopiskelun avulla. Tiedollisten ja taidollisten valmiuksien hankkiminen elämää ja jatko-opintoja varten onnistuu parhaiten, kun nuoren itsetunto ja itsetuntemus vahvistuvat. Silloin löytyy motivaatio koulun loppuun suorittamiseen ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen.

Omaura ry:n (2001. *www.omaaura.fi*) tekstin mukaisesti osana jatko-opintojen suunnittelua ja työelämään tutustumista oppilaat opiskelevat kahdeksännellä ja yhdeksännellä vuosiluokalla yrityksissä ja yhteisöissä koulun ulkopuolella. Työpaikkaopiskelukursseilla he saavat tilaisuuden opiskella koulun oppiaineita niissä ympäristöissä, joita varten he opiskelevat, esimerkiksi fysiikkaa, kemiaa ja matematiikkaa autokorjaamossa. Työpaikkaopiskelutehtävät korvaavat osan koulun opetussuunnitelmaan kirjattujen oppiainekokonaisuuksien suorituksista.

Työpaikkaopiskelukursset voivat muodostaa enintään puolet lukuvuoden koulupäivistä. Näillä 4–5 viikon pituisilla työkursseilla oppilaat tekevät työpaikan antamien työtehtäviensä lisäksi soveltuvien oppiaineiden opiskelutehtäviä, kirjoittavat työkursistaan raportin ja esittelevät sen muille suullisesti. Lisäksi he työstävät yhden laajemman tai pari suppeampaa tutkielmaa yhdessä opettajan ja työpaikan ohjaajan tai mentorin kanssa. Myös työpaikka-

opiskelujaksojen aikana oppilaat ovat koulussa 1–2 päivää viikossa, yleensä niinä päivinä, jolloin heillä on itselleen tärkeiden oppiaineiden tunteja.

Työpaikkojen mentoreille annetaan koulutusta oppilaiden ohjaamisessa, ja he työskentelevät tiiviissä yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. On tärkeää panna merkille, että työpaikkajaksot ovat opiskelua työpaikoilla, eivät työharjoittelua. Vastuu oppimisen ohjaamisesta on koululla. Työjakson onnistumista arvioivat työpaikalla oppilasta ohjannut henkilö ja oppilas itse. Lisäksi nuori saa erillisen työtodistuksen työpaikalta. Opettajat arvioivat opiskelutehtävät tarvittaessa myös yhdessä työpaikan mentorin kanssa.

4.5 Kuopion Tekevä-projekti

Kuopion Tekevä-projekti on eräänlainen Omaura-projektin malliprojekti, sillä Kuopiossa on aivan erityisesti panostettu Omaura-kokeiluun ja mietitty varsinaiselle Omaura-kokeilulle jatkomahdollisuuksia. Tällöin nuoret voivat päästä sopivaan paikkaan myös peruskoulun päätyttyä, jos ammattikouluun meno suoraan ei tunnu hyvältä vaihtoehdolta.

Hämäläinen (1996) on pohtinut nuorten sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisyä ja lievittämistä sosiaalipedagogisesta näkökulmasta. Tarkastelu toimii samalla kolmen kuopiolaisen nuorisoprojektin teoreettisena viitekehystenä. Kuopiolaiset nuorisoprojektit "Tekevä", "Silta" ja "Kanto" muodostavat kokonaisuuden, joka tähtää nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen ja lievittämiseen eri ikävaiheissa, peruskoulun ala-asteelta aina peruskoulun jälkeiseen ammattiuuralle hakeutumiseen saakka. Projekteissa etsitään vaihtoehtoisia pedagogisia ratkaisuja lasten ja nuorten itsenäistymiskehityksen, elämänhallinnan ja yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi. Projektin keskeisiä pedagogisia periaatteita on haettu mm. elämyspedagogiikan, produktiivisen oppimisen ja yhteisökasvatuksen ideoista.

Hämäläisen mukaan (1996, 3–10) sosiaalipedagogisen ohjelman käsitteellinen perusta on saksalaisessa sosiaalipedagogiikan perinteessä. Ohjelmassa syrjäytyneiden nuorten auttamiseksi korostuu nuorten yksilöllisyyden ja elämänhallinnan kokonaisval-

tainen tukeminen. Sosiaalinen syrjäytyminen nähdään pikemmin prosessina kuin erillisenä elämäntapahtumana. Nuorta ja hänen elämäntilannettaan tarkastellaan elämänkulkuperspektiivistä. Erityistä huomiota kohdistetaan nuoren itsenäistymiskehitystä ja elämänhallinnan vahvistamista edistäviin kasvu- ja oppimisprosesseihin.

Sosiaalipedagogisessa strategiassa nuorta tuetaan hänen arjessaan. Nuoren itsetuntoa vahvistetaan antamalla hänelle mahdollisuuksia positiivisiin oppimiskokemuksiin, häntä ohjataan persoonallisuutta kehittäviin harrastuksiin ja kannustetaan vastuuntuntoiseen oman elämän suunnitteluun. Virallisen ammattikoulutusjärjestelmän ulkopuolelle jääneen nuoren mahdollisuuksia ammattiuran saamiseen tuetaan järjestämällä vaihtoehtoisia ammatillista koulutusta. Vaihtoehtoinen koulutus voi joko toimia väylänä työelämään tai palvella muuhun ammatilliseen koulutukseen hakeutumista. (Hämäläinen 1996, 21–31.)

Ulkoisen elämänhallinnan lisäksi koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden nuorten ongelmana on usein heikko sisäinen elämänhallinta. Koulutuksesta ja työstä syrjäytynyt nuori saattaa hyvin varhain rakentaa itselleen syrjäytyneen nuoren identiteetin ja kääntää selkensä järjestäytyneelle yhteiskunnalle. Hämäläisen mukaan heikolle sisäiselle elämänhallinnalle tyypillisiä piirteitä ovat "aloitekyvyttömyyden ja yleisen kiinnostumattomuuden lisäksi usein irrallisuuden kokeminen ja jopa elämänhalun kadottaminen, yhteiskunnan normeista piittaamattomuus, päihteiden väärinkäyttö sekä mahdollisesti myös ihmissuhdeongelmat". Nuorten sisäistä elämänhallintaa ei juuri voida sanottavasti parantaa ilman pedagogista, nuoren omakohtaista kasvua korostavaa ohjelmaa. Sisäiseen elämänhallintaan voidaan pyrkiä vain kulkemalla omakohtaisen kasvun ja oppimisen tietä. Tämä tie voi olla hyvinkin hankala kulkea, ja siksi eteneminen voi vaatia sekä nuorelta että hänen rinnallaan kulkijalta suuria ponnistuksia. (Hämäläinen 1996, 9–13.)

Hämäläisen (1996, 41–46) mukaan Kuopion alueen nuorten työllistämishjelma Kanto-projekti on lähtökohdiltaan sosiaalipedagoginen ohjelma, jonka avulla koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kierre pri-

tään ehkäisemään ja katkaisemaan. Sen keskeisenä tavoitteena on luoda edellytyksiä nuorten integroitumiselle työelämään. Nuoren minuutta vahvistetaan ammatin ja työn hankkimista edistävällä koulutuksella ja mielekkäällä tekemisellä. Hankkeen teoreettisessa taustassa nuoren työstä syrjäytyminen näkyy ensisijaisesti pedagogisena ongelmana, johon pyritään myös vastaamaan pedagogisin keinoin. Kanto projekti toteutettiin vuosina 1995–1999.

Tekevä-projekti on yksi Omaura-projekteista, ja myös sitä toteutetaan Kanto-projektin tavoin sosiaalipedagogisena ohjelmana. Hämäläinen toteaa ohjelman tavoitteen seuraavasti: "Projektin tarkoituksena on auttaa ja tukea niitä oppivelvollisuusikäisiä nuoria, jotka ovat vaarassa syrjäytyä koulussa ja koulusta eli joilla on vaikeuksia integroitua koulu-yhteisönsä ja joita uhkaa koulutusyhteisönsä ulkopuolelle joutuminen. Projektin tavoitteena on auttaa nuoria saavuttamaan peruskoulun valmiudet, tutustuttaa heitä työelämään ja edistää heidän sosiaalisten ja yhteiskunnallisten valmiuksiensa kehittymistä. Erityisopetuksen kehittämiseen tähtäävässä Tekevä-projektissa etsitään sosiaalipedagogisen ajattelutavan pohjalta uusia pedagogisia ratkaisuja erityisesti niiden lasten ja nuorten auttamiseksi, joilla on koulussa sopeutumis- ja oppimisvaikeuksia." Tehtäväkokonaisuuteen kuuluu keskeisesti syrjäytymisvaarassa olevien oppilaiden motivointi jatko-opintoihin ja ammattiuran luomiseen peruskoulun päättövaiheessa. Tekevä-projektia on toteutettu vuodesta 1993, ja siitä saadut kokemukset ovat luoneet pohjaa myös Kanto-projektin suunnittelulle. (Hämäläinen 1996, 46–49.)

Muut Omaura-projektit noudattavat aika paljon samoja periaatteita nuorten syrjäytymisuhan torjumisessa kuin Kuopion Tekevä-projektikin. Kuitenkin kukin Omaura -projekti on myös tavallaan yksilöllinen, sillä projekteille ei ole laadittu mitään yleistä mallia, vaan kukin projekti toimii itsenäisenä. Esimerkiksi oppilaiden sisäänottoprosessista lähtien kukin noudattaa omia hyväksi katsomiaan menetelmiä.

Yksilön elämänculussa Kanto- ja Tekevä-projektien väliin sijoittuvassa Silta-projektissa annetaan peruskoulun päättäneille ja virallisen ammattikoulutuksen ulkopuolelle jääneille nuorille mahdollisuus

suunnitella elämänculnsä ja ammatillista uraansa. Projektin tavoitteena on tukea nuorten itsenäistymiskehitystä ja kasvua vastuulliseen oman elämän suunnitteluun oppivelvollisuuskoulun päättymistä seuraavassa siirtymävaiheessa. Yksilö tekee silloin tulevaisuudestaan ja elämänculustaan kauaskantoisia ja tärkeitä ratkaisuja. Silta-projekti toimii nimensä mukaisesti siltana, kun nuori siirtyy peruskoulusta uuteen elämänculvaiheeseen ammattiuuralle ja työelämään. (Hämäläinen 1996, 49–51.)

5 Tutkimustehtävä, -aineistot ja näkökulma

Luvun alussa selostetaan tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisiä erityispedagogisia seurantatutkimuksia. Tutkimusnäkökulman ja -tehtävän jälkeen kerrotaan aineiston keruusta. Luvussa esitellään myös tutkimusaineisto henkilöittäin. Aineiston analyysitapojen lisäksi kuvataan vielä tutkimuksen luokituksia ja erikseen elämäkertatutkimusta, joka valittiin täydentämään tutkimusta.

5.1 Erityispedagogisia seurantatutkimuksia

Katson tämän tutkimuksen olevan erityispedagogista seurantatutkimusta. Ainakin se on hyvin lähellä sitä siksi, että Omaura-ryhmiin valitut oppilaat olisivat mahdollisesti muutoin jääneet vaille peruskoulun päästötodistusta. Toisin sanoen oppilaiden kouluvaikeudet ovat olleet se syy, miksi oppilas on otettu Omaura-ryhmään; samoin otetaan oppilaat erilliseen ryhmään erityisopetuksessakin. Erityisopetus- eli tarkkailuluokkaryhmistä nämä ryhmät eroavat sikäli, että kaikki oppilaat eivät ole olleet aivan yhtä vaikeita kuin tarkkailuluokkalaiset yleensä. Ryhmään on otettu mm. koulusta poissa olemisen takia.

Jahnukaisen (1997, 13) mukaan erityispedagogisia pitkittäistutkimuksia on tehty ja on meneillään

nykyään melko paljon. Tavallisimpia ovat erilaiset erityisryhmien jälkiseurannat, jotka ovat useimmiten historiallisia prospektiivitutkimuksia (follow-up). Sekä kansainvälisessä että suomalaisessa jälkiseurannassa on ollut keskeisenä teemana koulun jälkeen yhteiskuntaan sijoittuminen erityisesti koulutus- ja työuran seuraamisen avulla. Tämän ohella on selvitetty myöhempää epäsosiaalista käyttäytymistä ja rikollisuutta (esim. Kivirauma 1995, Jahnukainen 1997).

Charlotta Buhleria voidaan pitää Jahnukaisen (1997, 10) mukaan elämänselityksen tutkimuksen klassikkona. Buhleriläinen perinne korostaa mahdollisimman tarkkaa yksilökuvausta. Jos tällaista lähestymistapaa käytetään mittana, voidaan todeta, että useimmat viimeaikaiset tutkimukset eivät kattavuudeltaan saavuta elämänselityksen tutkimuksen mittoja, sillä tapahtumat ja kehitysprosessi jäävät mitaus- ja haastattelukertojen välillä vähälle huomiolle.

Jahnukainen (1997, 14–15) on kiinnittänyt väitöskirjatutkimuksessaan huomiota kahteen erityispedagogisessa tutkimuksessa käytettyyn näkökulmaan:

- 1 ennusteesta poikkeavat kehityskulut (Mäki 1951) ja
- 2 oppilaiden (koulu)kokemuksien tutkimus (Kivirauma 1995). Näistä jälkimmäinen on selvästi enenevä lähestymistapa myös erityispedagogiikassa (esim. Jahnukainen 1995, 1997, 2001a, 2001 b; Wade & Moore 1993).

1) Ennusteesta poikkeavat kehityskulut

Jahnukainen on kuvannut väitöskirjatutkimuksessaan Niilo Mäen legendaarista, Suomen vanhinta erityispedagogista seurantatutkimusta. Tutkimuksesta käy ilmi, että epäonnistumisen kehältä voi löytyä myös ulospääsy (Mäki 1951, 52–54). Samanlaisen tulokseen tulee myös Kokko 2001 (ks. tarkemmin alaluku 3.3).

Tämä lähestymistapa tulee esille myös monissa yleisen kasvatustieteen tutkimuksissa. Esimerkiksi Vanttaja (2002) on ollut tutkimuksessaan kiinnostunut ihmisistä, jotka toimivat "ennusteen" vastai-

sesti ja taustastaan huolimatta joko menestyvät tai epäonnistuvat ylioppilaskirjoituksissa ja elämässä.

Samantyyppistä tarkastelutapaa ovat käyttäneet mm. Pulkkinen (1984 ja 1997) ja Cairns ja Cairns (1994). Näkökulman etu on siinä, että poikkeavia kehityskulkuja tarkastelemalla voidaan päästä eroon tilastojen yksipuolisuudesta ja etsiä niitä syitä, jotka ovat vaikuttaneet joko yllättävään positiiviseen tai negatiiviseen kehityskulkuun. Pulkkinen on tutkinut lasten ja nuorten kehityskulkuja 8–9 -vuotiaasta 35–36 -vuotiaiksi (Pulkkinen 1997). Tämänkaltaista näkökulmaa käyttää myös Järvinen (1999), joka on tutkinut suomalaisten työläistäustaisten nuorten lukioon sijoittumista.

2) Oppilaiden (koulu)kokemuksien tutkimus

Oppilaiden koulukokemuksia on tutkittu paljon viime vuosina. Tältä alueelta löytyy sekä kansainvälisiä tutkimuksia (mm. Välijärvi ym. 2001, WHO, ks. Kannas 1995) että kotimaisia (mm. Kuorelahti 2000, Kannas & Brunell 2000, Tervo 1993). Ne ovat olleet mukana osin tuloksellisuustutkimuksen yhtenä lohkona, mutta myös siitä syystä, että oppilaiden kokemuksia pidetään kasvatustieteellisen kehittämisen kannalta merkittävänä (Wade & Moore 1993).

Kivirauman tutkimus (1995) perustuu noin kymmenen vuotta peruskoulun päättymisen jälkeen tehtyihin haastatteluihin. Niissä pääasiallisena tutkimustavoitteena on ollut selvittää peruskoulun jälkeisen sijoittumisen sijasta entisten tarkkailuluokan oppilaiden koulukokemuksia. Koululaitoksen toimintaa on siis tarkasteltu entisten tarkkailuoppilaiden kokemusten avulla (Kivirauma 1995). Tämä lähtökohta on Jahnukaisen (1997, 15) mukaan arvokas mm. siksi, että siinä puheenvuoro annetaan niille, joiden ääni ei yleensä tule kuulluksi (Kivirauma 1995, 7). Vastaavaa asiakkaan tarkastelutapaa erityispedagogisissa tutkimuksissa ovat jonkin verran soveltaneet myös Laakso (1994) ja Jahnukainen (1997).

Tässä tutkimuksessa sekä tarkastelen poikkeavien kehityskulkuja että käytän hyväkseni haastateltavien koulukokemuksia keskeisinä tarkastelua jäsentävinä lähestymistapoina. Poikkeava kehityskulku on

kyseessä esimerkiksi silloin, kun tutkimukseni runsaiden riskien kotitaustasta lähtöisin oleva nuori on taustastaan huolimatta menestynyt elämässään nuorena aikuisena.

Kun tutkimuksessani on tehty useita haastatteluja nuorille sekä peruskoulun viimeisellä luokalla että muutamia vuosia koulun päättymisen jälkeen, on tämä tutkimus koulukokemustutkimus. Omaura vuoden aikaisia koulukokemuksia kysellään useissa haastatteluissa ja lisäksi kysellään peruskoulun jälkeistä koulutukseen hakeutumista ja suoritettua ammatillista koulutusta. Koulukokemusten ja ammattikoulutuksen lisäksi ovat tarkasteltavina nuoren työhön sijoittuminen, perheellistyminen ja sosiaalinen sopeutuminen.

5.2 Tutkimusnäkökulma

Miten voidaan tutkia kokemuksia ja jonkin toiminnan vaikutuksia?

Elämänkulun tutkimuksen erikoislaatuisuutta ja monipuolisuutta selittää se, että elämä on erilaista eri näkökulmista. Esimerkiksi koulutuksen keskeyttäjiä voidaan tutkia kahdesta erisuuntaisesta näkökulmasta: yhteiskunnan ja yksilön sekä järjestelmän ja toimijan lähtökohdasta. *Omassa tutkimuksessani on yksilön näkökulma – yksilön onnistuminen tai epäonnistuminen – keskeisin. Tarkasteltavana on myös Omaura-toiminta, jossa nuoret ovat mukana.*

Komosen (2001) mukaan fenomenologis-hermeneuttisista lähtökohdista tehdyissä tutkimuksissa ensisijaisia ovat inhimillinen kokemus, tutkittavien tiedostamat merkitykset ja ihmisen subjektiivinen elämysmaailma. Tämä ohjaa tarkastelemaan mm. keskeyttämistä osallistujien näkökulmasta, jolloin kiinnostuksen kohteena on nuorten sosiaalinen maailma, joka on muotoutunut heidän tulkinnan ja merkityksenannon kehityskuluistaan (ks. Furlong 1985).

Ymmärtävällä lähestymistavalla tarkoitetaan sitä, että nuorten toiminnan ymmärtäminen vaatii ulkoisesti havaittavan käyttäytymisen tutkimisen sijasta käyttäytymiselle annettujen merkitysten tutkimista. Syysuhteiden sijasta pyritään tavoittamaan nuorten toiminnan mielekkäys ja merkityk-

set. Intentionaalisessa selittämisessä lähdetään siitä, että ihminen on aktiivinen yksilö, joka pyrkii toimimaan omien uskomustensa ja mieltymystensä mukaan. (Savolainen 1993, 3, 5 Komosen mukaan.)

Komosen (2001, 66–67) mukaan *symbolinen interaktionismi* keskittyy ihmisen subjektiiviseen käsitykseen maailmasta. Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti yksilön omat tulkinnat toiminnastaan, ympäristöstään ja itsestään. Symbolisessa interaktionismissa kiinnitetään huomiota siihen, miten ihmiset antavat asioille merkityksiä ja miten merkityksiä muodostetaan vuorovaikutustapahtumissa (Plummer 1996, 223–224). Todellisuus on sosiaalisesti rakentunut, eli se on muotoutunut merkitystulkinnoina ja tulkintasäännöistä (Niinistö 1983, 70 Komosen mukaan).

Merkitykset ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotteita (Plummer 1996, 5 Komosen mukaan). Siksi merkitykset eivät ole koskaan muuttumattomia. Vaikka keksimme jatkuvasti erilaisia merkityksiä, ne ovat alati vaihtuvia ja ne voidaan määritellä uudelleen.

Komonen (2001, 67) viittaa tutkimuksen teon ja tulkinnan ongelmiin sanoessaan: "Voidaan ajatella, että elämässään ihminen tietoisesti tai tiedostamattomasti esiintyy tietynlaiselle yleisölle. Pyrittäessä tulkitsemaan nuorten toimintaa kysytään, minäkäläiselle yleisölle yksilö on esiintynyt ja mitkä yleistetyt toiset ja merkittävät muut (significant others) ovat vaikuttaneet hänen tulkintoihinsa." Jotta tätä tulkinnan ja merkityksenannon prosessia voitaisiin ymmärtää, on hahmotettava elämää tutkimuksen kohteena olevan yksilön näkökulmasta. Komosen (2001, 73) mukaan Öberg (1991, 304) on sanonut, että pelkkää teemahaastattelua käytettäessä on olemassa vaara menettää alueita, jotka ovat tärkeitä haastateltavan elämänkulun kannalta mutta joista tutkija ei ole etukäteen ymmärtänyt olla kiinnostunut. Toisaalta taas on oletettavissa, että pelkkään elämäkertomukseen nojautuminen tuo mukanaan sellaisen mahdollisuuden, ettei haastateltava kerro tarpeeksi juuri niistä alueista, jotka ovat tutkijan kannalta tärkeitä.

Omaura-kokeilun vaikutuksia voi olla vaikea tässä vaiheessa arvioida siksi, että kokeilu kesti aikoinaan vain yhden vuoden. Projektin tulosten osoittami-

nen on yleensäkin ongelmallista siksi, että projektiin kuuluvien tekijöiden lisäksi on olemassa myös muita seikkoja, jotka vaikuttavat lopputulokseen. Uusintaahaastattelussa kysytään oppilaiden omaa käsitystä siitä, mikä on vaikuttanut heidän elämänsä nykyvaiheeseen ja miten Omaura-kokeilu on heidän mielestään vaikuttanut tilanteeseen. On selvää, että myös nuorella itsellään on vaikeuksia arvioida tällaista asiaa, sillä välissä olevat vuodet sisältävät paljon muutujia, joiden vaikutuksia on vaikea arvioida. Omaura-vuosi on vain yksi, tosin tärkeä vuosi näiden nuorten elämässä.

Tutkimuksessa tarkastellaan myös sitä, miten Omaura-projektia voitaisiin kehittää. Nyt kun projekteja on jo noin 20, erilainen kehittämistoiminta ja koulutus ovat tarkoituksenmukaisempia kuin aikaisemmin. Projektin kehittymistä auttaa suuresti myös kansainvälinen toiminta, jossa Suomen Omaura-projektit ovat mukana. Kansainvälisen INEPS-järjestön mukaan Euroopassa on monia erilaisia produktiivisen oppimisen kokeiluja. Osa kokeiluista, mm. useat koulut Berliinissä, on tarkoitettu joko oppimis- tai sopeutumisvaikeuksista kärsiville lapsille ja nuorille. Osa taas on suunnattu aivan tavallisille nuorille. Niissä on tarkoitus käyttää hyväksi nimenomaan niitä mahdollisuuksia, joita työelämässä mukana oleminen ja kouluttautuminen antavat lisänä tavalliseen luokkamutoiseen opiskeluun.

5.3 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessa kuvataan ja selvitetään eri näkökulmista Omaura-projektiin osallistuneiden 27 oppilaan kehitystä noin 5,5 vuoden aikana. Tarkoituksena ei ole tutkia Omaura-projektin opetuksen tai kasvatuksen tuloksellisuutta esimerkiksi erilaisten kontekstimuuttujien avulla, joita mm. Teddlie, Stringfield ja Reynolds (2001, 184–185) ovat määritelleet. Kuorelahti on väitöskirjatutkimuksessaan (2000) sanonut osuvasti koulusta yleisesti: "Koulun tehokkuuden – tai ehkäpä nykyisen diskurssin mukaan laadukkuuden – eräänä mittarina voikin pitää sitä, miten koulu vastaa sopeutumattomuuteen." Käyttäytymishäiriöiset lapset ja nuoret vaativat joka tapauksessa oppilasryhmänä yksilöllisiä ratkaisuja.

Tarkastelun kohteena ovat olleet nuorten sijoittuminen koulutukseen ja työelämään, suuntautuminen perhe-elämään ja elämänhallinnan kehittyminen. Tutkittavia seurataan nuoresta henkilöstä nuoreksi aikuiseksi eli ikävuosina 15–21. Samalla selvitetään sitä, voidaanko vuoden mittaisella Omaura-projektiin osallistumisella olettaa olevan merkitystä nuoren kehityksessä. Tämän jälkimmäisen seikan osoittaminen ei ilmeisesti ole täysin mahdollista, koska mukana on monia muita vaikuttavia tekijöitä. Näin tutkimus on lähinnä mahdollisimman tarkkaa Omaura-nuorten kehityksen kuvauksista.

Tutkimustehtävät ovat seuraavat:

1 Mitä vaikutuksia Omaura-projektilla on nuorten koulutukseen osallistumisen, työhön sijoittumisen ja elämänhallinnan kannalta?

Innostuneisuutta koulutukseen vaikeuttaa se, että kaikki eivät ole päässeet huonon koulumenestyksen takia ns. omalle alalleen. Joillakin on vielä lopullinen koulutusratkaisu tekemättä. Osalla taas ei ole ammattia siksi, etteivät he ole kiinnittyneet opintoihin ja opinnot ovat keskeytyneet, joillakin jo useita kertoja. Jotkut eivät ole saaneet työtä joko ammatikoulutuksen puutteen vuoksi tai sitten ammattikoulutuksesta huolimatta.

Todennäköisesti Omauraan ja yleensä koulutukseen myönteisesti suhtautuvat nuoret selviävät paremmin elämänhallinnassaan ja sijoittuvat paremmin koulutuksessa kuin ne, jotka suhtautuvat koulutukseen välinpitämättömästi tai joilla on ongelmia sosiaalisissa suhteissaan, jolloin työpaikan saaminen oli vaikeaa.

Tutkimuksessa seurataan ammatin hankkimista ja ammattiin kiinnittymistä. Otaksuttavaa on, että tutkimusryhmän nuorilla opiskeluun ja työhön sijoittuminen onnistuu runsaan vuoden kuluessa Omaura-vuoden päättymisestä jonkin verran ikänsiään nuoria huonommin, koska näiden nuorten lähtötilanne on keskimääräistä heikompi. Toisaalta tämän projektin luonteeseen kuuluu, että koulukokeilun aikana on ehditty tutustua työelämässä ainakin muutamaan ammattiin. Niistä voi sitten tulla nuoren kokemuksen perusteella se ammatti, johon hän pyrkii. Työpaikan löytyminen opiskelun jälkeen

on jossain määrin hitaampaa kuin aikaisemmin, sillä ammatillisten opintojen jälkeen vuosina 1998–2001 (ensimmäiset ovat valmistuneet vuonna 1998) nuorisotyöttömyys on ollut edelleen hyvin korkea.

Tutkin myös perheen perustamista, mahdollista avoliittoon menoa, lasten syntymää ja seurustelusuhhteita. Seurustelusuhhteita ja avoliittoja oli useilla jo vuonna 1997. Aikaista parisuhteen solmimista lisää jossain määrin se, että jotkut nuoret halusivat mahdollisimman pian kotiin liittyvien ongelmien tähden irtaantua vanhempiensa kodista. Joidenkin kotiolot olivat niin huonot, että muuttaminen kotoa pois oli nuoren kannalta ainoa hyvä ratkaisu.

Omaura-kokeilun oletetaan vaikuttavan myönteisesti elämänhallintaan. Alkoholin samoin kuin huumeiden käytön sekä rötöstelyn oletetaan vähenevän Omaura-vuoden aikana ja sen jälkeen. Oletetaan, että Omaura-kokeilun johdosta tapahtuu jonkinlainen suunnan muutos näiden nuorten elämässä. Elämänhallinnassa tutkin mahdollista muutosta alkoholin käytössä. Tutkin myös huumeiden käyttöä ja rötöstelyä.

2 Miten nuorten kotitaustan ja syrjäytymiskehityksen välinen yhteys käy ilmi tutkimuksessa?

Vertailin kotitaustaltaan erilaisia nuoria sen perusteella, mitä heidän kehityksessään oli tapahtunut tutkimusaikana. Tarkoitus oli tutkia erityisesti sitä, missä määrin vähäisten riskien kotitaustasta tulevat nuoret päätyivät menestyjiksi ja päinvastoin runsaasti riskejä sisältävistä kotiolosuhteista tulevat syrjäytyneiksi.

Määrittelin nuorten elämänkulkua vuoden 2001 haastattelun perusteella kolmella eri käsitteellä: menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet. Käytin tällöin kriteerinä jäljempänä esiteltävässä mittarissa olevia osioita.

Menestyjissä korostuvat hankittu ammatillinen koulutus, melko varma työpaikka, vakiintunut perhe-elämä tai parisuhde ja selvät tulevaisuuden suunnitelmat, jotka ovat joko toteutumassa tai odottamassa toteutumista. Edelleen on pidetty silmällä elämänhallintaa. Menestyjät eivät olleet ainakaan kahteen vuoteen käyttäneet huumeita tai tehneet rötöksiä. Paikkaansa hakeva nuori on henkilö, jolla

on meneillään jonkinlainen siirtymävaihe. Syrjäytyneellä nuorella on vaikeuksia jollakin tai kaikilla edellä luetelluilla alueilla. Tässä yhteydessä on tarkoitus etsiä ns. selittävää tietoa.

3 Mitä nuoret, vanhemmat ja opettajat ajattelevat Omaura-projektista ja sen vaikutuksista sekä kehittämisestä?

Selvitin haastattelussa sitä, miten oppilaat ja vanhemmat kokivat Omaura-projektin sen kokeiluajana vuosina 1995–1996? Vuonna 2001 haastattelin sekä opettajia että oppilaita. Opettajille tehdyt kysymykset koskivat nimenomaan toimimista Omaura-opettajana ja tämän mallin kehittämistä. Ajan kuluessa Omaura-vuoden vaikutusten arviointi käy oppilaille vaikeammaksi. Näin ollen vuonna 2001 asiaan ei enää oteta yhtä voimakkaasti kantaa kuin aikaisemmin. Vanhempia haastateltiin vain vuonna 1996.

5.4 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto koostuu kolmen Itä-Suomessa toimivan Omaura-projektin oppilaiden, heidän vanhempiensa ja opettajien haastatteluista. Mukana olivat erään suurehkon kaupungin, pikkukaupungin ja maalaiskunnan Omaura-projektit. Suurehkon kaupungin projektissa oli 9 oppilasta, joista 6 oli tyttöjä. Pikkukaupungin Omaura-luokan 12 oppilaasta tyttöjä oli 3 ja maalaiskunnan kaikki 7 oppilasta olivat poikia. Näissä kolmessa luokassa oli siis yhteensä 28 oppilasta, joista tyttöjä oli 9.

Useimmilla Omaura-ryhmiin tulevilla on ollut koulunkäyntivaikeuksia, kuten koulupinnauksia. Osa oppilaista on siirtynyt projektiin tarkkailuluokalta. Monista näistä nuorista kouluviranomaiset ovat olleet sitä mieltä, että nuoret eivät saa päästötodistusta ilman erityistoimenpiteitä.

Haastatteluaineiston hankinnassa oli kaikkiaan viisi vaihetta, joiden ajankohdat ja kohdejoukot ilmenevät seuraavasta kaaviosta.

Oppilaita haastattelin neljään kertaan, opettajia kolmeen kertaan ja vanhempia kerran. Haastatteluja tein kaikkiaan 140.

Haastattelukaavio

syksy 1995	tammi-maalisk. 1996	toukok. 1996	syksy 1997	kevät 2001
oppilaiden (28) haastattelu	vanhempien (24) ja opettajien (3) haastattelu	oppilaiden (26) ja opettajien (3) haastattelu	oppilaiden (26) haastattelu n. 1 v 4–5 kk koulun jälkeen	oppilaiden (27) haastattelu n. 5 v koulun jälkeen opettajien (3) haastatt.

Oppilaille tein ensimmäisessä haastattelussa 40 kysymystä, jotka käsittelivät oppilaan perhetaustaa, koulunkäyntiä, selviytymistä *silloisessa* elämänvaiheessa eli elämänhallintaa ja harrastuksia.

Oppilaiden toisessa haastattelussa selvitin samantapaisia asioita kuin ensimmäisessäkin. Ennen kaikkea yritin seurata mahdollista kehitystä Omaura-vuoden aikana erityisesti koulumenestyksessä, oppilaan henkisessä kasvussa ja elämänhallinnassa.

Syksyllä 1997 haastattelukysymykset olivat osittain samoja kuin aikaisemmissa haastatteluissa, jolloin suoria vertailuja voitiin tehdä noin kahden vuoden aikana. Jälkimmäinen haastattelu painottui kuitenkin ammatinvalinnan ja opiskelun sekä elämänhallinnan mahdollisen muutoksen selvittämiseen. Haastattelun lisäksi otin käyttöön myös elämäntilanteen piirtämisen.

Nauhoitin haastattelut. Huolimatta valmiista kysymyksistä haastattelut olivat hyvin erimittaisia. Puheliainpien tyttöjen haastattelu kesti noin tunnin. Pojat vastasivat vain muutamalla sanalla, ja lisäkysymyksistä huolimatta haastattelu kesti noin 15 minuuttia. Tyttöjen ja poikien haastatteluissa tulivat esille tyttöjen selvästi pitemmät vastaukset. Pojista vain muutamat selvittivät monisanaisemmin mielenpitoitään, mutta puheliainkaan heistä ei päässyt vastausten pituudessa tyttöjen keskimääräiseen haastattelu-aikaan. Ero johtunee sukupuolten välisestä kulttuurierosta ja osittain myös murrosiästä.

Oppilaiden ensimmäisen haastattelun yhteydessä kirjoitin muistiin myös lyhyehkön kuvauksen oppilaasta, lähinnä hänen ulkoisesta olemuksestaan ja tavastaan vastata ja suhtautua haastattelutilanteeseen.

Tutkimuksessani olen käyttänyt strukturoitua haastattelua (haastattelulomakkeet oheisena). Kaikkiin haastatteluihin sisältyy kuitenkin myös avoimia kysymyksiä, joissa asianomainen voi vapaasti kertoa jostakin asiasta tai elämänvaiheestaan. En ole halunnut kadottaa niitä elämänalueita, jotka ovat olennaisia haastateltavan elämänselityksessä, mutta joita en ole osannut etukäteen muotoilla kysymyksiksi. Niinpä olen antanut haastateltavan kuvata hyvin vapaasti eri elämäntilanteitaan. Tämä on ollut mahdollista sen luottamuksellisen suhteen avulla, jonka olen saanut rakennettua haastattelijan ja haastateltavan välille siten, että olen haastatellut näitä nuoria usein eli noin 5,5 vuoden sisällä kaikkiaan neljä kertaa. Tämän prosessin aikana tutustuimme toisiimme niin hyvin, että tällainen luottamuksellinen tilanne syntyi aivan spontaanisti.

Myös vanhempien haastattelu tapahtui henkilökohtaisena haastatteluna. Ainoastaan paria vanhempaa jouduin olosuhteiden takia haastattelemaan kirjallisesti. Vanhempien haastattelu vei eniten aikaa, sillä perheet asuivat jopa 30 kilometrin päässä koulusta ja he olivat usein viikonloppu- ym. matkojen takia tavoittamattomissa. Kaikesta huolimatta haastattelut saatiin melko kattavasti hoidettua. Vain kolme äitiä kieltäytyi ehdottomasti haastattelusta. Yhtä yksinhuoltajaisista en myöskään tavoittanut haastatteluun. Lastenkotilasten kohdalla haastattelin virallisen luvan saatuaani kahta omahoitajaa ja yhtä tukihenkilöä. Kaikkiaan näitä haastatteluja sain 24, eli vain neljä jäi puuttumaan.

Opettajien haastattelut osoittautuivat myös hyvin hedelmällisiksi. Suurehossa kaupungissa sain oman

opettajan lisäksi haastateltua myös ohjaavan opettajan, mikä lisää vastausten luotettavuutta. Opettajien kuvaukset oppilaista olivat osuvia, ja ne osoittivat opettajien suurta kiinnostusta sekä oppilaisiin yksilöinä että yleensä kasvatusasioita kohtaan.

Tutkimuksessani yksi keskeisiä asioita on se, voimmeko arvioida, että työssäololla peruskoulun viimeisellä luokalla on ollut merkitystä näiden nuorten kannalta. Kysyin asiaa nuorilta itseltään. Aina on kuitenkin olemassa myös paljon muita muuttujia, jotka vaikuttavat nuoren kehitykseen ja hyvään oloon. Näin ollen asian tarkka ja luotettava arviointi ei ole mahdollista. Siksi pyrin myös kuvaamaan näiden nuorten kokonaistilannetta ja kehitystä yleensä, vaikka en oletakaan kaiken hyvän tulevan Omaura-projektista. Pyrin viimeisessä haastattelussa valottamaan ennen kaikkea sitä, mitä nuoret itse ajattelevat omasta elämäntilanteestaan, ja sitä, mikä on saanut aikaan tämän kehityksen suuntaan tai toiseen.

Haastateltavien tavoittaminen

Haastateltavien tavoittamisessa jouduin tekemään paljon työtä. Lopputulos oli kuitenkin mielestäni hyvä, sillä puuttuvia oli hyvin vähän:

1995	0
1996	2
1997	2
2001	1 (Lisäksi kolmen nuoren sijasta haastattelin äitiä.)

Kaikki haastattelut oli tarkoitus nauhoittaa. Nauhoituksen lisäksi kirjasin haastattelut lopputuloksen varmistamiseksi myös laatimiini haastattelulomakkeisiin. Haastattelujen tarkka kirjaaminen osoittautui erittäin hyödylliseksi, sillä ensimmäistä haastattelua suorittaessani syksyllä 1995 muutamat nauhat katosivat tai sitten oli kysymyksessä muu tekninen ongelma. Tein kuitenkin kaikista haastatteluista myös tarkat muistiinpanot. Vuoden 1997 haastattelu tapahtui etupäässä kahvioissa ja ravintoloissa, jol-

loin muutaman nauhan kohdalla kävi niin, että ympäröivä meteli teki nauhan täsmällisen purkamisen mahdottomaksi. Tällöinkin kirjasin haastattelut tarkoin haastattelulomakkeille.

Ensimmäiset haastattelut syksyllä 1995 tein siten, että matkustin paikkakunnille, missä Omaura-luokat toimivat, ja varasin kutakin Omaura-luokkaa varten yhden haastattelupäivän, mistä olin etukäteen sopinut opettajan kanssa. Nämä haastattelut kouluissa onnistuivat melko hyvin. Kuitenkin suurehkon kaupungin Omaura-oppilaista jäi yksi tyttö puhelinhaastattelun varaan koulusta poissaolon takia. Pikkukaupungin Omaurasta sain haastatelluksi muut paitsi Paavon, joka oli poissa koulusta. Haastattelin häntä kirjallisesti, sillä hänen puhelinnumerosa ja osoitteensa eivät olleet tiedossa, kun sijaisiiti ei niitä ollut antanut edes koululle. Maalaiskunnan Omaura-luokan seitsemästä oppilaasta oli paikalla vain neljä, sillä kaksi oli karannut koulusta kesken päivän ja yksi oli sairaana. Näitä puuttuvia oppilaita haastattelin sitten puhelimitse.

Toinen haastattelu meni nauhoituksen kannalta jo paremmin. Kaksi suurehkon kaupungin oppilasta oli kuitenkin luokkatoimintaan liittyvällä risteilyllä, joten heitä jouduin haastattelemaan puhelimitse. Toinen näistä oppilaista ei suostunut antamaan haastattelua lainkaan, joten hänen kevään 1996 haastattelunsa jäi puuttumaan. Samoin puuttui yhden pojan haastattelu.

Kolmas haastattelu oppilaiden haastattelu syksyllä 1997 onnistui nauhoituksen kannalta parhaiten: 26 oppilaan nauhoituksesta onnistui 21. Tällöin kaksi oppilasta jäi haastattelemaan. Toinen siksi, että hän kieltäytyi yhtä tiukasti haastattelusta kuin edelliselläkin kerralla, ja toinen taas siksi, että hän ei lopulta vastannut edes kirjeisiini, joissa pyysin haastattelulomakkeen täyttämistä. Puhelinta hänellä ei ollut. Puhelinhaastatteluja oli tuolloin viisi, ja yksi oppilas vastasi haastatteluihin kirjallisesti. Jälkimmäisen haastateltavan kohdalla tilanne oli sellainen, etten saanut yhtään nauhoitusta, sillä keväällä 1996 hän oli opiskelemassa kotona väkivaltaisuutensa takia. Poika oli mm. käynyt opettajaan kiinni. Tämän takia en uskaltanut edes ajatella hänen henkilökohtaista haastatteluaan.

Neljäs oppilaiden haastattelu keväällä 2001 oli

nuorten tavoittamisen kannalta kaikkein ongelmallisin. Alkuperäisen kotipaikkakuntansa lisäksi nuoret asuivat eri puolilla Suomea eli yhdeksällä muulla paikkakunnalla joko opiskelun, työn tai perheen takia. Sen lisäksi neljällä nuorella oli syystä tai toisesta osoitepalvelukielto. Tämän sain kuitenkin omalta osaltani puretuksi maistraatin päätöksellä, ja näitäkin nuoria haastateltiin. Viimeisin tavoittamani nuori asui turvakodissa, joten kaikki yhteydet ja johtolangat olivat katkenneet. Kolmen nuoren sijasta haastattelin äitiä, joka oli yleensä selvittänyt myös lapsensa mielipiteitä. Kyseessä oli huumeekatkaisuhoidossa oleva poika, huumeiden käytöstä haastatellaan vapautunut tyttö ja asunnostaan pois häädetty, tavoittamattomissa oleva poika. Kuten liitteenä olevasta haastattelulomakkeesta ilmenee, kysymykset sisälsivät sellaisia nuoren elämäntulkua koskevia asiatiietoja, jotka ovat myös asiaa läheltä seuranneen äidin tiedossa, kuten kotitilanne, opiskelu, työssä käyminen jne. Näin ollen äidin haastattelu nuoren sijasta tässä kohtaa ei vaikuttanut tutkimukseni tuloksiin. Näin mm. siksi, että tiesin kaikkien näiden kolmen äidin seuranneen tarkoin nuorensa elämää ja kantaneen suurta huolta nuoren vuoksi.

Kävin useita kertoja nuorten alkuperäisellä asuinpaikkakunnalla ja yritin tavoittaa kotoa niitä nuoria, joilla ei ollut puhelinta. Vuonna 2001 yhden pojan kohdalla mikään näistä yrityksistä ei johtanut toivottuun tulokseen. Hän oli ainoa, jolta en saanut minkäänlaista haastattelua. Tämä haastattelusta pois jäänyt poika puuttui myös vuoden 1997 haastattelusta. Hän on suhtautunut koko ajan koulunkäyntiin ja opiskeluun hyvin välinpitämättömästi. Hän ei ole vastannut lukuisiin yhteydenottoihini. Hänen äitinsä ei myöskään ollut koskaan suostunut haastatteluun.

Henkilökohtainen nauhoitettu haastattelu onnistui vain seitsemässä tapauksessa, puhelinhaastattelun sain kymmeneltä, kuten myös kirjallisen täytetyn haastattelulomakkeen. Puhelinhaastattelussa pystyin kuitenkin tekemään lisäkysymyksiä ja kirjoitin vastaukset tarkasti muistiin.

Vanhempien haastattelut koin sekä tuloksellisina että mielenkiintoisina. Vain kolme vanhempaa kieltäytyi haastattelusta. Yhden pojan sijaisvanhemman

yhteystietoja ei saatu mistään. Niitä ei ollut annettu myöskään koululle.

Vanhemmista haastattelin 16:ta henkilökohtaisesti, ja nämä nauhoitukset onnistuivat yleensä hyvin. Lisäksi kirjoitin myös vastauksia muistiin. Seitsemää vanhempaa haastattelin puhelimitse mm. pitkien matkojen takia. Yhdeltä äidiltä, joka oli välillä ulkomailla, sain vastauksen täytettynä haastattelulomakkeena. Muutoin vanhemmat olivat hyvin luottavaisia ja kiinnostuneita haastattelusta. Kahden huostaanotetun ja yhden lastenkodissa avohuollon tukitoimenpiteenä asuvan nuoren osalta haastattelin vanhempien sijasta nuoren omahoitajia, jotka tunsivat tarkoin mm. nuoren menneisyyden.

Aineiston kuvausta

Seuraavassa kerron muutamalla lauseella tutkimusryhmäni nuorista. Tarkoitukseni on kuvata juuri ne asiat, jotka ovat nuorten menestymisen tai vastavasti syrjäytymisen seuraamisen kannalta tärkeitä. Tarkoituksena on helpottaa tutkimuksen seuraamista.

Tutkimusryhmä

Tytöt

PIIA on viisilapsisen ehjän perheen vanhin tytär. Pia on suorittanut tekstiilialan ammatillisen koulutuksen. Vuonna 2001 hän on työssä siivousalalla ja elää avoliitossa.

LIISAN huoltajana on ollut äiti. Isä on kuollut. Hän on ollut välillä lyhyehkön aikaa lastenkodissa. Vuonna 2001 Liisa on keskeyttänyt opintonsa kolmesti. Hän asuu yksin alle vuoden vanhan poikansa kanssa. Liisan ongelmia ovat huumeiden käyttö ja rötöstely.

KIRSI on yksinhuoltajan ainoa lapsi. Hänen isänsä on kuollut Kirsin ollessa 11-vuotias. Vuonna 2001 Kirsillä ei ole ammatillista koulutusta. Hän on keskeyttänyt lukio-opinnot. Hänellä on oma hevosalan yritys. Kirsin ongelmia ovat rötöstely ja ajoittain myös huumeiden käyttäminen.

ROOSA on viisilapsisen perheen vanhin lapsi. Vanhempien avioliitto on hajonnut jo aivan alkuvuosina ja Roosa eli kouluaikansa uusperheessä.

Roosa on keskeyttänyt opintonsa ammatillisessa oppilaitoksessa ja aloittanut opinnot vuonna 2001 uudelleen. Hän on avoliitossa.

NOORA on ollut huostaanotettu jo varhaislapsuudessa. Hän on kuitenkin muuttanut koulupaikkakunnalle takaisin vanhempiansa luokse. Hänen ympärillään on ollut viranomaisverkko, joka on toiminut nuoren kannalta hyvin. Opintoja Noora ei ole vielä aloittanut. Vuonna 2001 hänellä on alle vuoden ikäinen lapsi ja hän suunnittelee avoliittoa lapsen isän kanssa.

MINNAN äiti on ollut yksinhuoltaja, jolla on uusi miesystävä. Minnan ongelma on huumeiden käyttö. Minna ei ole vielä vuonna 2001 aloittanut opintoja. Hänellä ei ole myöskään ollut vuoden 2001 työpajajoiutusta lukuun ottamatta yhtään työpaikkaa.

TIINALLA on ollut ongelmia äitinsä kanssa ja hänen huoltajuutensa siirrettiin Omaura-vuonna tytön toivomuksesta isälle. Vuoteen 2001 mennessä Tiina on päässyt eroon huumeiden käytöstä. Viimeisen haastattelun aikaan hän oli turvakodissa yhdessä pienen poikansa kanssa. Hän on suorittanut tekstiilialan ammatillisen koulutuksen.

MAIJAN huoltajana on ollut isä noin 10-vuotiaasta asti. Häneltä on puuttunut äiti lähes kokonaan. Vuonna 2001 hän on suorittanut merkonomitutkinnon. Hän on avoliitossa ja noin vuoden vanhan pojan äiti.

HELENA on ehjästä mutta hyvin ristiriitaisesta perheestä. Hän on keskeyttänyt opintonsa. Vuonna 2001 hän on avoliitossa. Hän on kolmivuotiaan tytön äiti ja toinen lapsi syntyy haastattelukeväänä.

Pojat

KALLE on ehjästä kodista ja vanhin perheen neljästä lapsesta. Hän on keskeyttänyt kerran opintonsa. Hänen suurin ongelmansa on huumeiden käyttö, ja hän on keväällä 2001 katkaisuhoidolaitoksessa.

JUSSIN huoltajana on ollut äiti. Hän on keskeyttänyt opintonsa kaksi kertaa, mutta aikoo jatkaa syksyllä 2001 opintojaan kauppaoppilaitoksessa, missä hän on aikaisemmin opiskellut. Jussi on haastatteluhetkellä työtön. Hän on päässyt eroon huumeiden käytöstä, eikä muitakaan elämänhallintaongelmia ole esiintynyt.

MATTI on ehjän perheen vanhempi lapsi. Hänen isänsä kuoli vuonna 2000. Matti on suorittanut graafisen alan ammatillisen tutkinnon ja jatkaa isänsä tämän alan liikkeessä. Hänellä ei ole elämänhallintaongelmia.

TUOMAS on vanhin kolmilapsisen nuoren yksinhuoltajaäidin lapsista. Hän on keskeyttänyt kerran opintonsa. Vuoteen 2001 mennessä hän ei ole ollut juuri lainkaan työelämässä. Hän on saanut pahoinpitelyrikoksesta ehdollisen tuomion.

ANTTI elää uusperheessä. Vuonna 2001 hän on keskeyttänyt opintonsa kerran. Hän tekee töitä isänsä rakennusliikkeessä. Hänellä ei ole muita elämänhallintaongelmia kuin rattijuopumusrikos.

OSSI on nelilapsisen ehjän perheen vanhin lapsi. Molemmat vanhemmat ovat olleet haastattelujen aikaan työttömiä. Vuonna 2001 Ossi on suorittanut ammatillisessa oppilaitoksessa ympäristörakennuslinjan tutkinnon. Haastatteluhetkellä hän on työtön. Hänellä ei ole elämänhallintaongelmia.

EERO on nelilapsisen ehjän perheen vanhin lapsi. Hän on päässyt eroon huumeiden käytöstä. Hän on suorittanut hoitoalan ammatillisen tutkinnon ja aikoo jatkaa opintojaan ensihoitajaksi.

KIMMO on kolmilapsisen yksinhuoltajaperheen vanhin lapsi, jota ei ole saatu kahteen viimeiseen haastatteluun. Hänen äitinsä ei ole myöskään suostunut haastatteluun.

TERO on asunut pitkään lastenkodissa. Hänellä on esiintynyt pitkin matkaa rötöksiä. Vuoden 2001 haastattelussa selvisi, että hän oli joutunut kärsimään 1 v ja 3 kk pitkän vankeustuomion. Hän on keskeyttänyt opintonsa kahdesti ja on keväällä 2001 töissä toimintayksikössä.

RISTO on ollut kahteen otteeseen lastenkodissa avohuollon tukitoimenpiteenä. Hän on suorittanut hotelli- ja ravintola-alan ammatillisen tutkinnon. Keväällä 2001 hän oli työtön. Hän ei ollut enää syyllistynyt rötöksiin.

PAAVO oli ollut muutaman vuoden sijaiskodissa. Hänen ongelmansa on ollut väkivaltaisuus myös koulussa. Vuoden 2001 haastattelussa kävi ilmi, että hän oli edelleen syyllistynyt pahoinpitelyyn. Paavo on keskeyttänyt kerran opintonsa, mutta aloittanut vuonna 2001 opinnot uudelleen.

MARKUS on nuorin yksinhuoltajaäidin kolmes-

ta lapsesta. Vuoden 2001 haastattelussa käy ilmi, että hän on syyllistynyt edelleen pahoinpitelyyn. Hän on saanut suoritetuksi ammatillisen tutkinnon vuonna 1999, mutta hän oli keväällä 2001 työtön.

IIRO on nuorin ehjän perheen neljästä lapsesta. Vuonna 2001 hän oli suorittamassa nuorison-ohjaajan tutkintoa oppisopimuskoulutuksena ja tutkinnosta oli enää puolen vuoden osuus jäljellä. Hänellä ei ole ollut milloinkaan elämänhallintaongelmia.

MIKKO on nuorempi ehjän perheen kahdesta lapsesta. Hän on suorittanut ammatillisen tutkinnon ja saanut työpaikan. Hänellä ei ole ollut elämänhallintaongelmia.

OSKARI on vanhempi ehjän perheen kahdesta lapsesta. Oskari on suorittanut metsäalan ammatillisen koulutuksen. Vuoden 2001 haastattelun aikaan hän on työttömänä. Elämänhallintaongelmia Oskarilla ei ole esiintynyt.

ESA on keskimäinen yksinhuoltajaäidin kolmesta lapsesta. Hän on keskeyttänyt kerran opintonsa. Sen jälkeen hän on saanut töitä pyörä- ja koneliikkeessä huolto- ja myyntitehtävissä. Työt jatkuivat edelleen keväällä 2001. Haastattelun aikoihin hän käyttää edelleen silloin tällöin huumeita ja alkoholin käyttökin on melko runsasta.

SEPPO on nuorin yksinhuoltajaäidin kolmesta lapsesta. Hänen isällään oli alkoholi-ongelma ja hän oli ollut väkivaltainen. Seppo suoritti koneistajan ammatillisen tutkinnon ja sai kohtalaisen hyvin töitä. Hänellä ei ole ollut elämänhallintaongelmia.

RAMIN yksinhuoltajana oli isä. Rami keskeytti kerran opintonsa ja suoritti aikuiskoulutuskeskuksessa puolen vuoden vartijakoulutuksen. Haastatteluhetkellä Rami oli työtön. Ramilla ei ole ollut elämänhallintaongelmia.

ILKKA kasvoi yksinhuoltajaäidin ainoana poikana. Hän suoritti koneistajan tutkinnon samoin kuin kaverinsa Seppo. Ilkalla on ollut pitkiä työttömyysjaksoja. Elämänhallintaongelmia Ilkalla ei ole ollut.

Oppilaiden ja vanhempien haastattelut

Haastatteluissa pyrittiin selvittämään mm. sitä, mikä merkitys kouluopiskelun ja työpaikalla oppi-

misen yhdistämisellä on ollut nuoren kehitykselle. Näillä nuorilla on ollut mahdollisuus tutustua jo varhain työelämään, mikä johtuu Omaura-kokeilun luonteesta. Tällaista tilaisuutta ei ole kaikilla koulu-laisilla. Merkitykselliseltä tuntui myös sen selvittäminen, onko kotitaustalla vaikutusta vuoden 2001 tilanteeseen, eli ovatko ne nuoret, joilla "menee hyvin", sellaisia nuoria, joiden kotitausta sisälsi vain vähän riskejä. Se, näkyvätkö vanhempien kasvatuseränteet nuoren kehityksessä, on ollut ehkä jollain tavalla selvitettävissä, sillä vanhemmat haastateltiin suhteellisen laajasti alkuvuodesta 1996.

Nuorten haastattelut sujuivat yleensä hyvin, ja nuoret olivat usein tyytyväisiä siksi, että joku oli heidän asioistaan kiinnostunut. Suuri ikäero haastattelijan ja haastateltavien välillä oli ilmeisesti omiaan herättämään luottamusta. Yksi tytöistä haki haastattelijalta apua ongelmiinsa tutkimustilanteen jälkeenkäin.

Vanhempien haastattelut tein kodeissa tai kahviloissa ja ne osoittautuivat hyvinkin antoisiksi. Haastattelut kahta lukuun ottamatta olivat äitejä. Joihinkin äitien haastatteluihin osallistuivat myös paikalla olleet isät. Äidit tuntuivat kertovan erittäin mielellään nuorensa lapsuudesta ja myös omasta avioliitostaan. Merkille pantavaa on äidin suuri huoli lapsensa mahdollisesta koulumenestyksestä, koulupinnauksesta, rötöstelystä yms. Monet äidit olivat jatkuvasti hakeneet apua eri tahoilta lapsensa auttamiseksi. Useimmat kokivat Omaura-opetuksen hyvin positiivisena vaihtoehtona lapselleen ja ihmettelivät, miten Omaura-opettaja jaksoi näiden nuorten kanssa. Muutamilla vanhemmilla oli kuitenkin huoli siitä, saako lapsi riittävästi opetusta Omauraluokassa. Pienestä koosta huolimatta ryhmissä oli melko paljon erilaisia häiriötekijöitä.

Tarkoitus on nyt ensimmäistä kertaa selvittää tarkemmin vanhempien haastattelun tuloksia. Vanhemmat olivat ylipäätään hyvin avoimia ja yhteistyöhalukkaita haastatteluissa. He suhtautuivat minuun haastattelijana niin luottavasti, että varsinkin yksinhuoltajat pyysivät neuvoa lastensa kasvatusasioissa.

Lasten varhaislapsuus on ollut usein onnellista aikaa. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa on kysymys perheen vanhimmasta lapsesta, lapsi on ollut todella

odotettu ja syntymä on ollut iloinen tapahtuma. Yhdessätoista perheessä vanhemmat ottivat esille juuri sen, että heidän lapsensa syntymäaika oli perheessä hyvin onnellista aikaa. Toisaalta joissakin perheissä ongelmat olivat syntyneet jo koulun alkuvaiheessa ja koko koulunkäynti oli saattanut leimautua ikäväksi. Oppilas oli kokenut itsensä kouluaikaanaan hyvin väärin ymmärretyksi. Tällainen tilanne oli haastattelun mukaan 11 nuorella. Osalla taas ongelmat olivat alkaneet vasta murrosiässä. Näin voi arvioida olleen loppuilla 17 nuorella. Oletin, että niillä nuorilla, joilla ongelmat olivat alkaneet murrosiässä, oli suurempi mahdollisuus selvitä näistä nuoruuden vaikeuksista kypsymiseen kuuluvan kuohuntavaiheen mentyä ohi. Näin voisi olettaa mm. Pulkkinen ja Tremblayn (1992, 527–553) tutkimusten perusteella. Pulkkinen on pitkäikäistutkimuksessaan lähtenyt liikkeelle 8-vuotiaista lapsista ja edennyt aina nuorten aikuisikään asti. Tutkimusten mukaan kouluun tulleen nuoren ongelmat ovat osoittautuneet hyvinkin pysyviksi.

Merkitystä on myös sillä, mikä on nuoren viimeisen haastattelun aikainen suhde vanhempiin. Oletin sen parantuneen entisestään, sillä jo edelliseen haastatteluun mennessä oli nuorissa tapahtunut hyvää kehitystä tässä suhteessa. Tosin vuonna 2001, kun suurin osa asui jo erillään vanhempien kodista, jotkut olivat saattaneet myös etäännyä kodin ihmissuhdemaailmasta.

Omaura-paikkakunnat, -luokat ja opettajien haastattelut

Tutkimusryhmät ovat kolmelta Itä-Suomen paikkakunnalta. Näistä suurehko kaupunki on omalla tavallaan itäsuomalaisen kulttuurielämän keskus. Pienessä kaupungissa on nuorten kasvun ongelmia, mm. erittäin voimakas "skinikulttuuri". Maalaiskunta on alueeltaan laaja ja nuorten kasvuympäristönä ehkä terveempi kuin kaksi edellä mainittua paikkakuntaa.

Suurehkon kaupungin Omaura-luokka sijaitsee erillisessä rakennuksessa muusta kouluyhteydestä irrallaan. Omaura-luokka toimii varsin itsenäisesti: yksi ja sama Omaura-opettaja huolehtii suurin piirtein kaikkien aineiden opetuksesta. Tässä projek-

tissa oli mukana myös ohjaava opettaja, joka huolehti yhteydenpidosta työpaikkoihin. Hän oli oppilaiden jonkinlainen tukihenkilö.

Pienen kaupungin Omaura-luokka sijaitsee suurehkon koulun siipirakennuksessa. Luokalla on yhteyksiä myös muuhun koulun toimintaan.

Maalaiskunnan Omaura-luokka toimii kaikkein eniten koulun yhteydessä. Opetusvelvollisuutta oli myös jaettu siten, että muun koulun opettajat olivat opettajina joissakin aineissa. Opettajien välinen yhteistyö mm. oppilaanohjauksessa tuntui toimivan. Tämä Omaura-luokka sijaitsi muiden luokkien seassa eikä erottunut ympäristöstä mitenkään.

Suurehkon kaupungin Omaura-opettajana oli kokenut erityisopettaja, joka oli luonut hyvin toimivat välit oppilaisiinsa. Hän tuntui haastattelun perusteella tuntevan oppilaansa erittäin hyvin. Hän osoitti myös suurta kiinnostusta oppilaidensa kehittymistä kohtaan.

Pikkukaupungin Omaurassa oppilaiden määrä oli aivan liian suuri (12) ja vaati opettajalta erittäin paljon. Myös tämä opettaja sai paljon kiitosta työstään oppilaiden vanhemmilta. Aito kiinnostus oppilaisiin näkyi erityisopettajan työssä.

Maalaiskunnan Omaura-opettajana toimi henkilö, jolla oli puheterapeutin koulutus. Hänet oli palkattu tehtävänsä vain kahdeksi lukukaudeksi. Hän opetti Omaura-luokalla ensimmäistä vuotta, ja olisi omien sanojensa mukaan tarvinnut tässä vaiheessa enemmän ohjausta. Opettajana hän osoittautui hyvin vaativaksi, ja arvosanojen antaminen oli tiukkaa.

Opettajien haastattelusta oli paljon hyötyä, sillä he ottivat erittäin taitavasti huomioon oppilaan kokonaistilanteen. He tarkastelivat sekä oppilaan oppimistuloksia että persoonallisuuden kasvua myös kodin olosuhteiden näkökulmasta. Opettajien kontaktinotot vanhempiin tuntuivat pelaavan hyvin normaaliin luokkatilanteeseen verrattuna.

Omaura-opettaja tuntui myös olevan herkkä havaitsemaan oppilaan ongelmia, ja hän oli pannut merkille pienetkin edistysaskeleet nuorten kehityksessä.

Merkille pantavaa opettajan roolissa Omaura-luokissa oli se, että oppilaiden haastattelussa Omaura-opettajaa usein verrattiin aikaisempiin opettajiin

ja hänen todettiin poikkeavan positiivisesti niistä opettajista, joita oppilaalla oli ollut aikaisemmin. Opettajien positiivisiksi ominaisuuksiksi mainittiin seuraavia asioita: ei ole nipottaja, saa olla vapaamin, ei aina rähistä myöhästymisistä, opettaja on reilu, mukava jne. Lähes poikkeuksetta Omaura-opettajista pidettiin paljon.

Myös vanhemmat suhtautuivat opettajaan myönteisesti ja kehuivat häntä nuoren aikaisempiin opettajiin verrattuna. Useat vanhemmat ihmettelivät sitä, miten opettaja jaksaa tämän "porukan" kanssa, ja olivat iloisia siitä, että olivat saaneet lapsensa Omaura-luokalle. Jotkut vanhemmat kokivat opettajan joissakin tapauksissa ainoaksi henkilöksi, joka oli pystynyt auttamaan nuorta hänen vaikeuksissaan (ks. myös kohta 13.4).

5.5 Aineiston analysointitavat

Järvisen (1999, 28) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen raportoinnissa on aina tavallaan kysymys lukijan vakuuttamisesta analyysin ja tulkinnan uskottavuudesta ja pätevytydestä (Pösö 1993, 33–37). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta eivät kuitenkaan muodosta yksiselitteistä ja lineaarisesti etenevää prosessia. Päinvastoin erityisesti kenttätutkimuksissa, joissa aineistoa kerätään monissa vaiheissa ja usein rinnakkaisesti eri menetelmin (haastatteluin ja havainnoiden), analyysia ei tehdä vain yhdessä tutkimusprosessin vaiheessa vaan pitkin matkaa. Tällöin aineistoa analysoidaan ja kerätään yhtä aikaa (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2003, 208–209). Tiedon karttuessa ja aineiston keruun edetessä myös analyysi ja tulkinta etenevät vähitellen. Samalla ne ohjaavat lisääineiston hankintaa. Tutkija voi käyttää esimerkiksi aikaisemmista haastatteluista saamaansa informaatiota hyödyksi tulevissa haastatteluissa. Haastattelun teemat voivat vielä tämän työn kuluessa täsmentyä sen perusteella, minkälainen kuva tutkijalle on muodostunut tutkittavasta ilmiöstä aikaisempien haastattelujen perusteella. Esimerkiksi Pösö (1993) huomasi omassa koulukotitutkimuksessaan, että se analyysi, jota tehdään valmiin jo kerätyn aineiston kanssa, oli vain osa tutkimusprosessin aikaisesta analyysistä.

Valmiin aineiston analysoinnissa pyritään kuitenkin selvemmin teoreettisten käsitteiden ja erilaisten tyyppien muodostamiseen.

Kvalitatiivisen tutkimuksen raportoinnissa on käytetty usein ns. tyyppittelyjä. Aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia ja aineisto esitetään yleensä yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla (Eskola & Suoranta 1998, 182–183). Tyyppittelyprosessin ideana on tehdä lukuisat vaihtelevat tapahtumat, asiat ja henkilöt ymmärrettävämmiksi sijoittamalla ne tiettyyn ideaalikategoriaan, "tyyppiin". Tällöin tutkija rakentaa tapahtumia, asioita ja henkilöitä koskevan tulkintansa prosessissa, jossa havainnot ja kokemukset asetetaan erilaisiin tyyppittelykaavioihin. Ideaalityyppi käsitteenä liitetään tavallisesti Max Weberiin, joka ensimmäisenä teki selväksi tyyppien menetelmällisen merkityksen sosiologisessa tutkimuksessa (Weber 1978, 23–26 Järvisen 2001, 29 mukaan). Weberiläisittäin ideaalityyppi on abstraktikonstruktio, jonka ominaisuudet perustuvat vaistonvaraiseen valintaan siten, että mielikuvitus hyväksyy näiden ominaisuuksien suhteet objektiivisesti mahdollisiksi. Weberille itselleen ideaalityypit merkitsivät käsitteellisesti puhtaita analyttisiä rakenteita, joita ei voi empiirisesti havaita todellisuudessa.

Järvisen (2001, 30) mukaan analyysi etenee siten, että induktiivisen yleistämisen avulla tuotetaan määritelmiä ja tyyppejä, joilla viitataan joissakin harvoissa kohteissa löydettyihin yleisiin ja tärkeisiin ominaisuuksiin, tyyppillisiin piirteisiin. Toisin sanoen tyyppittelyt antavat tutkijalle viitekehysten, jonka avulla tapahtumat, asiat ja henkilöt voidaan tulkita merkityksellisellä ja järjestelmällisellä tavalla. Menetelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei tee oikeutta inhimillisen todellisuuden monimutkaisuudelle (esim. Kiviranta 1995, 101–102). On sanottu, että useiden ilmiöiden todellinen luonne vääristyy, jos ne pakotetaan ahtaisiin tyyppikategorioihin. Parhaimmillaan tyytit kuitenkin kuvaavat aineistoa osuvasti ja mielenkiintoisesti mutta silti taloudellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 182).

Haastattelututkimukseni laajuus ja laatu käy ilmi edellisen alaluvun oppilaiden, vanhempien ja opettajien haastattelujen kuvauksista.

Vaikka tämän tutkimustyön peruslähtökohtana ovat Omaura-oppilaiden nuoruuden eri vaiheissa tehtyihin haastatteluihin perustuvat tapauskuvaukset, nuorten elämänkulkua pyritään valottamaan myös erilaisten tyyppijaottelujen pohjalta esim. uratyyppinä, menestymisenä – syrjäytymisenä jne. Lisäksi havaintoja pyritään vertaamaan olemassa olevaan tilastolliseen tutkimustietoon. Raportoinnissa pyritään yhdistämään niin hyvin kuin mahdollista sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen tarkastelutapa.

Aineistoni käsittelystä voidaan kysyä, miksi laadullisessa tutkimuksessa käytetään prosenttilukuja. Toteaisin tähän, että vaikka tutkimuksen kohdejoukko onkin lukumääräisesti pieni, pidän numeraalisia ilmaisuja niiden selkeyden takia tärkeinä tässä esityksessä. Nykyään niitä myös käytetään laadullisessa tutkimuksessa melko paljon.

Aineistoa käsitellessäni litteroin nauhoitetut haastattelut. Haastatteluissa, joissa nauhoitus ei ollut onnistunut, käytin pohjana haastattelulomaketta, jolle pyrin varmuuden vuoksi kirjoittamaan mahdollisimman sanatarkasti ja nopeasti haastatteluvastaukset. Tässä auttoi nuoruuden pikakirjoitusharrastus. Kirjallisissa haastatteluissa oli käytössä vain täytetty haastattelulomake. Kuitenkin, jos jokin asia jäi epäselväksi, pyrin tarkistamaan sen jälkepäin puhelinsoiton avulla. Tämän jälkeen koodasin vastaukset ja kirjoitin Excel-taulukkoiksi vastauksittain ja kokosin aihealueiksi selvitettävänä olevien tutkimustehtävien mukaisesti. Jokaisesta nuoresta kirjoitin haastatteluittain 3–4 sivua pitkän tekstin, joista on luvussa 12 seitsemän esimerkkitapausta. Tekstin sisältöä pyrin havainnollistamaan taulukoilla ja graafisilla esityksillä, joista saa usein havainnollisemman ja nopeamman kuvan selvitettävästä asiasta kuin tekstiä lukemalla.

Riskitekijätaulukko (taulukko 2) on saatu Omaura-vuonna eli vuosina 1995 ja 1996 tehtyjen haastattelujen aineistosta. Arkoja kysymyksiä ovat olleet mm. vanhempien alkoholin käyttö, väkivaltaisuus ja mielenterveysongelmat perheessä. Näissä asioissa on eri haastatteluja jouduttu yhdistelemään. Oppilaiden haastattelujen lisäksi vanhempien haastattelut ja opettajien haastattelut ovat auttaneet näiden asioiden selvittämisessä.

Nuorten koulunkäyntiä, koulutusta, työelämään sijoittumista, perhe-elämään suuntautumista ja sosiaalista sopeutumista on selvitetty sekä kvalitatiivisin että kvantitatiivisin kuvauksin luvuissa 7–11. Menestymis- ja syrjäytymiskehityksen arviointi esitetään seuraavan alaluvun 5.6 lopussa.

5.6 Tutkimuksen luokituksia

Nuorten syrjäytymisen ehkäisyä koskevassa tutkimuksessa on tärkeää sekä yhteiskunnan että nuoren itsensä kannalta selvittää niitä riskitekijöitä, jotka ovat olemassa jo nuoren lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteissa. Sovelluksen lähteenä käytetty Jahnukaisen (1997, 38) riskitekijäanalyysi on aineiston taustaselvitys, jonka tyyppisiä ovat käyttäneet myös monet muut tutkijat (ks. luku 3.3). Omassa tutkimuksessani vertailen nuoren taustaa myöhempään kehitykseen. Tällaisia tutkimuksia ovat tehneet mm. Jessor & Jessor (1977), Jessor, Donovan & Costa (1991), Rönkä (1999a) ja Kärkkäinen (2004). (Katso tarkemmin tämän luvun lopussa olevaa tekstiä.)

Taulukossa 2 on oma riskitekijäsovellutukseni.

Taulukko 2. Riskitekijöitä nuorten taustoissa (n = 28)

huoltajan vähäinen koulutus.	21
yksinhuoltajuus	18
vanhempien avioero	17
huoltajan huono sosioekon. asema	12
alkoholismi	11
mielenterveysongelma	7
vanhemman kuolema	3
perheväkivalta	3
lastenkoti- tai muu sijoitus	3
pitkäaikaistyöttömyys	2
huostaanotettu	2
perheessä yli 4 lasta	2

Jahnukaisen tutkimuksessaan (1997, 36–38) käyttämään riskitekijätaulukkoon olen lisännyt riski-

tekijöihin osiot lastenkoti- tai muu sijoitus sekä huostaanotettu. Nämä riskitekijät eivät ole aivan sama asia, sillä lastenkodeissa on huostaanotettujen lasten lisäksi myös avohuollon tukitoimenpiteenä sinne sijoitettuja lapsia. Työkyvyttömyyskohdan olen poistanut, sillä tämä asia ei selvinnyt haastattelussa yksiselitteisesti. Tutkimusaineistossani useimmilla nuorilla riskitekijöinä ovat huoltajan vähäinen koulutus, yksinhuoltajuus, vanhempien avioero, huoltajan huono sosioekonominen asema ja alkoholismi perheessä. Muita riskitekijöitä on aineistossa huomattavasti vähemmän. Vanhempien mielenterveysongelma ilmenee seitsemässä perheessä, mikä on paljon näin pienessä aineistossa.

Haastattelussa saadut tiedot perheen ongelmista eivät ole aina siinä mielessä luotettavia, että lapset eivät kovin helposti kerro kaikkia perheen ongelmia edes täysin luottamuksellisessakaan haastattelutilanteessa. Tässä tutkimuksessa on käynyt selville, että vanhempien alkoholismi ei tullut esille kaikkien oppilaiden aikaisemmissa haastatteluissa (1995, 1996 ja 1997). Viisi nuorta kertoi vasta kevään 2001 haastattelussa perheessä esiintyneestä alkoholismista (Tässä auttoivat kuitenkin lisänä vanhempien ja opettajien haastattelut, kuten edellä on todettu). Perheväkivallan kohdalla saattaa edelleenkin olla sellainen tilanne, että siitä ei ole pystytty kertomaan. Myöskään äidit eivät ole usein kertoneet miehensä alkoholismista tai väkivaltaisuudesta. Nuorilla asiasta puhumattomuus saattaa johtua myös siitä, että joidenkin nuorten vanhemmat ovat eronneet niin varhain, ettei nuori muista avioeroa edeltäneestä ajasta juuri mitään. Asiasta on mahdollisesti keskusteltu nuoren kanssa vasta sitten, kun hän on ollut aikuinen.

Tässä aineistossa korostuu yksinhuoltajuus. Kahden biologisen vanhemman perhe on tässä aineistossa 36 prosentilla eli 10:llä 28:sta. Tilastokeskuksen julkaisussa Suomalainen perhe (väestö 1994) 88 prosentilla suomalaisista lapsiperheistä ovat huoltajina joko avo- tai avioparit, kuten olen aikaisemmin todennut. Huoltajan huono sosioekonominen asema on 36 prosentilla perheistä, eli huoltajan ammatti kuuluu ammattiluokituksen matalimpaan osa-alueeseen. Nyt käsiteltävässä aineistossa isistä 64 prosenttia (16) oli työntekijöitä. Sen sijaan äideistä

työntekijöitä oli vain 37 prosenttia (9) eli vähän yli kolmannes. Äideillä luku ei ollut paljon suurempi kuin väestössä keskimäärin, eli viidennes. Toimihenkilöistä isistä oli yhteensä 24 prosenttia (6), kun taas äideistä oli toimihenkilöitä yli puolet eli 54 prosenttia (13) (Vanhempien ammatti oli ilmoitettu 25:ssä, äitien kohdalla 24:ssä, koulun lomakkeessa 28:sta.).

Muista riskitekijöistä korostuvat kodissa jommallakummalla vanhemmista esiintyneet mielenterveysongelmat, joita oli seitsemässä perheessä 28:sta, eli 25 prosentissa. Stridin (1996) tutkimuksen aineistona olivat lapset, joilla oli erilaisia kognitiivisen kehityksen ongelmia. Hänen tutkimuksessaan mielenterveysongelmaisia vanhempia oli vain 6 prosentilla koululapsista. Tässä voi ehkä tulla esiin sama asia, josta mainitsin aikaisemmin: nämä asiat ovat siinä määrin arkaluonteisia, että niistä ei kerrota haastatteluissa.

Kolmen oppilaan vanhempi kuoli vuoteen 1996 mennessä. Näistä kaksi mainitsi tämän asian erittäin vaikeana elämässään. Kolmannella isän kuolemaa oli edeltänyt psyykinen sairaus, jolloin vaikeudet olivat alkaneet isä-lapsisuhteessa ennen kuolemantapausta.

Lastenkotitausta on jo sinänsä tutkimusten mukaan merkittävä riskitekijä. Perheväkivalta (kolme tapausta) on myös huomattava riskitekijä, ja sen vaikutuksista nuoren myöhempään aggressiivisyyteen on saatu tietoa mm. Johanssonin ja Vuoren (1999, 11–15) tutkimuksesta. Vanhempien alkoholismien yhteydestä nuoren vaikeuksiin on myös olemassa tutkimuksia (Strid 1996, 23; Barberra & Stice 1998).

Kun ajatellaan nuorten kotitaustaa, voidaan riskitekijöiden määrän perusteella puhua vähäisten riskien kotitaustasta ja vastaavasti useiden riskien kotitaustasta sekä runsaiden riskien kotitaustasta.

Rönkä (1999b, 12–13) kertoo tutkimuksessaan yksilön kehityksen syrjäytymisen voimista ja vastaavista voimista. Syrjäytymisen voimilla hän tarkoittaa kehityksen riskitekijöitä ja sosiaalisen selviytymisen ongelmia ja vastavoimilla ns. kehityksen suojatekijöitä eli niitä yksilön omia tai hänen ympäristönsä tekijöitä, jotka edistävät hänen selviytymistään. Sekä suojaavat tekijät että riskitekijät vetävät omalla pai-

nollaan yksilön kehitystä joko myönteiseen tai kielteiseen suuntaan. Rönkä havaitsi tilastollisesti merkitsevää pysyvyyttä ongelmien kasautumisessa, mutta hän huomasi myös päinvastaista kehitystä, ongelmien epäjatkuvuutta. Osa niistä, joille oli kasaantunut useita riskitekijöitä, selviytyi aikuisuudessa ilman ongelmien kasautumista, ongelmat joko vähenivät tai jopa loppuivat kokonaan.

Seuraavassa kerron riskipisteistä omassa tutkimuksessani:

Pisteytys riskien vakavuuden perusteella	pisteet
huoltajan vähäinen koulutus	1
yksinhuoltajuus	2
vanhempien avioero	1
huoltajan sosioekonominen tausta	1
alkoholismi	2
mielenterveysongelma	2
vanhemman kuolema	2
perheväkivalta	2
lastenkoti- tai muu sijoitus	1
pitkäaikaistyöttömyys	1
huostaanotettu	2
perheessä yli 4 lasta	1
<i>yhteensä</i>	18

Riskipisteet ovat yhden tai kahden pisteen "arvoisia". Yhden pisteen olen merkinnyt huoltajan vähäisen koulutuksen ja sosioekonomisen taustan kohdalle siksi, että nämä asiat liittyvät melko lailla toisiinsa. Lapsen ja nuoren kasvun kannalta taustaan liittyviä vakavia seikkoja olivat vanhempien alkoholismi, mielenterveysongelma, perheväkivalta ja vanhemman kuolema, jotka tuottavat kaikki 2 pistettä. Lastenkoti- tai muu sijoitus voi olla lastensuojelun tukitoimi. Sen sijaan huostaanotto vaatii toteutuakseen laissa määritellyt epäkohdat lapsen kasvumahdollisuuksien kannalta (Taskinen 1999, 8–13). Tämän vuoksi huostaanotto tarkoittaa tällä asteikolla kahta pistettä. Lastenkotisijoitus tai muu sijoitus on merkitty tässä yhdellä pisteellä siirtäen syystä, että tämän aineiston sekä lastenkoti- että sijaiskotisijoitukset olivat vain 1–3 vuoden mittaisia. Yksinhuoltajuus on merkitty kahdella pisteellä

ja vanhempien avioero yhdellä pisteellä. Nämä ovat myös asioita, jotka esiintyvät usein yhdessä.

Lapsen vanhemmilta saaman tuen myönteistä vaikutusta lapseen korostetaan myös Jessor & Jessorin (1977, 123–125) tutkimuksessa. Tutkimuksessa korostetaan erityisesti sitä, että vanhempien liian suuri hölläkätisyys ja valvonnan puute lasten suhteen lisäsi lasten riskiä menestyä koulussa heikosti ja syöllistyä ongelmakäyttäytymiseen (ks. myös Jessor, Donovan & Costa 1991, 399–400).

Etsin aineistosta myös suojaavia tekijöitä edellä selvittämiäni tutkimusten näkemysten perusteella. Suhteita vanhempiin eli äitiin, isään, isä- tai äiti-puoleen olin selvittänyt tutkimuksessani. Tämän lisäksi tarkastelin myös sisarusuhteita, sillä useissa vanhempien haastattelussa kävi ilmi, että joillakin nuorilla oli merkittävän hyvät suhteet sisaruksiin ja toisilla taas huonot suhteet johonkin sisaruksista. Tämä aiheutti (vanhempien mukaan) itsetunnon laskua ym. ongelmia.

Aineistosta kävi ilmi, että vuonna 1996 12 nuorella oli hyvät suhteet sekä vanhempiin että kaikkiin sisaruksiin, jolloin tämä seikka esiintyy nuoren kehityksessä suojaavana tekijänä.

Kärkkäisen (2004, 234–239) tutkimus selvittää koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteyttä elämässä selviytymiseen. Tutkimuksen tuloksissa todetaan, että kaikilla aikuisiässä elämässään hyvin selviytyneillä oli ollut sekä hyvä äiti- että hyvä isäsuhte lapsuudessa antamansa arvion perusteella. Lapsi-vanhempisuhteen mittarissa oli merkittävänä osiona mukana myös kiinnostuneisuus lapsen koulunkäyntiin.

Suojaavaksi tekijäksi voi katsoa myös sen, että nuori kokee jonkun aikuisen itselleen turvalliseksi (Rönkä 1999a, 16, 32). Tällaisia nuoria oli neljä. Kaksi heistä mainitsi isoäitinsä hyvin läheiseksi henkilöksi ja kaksi taas poikaystävänsä. Lisäksi neljä nuorta mainitsi vanhemmat, isän tai äidin itselleen erityisen merkitsevänä henkilönä, jolloin huomioin myös tämän suojaavana tekijänä. Kärkkäisen (2004, 234–239) mainitseman vanhempien kiinnostuksen lapsen koulunkäyntiin otin myös huomioon, vaikka se olikin tässä tutkimuksessa varsin yleistä. Harrastuneisuutta voi myös pitää suojaavana tekijänä (Rönkä 1999a, 16,32). Tutkimuksessani 8:lla

nuorella oli 4–5 harrastusta ja näistä 6 kuului myös ainakin yhteen urheilu- tai nuorisjärjestöön.

Kotitaustan pisteytin siten, että laskin yhteen edellisellä sivulla olevan pisteytystaulukon mukaiset riskipisteet ja vähensin niistä suojaavat tekijät joiksi katsoin edellä olevan mukaisesti:

- hyvät välit kaikkiin perheen jäseniin	2 p
- nuorella on vähintään yksi erityisen läheinen aikuinen	2 p
- edellisen kohdan aikuinen on vanhemmat tai toinen vanhemmista	1 p
- vanhempien tuki koulunkäynnille	1 p
- nuorella on runsaasti harrastuksia	1 p

Suojaavat tekijät ja vähäiset riskitekijät osuivat usein samoille henkilöille. Suojaavat tekijät vähensin riskipisteistä merkitsemällä suojaavien tekijöiden yhteispistemäärän miinusmerkkisenä. Kotitaustan määrittelin sen jälkeen seuraavasti:

Vähäisten riskien kotitausta	-5–0 p
Useiden riskien kotitausta	1–4 p
Runsaiden riskien kotitausta	5–10 p

Taulukko 3. Nuorten kotitausta ja Omaura-ryhmän paikkakunta

Kotitausta	suurehko kaupunki	pikku-kaupunki	maalais-kunta	yhteensä
vähäisten riskien kotitausta	3	4	2	9
useiden riskien kotitausta	3	2	4	9
runsaiden riskien kotitausta	3	5	1	9
<i>yhteensä</i>	9	11	7	27

Menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet

Määrittelin nuorten elämäntulkua vuoden 2001 haastattelun perusteella kolmella eri käsitteellä: menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet. Kriteerinä olen käyttänyt jäljempänä esiteltävässä mittarissa olevia osioita. Tällöin menestyjillä korostuvat hankittu ammatillinen koulutus, melko varma työpaikka, perhe-elämä tai parisuhde vakiintumassa, selvät tulevaisuuden suunnitelmat, jotka ovat joko toteutumassa tai odottamassa toteutumista. Myös elämäntulkua on pidetty silmällä, jolloin menestyjillä ei esiintynyt huumeiden käyttöä eikä rötöksiä.

Paikkaansa hakeva nuori on henkilö, jolla on parhaillaan jonkinlainen siirtymävaihe.

Syrjäytynyt nuori on nuori, jolla on vaikeuksia jollakin tai useilla edellä luetelluista alueista eli koulutuksen hankkimisessa, työpaikan saamisessa, parisuhteen solmimisessa, tulevaisuuden suunnitelmien tekemisessä ja elämäntulkun alueella.

Olen käyttänyt jaotteluperusteena Jahnukaisen (1997, 135–138) laatimaa menestysmittaria. Jahnukaisen mittari taas perustuu osittain Takalan (1992, 121–122) ja Virtasen (1995, 53) käyttämiin syrjäytymismittareihin. Erona Jahnukaisen käyttämään mittariin aineistossani ei käytetty toimeentuloa mittarin osiona, sillä en ollut selvittänyt sitä asiaa omassa tutkimuksessani. Kysymyksenä oli vain 21–22 -vuotiaista nuorista. En käyttänyt myöskään osiota "tyytyväisyys omaan elämäntilanteeseen ja mahdollisuuksiin", sillä tämä osio ei erotellut tässä aineistossa. Nuoruuden usko elämään oli lähes kaikilla haastattelussa voimakkaasti esillä. Näiden sijaan lisäsin yhden tässä tutkimuksessa tärkeäksi koetun osion eli normien vastaisen toiminnan, joka sisältää huumeiden käytön ja rötökset.

Käytetyt mittarin osiot olivat seuraavat:

- koulutus
- työelämä
- perhe-elämä ja parisuhde
- tulevaisuuden suunnitelmat
- normien vastainen toiminta.

Kaikissa osioissa voi saada 0–3 pistettä.

Koulutuksen arvioin siten, että ne 12 nuorta,

jotka olivat saaneet ammatillisen koulutuksen suoritettua, saivat 3 pistettä. Opiskelijat (opinnot kestäneet vähintään puoli vuotta) saivat 2 pistettä ja puolen vuoden aikuiskoulutuskurssista sai yhden pisteen. Loput nuoret saivat koulutuksesta 0 pistettä siksi, että heillä ei ollut mitään koulutusta koskevia suunnitelmia.

Työelämän osalta 3 pistettä saivat ne, jotka olivat töissä haastatteluhetkellä eli keväällä 2001. Ne jotka olivat olleet useimmiten (opiskeluaikaa ja armeijassa oloaikaa lukuun ottamatta) töissä ja hakeneet jatkuvasti töitä saivat 2 pistettä. Yhden pisteen saivat ne, joiden työssä oleminen oli ollut satunnaista tai hyvin lyhytaikaista sekä ne, jotka olivat töissä työpajoissa tai toimintakeskuksissa. Pisteittä jäivät ne, jotka eivät pitkiin aikoihin olleet edes hakeneet töitä.

Perheen perustaminen hyvin nuorena oli ollut usein esteenä opinnoille ja työhön menemiselle. Se kuitenkin tuotti varsinkin tytöille tyydytystä. Avioliitto (avioliittoja ei esiintynyt) merkitsi 3:a pistettä. Pitkäaikaisen seurustelun merkitsin 2:ksi pisteeksi ja lyhytaikaisen seurustelun yhdeksi pisteeksi. Pisteettä jäivät ne, jotka eivät olleet pitkiin aikoihin seurustelleet.

Tulevaisuuden suunnitelmat esimerkiksi jatko-opintojen, työuran ja perheen perustamisen suhteen olivat useilla varsin puutteelliset. Tämä johtuu osittain siitä, että nuorilla ei ollut jatkuvaa työpaikkaa tai he olivat työttömiä, jolloin suunnitelmia ei uskallettu vielä tehdä. Mikäli tulevaisuuden suunnitelmat olivat jäsenyntyitä ja sisälsivät esimerkiksi jatko-opintojen osalta opintomahdollisuuksien selvittelyä, annoin pistemäärän 3. Lähellä tätä olevista suunnitelmista sai 2 pistettä. Epämääräisemmät suunnitelmat tuottivat yhden pisteen ja kokonaan puuttuvista suunnitelmista ei saanut pistettä. Pisteettä jäävillä oli usein sosiaalisia ongelmia.

Normien vastaisen toiminnan kohdalla pisteiden antaminen oli selkeää: Annoin 3 pistettä, mikäli normien vastaista toimintaa ei esiintynyt. Huumeaineiden jatkuva käyttäminen ja rikolliset teot jättivät nuoren pisteettä. Yhden pisteen sai nuori, joka käytti huumeita hyvin harvoin ja nuori, joka oli syyllistynyt rattijuopumukseen.

Kaikissa näissä osioissa voi saada 0–3 pistettä, jolloin maksimimääräksi tulee 15 pistettä.

Menestyjillä oli	9–14 pistettä
Paikkaansa hakevilla	6–8 pistettä
Syrjäytymisvaarassa olevilla	0–5 pistettä

5.7 Elämäkerrat

Merkittävät oppimiskokemukset ovat osa ihmisen elämänkulkua ja elämäkertomusta. Elämäkertoja voidaan tutkimuksessa soveltaa monella tavalla. Yksi niistä on Silkelän (1996a) käyttämä elämänviivamenetelmä. Silkelän tutkimuksessa kohderyhmänä olivat opettajiksi opiskelevat.

Sikkelä pyrki elämänviivatehtävän avulla selvittämään persoonallisesti merkittävien oppimiskokemusten elämäkerrallisia taustayhteyksiä. Elämänviiva toimii hänen mukaansa kommunikaatiovälineenä, jonka avulla voidaan tarkastella yksilön omalle elämälleen antamia tulkintoja ja merkityksiä. Hänen tutkimuksensa lähestymistapa on semioottinen, mikä tarkoittaa sitä, että tutkitaan kielellisiä ja eikielellisiä merkkejä, niiden tuottamista sekä merkityksenannon mekanismeja ja merkityksiä. Merkitys avautuu merkkien ja merkityksenannon takana olevaan monivivahteiseen maailmaan, jolloin jokainen ihminen on merkki, jolla on jokin merkitys. Samoin elämäkokemukset ovat merkkejä, joilla on kokijalleen jokin merkitys. (Sikkelä 1996b, 1996c, 1997.)

Elämänviivalla (life-line) tarkoitetaan ikä- tai kalenterivuotia noudattavaa aikasuoraa, johon tutkittava henkilö suhteuttaa tärkeimmät elämäntapahtumansa ja elämänkulun siirtymävaiheensa. Tällaisia ovat mm. merkittävät elämäkerralliset etapit, elämänkulun käännekohdat ja elämänkulun valintatilanteet. (Elgqvist-Salzman ym. 1983; Nilsen 1994, 101 Silkelän mukaan.)

Elämänviiva on elämänkulun ja elämänprosessin pelkistetty kronologinen kuvaus. Se kartoittaa ihmisen elämänuraa tai erilaisia elämänuria (esimerkiksi opiskelu-uraa, ammattiuraa, perheuraa jne.) ja erilaisia elämänkulun subjektiivisia valintatilanteita. Vapaamuotoisesti piirretystä elämänviivasta näkyy yksilön elämänpolku ja sen muoto eri elämänvaiheissa. Elämänviivaa piirtäessään yksilö pyrkii kuvaamaan jatkuvuutta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä.

Omaelämäkerrallisella tietoisuudella tarkoitetaan ihmisten käsitystä siitä, kuka hän on, missä hän on ollut, missä hän on nyt ja mihin hän on menossa. Elämäkerran merkittävimmät osat – huippu- ja pohjakokemukset, elämänkulun keskeiset kokemukset ja episodit sekä kriittiset vaiheet – nousevat yli muiden ja muodostavat ihmisen identiteetin (Huotelin 1996, 24).

Sikkelän (1996a) mukaan kokonaisvaltainen elämäntarkastelu on elämäkokemusten jälkipohdintaa. Se voi edistää yksilön elämänhallintaa ja olla elämää jäsentävä prosessi, jossa ihminen pohtii identiteettiään sekä sen kehittymistä ja muuttumista elämän eri vaiheissa. Elämänviivan tarkastelu voi johtaa menneiden tapahtumien uudelleen tiedostamiseen tai nykyisen elämäntilanteen hyväksymiseen. Nilsenin (1994, 110) käsityksen mukaan elämänviiva voi täydentää ja jäsentää teemahaastatteluissa saatua tietoa henkilölle merkittävistä oppimiskokemuksista sekä strukturoida elämäntarinaa sekä kokemuskertomuksia. Näin tutkija voi kiinnittää uudella tavalla huomiota henkilön elämäntapahtumien subjektiiviseen aikajärjestykseen sekä elämäntietomuksen muotoon ja sisältöön. Elämänviiva on aina syytä täydentää elämänviivakertomuksella.

Sikkelän (1996a) mukaan on tavallista, että lapsuus nähdään elämänviivoissa myönteisenä aikana, jolloin ei tarvitse kantaa vastuuta itsestä eikä huolehtia muista. Suls ja Mullen (1982 Silkelän mukaan) ovat tutkineet sosiaalisten vertailujen ja itsearvioinnin perusteita sekä niiden muutoksia elämän eri vaiheissa. He sanovat, että suuntaus hahmottaa lapsuus myönteisenä aikana, saattaa johtua vaiheelle ominaisesta tavasta käyttää ajallista vertailua. Varhaisvuosina kehitys on monilla elämänaikavälillä nopeaa, ja siten tilanne on lapsen itsearvioinnin kannalta myönteinen. Entiset heikkommat tulokset paranevat jatkuvasti. Kouluiässä ja nuoruudessa vertailuja tehdään enemmän omiin vertaisryhmiin, jolloin itsearvioinnissa ei pysty saavuttamaan yhtä helposti positiivisia tuloksia.

Sikkelän (1996a) mukaan murrosikä mielletään taas usein myrskyisäksi ja vaikeuksia sisältäväksi elämäntapahtumaksi. Esimerkiksi Gergen ja Gergen (1987 Silkelän mukaan) toteavat tutkimuksissaan, että

nuoret aikuiset ilmoittavat itsellään olleen vaikeuksia nuoruudessa. Tutkijoiden mielestä tämä ei kuitenkaan heijasta sitä, että nuoruus olisi kokonaisuudessaan stressaavaa. Yleisesti ottaen ihmisillä näyttää tutkimusten mukaan olevan taipumusta hahmottaa meneillään oleva kausi positiivisimpana (esim. Perho & Korhonen 1992 Silkelän mukaan). Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että selkeä näköala lähimenneisyyteen puuttuu. Tapahtumat ovat sattuneet niin äskettäin, että niiden merkitystä ei vielä osata arvioida. (Lempiäinen 1996, 141–144.)

6 Nuorten taustat

Tutkittavien taustatietojen selvittämistä on pidetty seurantatutkimuksissa oleellisena asiana (esim. Jahnukainen 1997, 25). Varsinkin peruskoulussa erityisopetuksessa olleiden ryhmien taustatietojen selvittäminen on katsottu tärkeäksi. Sopeutumattomat ovat erityisopetuksessa aivan oma ryhmänsä, joka eroaa muista erityisopetukseen otettavista oppilaisista, sillä sopeutumattomien ryhmään kuuluvilla ei välttämättä ole mitään selvästi diagnosoitavaa, esimerkiksi neurologista syytä erityisoppilassijoitukseen. Usein sopeutumattomilla on kuitenkin monenlaisia syitä ongelmiansa taustalla, kuten esimerkiksi lukivaikeus tai ADHD-oireyhtymä eli tarkkaavuushäiriö.

Samasta aineistosta tekemässäni lisensiaattitutkimuksessa käytin kaikista Suomen Omaura-luokista keräämiäni tilastoja eli samoja tilastotietoja, jotka esitän tässä luvussa kolmesta Omaura-ryhmästä. Tutkimuksessani kävi ilmi, että valitsemani kolme Omaura-luokkaa käsittävä otos yhteensä kymmenestä Omaura-ryhmästä oli varsin edustava. Jakaumat eri osioissa olivat lähes samat kuin tausta-aineistossa, joten jätin tausta-aineiston selvittämisen pois, sillä se selkeytti tutkimustani.

Vuosina 1995–1996, jolloin tein Omaura-luokan kouluaikaisen tutkimuksen, Suomessa toimi kymmenen Omaura-luokkaa. Ne kaikki sijaitsivat eri paikkakunnilla. Näissä projekteissa oli yhteensä 89 oppilasta, eli keskimäärin yhdeksän oppilasta

kussakin. Yhtä projektia lukuun ottamatta oppilaat olivat noin 15–16 -vuotiaita.

Valitsin näistä kymmenestä Omaura-luokasta tutkimukseeni kolme, jotka kaikki sijaitsivat Itä-Suomessa. Paikkakuntien nimiä en ole kertonut, jotta oppilaita ei (peitenimistä huolimatta) tunnistettaisi tutkimuksessa. Kolmen tutkimusprojektin valinnassa käytin pohjana haastattelua, jonka tein kaikkien kymmenen Omaura-luokan oppilaille. Kysyin tällöin mm. ikää, sukupuolta, oppilaiden huoltajuutta, huoltajien sosioekonomista taustaa, vanhempien koulutusta, koulun vaihtamisten lukumäärää. Tutkimusryhmien valinnassa kiinnitin huomiota mm. sukupuoli- ja ikäjakaumaan, jotta saisin mukaan sekä tyttöjä että poikia ja ikäjakauma olisi suurin piirtein yhtenäinen.

Oppilaat oli valittu Omaura-projektiin kussakin projektissa hieman eri periaatteiden pohjalta. Suurehkon kaupungin kokeiluluokasta voitaneen sanoa, että siihen oli valittu nimenomaan ne oppilaat, joiden oli katsottu voivan hyötyä Omaura-kokeilusta. Valinnassa olivat mukana mm. koulukuraattori ja opettaja, joka oli haastateltu projektiin mukaan ehdotettuja nuoria henkilökohtaisesti ennen lopullista valintaa. Projektissa enemmistö oli tyttöjä.

Pikkukaupungin Omauraan taas valittiin viisi tarkkailuluokan oppilasta ja mm. yksi oppilas, jonka äiti nimenomaan pyysi poikansa pääsyä tähän kokeiluun. Myöhemmin opettaja totesi, että entiset tarkkailuluokan oppilaat eivät juuri hyötäneet kokeilusta. Opettajan mielestä myös luokka, johon kuului 12 oppilasta, oli liian suuri. Tässä Omaura-ryhmässä mukana olevat kolme tyttöä helpottivat kuitenkin opettajan työskentelyä ryhmän kanssa.

Maalaiskunnan Omaura-kokeilu poikkesi monessa suhteessa kahdesta edellä mainitusta. Ensinnäkin kaikki oppilaat olivat poikia, minkä opettaja katsoi haitaksi. Kokeiluun oli otettu mukaan etupäässä erilaisia ujoja ja hiljaisia poikia, joilla ei niinkään ollut vaikeuksia elämönhallinnassa vaan jotka olivat poissaolojen, motivaation puutteen, oppimisvaikeuksien ym. syiden vuoksi koulussa huonosti menestyviä oppilaita.

Muun muassa keskiarvot jäivät maalaiskunnan Omaurassa huomattavasti jälkeen kahden muun ryhmän keskiarvoista.

Tutkimuksen kohdejoukon (kolmen Omaura-projektin oppilaiden) elämäntutkimuksen tulosten yleistäminen kuvaamaan tämänikäisiä taustaltaan erilaisia nuoria ei ole helppoa. Kuten edellä on selostettu, Omaura-nuoria ei otettu projektiin mukaan millään tietyllä valintakriteerillä, vaan projektiin joutuminen oli osittain jopa sattumanvaraista.

Viime aikoina on tehty paljon tämäntyyppisiä seurantatutkimuksia. Tässä tutkimuksessa esillä olevien seikkojen lisäksi olisi ollut mielenkiintoista tutkia myös esimerkiksi sisarusten koulunkäyntiä, mutta se olisi tehnyt tutkimuksesta liian laajan. Kaikissa seurantatutkimuksissa on erityisenä ongelmana kato, joka muodostuu helposti valikoivaksi siten, että henkilöt, joilla on suurimpia ongelmia, jäävät helposti tutkimuksen ulkopuolelle (Cairns & Cairns 1994). Nuorten kato on tässä tutkimuksessa kuitenkin pieni. Tutkimuksessa taustatietoja pyritään esittämään pääasiassa kotitaustaan liittyvistä asioista. Hyvin mielenkiintoista oli haastatella oppilaiden vanhempia. Näin saatiin aivan erilainen kuva oppilaan taustasta kuin jos olisi haastateltu pelkästään oppilaita ja opettajia.

Kohderyhmän taustatiedoista olen selvittänyt nuorten ollessa Omaura-luokalla (eli peruskoulun viimeisellä luokalla) seuraavat tiedot:

- nuorten ikäjakautuma peruskoulun Omaura-vuonna
- nuorten sukupuoli
- nuorten huoltajat
- perheen lapsiluku
- vanhempien koulutus
- vanhempien sosioekonominen status.

Näiden tietojen lisäksi vanhempien haastattelussa on selvitetty lapsen kehitystä ja koulun käyntiä koko lapsuuden ajalta, vanhempien kasvatusasenteita ja avo- tai avioliittoa, perheen taloutta, perheen ystävyys-suhteita sekä toiveita Omaura-nuoren tulevaisuuden suhteen. Vanhempien haastatteluja käsitellään kuitenkin tarkemmin muissa yhteyksissä.

Taulukossa 4 esitän nuorten ikäjakauman tutkimuksen alussa eli syksyllä 1995. Kuviossa 1 esitän pylväiden avulla tutkimusryhmän nuorten huoltajien suhteelliset osuudet. Kuviossa 2 esitän perhei-

den lapsiluvun. Taulukossa 5 esitän vanhempien sosioekonomisen aseman. Taulukossa 6 kuvaan lasten koti- ja sijaiskotilasten sopeutumattomuutta.

Nuorten ikä ja sukupuoli vuonna 1995

Omaura-luokan oppilaiden ikäjakauma poikkeaa jonkin verran normaalin peruskoululuokan ikäjakaumasta.

Kaiken kaikkiaan tutkimusryhmässä oli 28 nuorta, joista 19 eli 68 prosenttia oli poikia ja 9 eli 32 prosenttia tyttöjä. Jakauma on suunnilleen sama kuin niissä yhdeksässä Omaura-ryhmässä, joista selvitin vastaavat taustatiedot.

Taulukko 4. Nuorten ikäjakauma syksyllä 1995

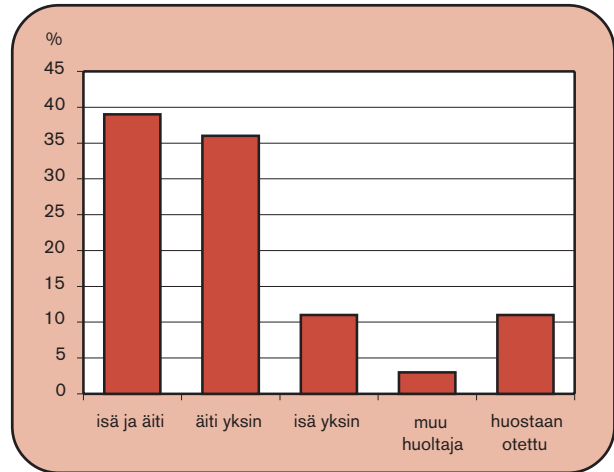
Oppilaan ikä	määrä	%
14 v	5	18
15 v	16	57
16 v	6	21
17 v	1	4
<i>Yhteensä</i>	28	100

Nuorten huoltajat ja perheiden lapsiluku vuonna 1995

Nuorten ikäjakaumaa tarkastellessa kiinnitty huomio siihen, että viisi näistä oppilaista oli mennyt kuusivuotiaana kouluun. Näillä oppilailla on ollut nimenomaan koulunkäyntivaikeuksia ja koulussa edistyminen on useimmiten ollut myös normaalia heikompaa. Näistä viidestä nuoresta neljän kohdalla voi todeta, että kouluun oli menty (lapsen vanhempien tai opettajan mukaan) lapsen kehityksen kannalta liian varhain.

Vuoden keskimääräistä vanhemmat nuoret (4) ovat oppilaita, jotka ovat menneet normaalia myöhemmin kouluun tai ovat käyneet saman luokan kaksi kertaa. Kahdeksannen luokan kaksi kertaa käyneitä ovat Kirsi ja Minna. Seppo taas oli käynyt peruskoulun ensimmäisen luokan kaksi kertaa.

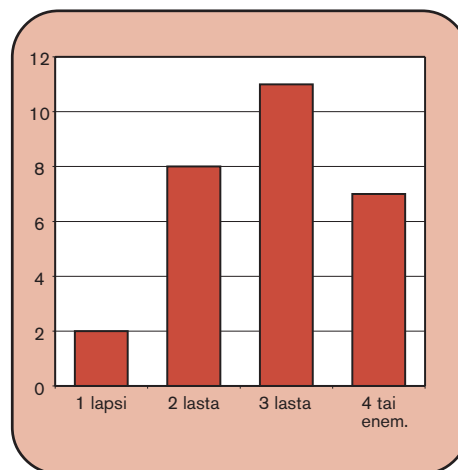
Noin 39 prosentilla nuorista huoltajina olivat molemmat vanhemmat, kun taas koko Suomen lapsiperheillä (Suomalainen perhe, väestö 1994, 5) huoltajina vuonna 1994 oli 88:prosentilla joko avio-

Kuvio 1. Tutkimusryhmän nuorten huoltajat (%-osuus)

tai avopari. Äiti yksin oli huoltajana 10:llä eli 36 prosentilla, kun vastaava prosentti koko Suomessa oli 11. Kuorelahden (1996), Haapaniemen (1994), Mobergin (1985) ja Jahnukaisen (1997, 36–39) sopeutumattomien aineistoissa yksinhuoltajaperheiden määrä oli samoin noin 40 prosenttia. Isä yksin oli huoltajana 11 prosentissa perheistä. Koko Suomen luku oli (1994) yksi prosentti. Huostaan otettuja lapsia oli aineistossa kolme eli 11 prosenttia. Edellisiin lukuihin sisältyvät aineiston neljä uusperhettä.

Uusperheen kriteerinä on, että samassa asunnossa asuu kaksi eri sukupuolta olevaa aikuista, jotka ovat keskenään avio- tai avoliitossa, joilla on

Kuvio 2. Perheiden lapsiluku

jommankumman alle 18-vuotiaita lapsia ja joilla voi lisäksi olla yhteisiä lapsia (Ritala-Koskinen 2001, 14).

Perheiden koko oli Omaura-nuorten perheissä selvästi suurempi kuin suomalaisissa perheissä keskimäärin. Perheen koon suhteen tämä kolmen Omaura-ryhmän otos ei eronnut juuri koko maan Omaura-aineistosta (yhteensä yhdeksän ryhmää). Yksilapsisia perheitä oli tutkimusaineistossa kaksi 28:sta (7 prosenttia), kun taas koko Suomessa oli yksilapsisia perheitä 45 prosenttia tilastokeskuksen julkaisun Suomalainen perhe (väestö 1994, 5) mukaan. Tutkimusaineistossa perheistä 64 prosentilla lapsia oli kolme tai enemmän, kun taas suomalaisissa perheissä yleensä oli näin suuria perheitä vain 17 prosentilla. Tutkimuksen Omaura-projekteissa oli suuria perheitä vielä enemmän kuin Omaura-projekteissa yleensä.

Vanhempien koulutus ja sosioekonominen asema

Vuonna 1995 huoltajan huono sosioekonominen asema oli 36 prosentilla perheistä, eli huoltajan ammatti kuuluu ammatiluokituksen matalimpaan osaan. Nyt käsiteltävässä aineistossa isistä 64 prosenttia oli työntekijöitä. Sen sijaan äideistä työntekijöitä oli vain 37 prosenttia eli vähän yli kolmannes. Äitien määrä oli vähän suurempi kuin väestössä keskimäärin (viidennes). Toimihenkilöitä isistä oli yhteensä 24 prosenttia, kun taas äideistä oli toimihenkilöitä noin puolet eli 54 prosenttia. Kolmen oppilaan vanhempien tietoja ei saatu. Lisäksi tiedot saatiin vain 24 äidistä.

Taulukko 5. Vanhempien sosioekonominen asema vuonna 1995

	isä	äiti
ylempi toimihenkilö	2	1
alempi toimihenkilö	4	12
yksityisyrittäjä	1	2
työntekijä	16	9
eläkeläinen	2	0
<i>Yhteensä</i>	25	24

Nuorten kasvuolosuhteiden erityiset riskitekijät

Lastenkoti- ja sijaiskotiasta olen katsonut oppilaan taustassa erityisvaikeudeksi. Seuraavassa tarkastellaan näitä nuoria Omaura-vuosien 1995–1996, syksyn 1997 ja vuoden 2001 kevään haastattelutietojen perusteella.

Lastenkotilapsia haastatteluaineistossa (tässä katkelmassa käytetty näitä nimityksiä):

- *tyttö pikkukaupungin Omaurasta*, ollut lastenkodissa lyhyehkön aikaa eli noin vuoden
- *tyttö suurehkon kaupungin Omaurasta*, tarkasta lastenkodissa oloajasta ei ole tietoa, sillä hänet on huostaanotettu vuonna 1988 äidin jouduttua sairaalaan mielenterveysongelmien takia, mutta hän on vartuttuaan palannut omien vanhempiensa luokse vuosien 1991 ja 1992 vaihteessa tapahtuneesta pakkohuostaanotosta huolimatta
- *lastenkotipoika 1 pikkukaupungista*, ollut lastenkodissa 10-vuotiaasta lähtien
- *lastenkotipoika 2 pikkukaupungista*, ollut lastenkodissa (avohuollon tukitoimena) kahteen otteeseen, yhteensä noin kaksi vuotta
- *sijaiskotipoika pikkukaupungista*, ollut sijaiskodissa muutaman vuoden.

Lastenkoti- ja sijaiskotilapsista tyttö pikkukaupungista ja tyttö suurehkoista kaupungista ovat olleet koulukiusattuja, sen sijaan pojat eivät ole olleet koulukiusaamisen kohteena. Poissaoloja koulusta oli sijoitetuilla nuorilla edelleen muihin tutkittuihin nuoriin verrattuna paljon. Kaksi oli ollut poissa kuukausia, yksi viikkoja ja kaksi päiviä. Poissaolot vähenivät kuitenkin Omaura-vuoden aikana huomattavasti niin, että kolmella nuorella oli tutkimusvuonna vain joidenkin tuntien poissaoloja.

Ammatillisen koulutuksen oli lastenkotinuorten ryhmästä suorittanut vain yksi nuori eli lastenkotipoika 2, joka ei kuitenkaan ollut hakeutunut opintojen jälkeen työelämään. Molemmat tytöt ovat kotiäitejä. Tyttö suurehkoista kaupungista ei ollut koskaan aloittanut opintoja, ja tyttö pikkukaupungista oli keskeyttänyt opintonsa kolme kertaa. Lastenkotipoika 1 oli ollut viimeisen haastattelun aikaan

työllistettynä toimintakeskuksessa, ja sijaiskotipoika taas oli aloittanut opintojen keskeydyttyä opinnot uudelleen, puoli vuotta ennen viimeistä haastattelua.

Harrastusten määrässä tämä ryhmä ei keväällä 1996 juuri eronnut muusta ryhmästä. Tosin yksikään niistä kuudesta, joilla oli paljon harrastuksia eli tässä tutkimuksessa neljästä viiteen harrastusta, ei sijoittunut tähän ryhmään. Alkoholin käytöstä ilmeni, että kaksi neljästä viikoittain alkoholia käyttävää oppilaasta sijoittui tähän ryhmään.

Huumeiden käyttäjiä oli näissä nuorissa vain yksi, tyttö pikkukaupungista. Rötöksiin olivat syyllistyneet jossakin vaiheessa kaikki viisi. Vuonna 1995 rötöksiin syyllistyi tutkituista 28 nuoresta puolet eli neljätoista. Kaikista haastatelluista kaikki

"lastenkotilapset" olivat syyllistyneet jossain vaiheessa myös pahoinpitelyyn. Pikkukaupungista olevan tytön ja lastenkotipoika 1:n kohdalla näin kävi kuitenkin vasta peruskoulun jälkeen. Vuosina 1995-1996 oli pahoinpitelyihin syyllistynyt tutkituista nuorista kaikkiaan seitsemän. Näistä neljä oli tästä ryhmästä. Suurehkosta kaupungista olevalla tytöllä ei ollut rötöksiä peruskoulun jälkeen, kaikilla muilla oli. Lastenkotipoika 1 sai pahoinpitelystä ja varkauksista 1 v ja 3 kk pitkän vankeustuomion. Suuri rötösten määrä tässä ryhmässä vastaa asiasta aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia.

Lastenkoti- ja sijaiskotilapsilla on paljon rötöksiä ja erityisesti pahoinpitelyrikoksia (Taulukko 6). Molemmat lastenkodissa olleet tytöt olivat tulleet äideiksi 18–20 -vuotiaina.

Taulukko 6. Lastenkoti- ja sijaiskotilasten "sopeutumattomuus"

oppilaat	pinnaus	huumeet	pahoinpitely	koulukiusaus
tyttö pikkukaupungista	X	X	X	X
tyttö suurehkosta kaupungista	X		X	X
poika 1 pikkukaupungista	X		X	
poika 2 pikkukaupungista	X		X	
sijaiskotipoika	X		X	
<i>yhteensä</i>	5	1	5	2

7 Nuorten kasvuympäristö ja koulunkäynti

Tässä luvussa selvitetään vanhempien kasvatusasenteita, nuorten asumista, koulumenestystä, sukupuolten välisiä eroja, elämäkertahaastattelun tuloksia, ongelmia koulussa ja asevelvollisuuden suorittamista.

7.1 Mitä vanhempien haastattelusta selvisi?

Vanhempien kasvatusasenteet

Oppilaiden vanhemmista saatiin haastateltua 24, joista kolme ei kuitenkaan ottanut kantaa kasvatuskysymyksiin, joten kasvatusasenteista saatiin tietoa 21 vanhemmalta. Haastattelukysymys oli asenteita kysyttäessä avoin, eli vanhempi tai vanhemmat saattoivat vastata tähän kysymykseen täysin vapaasti.

Suomalaisten kasvatuseriaatteena arvostama rehellisyys oli mainittu 12 vastauksessa eli yli puolessa haastatteluvastauksista. Seuraavaksi yleisimpiä olivat vastaukset: "yritetään pitää rajoja" (4 kpl) ja "määritellään kotiintuloajat" (4 kpl). Seuraavassa (taulukko 7) edellä mainitut kaksi kohtaa on yhdistetty. Toisen kunnioittaminen ja huomioon ottaminen oli mainittu kolmessa haastattelussa, samoin kuin "lapsi miettii itse tekojensa seuraukset". Jos mukaan otetaan ne vastaukset, jotka esiintyivät vähintään kahdella vanhemmalla, saadaan seuraavanlainen taulukko (taulukko 7).

Taulukko 7. Vanhempien kasvatustavoitteiden esiintyminen haastattelussa

	mainintoja
1. Ollaan rehellisiä.	12
2. Yritetään pitää rajoja.	8
3. Kunnioitetaan toisia ja otetaan heidät huomioon.	3
Lapsi miettii itse tekojensa seuraukset.	3
4. Itsenäistyminen on tärkeää.	2
Olen tiukka.	2
Kasvatus on sallivaa.	2
Lapsia kohdellaan tasa-arvoisesti.	2
Luotetaan molemmin puolin.	2

Tässä mainituista kasvatuseriaatteista voi sanoa, että ne ovat tärkeitä, ja spontaanisti haastattelussa mainituiksi ne tuntuvat olevan varsin merkityksellisiä. Sanonnat "olen tiukka" ja "salliva kasvatus" ehkä

hiukan arveluttavat. Opettaja on maininnut joistakin yksinhuoltajaäideistä, että äiti on lapsen suhteen avuton tai että hänellä ei ole otetta nuoreen, mikä on joissakin kodeissa selvästi havaittavissa. Sanonta "salliva kasvatus" on tässä ehkä paras esimerkki kasvatusotteen puuttumisesta.

H: Miten sitten tämä yläaste meni ja tää ikä ennen murrosikää?

Seitsemäs meni niinku mukavasti. Mut sitten kahdeksannelta se alko. Se että jäi niinku pois koulusta. Ei varmaan voi sanoa et ol niinku kipee. Ol niinku kipeekin aina välillä, mutt välillä oli sit henkisesti kipee kun sillee fyysisesti kipee. Kahdeksannen tammikuussa alko sellainen romahdus, että Piiasta kerta kaikkiaan näki, että nyt ei oo asiat kunnossa. Olihan meillä yhteenottoja täällä kotonakin, et isä, jonka kanssa Piialla silloin murrosiässä oli tosi vaikeeta, että kun sen ikäinen mies, kun on minusta 12 vuotta vanhempi. On keski-ikäinen. Nyt on jo 47. Oli silloin yli neljäkymppinen, kun aattelee, kun hän on elänyt oman lapsuutensa, niin silloin on ollut aivan erilaista ja nuoret on erilailla suhtautunut vanhempiin ihmisiin ja nyt on niinku erilaista. Mä oon niinku miettinyt sitä, että on niinku jyrkempi, ettei minun lapsuudessa sanottu näin tai tehty näin tai ollut näin. Kyllä nää otti kauheen kovasti yhteen. Jotku ajat oli tosi vaikeita. Nää ei meinannu sopii samaan huoneeseen, ei keittiöönkään yhtä aikaa, että se oli yhtä ovien pauketta ja huutamista yhteen aikaan, että mä aina sompailin siinä välissä ihan pää revetäkseni, kun mä yritin selvittää. (Piian äiti 1995)

Kirsin äidin haastattelussa tulee esille vanhemman ja kasvattajan ristiriitatilanne sen suhteen, miten lapsen kanssa pitäisi menetellä. Tilanne on lähes kaikille vanhemmille tuttu.

Kova tahto oli jo pienenä tiettyihin asioihin. Me yritettiin, ettei sen tahtoa alisteta, ettei siitä tulisi sellainen ihan tasapäinen jossain mielessä. Mikä on sitten hyvä ja huono. Se on sitten toinen juttu. (Kirsin äiti 1996)

H: Mikä on Sinun kannaltasi ollut äitinä ongelmallista?

Yleensä nää viikonloput. Nää perjantai-illat. Yleensä kerran kuussa, mutta aina on vaikea se perjantai-ilta kun lähtee kaupungille. Harvemmin

niitä sattuu, mutta sitten, kun sattuu se vie aina pohjaa pois. Pojathan viettää kavereittensa kanssa aina viikonloppuja, vaikka välillä niinku suututtaa, kun kuuskin isoo kaveria, läjähtää pitkin sohvia, mutta mieluummin antaa niiden sitten olla tässä. (Tuomaksen äiti 1996)

H: Mitä kaupungilla on tapahtunut?

Nyt sillä on just sovittelu edessä. Tuomas räkätti ja toinen löi ja se meni yhteissyytteeseen sitten. On syyttäjän harkinnassa, hyväksyykö se sovittelun sitten. Isä ei pidä yhteyttä, jos soittelee on kännipäissään. (Tuomaksen äiti 1996)

H: Minkälaiset kasvatusperiaatteet teidän perheessänne on?

Sellainen periaate, että lapsen omia ajatuksia pitäisi voida kunnioittaa ja sitten sillä tavalla vanhemmat eivät ole lapsen yläpuolella, mutta pitäisi säilyttää se, että on olemassa se auktoriteetti, ja että vanhemmat on kuitenkin vanhempia ja lapset on lapsia. Niin, ettei ne kuitenkaan ne lapset, ettei lasten tarvitse olla vanhempia – vanhempiensa kasvattajia. Semmoset selvät rajat. Mietin sitä, että kun lapset olivat pieniä, kun Eero lähti kouluun – sillä oli paljon omia mielipiteitä, ja ne voi asettaa asioita kyseenalaisiksi. Ei ole olemassa ehdottomia totuuksia. Niin tästä tuli Eerolle takkiin koulussa. Sillä tavalla, että kun hän yritti esittää niitä omia mielipiteitä – kyseenalaistaa niin hän suurin piirtein sai tehdä ne kysymykset luokkahuoneen ulkopuolella – pihalla. (Eeron äiti 1996)

H: Opettajat eivät siis sallineet.

Niin, sanotaan, että pitää niin kun yksilönä koulun huomioida. Kyllähän se koulu kurittaa ne sellaiseen muottiin, että ne on niinku tasapäisiä. Sitten, joka niin kun vähän yrittää omia ajatuksia esittää, niin se hiljennetään. Tietysti se ei toimikaan se luokka sillä tavalla, että ei ne saa olla villejä ja vapaita, vaan siellä pitää olla järjestys. (Eeron äiti 1996)

H: Entä, mitä isä sanoisi?

Minä kuvaisin tälleen, että se pitäisi olla kokonaisvaltaista. - - Pitäisi nyt, kun on opiskeluaika ponnistella eteenpäin. Aika on kilpailuyhteiskuntaa. Täällä ollaan tosi kovilla. Minä olen yrittäjä. - - En tiedä kuuluuko kokonaisuuteen. Asenteet on tärkeitä – en tiedä pystyykö kasvattamaan –

en tiedä millä lopputuloksella. Nämä asenteet on meillä molemmilla tärkeitä. Sitten me ei kuitenkaan ole suljettu silmiä todellisuudelta. Perjantaina ollaan menossa. Se on monelle vanhemmalle yllätys nää kaikki skinheadit – tätä on paljon pikkukaupungissakin. (Eeron isä 1996)

H: Minkälaisia arvoja teillä on lasten kasvatuksessa yleensä?

Miun mielest täytyy tietysti ajatella lapsia. Ei ne saa huijella ihan miten sattuu. Kotiintuloaika on tärkeä. Tietyst liika on liikaa siinäkin. Ainakin meidän lapset on opetettu, ettei valehella. (Ossin äiti 1996)

Kottintuloajat on pidetty. Ei saa valehella. (Ossin isä 1996)

Lasten kasvatusta koskevien vastausten tarkastelu osoittaa sen, että lähes kaikissa perheissä on mietitty kasvatukseen liittyviä asioita ja yritetty löytää ratkaisuja näissä tärkeissä asioissa. Vain parin yksinhuoltajaäidin salliva kasvatusta näyttää johtaneen kasvatusotteen puuttumiseen.

Vanhempien toiveet nuoren tulevaisuuden suhteen

Vanhemmilta kysyttiin myös sitä, mitä he odottavat tämän lapsensa tulevaisuudelta. Tarkasteltiin sitä, mikä vanhemman mielestä lapsen tulevaisuuden kannalta olisi kaikkein tärkeintä. Tulokset olivat mielenkiintoisia ja erosivat jonkin verran siitä, mitä vanhemmat yleensä odottavat lapsiltaan eli hyvää ammatillista koulutusta, turvallista työpaikkaa ja onnistunutta perhe-elämää. Tämä johtuu siitä, että näiden nuorten kohdalla oli koettu jonkinasteista epävarmuutta koulunkäynnin ja yleensä tulevaisuuden suhteen.

Yli puolet vanhemmista korosti tulevaisuuden odotuksissa lapsensa kouluttamista ammattiin. Vain kaksi heistä mainitsi tietyn ammatillisen koulutuksen. Kirsin äiti lupasi kouluttaa Kirsiä niin pitkälle kuin hän vain jaksaisi lukea. Kirsin päästötodistuksen keskiarvo oli 8,4, eli paras kaikista näistä nuorisista. Kaksitoista mainitsi, joko koulutuksen lisäksi tai yksinomaan, työpaikan tavoiteltavana asiana.

Elämänhallintaan liittyviä asioita korostettiin seitsemän vanhemman haastattelussa, mikä on ymmärrettävää, kun vanhemmat olivat kokeneet näissä asioissa ongelmia nuorensa kanssa. Muutamalla oli mielessä vain aivan lähin tavoite, eli lapsen saaminen pois koulusta päästötodistuksen kera. Pari vanhempaa toivoi lapselleen vain onnellista ja hyvää elämää.

H: Mitä toivotte Piian tulevaisuudelta?

Piia sais tosiaan työtä sellaista työtä ja onnistuis – että pääsis siihen elämän alkuun. Perusta elämän alkuun se on niinku sellainen, että siitä se sitten lähtee. Jossain vaiheessa sais työtä ja jos innostuis jossain vaiheessa niin vois opiskella, että kun sillä on poika kaverina – musta nää on niinku kauheen onnistunut pari. Tässä vaiheessa on silleen niinku hirveen ihmeellistä – muutosta tulee. Toivon tietysti kaikkea hyvää. Vois tehdä suunnitelmia, jotka vielä joskus onnistuisikin. Tää maailma, kun on sellainen ailahtelevainen. (Piian äiti 1995)

H: Mitä toivotte Kirsin tulevaisuudelta?

Ei oikeastaan muita sellaisia toivomuksia. Mä tietysti toivon, kun se on ainoa tyttö, että se mahdollisimman pitkälle viittis lukee. Se kapasiteetti riittää siinä, kun jonkun muunkin, että se sais niinku itelleen sillä lailla niin kuin hyvän ammatin tai toimen tai työn, mielenkiintoisen, missä viihtyis ja elättäis niinku ihtesä. Työ on minusta hirveen tärkeä ihmiselle, mulla ei itellä tällä hetkellä oo töitä, mutta en oo niinku päässy sillä lailla helpolla, että mä oon joutunut ite tekee paljon töitä, kun on noit omii yrityksiä ollut et on pulannu niitten kanssa, mutta toivoisin tosiaan, että Kirsi lukis, vaikka kuin pitkälle, ja oon siihen valmis satsaamaan. Siihen saa sitten mennä vaikka viimeset tienestit. Lahjakas tyttö, kun vaan into niinku riittä. Kyllä mä luulen nyt, että se uskoo itseensä. Välillä tää koulunkäynti – välillä tää murrosikä ja kaikki nää tällaiset kurjat asiat. (Kirsin äiti 1995)

H: Mitä odotat Tuomaksen tulevaisuudelta?

En ole kouluja miettinyt mihinkään suuntaan, että vaan niinku pysyis kaidalla tiellä. Se on niinku ainut. Se on niinku ainut sellainen – ei tarvitse mikskään professoriks ruveta intoilemaan eikä muuta, jos itsellä ei ole mitään haluja. Siis kouluun minä en vänkää mihinkään suuntaan. Sen on lähettävä itestään. (Tuomaksen äiti 1996)

Ammattikouluun ja saisi jonkinlaisen ammatin, jolla saisi töitä. Ei jäis ainakaan tänne kavulle. (Ossin äiti 1996)

Vanhempien haastattelusta kävi ilmi, että he kantoivat huolta nuorestaan ja olivat miettineet tämän tulevaisuutta.

7.2 Nuorten kotiolosuhteet ja asuminen

Nuorten asuminen ja välit vanhempiin

Vuosina 1996–2001 eli noin viiden ja puolen vuoden aikana nuoret olivat itsenäistyneet ja tällöin varsinkin nuorten asuminen oli muuttunut. Vuoden 1996 keväällä lähes kaikki asuivat vielä kotona (tai vastaavasti lastenkodissa tai sijaiskodissa). Yksi pojista oli kuitenkin muuttanut yksioon kotona olevien vaikeuksien takia, ja kolme tyttöä oli parhaillaan etsimässä itselleen asuntoa.

Syksyllä 1997 kotona asuvia oli kaikkiaan kuusi toista, yksin asuvia viisi ja poika- tai tyttöystävän kanssa asuvia kolme. Muu asumismuoto oli neljällä. Siihen sisältyvät myös kaksi lastenkodissa asuvaa. Keväällä 2001 tilanne oli jo aika lailla erilainen. Silloin kotona asuvia oli neljä ja yksin asuvia yksitoista. Avoliitossa eli kaikkiaan seitsemän nuorta, ja ystävän tai sukulaisen luona asui neljä. Yksi tyttö asui lapsensa kanssa turvakodissa. Nuorten asumisen perusteella voi todeta, että nämä nuoret ovat itsenäistyneet suhteellisen nopeasti (taulukko 8).

Taulukko 8. Nuorten asuminen syksyllä 1997 ja keväällä 2001

	syksy 1997	kevät 2001
kotona	16	4
yksin	5	11
avoliitossa	2	7
sukulaisten/ystävien luona	1	4
muu asuminen	2	1
<i>yhteensä</i>	26	27

Selvitin lasten ja vanhempien välejä kyselemällä asiaa lapsilta itseltään. Tutkimuksessa kysyttiin myös välejä isä- tai äitipuoleen. Jälkimmäisten merkitys nuoren elämässä oli suuri varsinkin silloin, jos isä- tai äitipuoli asui samassa taloudessa kuin nuori (taulukko 9).

Taulukko 9. Perhemuoto keväällä 1996

ydinperhe	10
uusperhe	4
äiti yksinhuoltajana	8
isä yksinhuoltajana	3
lastenkoti tai sijaiskoti	3
<i>yhteensä</i>	28

Käsite uusperhe on selvitetty 6. luvussa.

Seuraavassa on esimerkkejä monimutkaisista perherakenteista.

Asun isän kanssa. Äiti on töissä ja asuu lähi-kaupungissa. En enää tapaa häntä kuin silloin tällöin. Isän puolelta on veli ja sisko. Veli täyttää 18 vuotta ja pikkusisko on kaksi vuotta. Äitipuoli asuu erikseen. Ei tiedä muuttaako meille. Nähdään kyllä sitä. (Maija 1996)

H: Tapaatko sä sun isääs?

Joo. Itse asiassa haluaisin muuttaa isän luo. Äiti on sanonut, että vain minun kuolleen ruumiini yli. (Roosa 1995)

En mä paljon ole siellä kotona. Mää vaan oon ulkona tai jossain baarissa.

H: Miksi et viihdy kotona?

Roosa: No, kun siellä on se mun isäpuoli.

H: Sä et pidä isäpuolestasi?

Roosa: En. Äiti ei jaks enää sovitella riitoja. On juteltu, että molempien pitäisi muuttaa äänensävyä, mutta minä kun inhoon sitä yli kaiken. Sen jälkeen kun se mua löi, en oo tykänny siitä. Löi minua kaksi vuotta sitten. (Roosa 1996)

Asun mummon luona. Isän kanssa on hyvät välit, äidin kanssa huonot. Isäpuolen kanssa ei mene hirveän hyvin. (Roosa 1997)

Omaura-vuonna 1995 yhdeksällä nuorella oli huonot välit isän, äidin tai isä- tai äitipuolen kanssa. Näistä neljä oli tyttöjä ja viisi poikia. Tuolloin nuorilla oli huonot välit kolmeen äitiin tai äitipuoleen. Isiä tai isäpuolia oli vastaavasti kuusi. Vuonna 1997 enää kuudella oli huonot välit johonkin vanhempaan. Vuonna 2001 oli huonot välit johonkin vanhempaan vain viidellä nuorella, jotka olivat yhtä lukuun ottamatta kaikki poikia. Vuonna 2001 kaikki vanhemmat, joihin ilmoitettiin olevan huonot välit, olivat isiä tai isäpuolia. Neljällä nuorella oli huonot välit isän kanssa ja yhdellä isäpuolen. Välit vanhempiin olivat kaiken kaikkiaan korjaantuneet vuoden 2001 kevääseen mennessä. Muutoinkin vanhempia tavattiin usein tai heihin oltiin puhelinyhteydessä.

Äitin kanssa soitellaan melkein joka päivä. Nähdään kerran kuukaudessa. Isä kuoli 1999 Helsingissä työtapaturommassa. Asuin ammattikoulussa vähän aikaa isän luona. (Roosa 2001)

H: Isä oli Sinulle läheinen ja miten äiti.
Joo.

Suhteet äitiin eivät ole äidilliset, ei enää neuvoja. On niin kuin kaverilliset suhteet. (Roosa 2001)

7.3 Koulunkäynti ja koulumenestys

Haastateltavien koulunkäynnin historiassa kiinnittyä huomio lukuisiin koulunvaihtoihin. Osaksi tämä selittyy sillä, että muutamat perheet ovat muuttaneet uudelle paikkakunnalle nuoren peruskoulu-aikaan. Näin on laita ainakin kuuden nuoren kohdalla. Kun kuitenkin puolet oppilaista eli 14 on vaihtanut koulua 4–7 kertaa, on vaihtoja ollut paljon enemmän kuin tavallisesti. Lastenkodissa tai sijaiskodissa olleilla nuorilla on koulunvaihdoksia 5–7, mikä johtuu usein juuri paikkakunnan vaihdoksesta. Omaura-luokkaan tuleminen on usein merkinnyt myös samalla koulun vaihtumista. Joissakin tapauksissa koulua on vaihdettu myös siksi, että nuori on katsottu siinä määrin häiritseväksi, että hänet on täytynyt siirtää tarkkailuluokalle. Jatkuvan koulun vaihtamisen ei voi katsoa olevan

nuoren kehitykselle eduksi, vaikka joissakin tapauksissa, kuten Omaura-luokalle siirtämisessä, vaihtamisen on katsottu tukevan nuoren suotuisaa kehitystä.

Oppilaiden keskiarvot olivat nousseet keväästä 1995 lukuarvosta 6,33 kevääseen 1996 mennessä lukuun 6,74. Keskiarvo oli noussut 0,41 yksikköä eli 6,5 prosenttia. Yli puoli numeroa oli noussut 11 oppilaan keskiarvo, ja kahdella tyttöoppilaalla keskiarvot olivat nousseet yli kaksi numeroa. Kuitenkin osalla eli kahdeksalla oppilaalla keskiarvo oli huonontunut jonkin verran.

Opettajat ovat maininneet luokissaan selvästi edistyneitä oppilaita kaikkiaan kymmenen. Näistä neljä oli suurehkon kaupungin Omaurasta, samoin neljä pikkukaupungin Omaurasta ja kaksi maalaiskunnan Omaurasta. Näissä kaikissa tapauksissa opettaja otti arvioijana huomioon oppilaansa koko persoonallisuuden, sillä joukossa oli myös oppilaita, joiden keskiarvo ei varsinaisesti ollut noussut, vaan he olivat edistyneet persoonallisuuden kasvussa.

Vuoden aikana Matti on selvästi kasvanut ja ottanut vastuuta. Vuoden aikana Liisa on voittanut ihmisarkuuttaan ja ilmaisee itseään aikaisempaa paremmin. Kirsi on muihin verrattuna kuin toiselta planeetalta. Antti kuuluu siihen ryhmään, joka alusta lähtien oivalsi mahdollisuutensa Omaura-luokassa. Oskari on vuoden aikana kasvanut isoksi pojaksi – pikkuisen häiriköksi. (Omaura-opettajat 1996)

Tiina on osoittanut olevansa huomattavasti lahjakkaampi ja pystyvämpi kuin kukaan asian tuntija kuvitteli. Tiina on edistynyt hyvän työjakson ansiosta ja "käynnistynyt" omassa prosessissaan. Tiinan kotitilanne on vienyt paljon voimia. Tiinalla on ollut positiivinen asenne ohjaajiin, ja hän hakee aktiivisesti apua kotiongelmiansa. (Suurehkon kaupungin Omaura-opettajan kertomaa 1996)

Tärkeää on myös opettajasuhteen selvittäminen. Opettajasta aiheutuu usein syrjäytyneille oppilaille lisäpainetta (Heikkilä 1992). Tämä näkyy mm. siten, että oppilas pelkää opettajaa. Opettajasuhde on parantunut Omaura-vuoden aikana verrattuna muuhun peruskoulu-aikaan, kuten jäljempänä tässä luvussa on todettu. Tämä johtuu mm. näiden opet-

tajien saamasta lisäkoulutuksesta sekä yleensä kiinnostuksesta tätä työmuotoa ja huonompaan asemaan jääneitä oppilaita kohtaan.

Stridin (1996, 16–18) Lappeenrannassa kuudesluokkalaisia käsitelleessä tutkimuksessa yli puolet oppilaista piti opettajastaan, 10 prosenttia ei pitänyt ja 37 prosenttia ei oikein tiennyt, pitikö vai ei. Tässä suhteessa luokat erosivat suuresti toistaan. Jossakin noin 30 oppilaan luokassa kaikki oppilaat pitivät opettajastaan, kun taas jossakin niitä, jotka pitivät opettajasta, oli vain viisi. Huomattavaa on, että luokkien tilanteet olivat hyvin erilaisia ja hyvin huonon tuloksen takana oli syitä, joihin oli puuttava. Strid toteaa suorittamiensa lääkärintarkastusten perusteella, että jos opettajan ja oppilaiden välinen tilanne oli kiristynyt, lasten ahdistuneisuus näkyi selvästi luokkatilanteessa.

Opettajaan oli Omaura-luokassa suhtauduttu myönteisemmin kuin aikaisemmin yläasteella. Omaura-luokassa voi katsoa toteutuvan samoja positiivisia piirteitä, joita on tarkkailuluokkaoppilaiden suhteessa opettajaan, vaikka Omaura-luokka ei olekaan sama kuin tarkkailuluokka. Jahnukainen (2001b, 17–24) on todennut, että oppilaiden erityisopetuskokemukset ovat yleisopetuskokemuksia myönteisempiä. Myönteisiä kokemuksia selittävät ihmissuhteet, jotka toimivat erityisluokassa usein hyvin opettajan pantua itsensä likoon opetuksessa. Tähän liittyvät myönteisen oppilas-opettajasuhteen lisäksi pienryhmän vaikutukset opiskeluun ja näiden yhteistuloksena mahdollistuneet oppimisen kokemukset ja oikeudenmukaiseksi koettu kuri (Jahnukainen 2001a, 217–228). Oppilaat pitivät erityisluokan epämuodollista, intiimiä ilmapiiriä sopivampana itselleen. Kuorelahti (2000), joka haastatteli myös vanhempia, sanoo, että myös vanhemmat näkivät opettaja-oppilassuhteen myönteisenä Esy-luokassa. Hän päätteli asian siitä, että kolme neljästä vanhemmasta piti Esy-opettajaa oppilaiden puolestapuhujana.

Jahnukaisen (1995, 52) mukaan Laitisen (1992) tutkimuksessa tiedusteltiin oppilaiden tyytyväisyyttä ennen ja jälkeen tarkkailuluokkasiirron. Oppimisen kannalta henkilökohtaista opastusta pidettiin tärkeänä ja edelleen oltiin sitä mieltä, että opettaja järjesti enemmän innostavaa tekemistä ja projekteja

kuin normaaliluokassa. Opiskelun aikaisempaa mielekkäämpänä kokeminen perustui nimenomaan opettajan merkityksen muuttumiseen. "Opettajaa arvostettiin nyt myös ihmisenä, joka auttaa ja välittää, ja jonka kanssa voidaan selvittää myös vaikeita ongelmia."

Työrauhan häiriöt näkyvät selvästi Omaura-projektin opettajan selostuksissa oppilaan käyttäytymisestä ja myös osassa vanhempien arvioinneista lapsensa koulukäyttäytymisestä (ks. tarkemmin luvun 12 nuoria koskevat tapauskertomukset). Omaura-luokkien kasvatusilmapiiri on kuitenkin osittain vapaampi kuin tavallisessa yleisopetuksessa. Kovin pieniä poikkeamia koulun käytännöistä ei lueta näissä luokissa työrauhahäiriöiksi. Pieniin asioihin, kuten esim. lievään myöhästelyyn tai puhumiseen tunnilla, ei näytä kiinnitetävän huomiota. Osalle oppilaista tällainen tilanne on sikäli hyvä, että jonkinasteinen vapaus ehkäisee muutoin vaikeaksi muodostuvaa oppilas-opettajasuhdetta.

Suuri muutos Omaura-oppilaissa oli tapahtunut suhteessa opettajaan. Yläasteella viidellä 28:sta oli mennyt hyvin opettajan kanssa. Sen sijaan niitä oppilaita, joilla Omaura-projektin aikana meni opettajan kanssa hyvin, oli 21 (28:sta). Keskimukaisesti opettajan kanssa sujui yläasteella 12 oppilaalla, Omaura-oppilaista kolmella. Vain kaksi Omaura-oppilasta ilmoitti, että opettajan kanssa menee huonosti. Yläasteella tällaisia oppilaita oli 11 (Veijola 1997, 140). Yleensä kaikissa kolmessa projektissa lähes kaikki oppilaat pitivät opettajaansa auttavaisempana ja mukavampana kuin aikaisempia opettajiaan ja arvostivat opettajaansa leppoisamman ilmapiirin aikaansaamisen vuoksi.

7.4 Sukupuolten väliset erot

Tyttöjen ja poikien välillä on suuria eroja eri muuttujissa (taulukko 10). Tiedot on kerätty vuosina 1995–1996 (lukuun ottamatta rikollisuutta koskevia lukuja, jotka ovat myös vuosilta 1997 ja 2001). Tuolloin nuoret ovat olleet keskimäärin 15–16 -vuotiaita. Tyttöjen murrosiän kehitys on ollut silloin pitemmällä kuin poikien. Tämä voi selittää osan sukupuolten välisten erojen suuruudesta.

Taulukko 10. Sukupuolten väliset erot

Muuttuja	tytöt (%)	pojat (%)
koulumenestys 1996, keskiarvot	7½	6½
elämä sujuu hyvin	57	83
kertoo elämänmuutoksista	63	33
ei viihdy koulussa	13	39
usein masentunut	33	0
pinnaa koulusta 1995	kuukausia	päiviä
on kiusattu koulussa	67	21
käyttää huumeita 1996	50	16
tekee rikoksia 1995	22	63
tekee rikoksia 1997	25	33
tekee rikoksia 2001	22	28
Omauran työjaksot ovat		
mukavia 1996	11	33

Tyttöjen ja poikien koulumenestyksessä on huomattavia eroja. Kahdeksannen luokan todistuksessa ero on vielä kuitenkin melko pieni, eli tyttöjen koulutodistusten keskiarvo oli 6,5 ja poikien 6,24. Vuonna 1996 eli Omaura-vuonna ero oli kuitenkin jo merkittävä eli tyttöjen keskiarvo oli 7,34 ja poikien 6,45. Ero oli 0,89. Keskiarvojen ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p = 0,01$). Tulos on samansuuntainen kuin Lahelman tutkimuksessa (1992), jossa tyttöjen arvosanat olivat peruskoulun päästötodistuksessa keskimäärin yli puoli numeroa parempia kuin poikien. Tämän lisäksi tytöt olivat poikia parempia jokaisessa oppiaineessa. Selvimmin erot tulivat esille kielissä sekä useimmissa reaali- ja taideaineissa. Matematiikan ja luonnontieteiden osalta sukupuolten väliset erot olivat vähäisempiä.

Vuoden 1996 haastattelulomakkeessa oli kaksi mielialaa koskevaa kysymystä. Toinen kysymys kuului: "Miten elämäsi sujuu tällä hetkellä?" Neljä tyttöä seitsemästä vastasi "hyvin" (57 prosenttia). Pojilla näitä elämä sujuu hyvin -vastauksia oli 15 eli 83 prosenttia. Edelleen kysyttäessä oppilailta heidän mielialaansa vuonna 1996 kaksi tyttöä kahdeksasta ilmoitti olevansa iloinen (25 prosenttia). Sen sijaan pojista 13 18:sta ilmoitti olevansa iloinen (72 prosenttia). Poikien ja tyttöjen mielialojen välillä oli siis suuria eroja.

Haastattelussa kysyttiin sekä vuoden 1995 syksyllä että 1996 keväällä elämänmuutoksia, joita oppilailta oli viime aikoina tapahtunut. Syksyllä näitä elämänmuutoksia mainittiin kahdeksan ja keväällä yksitoista. Syksyllä viisi tyttöä yhdeksästä ilmoitti elämän muutoksista ja keväällä viisi kahdeksasta. Pojilla vastaavat luvut olivat syksyllä kolme 19:stä ja keväällä kuusi 18:sta. Verrattaessa kevään 1996 lukuja saadaan tyttöjen tulokseksi 63 prosenttia ja poikien 33 prosenttia. Osittain tämä johtunee siitä, että tytöt kertovat tällaisista asioista enemmän ja ilmeisesti tarkkailevat itsessään tapahtuvia muutoksia enemmän kuin pojat.

Kouluviihtyvyyttä koskevissa kysymyksissä viisi kahdeksasta työstä ilmoitti viihtyvänsä hyvin koulussa. Poikien vastaukset eivät tältä osin juuri poikenneet edellisestä, eli pojista tasan puolet ilmoitti viihtyvänsä koulussa hyvin. Jos taas tarkastellaan vastauksia huonosta kouluviihtyvyydestä, työistä vain yksi ainoa ilmoitti viihtyvänsä huonosti koulussa (13 prosenttia). Pojista niitä, jotka ilmoittivat viihtyvänsä huonosti koulussa, oli seitsemän kahdeksastatoista eli 39 prosenttia. Samansuuntaisia tuloksia sai Kannas (1995) WHO:n kouluviihtyvyyttä koskevassa tutkimuksessa.

Ne kolme 28:sta, jotka ilmoittivat vuoden 1995 syksyllä olevansa usein masentuneita, olivat kaikki tytöjä: kolme yhdeksästä työstä. Toisaalta kaikki kolme, jotka kertoivat, etteivät olleet koskaan masentuneita, olivat kaikki poikia (kolme poikaa 19:stä). Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Johanssonin ja Vuoren tutkimuksessa (1999, 27–31).

Edelleen tytöt olivat mm. pinnanneet koulusta peruskoulun yläasteella enemmän kuin pojat. Neljä tyttöä oli pinnannut koulusta kuukausia, kun taas pojista kukaan ei ollut ollut niin kauan luvatta pois koulusta. Pojista puolet oli pinnannut vain muutamia tunteja, kun taas työistä neljä oli pinnannut päiviä. Myös Kivivuoren tutkimuksen (1997, 13) mukaan tytöt ovat luvatta pois koulusta jonkin verran enemmän kuin pojat.

Ensimmäinen haastattelu tehtiin 9 tytölle ja 19 pojalle. Koulunkäyntiä koskevassa tutkimuksessa tyttöjen ja poikien vastaukset erosivat mm. koulu-kiusaamisen kohdalla. Yhdeksästä työstä oli kiusattu koulussa oman kertomansa mukaan kuutta, mikä

on 67 prosenttia. Yhdeksästätoista pojasta oli kiusattu vain neljää eli 21:tä prosenttia. Tämä tulos on päinvastainen kuin WHO:n koululaistutkimuksessa, jonka mukaan Suomessa tytöistä oli kiusattu viimeisen vuoden aikana kuutta prosenttia ja pojista yhdeksää prosenttia (Salmivalli 1997), eli useiden tutkimusten mukaan poikia kiusattiin enemmän kuin tyttöjä. On kuitenkin syytä ottaa huomioon tutkimusryhmäni pieni koko. Tyttöillä tulosta muuttaa sekin, että jotkut tytöt olivat joutuneet Omauraluokalle poissaolojen takia ja poissaolot taas olivat johtuneet koulukiusaamisesta. Esimerkiksi Liisa ja Kirsi olivat osittain tällaisia tapauksia.

Tyttöjen ja poikien alkoholinkäytön määrät eivät juuri eronneet toisistaan. Sen sijaan tytöt käyttivät huumeita huomattavasti yleisemmin. Yhdeksännellä luokalla kahdeksasta tytöstä neljä eli puolet käytti huumeita. 19 pojasta käyttäjiä taas oli vain kolme (16 prosenttia). Myös Rimpelän ym. (1996, 23–26) aineistossa tytöt sekä käyttivät että kokeilivat huumeita enemmän.

Tyttöjen osuus rikoksen tehneistä oli vuonna 1995 huomattavasti pienempi kuin poikien. Rikokset jaettiin näpistyksiin, pahoinpitelyihin ja muihin rikoksiin. Vuoden 1995 haastattelussa yksi tyttö oli syyllistynyt näpistykseen ja yksi muuhun rikokseen, eli rikoksiin oli syyllistynyt 22 prosenttia tytöistä. Pojista oli saman vuoden haastattelussa syyllistynyt näpistykseen seitsemän eli 37 prosenttia, pahoinpitelyihin neljä eli 21 prosenttia ja muihin rikoksiin neljä eli 21 prosenttia. Kaikkiaan rikoksiin oli syyllistynyt pojista 12 eli 63 prosenttia. Kaksi poikaa oli tehnyt useammanlaisia rikoksia.

Vuoden 1996 haastattelussa eli Omaura-vuoden aikana kahdeksasta tytöstä yksi oli syyllistynyt pahoinpitelyyn, eli rikoksia tehneiden osuus tytöillä oli 13 prosenttia. Pojista oli näpistyksiä kahdella eli 11 prosentilla, pahoinpitelyjä kolmella eli 17 prosentilla ja muita rikoksia yhdellä eli 6 prosentilla. Kaikkiaan pojista oli syyllistynyt rikoksiin kuusi 18:sta eli 33 prosenttia.

Vuoden 1997 seuranta-haastattelussa tytöillä ei ollut muita rikoksia kuin huumeiden hallussapitoa, jota ilmeni kahdella tytöllä kahdeksasta eli 25 prosentilla. Pojilla ei ilmennyt näpistyksiä enää lainkaan. Pahoinpitelyjä esiintyi kolmella eli noin 17

prosentilla ja samoin muita rikoksia kolmella. Samoin kuin edellisellä vuonna, pojista oli syyllistynyt rikoksiin kuusi eli 33 prosenttia.

Vuonna 2001 rikoksia esiintyi vielä seitsemällä nuorella, joista kaksi oli tyttöjä ja viisi poikia. Nyt oli rikoksiin syyllistyneitä tyttöjä 22 prosenttia ja poikia 28 prosenttia, jolloin tyttöjen ja poikien rikoksiin syyllistymisessä ei tutkimusryhmässä ole enää merkittävää eroa. Jos rikollisuuden esiintymistä verrataan vuoteen 1995, se oli säilynyt tytöillä täsmälleen samana, sen sijaan rikoksia tehneiden poikien osuus oli vähentynyt 63 prosentista 28 prosenttiin.

Kysyttäessä keväällä 1996 oppilailta tarkemmin määrittelemättä, mikä koulunkäynnissä Omaura-vuoden aikana oli ollut kivaa, kolmasosa pojista (6/18) mainitsi tällöin työjaksot. Tytöistä vain yksi (1/9) oli maininnut työjaksot.

Tyttöjen ja poikien väliset erot näkyvät selvästi haastatteluvastauksissa ja varsinkin niiden pituudessa. Tytöt vastaavat monisanaisesti ja perustelevat valintaansa aikaisemmillä kokemuksilla. Poikien vastaukset ovat täsmällisiä eivätkä sisällä mitään "liikaa". Seuraavassa esimerkki vastauksista yhteisvalintaa koskeviin kysymyksiin:

Mulla on niin selvät suunnitelmat. Kyl mä tuolla mun keskiarvolla pääsen ihan mihinkä vaan. Ensin mä ajattelin, että lehtiala on mun ala, mutta sitten, kun mä menin lastentarhaan töihin, mä ihastuin niihin lapsiin aivan mielettömästi ja nyt mä haluan lastenhoitolalle. Mut toisaalta se taas ei oo silleen oikein luovaa. Mut kylhän tässä on aikaa. Mä voin hankkia, vaikka muutaman vuoden väliajoin aina uuden ammatin ja päättää vasta kymmenen vuoden päästä, mihin lopullisesti jään. Meen nyt ensin töihin, mutta sitten vaikka oppisopimuspaikalle joko lehtee tai sitten tarhaan, tarhaan mieluummin. (Kirsi 1996)

I Kotipaikkakunnan amis (amatillinen oppilaitos)
II Jyväskylän amis
III kauppaoppilaitos
Valintaani olen suht koht tyytyväinen.
(Matti 1996)

Sukupuolten välisten erojen selvittäminen on elämäntutkimuksissa tärkeää.

Rönkä (1999a, 30) kertoo tutkimuksessaan siitä,

että miesten ja naisten reagoiminen esimerkiksi perhe-elämän vastoinkäymisiin on erilainen, ja tällä asialla näyttää olevan merkitystä myöhemmälle elämäntulokululle.

7.5 Elämäkertahaastattelun tuloksia

Paremmen tilannekuvan saamiseksi pyysin oppilaita vielä vuoden 1997 haastattelun yhteydessä piirtämään siihenastisesta elämästään elämäntulokulua. Ajatuksen tähän sain opettajien elämäntulokulusta. Muutamat pojat piirsivät vain suoran viivan ja sanoivat, etteivät osaa kuvata asiaa. Enimmäkseen elämäntulokulut olivat kuitenkin hyvin kuvaavia ja niistä sai sellaista tietoa, jota haastatteluvastauksiin ei ollut sisältyntä.

Syksyllä 1997 haastatelluista 26 nuoresta 21 piirsi jonkinlaisen elämäntulokulua. Pelkällä suoralla viivalla ilman kuvausta tai sanomalla, ettei osaa kuvata elämäntulokulua, tutkimuksen sivuutti viisi nuorta, jotka olivat kaikki poikia. Kolme heistä oli maalaiskunnan Omaura-projektista. Tämä viimeksi mainittu seikka on hyvin kuvaava, sillä maalaiskunnan projektissa oli seitsemän poikaa, jotka olivat luonteeltaan usein syrjäänvetäytyviä, eivät niinkään häirikoitä. Tällöin elämäntulokulua piirtämättä jättäminen voi olla merkinä jonkinlaisesta passiivisuudesta, ja siksi myös ehkä jossain määrin elämäntulokulun puuttumisesta.

Edelleen elämäntulokulua piirtäjiin sisältyy ryhmä, joiden tulos ei täytä elämäntulokulua piirtämisen määritelmää, sillä elämäntulokululla tarkoitetaan ikä- tai kalenterivuotia noudattavaa aikasuoraa, johon tutkittava henkilö sijoittaa keskeiset elämäntapahtumansa. Tällaisia oppilaita on neljä. Heidän kuvauksensa elämäntulokulusta sisältää vain selvityksen viivan suunnasta ylös tai alaspäin tai tasaisen viivan, joka ei sisällä mitään aikamäärityksiä lukuun ottamatta esimerkiksi yhden oppilaan kuvausta ainoastaan huipusta, joka oli koulun alku.

Tämän jälkeen jää varsinaisia elämäntulokulua piirtäjiä jäljelle 17 eli 65 prosenttia haastatelluista. Näistä kuudella kertomus alkaa koulun alusta eli sisältää noin kymmenen viimeistä vuotta. Vain kahdella elä-

mentulokulua on pitempi ja sisältää koko sen ajan, jona lapsi voi muistaa tapahtumia. Viidellä elämäntulokulusta käsittää kuudesta seitsemään vuotta ja lopuilla neljällä vain muutaman viimeisen vuoden ennen haastattelua syksyllä 1997.

Eniten elämäntulokulussa on käsitelty koulun alkamista. Näin oli kahdeksassa kertomuksessa, joista kuudessa koulun alkaminen oli nähty erittäin myönteisenä ja kahdessa taas kielteisenä. Kuudessa oli käsitelty suhdetta poika- tai tyttöystävään, joista yhdessä oli kuvattu tyttöystävän menetystä ja neljässä taas sitä suurta iloa, joka aiheutui poika- tai tyttöystävän löytymisestä. Viidessä käsiteltiin Omaura-vuotta, joka oli neljälle ollut erittäin myönteinen kokemus ja yhdelle kielteinen kokemus. Lastenkotiin joutumista ja sieltä pois pääsemistä käsiteltiin viidessä vastauksessa, joista kolmessa lastenkotiin joutuminen oli ollut negatiivinen kokemus ja sieltä pois pääsy positiivinen. Vanhempien avioerotilanteeseen liittyi viisi vastausta. Näistä kolmessa oli ero koettu erittäin raskaaksi asiaksi ja kahdessa oli taas pidetty eron jälkeistä aikaa hyvänä ja muuttoa pois yhteisestä kodista myönteisenä asiana. Peruskoulun jälkeisen muuton pois kotoa yksi oli kokenut positiiviseksi ja toinen taas negatiiviseksi. Kahdessa vastauksessa kuvattiin käyrän alaspäinmenolla masennusta. Kaksi kuvasi ylöspäin menevällä käyrällä sitä, että heillä oli kavereita, ja alaspäin menevällä käyrällä sitä, että heillä ei ollut kavereita. Muita alamäkiä olivat mm. isän kuolema, huoltajuuskiista, yläasteelle meneminen, pahoinpitelyrikos, itsemurhayritys, koulun sekavuus, sairaana oleminen, koiran kuolema ja synkkä ilma. Ylämäkiä taas olivat isän luo muutto, koulun loppuminen, mopon saaminen, 17-vuotissyntymäpäivä, kaunis ilma, koiran saaminen, kaksossisarusten syntyminen, ripille pääsy sekä äidin ja isän naimisiinmeno.

Elämäntulokertomuksia on tyyppikuvauksiksi valitun seitsemän oppilaan haastattelukertomusten yhteydessä. Yleensä tyttöjen kertomukset ovat tässäkin pitempiä ja vivahteikkaampia. Kertomusten merkitys tutkimukselle on siinä, että niiden yhteydessä on joistakin oppilaista saatu kokonaan uutta tietoa. Silkelän (1996b, 1996c, 1997) mukaan elämäntulokertomukset ovat merkkejä, joilla on kokijalleen jokin merkitys. Kyky jäsentää elämäntulokulua ja ilmoit-

taa, missä menttiin ennen ja missä nyt, ilmaisee jotakin nuoren kypsyyssasteesta ja siitä, miten hän yleensä kokee elämänsä tässä herkässä kehitysvaiheessa, noin 17–18 -vuotiaana.

7.6 Ongelmia koulussa

Pinnaaminen

Kivivuori (1997) toteaa teoksessa Nuoret rikoksen tekijöinä, että muut kuin perinteiseen ydinperheeseen nojaavat perhetyypit näyttävät lisäävän nuoren rikollisen ja kielletyn toiminnan todennäköisyyttä.

Minkälaisista kodeista tulevat eniten koulusta pinnaavat nuoret? Kuten taulukosta 11 ilmenee, neljä tyttöä oli vuonna 1995 poissa kuukausia. Viikkoja oli poissa yksi poika. Kolmella näistä oppilasta oli lastenkotitausta, ja kahdella perhetaustaan liittyivät alkoholin liikakäyttö, mielenterveysongelmat ja perheväkivalta.

Kun opettajia Kivivuoren tutkimuksessa pyydettiin arvioimaan poissa olevia tyttöjä ja poikia asettamalla heidät kolmiosaiselle asteikolle häiriökäyttäytymisessä, vain 15 prosenttia poissa olleista oppilasta oli sellaisia, jotka omassa koulussa häiritsivät keskimääräistä enemmän. Huomionarvoinen on myös sukupuolten välinen ero. Poissa olevista tytöistä joka kymmenes ja pojista joka neljäs häiritsi opettajan arvion mukaan keskimääräistä enemmän. Keskimääräistä kiltimpien osuus poissaolijoista oli 41 prosenttia. Kiltteistä poissaolijoista oli opettajan arvion mukaan luvatta poissa 5 prosenttia, kun vastaavat luvut keskimääräisten ja häiriökäyttäytyjien kohdalla olivat 13 ja 25 prosenttia (Kivivuori 1997).

Koulusta pinnaamisessa Omaura-oppilaiden tilanne oli syksyllä 1995 (taulukko 11) eli peruskoulun yhdeksännän luokan alkaessa todella huono, sillä yksi syy, jonka takia oppilas valikoitui Omauraryhmään, olivat juuri poissaolot koulusta. Ne jakaantuivat syksyllä 1995 Omaura-oppilaille seuraavasti:

Taulukko 11. Luvattomat poissaolot koulusta syksyllä 1995

	oppilaita
poissa kuukausia	4
poissa viikkoja	1
poissa päiviä	17
poissa tunteja	5
ei lainkaan poissa	1
<i>yhteensä</i>	28

Verrattuna muihin tutkimuksiin on nimenomaan huomattava, että tässä tutkimuksessa kysyttiin luvattomia poissaoloja koulusta eli pinnaamista (vrt. Kivivuori 1997) eikä poissaoloja yleensä.

Koulusta pinnaaminen oli vähentynyt melko huomattavasti kokeiluvuoden alusta, syksystä 1995, kevääseen 1996. Pinnaaminen oli vähentynyt huomattavasti 11 oppilaalla 28:sta, pysynyt ennallaan 10 oppilaalla ja lisääntynyt hieman 7 oppilaalla. Pinnaaminen oli vähentynyt muutamalla oppilaalla huomattavasti, esimerkiksi kahden tytön pinnaaminen oli vähentynyt muutamasta kuukaudesta muutamiiin tunteihin. Koulusta pinnaamisen väheneminen on tutkimusten mukaan usein nuoren elämänhallinnassa huomattava edistysaskel, sillä koulusta pinnaaminen liittyy usein muihin kiellettyihin toimintoihin, kuten huumeiden käyttöön ja rötösteilyyn (vrt. Kivivuori 1997).

Huomattavaa on, että kahdella työllä poissaolo koulusta liittyi koulukiusaamiseen, ja tätä taustaa vastaan koulukiusaaminen voi olla jopa nuoren syrjäytymiskehityksen laukaiseva tekijä. Kaikilla neljällä työllä, jotka olivat olleet kuukausia poissa koulusta ennen Omaura-vuotta, on runsaiden riskien kotitausta. Yksi tyttö kertoi lisäksi saaneensa liian vähän tukea koulunkäynnilleen. Jos taas tarkastellaan niiden nuorten poissaoloja, jotka käyttivät huumeita vuonna 1995, huomataan, että neljästä kuukausia poissa koulusta olleesta työstä kolme käyttää huumeita. Muut viisi käyttäjää olivat kaikki pinnanneet koulusta päiviä.

Omaura-mallin suuri etu on se, että oppilaiden koulusta pinnaaminen vähenee huomattavasti. Useiden kuukausien poissaoloja ei esiinny pienessä

ryhmässä, jossa oppilaiden vanhemmat ovat tiiviissä yhteistyössä koulun kanssa.

Ammatillisessa koulussa pinnaamista oli tutkimusryhmässä vähemmän kuin peruskoulussa sikäli, että niitä, jotka eivät pinnaa lainkaan, oli paljon. Tutkimusryhmässä peruskoulun yläasteella oli vain yksi oppilas, joka ilmoitti, ettei ollut pinnannut koulusta.

Koulussa kiusatut

Tässä tutkimuksessa koulukiusatuiksi oli joutunut kaikkiaan kymmenen oppilasta, joista tyttöjä on kuusi ja poikia neljä. Kiusatuista pojista Seppo ilmaisee asian niin, että häntä on kiusattu, koska hän on pienikokoinen. Tytöistä taas Kirsiä on kiusattu hänen suuren kokonsa takia.

Kun kiusattujen ryhmää tarkastellaan lähemmin, huomataan monia mielenkiintoisia asioita. Mahdollista kiusattuna olemista kysyttiin tässä tapauksessa oppilaalta itseltään. Myös opettaja oli huomannut kiusaamisen kahdeksassa tapauksessa. Ainoastaan Kirsin ja Helenan kiusaamista opettaja ei ollut huomannut. Kolmea kiusattua opettaja kuvasi sanalla "myönteinen" eli Liisaa, Kirsiä ja Roosaa. Se, että Omaura-opettajat olivat huomanneet kiusaamisen 80 prosentissa tapauksista, oli varsin poikkeuksellista, sillä muissa tutkimuksissa, esimerkiksi Stridin (1996, 18–20) tutkimuksessa opettaja oli huomannut vain 15 prosenttia kiusaamistapauksista. Tässä asiassa on auttanut Omaura-luokkien pieni koko, koska luokalla on keskimäärin 9–10 oppilasta.

Rötöksiin syyllystyneitä koulussa kiusatuista oli neljä ja huumeiden käyttäjiä kaksi. Alkoholin käytön suhteen tämä ryhmä on verrattavissa koko ryhmään. Molemmat koko aineiston itsensä usein masentuneiksi tuntevat nuoret olivat kiusattujen ryhmästä: Roosa ja Noora. Loput ilmoittivat olevansa joskus masentuneita, kaksi ei kuitenkaan osannut sanoa tästä asiasta mitään.

Se, ettei koulu pysty reagoimaan ajoissa kiusaamistapauksiin, näyttää näissä tapauksissa ilmeiseltä. Nämä oppilaat menestyivät hieman keskimääräistä huonommin Omaura-luokalla, mikä on ymmärrettävää. Yhtä oppilasta lukuun ottamatta kaikilla kiusatuilla oppilailla oli hyvät välit Omaura-opetta-

jaan. Huomattavaa on lisäksi, että neljä niistä seitsemästä oppilaasta, joilla oli huomattu lukivaikeus, sijoittui tähän kiusattujen ryhmään. Kolmella neljästä kiusatusta pojasta oli lukivaikeus. Kiusatuista neljästä pojasta kolme oli maalaiskunnan Omaura-ryhmästä, jonka oppilaat olivat enimmäkseen syrjäänvetäytyviä.

Alisuoriutuminen

Omaura-ryhmässä oli paljon oppilaita, jotka olivat opettajan ja usein myös vanhempien mielestä ns. alisuoriutujia. Heitä oli kaikkiaan 11 eli yksi tyttö ja kymmenen poikaa.

Rimm (1988, 379–393) on selvittänyt laajasti erilaisia alisuoriutumisen syitä. Tärkeimmät näistä ovat lapsen syntymätilanne, lapsen liiallinen valta, ristiriitaisuus ja oppositiossa oleminen, epätarkoituksenmukainen koululuokkaympäristö sekä liiallinen kilpailu.

Rimmin mukaan alisuoriutuminen on yhteydessä tehottomiin toimintastrategioihin, joihin liittyy usein huono itsetunto, masentuneisuus ja passiivisuus. Itsetunnonlaatu on enempiä kuin masentuneisuuden suhteen tutkimuksen kohteena olleet nuoret eivät eronneet muusta Omaura-ryhmästä. Voidaan ajatella myös niin, että Omaura-ryhmissä yleensäkin on kysymys alisuoriutumisesta ja näillä 11 nuorella tämä piirre tulee vain aivan erityisen selvästi esille.

Suurin osa alisuoriutumiseriskeistä kehittyi Rimmin mukaan ensimmäisen elinvuoden aikana. Lapsen huomattava riippuvuus, joka johtuu siitä, että lapsi on liian odotettu, lahjakas, vammainen tai sairas, voi olla ongelman alkuna. Vanhemmat, jotka ovat päättäneet antaa kaiken lapselleen tai joille lapsi on maailman keskipiste, aiheuttavat hämmennystä. Epäjohdonmukaiset hoitajat ja osittain sisarukset (jotka saavat aikaan kilpailutilanteen) muodostavat myös suuren riskin tämän oireen puhkeamiselle. Liian suuri valta lapsuudessa on myös riskitekijä. Vaikka näillä lapsilla on liian paljon valtaa, he usein tuntevat, että heillä on valtaa liian vähän. Toisaalta esimerkiksi vanhemmat, joilla on jokin vaikea vaihe elämässään, ovat usein epäjohdonmukaisia lastensa käsittelyssä. Rimmin mukaan alisuoriutumista saa

aikaan myös sellainen vanhempien välinen ristiriita, että toinen vanhemmista on hyvin ankara ja toinen taas yrittää suojella lasta toisen vanhemman ankaruudelta. Kun vanhemmat antavat tällöin kovin vastakkaisia viestejä lapsilleen, lapsista kehittyvät nuoria, jotka ovat vältteleviä ja joilla on heikko itsetunto.

Rimm toteaa, että myös opettajat, jotka eivät huomaa lapsen alisuoriutumisoireita, ruokkivat huomaamattaan lapsen riippuvuutta tai dominoivia käyttäytymistapoja. Samat opettamistavat eivät käy sekä normaaleille että alisuoriutuville lapsille. Opettaja ei ehkä tarjoa tarpeeksi haasteita lapsille, joiden vanhemmat ovat vähän koulutettuja. Tällöin opettaja tietämättään aiheuttaa näiden oppilaiden kylästyksen koulunkäyntiin. Ongelmana on lapsen kannalta liian helppo tai liian vaikea opetus. Tällaisen tilanteen jatkuttua vuosia oppilas on vaarassa tulla alisuoriutujaksi.

Alisuoriutumista opettajan näkökulmasta on tutkinut väitöskirjassaan Kontoniemi. Myös opettajat näkevät alisuoriutumisen syinä itsetunnon puutteen, vetäytymisen ja suoranaisten masentuneisuuden. Tosin opettajat eivät tunteneet oppilaiden kotiolosuhteita, jolloin syiden löytäminen ei ollut helppoa. (Kontoniemi 2003, 82–101)

Rimm toteaa elämässä olevan aina kilpailua, mutta jos lapsi on jatkuvasti kilpailutilanteessa, jossa hän on joko häviävä tai voittaja, hän ei todennäköisesti opi tervettä tapaa suhtautua kilpailuun. Opiskelijat, jotka jatkuvasti häviävät, vetäytyvät kilpailusta kokonaan. Samoin ne, jotka jatkuvasti voittavat, eivät saa mahdollisuutta oppia sellaisesta tilanteesta, jossa he eivät ole voittajia, ja lakkaavat helposti yrittämästä. Lapset vertailevat itseään jatkuvasti luokkatovereihinsa, opettajiin, sisaruksiin, vanhempiinsa jne. Nämä tilanteet voivat johtaa päiväuniin ja motivaation puutteeseen ja sitä kautta alisuoriutumiseen.

Alisuoriutumista mittasin koulutyöskentelyn aktiivisuudella/passiivisuudella, vanhempien liian hölkekätisillä kasvatuseriaatteilla sekä vanhempien ristiriitaisilla kasvatuseriaatteilla. Monet alisuoriutumista aiheuttavat tekijät liittyvät Rimmin mukaan kuitenkin perheen sisäiseen kommunikointiin. Tätä asiaa en tutkimukseni haastatteluissa voinut selvittää, joten siltä osin alisuoriutuminen jää tässä aineis-

tossa selvittämättä.

Jollain tavalla aktiivisiksi kyselyn mukaan koki itsensä koko ryhmästä 48 prosenttia, kun taas alisuoriutujien ryhmässä, johon kuului 11 oppilasta, aktiivisia oli vain neljä eli 36 prosenttia. Jos mietitään Rimmin (1988, 379–393) tutkimuksessaan selvittämiä kasvatuseriaatteita ja niiden yhteyttä alisuoriutumiseen, voidaan todeta, että niistä kahdesta oppilaasta, joiden äidin noudattamaa kasvatuseriaatetta voisi luonnehtia "vapaaksi kasvatukseksi", toinen eli Ilkka on alisuoriutuja. Rimm katsoo myös perheen ristiriitaisien kasvatuseriaatteiden aiheuttavan alisuoriutumista. Niistä viidestä perheestä, joissa voisi katsoa vanhempien haastattelun perusteella olevan ristiriitaiset kasvatuseriaatteet, on alisuoriutujia yksi tyttö ja yksi poika.

Ne oppilaat, jotka opettaja oli maininnut alisuoriutujiksi, eivät juuri eronneet muusta ryhmästä Rimmin perusteilla. Tämä voi johtua siitäkin, että lievempää alisuoriutumista on myös monessa muussa Omaura-nuoressa, mikä taas liittyy jo yleiseen koululhaluttomuuteen ja koulussa pärjäämättömyyteen. Nehän ovat aiheuttaneet valikoitumisen Omaura-ryhmään.

Lukivaikeudet

Tutkimusryhmässä oli seitsemän lukivaikeudesta kärsivää oppilasta, joista yksi oli tyttö ja loput poikia. Selvitin tässä ryhmässä mm. koulumenestystä, koulukiusatuksi joutumista, koulutusta, työhön sijoittumista ja sosiaalista tyyppiä.

Kuten edellä todettiin, koulukiusattuja lukivaikeuksista kärsivien ryhmässä oli neljä seitsemästä. Kolmella neljästä kiusatusta pojasta oli lukivaikeus.

Kaikien kaikkiaan tässä ryhmässä näkyivät heikoimmat menestymisen mahdollisuudet, mutta toisaalta erittäin voimakas tarve saada ammatillinen koulutus suoritetuksi, sillä kuusi näistä lukivaikeuden omaavista oli suorittanut ammatillisen koulutuksen. Yhtä poikaa lukuun ottamatta he eivät olleet keskeyttäneet opintojaan kertaakaan.

Etten ois uskonut, että pystyin siihen. Oli lukihäiriö. En kaikkia asioita ymmärtänyt ja piti äidiltä kysyä, mitä tämä tarkoittaa. Piti äidiltä kysyä ja

hän pystyi auttamaan. Olen tyytyväinen tähän tutkintoon. Jostainhan se leipä on ansaittava. (Piia 2001)

Lukivaikeudesta kärsivät näyttävät jakautuvan tasaisesti kaikkiin sosiaalisiin tyyppeihin (Tyyppijako Aho 1979). Ainoa tyttö eli Piia on seurailija. Pojista Esan ja Sepon voi sanoa olevan johtajia tai valti-aita, Matti ja Markus ovat häiriköitä ja Oskari ja Ilkka syrjäänvetäytyviä poikia. Tyyppeihin jakamisen oli tehnyt opettaja.

7.7 Asevelvollisuuden suorittaminen

Pojilla oli vuonna 2001 tavallaan aivan uusi elämänvaihe menossa: Kaikki olivat olleet kutsunnoissa, ja osa oli suorittanut asevelvollisuutensa vuoteen 2001 mennessä. Jahnukaisen tutkimusryhmässä (1997) asevelvollisuutensa suorittaneita poikia oli 70 prosenttia. Omassa tutkimuksessani, jossa miehet olivat muutaman vuoden nuorempia, yhdeksän eli 50 prosenttia oli suorittanut asevelvollisuutensa. Näistä kaksi oli käynyt läpi yhdeksän kuukautta pitkän jakson ja loput seitsemän puolen vuoden jakson. Yhdeksän kuukauden asevelvollisuuden olivat suorittaneet kaksi liikunnallisesti lahjakasta nuorta: Esa ja Oskari. Oskarin harrastus oli ollut kilpahiihto. Neljä oli saanut lykkäyksen, kolme oli keskeyttänyt ja kahdelle oli myönnetty vapautus asevelvollisuuden suorittamisesta. Vapautuksen perusteena toisella olivat ilmeisesti mielenterveydelliset syyt ja toisella ehdonalainen tuomio. Yksi oli joutunut keskeyttämään terveyssyistä. Kahden kohdalla taas syynä oli ollut ilmeisesti nuoren sopeutumattomuus armeijaan, vaikka en saanutkaan asiasta haastattelussa tarkempaa selvää. (Taulukko 12.)

Tammikuussa menen ehkä asevelvollisuutta suorittamaan, ehkä tammikuussa 2002. Kävin 2000. Olin viisi päivää ja sain kaksi vuotta lykkäystä. Pitäs mennä uvestaan sitten. En viihtynyt armeijassa. En yhtään viihtynyt. (Ossi 2001)

Se ei ollut sitä, mitä sen ajattelin olevan, enkä aio sinne enää mennä, enkä myöskään siviilipalvelukseen eli kieltäydyn siitä totaalisesti. (Risto 2000)

Taulukko 12. Asevelvollisuuden suorittaminen

suoritettu 6 kk	7
suoritettu 9 kk	2
keskeytys tai lykkäys	7
vapautettu	2
yhteensä	18

Armeijan käyneistä yhdeksästä viisi ilmoitti viihtyneensä armeijassa. Kolme nuorta ilmoitti, että he eivät olleet viihtyneet armeijassa, ja kaksi näistä ilmoitti viihtymättömyytensä todella karkeilla sanoilla.

Asevelvollisuuden suorittaminen oli ollut osalle ongelmallista näiden nuorten kypsymättömyyden takia. Yksi nuorista taas oli hakenut lykkäystä asevelvollisuuden suorittamiseen opintojen takia.

Selvitys asevelvollisuuden suorittamisesta on ollut merkityksellinen tämän tutkimuksen kannalta. Keskeyttäneistä tai lykkäyksen saaneista kaksi oli syyllistynyt jossain elämänsä vaiheessa pahoinpite-lyyn ja yhdellä oli huumeriippuvuus. Vain yhdellä niistä yhdeksästä, jotka olivat saaneet armeijan suoritetuksi, oli ollut vakavia elämänhallintaongelmia. Elämänhallintaongelmat ennustivat siten huonoa menestystä armeijassa.

8 Peruskoulun jälkeinen koulutus

Luvussa käsitellään opiskelua, koulutuksen keskeyttämistä sekä kotitaustan ja persoonallisuuden kypsyyden vaikutusta koulutukseen hakeutumiseen.

8.1 Opiskelu, työelämä ja työttömyys yleisesti

Peruskoulun jälkeen tärkein asia nuorten elämässä on ollut ammatin valinta, joka on alkanut Omaura-vuoden keväällä. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat 18 nuorta olivat yhteensä 12 linjalla, joista suosituimpia olivat rakennuslinja (3), tekstiili- ja pukuompelulinja (2), hotelli- ja ravintolalinja (2), kaupan ja hallinnon linja (2) ja koneistajalinja (2). Ammatillisessa koulutuksessa oli seitsemän sellaista nuorta, jotka jatkoivat samalla linjalla toista vuotta. Kuusi oli keskeyttänyt kerran, ja he olivat yhtä lukuun ottamatta aloittaneet uudella linjalla. Kaksi oli keskeyttänyt kahdesti. Keskeyttäneitä oli siis kahdeksan 18:sta ammatillisessa koulutuksessa aloittaneesta eli 44 prosenttia. Keskeyttäneistä neljä ei onnistunut valitsemaan heti mitään opiskelualaa, joka olisi kiinnostanut, vaan heistä kolme oli työttömänä ja yksi työharjoittelussa. Koulutukseen sijoitumista syksyllä 1997 esittää taulukko 13, johon on vertailun vuoksi merkitty viereiseen sarakkeeseen kevään 2001 tilanne.

Taulukko 13. Koulutukseen ja työhön sijoittuminen 1997 ja 2001

Koulutukseen ja työhön sijoittuminen		
	syksyllä 1997	kevällä 2001
ammattillisessa koulutuksessa	18 ¹	3
lukiossa	1	0
työharjoittelussa	1	0
työssä	0	10
kotiäitinä	0	5
työttömänä	6	8
sairaslomalla	0	1
<i>yhteensä</i>	26	27

¹ joista 8 keskeytti

Toista vuotta opiskelemissa olevista kolme sanoi viihtyvänsä hyvin opinnoissaan, kolme ei viihtynyt ollenkaan ja yksi ei osannut sanoa viihtymisestään.

Koulutuksen keskeyttäminen on tässä ryhmässä huomattavaa. Saman toteaa Jahnukainen (2001c, 302) verratessaan kymppiluokan ja Omauran suorittaneiden sijoittumista koulutukseen. Hänen mukaansa kesän jälkeen koulutuksen aloittaminen ja keskeyttäminen oli nimenomaan Omaura-oppilaiden osalta erityisen suurta. Omauran osalta oppilaiden poistuminen oli lähellä sopeutumattomien erityisopetuksesta poistuneiden tilannetta. Esi-oppilaiden keskeyttämisprosentti oli ensimmäisen vuoden aikana 53 prosenttia, (Koulutus ja tutkimus 1990:15) vaikka mukana eivät olleet linjaa vaihtaneet eikä sairauden vuoksi seuraavana syksynä uudelleen aloittaneet (Jahnukainen 1997, 78).

Opinnoistaan Omaura-oppilaat kertovat seuraavasti:

Luokassa on hirveen hyvä yhteishenki, vaikka on eri-ikäisiä ja on ulkomaalaisiakin, ja silti on hyvä henki. Hyviä ystäviä ovat kaikki yli 30 luokkatoveria. (Maija 1997)

En ole valmistunut ammattiin vielä. Monesti opinnot keskeytyneet. Motivaatio aina hiipuu. Lukiossa olen aloittanut. Maskeerauskoulun lopetin jo alkuun. Varausmaksu maksettiin. Ne oli niin pinnallisia tyyppejä. (Kirsi 2001)

H: Minä vuonna aloitit lukion?

1997 syksyllä. Samalla ennen talvea keskeytin. Jos liikkakaveri olisi tiennyt, että minulla oli niin hyvä keskiarvo, ei olisi yllyttänyt minua lopettamaan. Kallista lähteä lukemaan. (Kirsi)

Ammattikoulu jäi 1997 joulukuussa kesken. Olen aloittanut lähihoitajan perustutkinnon. 8.1.2001. Lopetin hotelli- ja ravintola-alan. Ammatti-instituutissa opiskelen nykyistä sosiaali- ja terveysalan tutkintoa. (Roosa 2001)

H: Sä olisit mieluummin mennyt vapaa-aika-alalle.

Ei ole täällä. Jannella on oma yritys täällä. Ei voinut lähteä. (Roosa)

Olen kotipaikkakunnan ammatillisessa oppilaitoksessa rakennusalan linjalla. Viime vuonna olin kone- ja metallilinjalla. Ennen joulua lopetin tällä linjalla. Ei kiinnostanut... Auto- ja kuljetusalalle hain ekana, mutta sinne oli vaikeampi päästä. Kiinnostoi kuitenkin. (Markus 1997)

Markus sai kuitenkin opintonsa suoritetuksi päätökseen, mikä on aikamoinen saavutus kahden keskeyttämisen jälkeen ja huolimatta siitä, ettei hän pääsyt alun perin valitsemalleen linjalle.

Nuoren ammatinvalintaan vaikuttavat monet tekijät. Se on riippuvainen asuinpaikkakunnasta, avopuolison mahdollisuuksista muuttaa, kaverien ratkaisuista jne.

Matin haaveena oli suorittaa vielä ammattikorkeakouluopintoja. Hän oli isänsä kuoleman jälkeen tullut osakkaaksi isän omistamaan firmaan, mutta tehtäväkuva oli vielä toistaiseksi epäselvä.

Valmistuin 98 kevällä offsetpainajaksi.

Se on kirjapainokoneen pyörittäjä. Jyväskylän teknillisestä ammattioppilaitoksesta. Olisi tutkinto voinut olla vähän haastavampi. Opiskelua olen ajatellut liiketaloutta, AMK:n iltakouluna olen harrastanut iltakoulua. Käyn kurssi kerrallaan. Ajatuksena on työn ohella opiskella etäopiskeluna Helsingin markkinointi-instituutti kiinnostaa. (Matti 2001)

Työttömillä yhtä lukuun ottamatta oli selvä käsitys siitä, mille linjalle he hakeutuisivat jatkossa. Ainoastaan työharjoittelussa oleva ja yksi työtön eivät tien-

neet, minne hakeutuisivat. Kaiken kaikkiaan Omaura-nuorilla oli ollut vaikeuksia opiskelulinjan ja ammatin hakemisessa. Olihan kaikkiaan kahdeksan jo ehtinyt keskeyttää alkamansa opiskelun ja näistä kaksi kahdesti. Vaikeutena oli myös se, että noin kahdella kolmesta päästötodistus oli sen verran heikko, ettei sillä ollut päässyt haluamalleen alalle, tai sitten asianomainen ei ollut uskaltanut edes yrittää.

Olen työtön. Olin viime vuonna ammatillisessa oppilaitoksessa puusepän linjalla, mutta lopetin, kun se opiskelu ei vastannut odotuksiani. Lopetin ennen joulua 1996. Olen ollut sen jälkeen työtön lukuun ottamatta joitain hanttihommia. Työttömänäolo rassaa vähän. Tarkoituksena on mennä työharjoitteluun yksityiselle Savonlinnaan, missä on verhoilu- ja entisöintiliike, tammikuussa tai syksyllä tutun kautta... vähän masentuu. Tulee nukuttua pitkään, rytmii menee sekaisin. (Minna 1997)

Työttömyyttä nämä nuoret eivät olleet vielä kokeneet kovin ongelmalliseksi, sillä he asuivat yleensä kotona, missä jonkinlainen toimeentulotaso oli taattu. Työttömyys koettiin enemmänkin opiskelemaan pääsyn odottamisena. Tosin valitettiin tekemisen puutetta ja päivärytmin puuttumista.

8.2 Koulutus ja koulutuksen keskeyttäminen

Vuoden 2001 kevääseen mennessä oli vuoden 1996 peruskoulun viimeisen luokan, Omaura-luokan, 27 oppilaasta 12 valmistunut keskiasteen koulutuksesta, eli 44 prosenttia. Opinnot olivat kesken kolmella, joista kaksi oli aloittanut opintonsa viimeisen vuoden sisällä ja yksi oli valmistumassa oppisopimuskoulutuksesta puolen vuoden kuluttua. Mikäli opiskelemissa olevat saavat opintonsa päätökseen, olisi ammatillisen koulutuksen saaneiden määrä tutkimusaineistossa 56 prosenttia.

Koulutuksen keskeyttämisestä seuraa riski syrjäytyä työelämästä. Ilman ammatillista koulutusta olevien yksilöiden riski syrjäytyä pysyvästi työmarkkinoilta alkaa olla suuri erityisesti nuorissa ikälukuisa. Pelkän perusasteen tutkinnon suorittaneiden

työllistymismahdollisuuksien voidaan katsoa huonontuneen 1990-luvulla, koska työmarkkinoilla ei ollut enää yhtä paljon työtehtäviä kuin aikaisemmin henkilöille, jotka eivät ole suorittaneet ammatillista tutkintoa. Työttömyysriski onkin sitä suurempi, mitä alemman tutkinnon on suorittanut. Keskiasteen tutkinnon suorittaneiden työttömyys oli yli kaksinkertainen (16,7 prosenttia) korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna (7,5 prosenttia) vuonna 1996. Perusasteen varassa olevien työttömyys oli vielä suurempi. Heidän työttömyysasteensa (26,3 prosenttia) oli yli kolminkertainen korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin verrattuna. (Koulutus 1998: I, 183.)

Tässä tutkimuksessa niitä, jotka eivät olleet lainkaan keskeyttäneet opintojaan, oli kaikkiaan kahdeksan 25:stä eli vähemmän kuin kolmannes. Keskeyttäneissä oli kerran opintonsa keskeyttäneitä yksitoista, kaksi kertaa keskeyttäneitä kaksi ja kolme kertaa keskeyttäneitä neljä. Koulutuksen keskeyttäjiä oli tutkimusaineistossa kaikkiaan kaksi kolmesta. (Taulukko 14.) Niin sanottuihin linjan tai alan vaihtajiin keskeyttäjästä kuului viisi eli noin kolmannes. Huomattavaa on, että näistä alan vaihtajista kolme oli keskeyttänyt opintonsa jopa kolmasti. Kaksi keskeyttäneistä oli edelleen opiskelemissa ja yksi oli suorittanut puolen vuoden vartijakurssin. Yksi keskeyttäneistä oli kahden lapsen kotiäitinä.

Taulukko 14. Koulutuksen keskeyttäminen

Koulutuksen keskeyttäneet v. 2001	
ei keskeyttämistä	8
keskeyttäneet 1 kertaa	11
keskeyttäneet 2 kertaa	2
keskeyttäneet 3 kertaa	4
<i>Yhteensä</i>	25 ¹

¹ kaksi tyttöä Noora ja Minna eivät olleet koskaan aloittaneet koulutusta

Komosen (2001) mukaan eri tutkimusten perusteella voidaan todeta, että keskeyttäminen ei ole välttämättä sillä tavalla ongelmallinen tapahtuma, että sitä pitäisi pyrkiä kaikin keinoin välttämään.

Koulutusputken katkeaminen jaetaan

- 1) koulutuksesta toiseen siirtymiseen ja
- 2) koulujärjestelmästä irtaantumiseen.

Kahtiajako korostaa sitä, että keskeyttäminen voi muuttua koulutuspaikan etsimisestä syrjäytymiseksi, mutta välttämättä näin ei tapahdu. Osa keskeyttämisistä ja koulupaikkojen vaihdoksista on etsimistä ja kokeilua, joille myös tulisi antaa aikaa ja mahdollisuuksia. Komonen (2001, 244) toteaa: "Yksilön valintakypsyyden mittana voi pitää sitä, kuinka hyvin hän pystyy ottamaan vastuun tekemistään valinnoista."

Esimerkkinä kaksi kertaa keskeyttäneestä, joka on kuitenkin saanut lopulta ammatillisen tutkinnon suoritettua, on Risto.

Opiskelen Jyväskylän palvelualan oppilaitoksessa hotelli- ja ravintola-alan suurtalouslinjalla... Jyväskylä on tasokkaampi. Teoriaa on kuusi viikkoa. Teoria on ikävää. Sitten on kuusi viikkoa käytäntöä. Oppimisessa pärjään paremmin kuin ennen. Olin neljä kuukautta työmarkkinatuella ravintolassa ja kaksi kuukautta palkkalistoilla. Aloitin ja lopetin kaksi ammatillista linjaa: rakennus- ja sähkölinjat. (Risto 1997)

Riston haastattelu tapahtui sattumalta samassa ravintolassa, jossa hän oli ollut edellä mainitsemansa puoli vuotta töissä. Tapasimme ravintolassa tarjoilijan, jolla näytti olevan hyvin äidillinen suhtautumistapa Ristoon. Tällä asialla on voinut olla hänelle suuri merkitys, kun ottaa huomioon sen, että Riston vaikeutena oli ollut aikuisiin luottaminen.

Sellaisia opiskelun uudelleen aloittaneita, jotka eivät vielä olleet suorittaneet tutkintoa keväteen 2001 mennessä, olivat Roosa, Paavo ja Iiro.

Roosa oli aloittanut vuoden 2001 alussa lähiohjaajakoulun, kun aikaisempi ammatillinen koulutus keskeytyi vuonna 1997. Tähän linjaan hän oli tyytyväinen. Myös Paavo oli aloittanut opinnot uudelleen vuoden 2001 alusta, nyt maalarin ammattitutkinnon suorittamiseksi, ja hän oli motivoitunut opintoihinsa. Iiro opiskeli nuorisonohjaajaksi oppisopimuskoulutuksena, ja hänellä oli vain puolen vuoden opinnot jäljellä vuonna 2001. Kaikilla näillä

nuorilla opintojen aloittaminen kypsemällä iällä oli tuonut enemmän mahdollisuuksia tutkinnon loppuun saattamiseksi.

Rami oli suorittanut vartijan tutkinnon aikuis-koulutuskeskuksessa. Tutkinnon suorittaminen oli kestänyt puoli vuotta.

8.3 Koulutus ja kotitausta

Oli kiintoisaa katsoa, miten alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvien huoltajien lapset erosivat muusta ryhmästä. Huoltajan matala sosioekonominen status sopi kaikkiaan 12 nuoren huoltajaan. Koulutusta tarkasteltaessa huomataan, että yhdellä työllä oli opistotason koulutus ja seitsemällä muulla tähän ryhmään kuuluvalla oli ammatillinen koulutus. Yksi nuorista oli oppisopimuskoulutuksessa ja valmistumassa pian. Yksi taas oli suorittanut vain puolen vuoden vartijakoulutuksen. Ainoastaan kaksi nuorta oli täysin ilman koulutusta. Näistäkin toinen oli kotiäitinä ja haastateltaessa vielä äitiyslomalla. Tästä ryhmästä kuului menestyjiin kahdeksan, paikkaansa hakeviin kuului kolme ja syrjäytyneisiin ainoastaan yksi.

Korkeampaan sosiaaliluokkaan kuuluva huoltaja oli 15 nuorella. Tähän ryhmään kuuluvista lapsista neljällä nuorella oli ammatillinen koulutus. Tulos on päinvastainen, kuin olettaisi aikaisempien tutkimusten perusteella. Jos huoltajan sosioekonominen tausta oli parempi, menestyjiin oli selvinnyt viisi nuorta, välivaihetta eläviä oli kaksi ja syrjäytyneitä niinkin paljon kuin kahdeksan. (Taulukko 15.)

Valitsin tarkastelunäkökulmaksi huoltajan sosiaaliluokan enkä yleisemmin tutkimuksissa käytettyä huoltajan koulutusta siksi, että nuorten taustaselvityksen mukaan 21 nuoren huoltaja sijoittui luokkaan huoltajan vähäinen koulutus. Tällöin paremmin koulutettujen huoltajien ryhmään olisi tullut hyvin vähän tapauksia.

Taulukko 15. Nuoren sosiaalinen tausta ja menestyminen

	menestyjät		paikkaansa hakevat		syrjäytyneet		yhteensä		koulutus suoritettu
	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl	%	kpl
Alempi sosiaalinen ryhmä	8	62	3	60	1	11	12	44	8
Ylempi sosiaalinen ryhmä	5	38	2	40	8	89	15	56	4
<i>Yhteensä</i>	13	100	5	100	9	100	27	100	12

Tytöistä Liisa, Kirsi, Noora, Minna ja Helena olivat toistaiseksi ilman koulutusta tai koulutuspaikkaa. Heistä Liisalla, Kirsillä ja Nooralla oli kaikilla runsaiden riskien kotitausta, kun taas Minnalla on useiden riskien kotitausta ja Helenalla vähäisten riskien kotitausta. Kirsiä ja Minnaa lukuun ottamatta kaikilla näillä tytöillä oli lapsi (Helenalla kaksi). Lapsen hankkiminen hyvin aikaisessa vaiheessa voi olla myös jonkinlaista pakoa huonosta kotitilanteesta, joka esimerkiksi Nooralla oli ollut välillä lähes kestämaton. Lasten hankkimisen voi ajatella olleen syynä opintojen keskeytymiseen. Kuitenkin kaikilla äideillä näytti olevan opiskelu tulevaisuuden suunnitelmissa. Liisalla oli jopa aivan täsmällisenä tavoitteena hankkia lavastajakoulutus. Kirsillä opintojen puuttuminen johtui erilaisista hänen kehitykseensä liittyneistä ongelmista. Minnalta opinnot puuttuivat luultavasti huumeiden käytön takia. Tosin viimeisen vuoden aikana hänellä ei äidin mukaan ollut enää esiintynyt huumeongelmaa.

Pojista ammatillinen koulutus tai koulutuspaikka puuttui Kallelta, Jussilta, Tuomakselta, Antilta, Terolta ja Esalta. Kuten edellä kerrottiin, Ramilla oli vartijan lyhyt koulutus ja Kimmon osalta opintojen suorittamisesta ei ollut tietoa. Kallella keskeyttämisen syynä oli selvästi huumeriippuvuus.

Tuomas (runsaiden riskien kotitausta) ei ollut jatkanut opintojaan neljän viimeisen vuoden aikana, joten vuoden 1997 haastattelun jälkeen ei ollut tapahtunut mitään muutosta. Tuomas oli ollut ammattikoulun keskeytymisen jälkeen työtön. Hänellä oli pahoinpitelystä ehdollinen tuomio. Hän kärsi äidin kertoman mukaan masennuksesta ja paniikkihäiriöistä. Tuomaksen ongelmana oli isän puute. Vanhempien avioliitto oli kariutunut aikoinaan isän

alkoholinkäyttöön.

Tero (runsaiden riskien kotitausta) oli keskeyttänyt opinnot ammatillisessa oppilaitoksessa kahdesti. Haastatteluhetkellä Tero oli toimintakeskuksessa määräaikaisessa työsuhteessa tekemässä entisöintitöitä. Yhden vuoden Tero sanoi olleensa "valtiolla hommissa, vankilan leivissä". Hän joutui olemaan vankilassa yhden vuoden ja kolme kuukautta mm. pahoinpitelyrikoksen takia. Hän kuitenkin ilmoitti, ettei hänellä ollut ollut kahteen vuoteen rötöksiä. Työttömyysjaksoja Terolla ei ollut ollut ja hän oli elämäänsä melko tyytyväinen. Tulevaisuuden suunnitelmistaan Tero ei osannut sanoa mitään. Asevelvollisuuden suorittaminen keskeytyi vuonna 1999. Keskeytymisen syytä Tero ei muistanut.

Ennen kesäkuuta olin kone- ja metallilinjalla amiksessa noin kolme kuukautta sekä auto- ja kuljetusalalla kaksi viikkoa. Lopetin opiskelun. Ei kiinnostanut. Opettajien kanssa tulin hyvin toimeen kone- ja metallilinjalla. (Tero 1997)

Teron tapauksessa voi ajatella, ettei lastenkotitausta juuri motivoinut häntä opiskeluun. Hän kertoi, että vanhemmat olivat tukeneet hänen koulunkäyntiään liian vähän. Terolla oli ollut keskittymis- ja oppimisvaikeuksia. Hän oli saanut ongelmiinsa lastenkodissa psykiatrasta hoitoa.

Jussilta (runsaiden riskien kotitausta) opinnot olivat jääneet kesken ensin ammatillisessa oppilaitoksessa ja sen jälkeen kauppaoppilaitoksessa. Siellä hän oli edellisen haastattelun aikaan syksyllä 1997 "jäänyt luokalleen" eli ensimmäisen vuoden opinnot eivät tulleet suoritetuksi hyväksyttävästi. Jussilla ei ollut vaikeuksia elämänhallinnassa, mutta hän oli ollut kevään 2001 haastattelun aikaan noin puoli

vuotta työtön. Hän suunnitteli edelleen opintojen jatkamista kaupallisella alalla.

Antti (vähäisten riskien kotitausta) oli keskeyttänyt opintonsa ammatillisessa oppilaitoksessa syksyllä 1997. Silti Antilla ei ollut opiskelusuunnitelmia keväällä 2001. Antti oli töissä isänsä rakennusyrityksessä tekemässä erilaisia rakennusalaan liittyviä tehtäviä. Työsuhde oli vakinainen. Antti oli työhönsä melko tyytyväinen, ja muutoinkin elämä tuntui olevan kaikin puolin kunnossa. Tulevaisuudensuunnitelmistaan Antti kertoi, että hän menee kesällä kihloihin, jatkaa töissä ja menee tammikuussa armeijaan.

Esa (useiden riskien kotitausta) opinnot olivat keskeytyneet vuonna 1997 ammattikoulun "auto-puolella". Hänellä ei ollut nyt mitään opintoihin liittyviä suunnitelmia. Esa oli töissä pyörä- ja kone-liikkeessä huolto- ja myyntitehtävissä. Työsuhde oli vakinainen, ja hän oli siihen melko tyytyväinen. Esa oli ollut työssä vuodesta 1998 lähtien kahdessa eri liikkeessä. Nykyisessä työpaikassaan hän oli ollut pitemmän ajan kahdessa eri otteessa. Elämänsä Esa ilmoitti olevansa jokseenkin tyytymätön. Alkoholin-käyttöä saattoi olla liikaa ja lisäksi Esa käytti omien

sanojensa mukaan huumeita, mutta harvoin. Koulutukseen hakeutumattomuuden syynä voi olla myös se, että hän oli saanut itselleen vaivatta työpaikan, eikä hän ollut näin ollen kokenut koulutuksen hankkimista välttämättömäksi.

Koulutusta vailla olevilla Kirsillä, Minnalla, Kallalla ja Tuomaksella erilaisten vaikeuksien pohjimmainen syy näyttää olleen masentuneisuus. Tämän ovat Minnan, Kallen ja Tuomaksen äidit todenneet kevään 2001 haastattelussa. Näitä äitejään haasteltiin siksi, että heidän lastensa haastattelu ei onnistunut suurien henkilökohtaisten vaikeuksien takia. Minna ja Kalle käyttivät huumeita, Tuomaksella oli ehdonalainen tuomio ja Kirsillä kehitykseen liittyviä vaikeita häiriöitä. Terolla oli ollut keskittymis- ja oppimisvaikeuksia. Hän oli saanut ongelmiinsa lastenkodissa psykiatrista hoitoa. Antilla ja Esalla motiivin puute ammatilliseen koulutukseen voi johtua siitä, että molemmilla oli vakinainen ja suhteellisen varma työpaikka, johon he olivat melko tyytyväisiä. Jussilla opinnot olivat sujuneet heikosti. Tähän on saattanut olla osasyynä vanhempien liian kova vaatimustaso.

9 Nuoret työelämässä

Työllistymisen lisäksi tässä luvussa selvitetään nuorten uratyyppejä.

9.1 Työllisyys keväällä 2001

Suoritetut ammatilliset tai opistotason tutkinnot ovat tutkimusryhmässä seuraavat: merkonomitutkinto, pukuompelijan tutkinto (kahdella), graafisen kirjanpainajan tutkinto, lähihoitajan tutkinto, yhdyskuntarakentajan tutkinto, ravintolatyöntekijän tutkinto, teollisen pintakäsittelijän tutkinto, metsäkoneenhoitajan tutkinto ja koneistajan tutkinto (kolmella).

Työttömänä oli kahdeksan nuorta. Jos lasketaan suhdeluku niistä, jotka olisivat voineet periaatteessa olla töissä (laskien pois kotiäidit sekä opiskelemissa ja sairaana olevat), työttömyysasteeksi saadaan 44 prosenttia. Työttömyysaste määritellään Työpoliittisen aikakauskirjan (2/2003) mukaan seuraavasti: "Työttömäksi luokitellaan henkilö, joka oli koko tutkimusviikon työtä vailla, työhön käytettävissä sekä etsi työtä neljän viimeisen viikon aikana tai odotti sovitun työn alkamista tai oli työpaikastaan lomautettu. Työttömyysaste on työttömien prosentiosuus työvoimasta (Työvoima = työllisten ja työttömien summa)."

Työttöminä olevista viidellä oli ammatillinen koulutus ja kolmella ei ollut. Jos tarkastellaan sitä työttömien viiden ryhmää, jolla oli ammatillinen koulutus, voidaan panna merkille, että nämä nuoret

Taulukko 16. Nuorten työllisyys ja muu toiminta keväällä 2001

(Työllisyys ja muu toiminta)							
tilanne	työllisyystilanne			koulutus			
	naiset	miehet	yhteensä	Ammatillinen koulutus	ei koulutusta	opiskelee	yhteensä
töissä	3	7	10	5	5 x)		10
työtön	0	8	8	5	3 xx)		8
opiskelija	1	2	3	3	3
kotiäiti	5	..	5	2	3		5
sairas	0	1	1	..	1		1
yhteensä	9	18	27	12	12	3	27

x) Kaksi nuorta näistä oli tuetussa työtoiminnassa.

xx) Yhdellä näistä nuorista oli 0,5 vuoden vartijakoulutus.

eivät olleet vielä kovin sitoutuneita töihinsä. Tietämättömyys oikeasta alasta ja kiinnostuksen kohteesta samoin kuin työmarkkinoiden epävakaisuus saivat aikaan harhailua erilaisissa töissä.

Nuoret kertoivat työjaksoistaan seuraavasti:

Aloitin työmarkkinatuella kotikaupungin nuorisotalolla. Sitten muutettiin toiseen kaupunkiin. Siellä olin töissä lelukaupassa. Olin kirjoilla kotikaupungissani. Täällä olin viime kesänä päiväkodissa töissä. On tosi kivaa olla töissä. Haaveilin nuorisotalolla olemisesta oppiksessa, mutta kotikaupungissani oppispaikat on kortilla. Isän kuoleman jälkeen olin puoli vuotta sairaalomalalla. (Roosa 2001)

En ole ollut ollenkaan tutkintoa vastaavassa työssä. (Piia 2001)

H: Missä olet nyt töissä?

SOL-palvelut Oy:ssä. Hyvin laaja firma ympäri Suomea, siivousliikkeessä. Minulla on Vauhti-vaunun toimistot, Savon linjan toimistot ja sitten on näitä linja-autoja. Tuuraan päivisin, jos toinen on sairaalomalalla. Savon linjalla on oma siivooja ja tehdään iltavuoroja säännöllisesti. Joudutaan tekemään ilta kuudesta yö-kahteen iltavuoroja ja meitä on kolme siivoojaa, jotka tehdään sitä samaa ympyrää. Neljä kuukautta oli koeaika ja sitten se jatkuu, ei ole tehty työsopimusta. Hyvin on opetettu työssä ja kaikki on toiminut hyvin. Vuoden 1998 jälkeen olin ... Se on pieni

pesula. Olin kuukauden töissä ja sitten ne lempas pellolle, kun ei ollut määrärahoja. Se oli kesätyöpaikka tavallaan. Olin neljä kuukautta työttömänä viime vuonna (2000). (Piia 2001)

H: Minkälaista työtä olet tehnyt?

Nykyinen työpaikka on graafista palvelua. Huolehdin painatuksista. On vakituinen työ. Isä oli omistajana (isä kuoli vuonna 2000).

Olen niin kuin nyt periaatteessa yrittäjänä. Ei vielä ole tehtäviä mietitty. On kaksi muuta osakasta ja toimenkuva tulee muuttumaan (Matti 2001).

H: Minkälainen palkka sinulla on?

Bruttopalkka on suunnilleen 7 000 markkaa (Matti 2001).

H: Mitä kertoisit työssäolostasi?

Olen tehnyt rakennustöitä. En ole nyt töissä missään, mutta maanantaina selviää lähenkö töihin (Ossi 2001).

H: Minkälaisissa töissä olit aikaisemmin?

Oy Vesivekillä, Suomen muuraustyöt ja sitten olen ollut yksityisillä auttamassa rakennushommissa.

Työttömänä olen ollut syksystä lähtien, olisiko puoli vuotta. On siinä ollut välissäkin niin, ettei ole oltu töissä. Ei ne kaikki ole putkeen olleet. (Ossi 2001)

9.2 Työsuhteet ja työtehtävät

Keväällä 2001 kuudella eli vajaalla neljäsosalla kahdestakymmenestäseitsemästä nuoresta oli vakainainen työpaikka. Neljällä oli määräaikainen työsuhte. Työssä olevien määrä oli yhteensä vain kymmenen mm. siitä syystä, että viisi tyttöä oli sillä hetkellä kotiäitinä ja kolmella nuorella oli opinnot vielä kesken.

Vakinaisessa työssä olevista erottuvat muista ne kolme, jotka olivat isän tai suvun omistamassa työpaikassa tai yksityisyrittäjänä. Yksi suurehkon kaupungin poikaoppilaista koki työpaikkansa liikkeessä, jossa hänen isänsä oli ollut ennen kuolemaansa osakkaana, vielä hiukan liian vähän haasteita antavaksi, ja hän oli jopa suunnitellut jatko-opintoja. Yksi pikkukaupungin poikaoppilaista sanoi viihtyvänsä kohtalaisesti isänsä rakennusfirmassa. Yhdellä pikkukaupungin tyttöoppilaista oli oma hevoshoidoalan yritys, joka oli vasta alkutaipaleella.

Työssä olevista ainoastaan kaksi poikaa oli sijoitunut koulutustaan vastaavalle alalle. Toista heistä kuvattiin edellisessä kappaleessa. Hän oli töissä edesmenneen isänsä aikaisemmin johtamassa kirjapainoalan yrityksessä. Toinen heistä oli sairaanhoitoalalla. Muista kymmenestä kolme oli tutkintoon vastamattomassa työssä, kuten siivousalalla, varastotöissä ja palomiehenä. Viisi töissä käyvää ei ollut suorittanut ammatillista tutkintoa. Näistä nuorista kaksi oli kuitenkin yhteiskunnan tarjoamissa työllistämistöissä. Erilaiset työpajat, jollaisessa esimerkiksi Minna oli töissä, ovat yhteiskunnan tarjoama apu niille nuorille, jotka eivät ole työllistyneet vapailla työmarkkinoilla.

9.3 Työllistyminen ja kotitausta

Vähäisten riskien kotitaustasta tulevista nuorista oli työllistynyt viisi. Heistä neljällä oli ammatillinen koulutus. Koulutusta vailla oleva oli töissä isänsä firmassa. Koko tutkimusryhmästä (27) oli kahdeksan työllistynyt ilman tukitoimenpiteitä. Runsaisten riskien kotitaustan omaavista oli työllistynyt vapaille markkinoille vain kaksi, ja toinen heistä toimi yksityisyrittäjänä. Vankilassa välillä ollut poika oli työl-

listynyt tukitoimenpiteiden ansiosta. Kotitaustalla on huomattava vaikutus nuoren nopeaan työllistymiseen noin 21–22-vuotiaana. Tällöin puolella koko tutkimusryhmän nuorista oli ammatillinen koulutus suoritettuna.

Taulukko 17. Työllistyminen ja kotitausta

	vähäisten riskien kotitausta	useiden riskien kotitausta	runsaisten riskien kotitausta	yht.
oman alan työ	2	0	0	2
muu työ	3	1	2	6
tukityö	0	1	1	2
työtön	1	4	3	8
opiskelemassa	2	1	0	3
sairaana	0	1	0	1
kotiäitinä	1	1	3	5
yhteensä	9	9	9	27

Työttömyyden ja kotitaustan tarkastelusta huomataan, että kotitaustaltaan vähän riskejä omaavien ryhmässä oli yksi työtön ja runsaasti riskejä kotitaustassaan omaavien ryhmässä oli kolme työtöntä. Useita riskejä kotitaustassaan omaavien ryhmästä oli neljä työtöntä.

Kirsillä oli ollut huono kotitausta. Hän oli työllistynyt yksityisyrittäjänä, ja hänen kertomuksensa on hyvin erikoinen.

H: Minkälaista työtä olet tehnyt?

Tätä, mun talli on yksityinen yritys. Minulla ei ole hevosalan koulutusta. Toinen mahdollisuus olisi hakea jotain starttirahaa. Olisi hyvä olla tästä jokin paperi. Varsinaisesti en suunnittele tätä koulutusta. En voi kuitenkaan itse itselleni mitään todistusta kirjoittaa. Lukio kiinnostaisi, viestintä kiinnostaisi. Yhdessä vaiheessa kiinnosti sosiaalialan koulutus, mutta ei kiinnosta enää. Minulla on oma talli. Mulla on seitsemän hevosta. Olen vuokrannut kiinteistön. On pitänyt korjata tallirakennukset ja rakentaa aitaukset. On kova vastuu.

H: Varmasti.

En uskalla sairastua. Ei tarvitse olla kuin flunssa, niin hommat käyvät ylivoimaisen vaikeiksi.

H: Eikö ole ketään muuta apuna?

Ei ole varaa tällä hetkellä. Mulla on nyt neljä hevosta. Yksi hevonen rikkoi aitaukset. Ei saatu aitauksen tolppia. Nyt saatiin kolme aitausta. Uudellamaalla on pulaa paikoista. Sitten on vielä kaksi lammasta ja sika. Tässä oikein sielu lepää. Ihan niin kuin olisi tosi pitkällä. Paskan luominen on hyvä harrastus tai työ. Tämä on vakinainen työ minulle.

H: Entä aikaisemmat työpaikat?

Pari kolme kesää olin jäätelökiskalla. Sitten olin kodinhoitajana ja sitten tein kaikenlaista bisnestä petoksia, murtoja ja...

H: Ihan totta!

Mulla oli jokin myöhäismurrosikä 18-kesäisenä. (Kirsi 2001)

9.4 Uratyypit

Työuran käsite on tärkeä nuorten elämänvaiheita jäsentävä väline. Sen avulla voidaan arvioida kokonaisvaltaisesti nuorten erilaista sijoittumista koulutuksen ja työelämän piirissä.

Työmarkkinoiden epävakauden lisääntyessä perinteiset nousujohteiset uramallit ovat muuttuneet. Työmarkkinoiden epävakaisuus on yhdistetty usein kokonaisen aikakauden muutokseen, jossa sosiaaliset riskit ovat kasvaneet kaikilla alueilla (Beck 1995, 16 Nyssölän ja Pajalan 1999 mukaan). 1990-luku oli hyvin erilainen verrattuna aikaisempiin vuosikymmeniin juuri työmarkkinoiden epävakauden vuoksi (Nyssölä & Pajala 1999, 41). Vaikka valinnan mahdollisuudet ja niihin sisältyneet riskit ovatkin lisääntyneet, on nuorten työelämään siirtyminen ollut perinteisesti vaikea elämänvaihe, johon on usein sisältynyt lyhytaikaista työttömyyttä ja epävarmuutta. Tässä mielessä nuorten työelämään siirtymisessä on mielekästä tarkastella työuraa horisontaalisesta näkökulmasta. Usein käytetty esimerkki on Sinisalon (1986) työuratypologia, joka käsittää Nyssölän ja Pajalan (1999) mukaan seuraavat uratyypit:

1. *Tavanomainen koulutusura*: peruskoulun jälkeen jatkokoulutukseen ja sitä kautta ammattiin ja työelämään.

2. *Selkeä työura*: suoraan ansio- ja muuhun työhön.
3. *Epävakaa ura*: tilapäisiä työsuhteita ja muuta toimintaa; työelämään sijoittumista leimaa epävarmuus.
4. *Salpautunut ura*: työttömyys on leimaavaa, ja se voi aiheuttaa yksilön psyykkisessä ja sosiaalisessa kehityksessä häiriöitä ja viivästymiä, jotka edelleen vaikeuttavat työelämään ja muuhunkin normaaliin yhteiskunnalliseen elämään sijoittumista.

Sinisalo (1986, 59) sanoo, että edellisen jaon kriteerinä on ollut koulutukseen ja työhön osallistuminen, koulutuksen, työn ja työttömyyden suhde sekä näiden jatkuvuus tai katkonaisuus.

Nyssölän ja Pajalan (1999, 41–48) mukaan Sinisalon typologian voidaan sanoa lähenevän *työmarkkinapolun käsitettä*, joka on laajempi ja modernimpi käsite kuin ura, koska se kuvaa sitä epävarmuutta, joka yksilön työmarkkinavaiheisiin liittyy. Työmarkkinapolkuun saattaa kuulua pidempiä tai lyhyempiä opiskelujaksoja, työttömyysjaksoja ja muuta toimintaa, joka ei välttämättä liity suoranaisesti työmarkkinoihin mutta joka katsotaan kuitenkin tässä yhteydessä osaksi yksilön elämänhistoriaa. Polku voi olla selkeä ja johdonmukaisesti etenevä, tai se voi näyttää katkonaiselta ja päämäärättömältä. Sitä määrittävät työmarkkinat, yksilön piirteet, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma sekä yksilön kiinnostuksen kohteet ja tavoitteet. (Mikkonen 1996, 9.)

Tutkimuksessani olen käyttänyt erilaista työuratypologiaa kuin Sinisalo siksi, että tutkimusryhmän nuoret olivat usein vasta pyrkimässä työelämään ja kolme heistä oli edelleen koulutuksessa. Osa nuorista ei ollut vielä edes valinnut ammattiaan. Muun muassa Liisa, Noora ja Helena olivat kaikki keväällä 2001 äitiyslomalla. Tässä tutkimuksessa painotetaan enemmän koulutukseen hakeutumisen selvittämistä kuin varsinaista työuraa. Lisäksi Sinisalon uratyypit eivät toimi kaikilta osin enää 1990-luvun laman ja sen jälkeisen ajan suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi selkeä työura eli suoraan ansio-

työhön ja muuhun työhön meneminen alkaa olla yhä harvinaisempaa.

Omassa työssäni olen hahmottanut seuraavanlaisia ryhmiä:

1. Sijoittuminen koulutusta vastaavaan työhön.
2. Sijoittuminen johonkin työhön pian koulutuksen jälkeen tai suoraan työhön ilman koulutusta.
3. Opiskelutavoite on selkeä keskeyttämisten ja työjaksojen jälkeen.
4. Työssä kotiäitinä eli omien lasten hoitaminen.
5. Työssä käynnin ja työttömänä olemisen vaiheet vaihtelevat.
6. Ei koulutusta, pitkiä työttömyysjaksoja tai yhteiskunnan toimenpitein työllistettynä.

Näitä ryhmiä voisi nimittää pikemminkin työmarkkinapoluiksi kuin uratyypeiksi, sillä jokaiseen ryhmään kuuluu enemmänkin erilaisia vaiheita sisältäviä elämänkulkuja kuin selkeästi erottuvia uratyypejä. Kun elämänura ei ole vielä muotoutunut, voidaan puhua myös elämänkulkuvaiheista.

1. Sijoittuminen koulutusta vastaavaan työhön

Koulutusta vastaavaan työhön oli sijoittunut vain kaksi nuorta, jos mukaan otetaan vain ne, jotka olivat olleet valmistumisensa jälkeen jatkuvasti työssä. Näitä nuoria olivat Matti ja Eero. Matin sijoittuminen oli ollut helppoa, sillä hän oli päässyt heti valmistuttuaan töihin isänsä yritykseen. Matti oli kaiken kaikkiaan yksi parhaiten pärjäävistä tutkimuksen Omaura-nuorista. Kaikki hänen kouluaikaiset vaikeutensa tuntuivat voitetuilta. Matilla oli taustana hyvä kodin tuki. Viimeisessä haastattelussa kävi ilmi, että hänen isänsä oli kuollut runsas vuosi aikaisemmin. Matti oli tästä syystä muuttanut takaisin kotiin asumaan.

Olen johtaja otan vastuuta käytännössäkin. Työssä eteenpäin meneminen ja itsensä kehittäminen ovat tärkeitä. (Matti 2001)

2. Sijoittuminen johonkin työhön pian koulutuksen jälkeen tai suoraan työhön ilman koulutusta

Näitä nuoria oli kuusi. Piia, Mikko, Seppo ja Rami olivat siis jossain muussa kuin oman alansa työssä. Antti ja Esa olivat niitä nuoria, jotka eivät olleet olleet koulutuksessa, mutta olivat silti sijoittuneet hyvin työhön. Antin tapauksessa tämä johtui siitä, että hän oli päässyt isänsä liikkeeseen työhön keskeytettyään opintonsa. Esa taas oli ollut muutoin niin onnekas, että hän oli sijoittunut hyvin työelämään, vaikka hänen opiskelunsa keskeytyi hyvin pian aloittamisen jälkeen.

Esa oli nyt vakinaisessa työssä. Hän oli ollut koko ajan pitkäaikaisissa työsuhteissa pyörä- ja koneliikkeiden huolto- ja myyntitehtävissä. Esalla ei ollut opiskeluun liittyviä suunnitelmia. Hänellä oli elämänhallintaan liittyviä ongelmia, sillä huumeiden käyttöä esiintyi edelleen. Ongelmana oli myös yksinäisyys ja masentuneisuus.

3. Opiskelutavoite selkeänä keskeyttämisten ja työjaksojen jälkeen

Tähän ryhmään kuului kolme eli Roosa, Paavo ja Iiro.

Roosa oli aloittanut opinnot uudelleen tammi-kuussa 2001 keskeytettyään sitä ennen hotelli- ja ravintola-alan opinnot. Nyt hän opiskeli lähihoitajan ammatillisella linjalla. Aiempien opintojen keskeydyttyä Roosa oli ollut monenlaisessa työssä.

Häntä olisi kiinnostanut enemmän nuorisotyö, johon hän tutustui Omaura-vuoden aikana. Vaikeutena oli se, ettei nuorisotyötä voinut opiskella sillä paikkakunnalla, missä Roosa oli avoliitossa. Roosa sanoi selviytyneensä isänsä tapaturmaisesta kuolemasta, joka tapahtui vuonna 1999. Roosa tuntui olevan melko vaihtelunhaluinen ja jonkin verran impulsiivinen. Täytyy vain toivoa, että kiinnostus lähihoitajan alaan säilyy.

4. Työssä kotiäitinä eli omien lasten hoitaminen

Haastatteluhetkellä kotiäiteinä olivat Liisa, Noora, Tiina, Maija ja Helena. Näiden nuorten naisten tarinat ovat hyvin erilaisia. Helenaa lukuun ottamatta heillä voi sanoa olevan hyvin haavoittava kotitau-

ta: Liisalla ja Nooralla on lastenkotitausta, Maija on äitinsä lähes hylkäämä ja Tiinalla on ollut hyvin vaikea kotitausta. Helena on sinänsä ehjästä kodista, mutta kehitysiässä sattuneet ristiriidat hänen vanhempiansa avioliitossa olivat tehneet herkkään tyttöön suuren vaikutuksen. Ehkä voisi sanoa, että nämä työt pakenivat varhaiseen avoliittoon ja äitiyteen kotona olevien vaikeuksien vuoksi. He olivat tulleet äideiksi noin 18–20 -vuotiaana, ja Helenalla oli 22-vuotiaana jo kaksi lasta.

Kuten kaikki nämä nuoret äidit, oli Helenakin kokenut lapsen syntymän hyvin positiivisena asiana. Haastatteluhetkellä oli Helenalla toisen lapsen syntymä jo lähellä. Hän eli avoliitossa ja oli tilanteeseensa hyvin tyytyväinen. Opinnot olivat jääneet ensimmäisen lapsen odotuksen ja syntymän takia kesken. Haastateltaessa hänellä ei ollut mitään tarkkaa tietoa siitä, mitä hän opiskelisi jatkossa. Hän ilmaisi asian kuitenkin samalla tavoin kuin kouluikäisessä haastattelussa ja sanoi haluavansa johonkin ihmisläheiseen työhön.

5. Työssä käyminen ja työttömyysjaksot vaihtelevat

Tähän ryhmään kuuluvat ne, joilla on yleensä ammatillinen koulutus, mutta joiden on syystä tai toisesta ollut vaikea päästä kiinni työelämään. Heitä olivat Ossi, Risto, Markus, Oskari ja Ilkka.

Ossi oli valmistunut vuonna 1999 ammatillisesta oppilaitoksesta yhdyskuntarakentajaksi. Hän oli ollut tilapäistöissä erilaisissa rakennusalan yrityksissä ja yksityisten palveluksessa. Puoleen vuoteen hänellä ei ollut ollut mitään töitä, mutta hän haki työtä aktiivisesti. Tulevaisuuden suunnitelmia hän ei sanonut osaavansa tehdä ennen kuin työpaikka on löytynyt.

6. Ei koulutusta, pitkiä työttömyysjaksoja tai yhteiskunnan toimenpitein työllistettynä

Tähän ryhmään ovat sijoittuneet Kirsi, Minna, Kalle, Tero, Jussi ja Tuomas. Heistä Minna ja Kalle olivat käyttäneet pitkiä aikoja huumeita. Kirsi, Tero ja Tuomas olivat tehneet rikoksia. Kaikilla heillä oli mm. pahoinpitelyrikos. Kirsin työssäolo oli ollut usein omaa yrittämistä. Sitä ei ollut kuitenkaan kestänyt pitkiä aikoja. Jussi poikkesi muista siinä

suhteessa, että hänellä ei ollut elämänhallintaongelmia. Hänellä ei ollut kuitenkaan edelleenkään realistista kuvaa opiskelusuunnitelmistaan, ja kodin aiheuttama paine kouluttautumisesta saattoi aiheuttaa päättämättömyyttä oman elämän suunnittelussa.

Tero asui yksin. Hän oli keskeyttänyt opintonsa ammatillisessa oppilaitoksessa kahdesti. Haastatteluhetkellä vuonna 2001 Tero oli toimintakeskuksessa tekemässä entisöintitöitä määräaikaisessa työsuhteessa. Tero oli syyllistynyt varkauksien lisäksi pahoinpitelyyn ja saanut näistä rikoksista tuomion. Hän oli ollut vankilassa yhden vuoden ja kolme kuukautta. Työttömänä Tero ei ollut varsinaisesti ollut.

Edellä olevasta näkyy, että yksitoista nuorta ei ollut vielä löytänyt pitkäaikaista työpaikkaa, vaikka viidellä näistä nuorista oli ammatillinen koulutus (äitiyslomalla olevat ja opiskelijat eivät ole tässä mukana). Jos tilanteeseen etsitään syitä, voi sanoa, että huumeiden käyttäminen ja rikollisuus ovat selviä syitä. Osa näistä nuorista on taas syrjäänvetäytyviä ja työelämään kypsymättömiä, mikä on voinut vaikuttaa pysyvän työpaikan puuttumiseen suhteellisen korkean työttömyyden aikana.

10 Perhe-elämään suuntautuminen

10.1 Nuorten itsenäistyminen ja perheen perustaminen

Peruskoulun jälkeisiin aikuistumiseen liittyviin prosesseihin kuuluu koulutuksen ja työelämän lisäksi näiden kanssa rinnakkainen vaihe, johon kuuluvat erityisesti suhteet vastakkaiseen sukupuoleen ja oman perheen perustaminen. Kotoa pois muuttamista pidetään usein myös nuoren itsenäistymisprosessin lähtöpisteenä. Aikaisemmin omaan talouteen muuttaminen ja perheen perustaminen ajoittuivat usein samaan ajankohtaan. Nykyiset nuoret irtaantuvat lapsuudenkodistaan monesta erisyystä: lähteäkseen opiskelemaan, mennäkseen töihin, perustaakseen perheen jne. Suomalaisten nuorten kotoa poismuutto alkaa näkyä vuonna 1998 jo 15–19-vuotiaiden ryhmässä, jossa tyttöjen muutto kotoa pois on 15 prosentin luokkaa. Pojilla se on noin puolet pienempi (Tilastokeskus).

Ensimmäisen avioliiton solmimisyksikö on Suomessa noussut jatkuvasti 1970-luvulta lähtien sekä naisilla että miehillä. Nuoret miehet avioituvat noin 30-vuotiaina ja naiset pari vuotta nuorempina. Myös ensimmäinen lapsi syntyy naiselle 28 ikävuoden paikkeilla (Nuorten elinoloindikaattorit 2001). Avoliitto on Suomessa yleinen. Alle 30-vuotiaista parisuhteessa elävistä 58 prosenttia elää avoliitossa (Eurostat 1999; liitetäulukko 4) (Oinonen 2001, 113).

Nuorten elämäntyytyväisyyttä selvittelleet tutkimukset ovat osoittaneet, että perhe on keskeinen tyytyväisyyttä tuottava elämäntilanne (esim. Kuusinen 1995; Nummenmaa 1996, 106; Sinisalo 1986). Ikävaiheen normatiivisten kehitysvaiheiden saavuttaminen lisää elämäntyytyväisyyttä ja tyytyväisyyttä (Kuusinen 1995).

10.2 Perheet, seurustelu, parisuhteet ja kotitausta

Yhdeksästä tytöstä viidellä oli lapsi tai lapsia. Pojista vain yhdellä oli lapsi, joka oli hänen sisarensa hoidossa. Tytöistä kaksi oli saanut opinnon päätökseen lapsen syntymästä huolimatta, mitä voi pitää aikamoisena saavutuksena. Kahdella tytöllä opinnot olivat sitä vastoin keskeytyneet, ja yksi tytöistä ei ollut koskaan edes aloittanut opintojaan. Kuitenkin kaikki suunnittelivat aloittavansa tulevaisuudessa opinnon heti, kun lapsi tai lapset antavat siihen mahdollisuuden. Näillä tytöillä oli ollut lapsuudenkodissaan huomattavaa turvallisuuden puutetta vanhempien liiallisen alkoholin käytön, mielenterveysongelmien tai suoranaisen äidin puuttumisen takia. Voidaan kysyä, onko turvattomuuden ja yksinäisyyden tunne ajanut heidät liian varhaiseen perheen perustamiseen. Iältään tytöt olivat olleet lapsen syntymässä 18–20-vuotiaita. Tämä on huomattavasti alle sen iän, jolloin nainen yleensä saa ensimmäisen lapsensa. Vuonna 2001 se oli Suomessa noin 28,5 vuotta.

Tutkimusryhmän parisuhteista keväällä 2001 huomataan, että kaikkiaan seitsemän 27:stä eli noin neljäsosa oli avoliitossa. Tähän ryhmään kuului viisi tyttöä eli yli puolet heistä kun taas pojista vain kaksi. Kolmella tytöllä oli lapsi. Tämä voi merkitä myös parempaa sitoutumista avoliittoon. Ainakin yksi tytöistä oli ehtinyt olla avoliitossa usean vuoden ajan ennen lapsen hankkimista.

Keväällä 2001 seitsemällä oli edellä mainittujen avoliittojen lisäksi seurustelusuhteita. Heistä viiden voi katsoa seurustelleen jo yli vuoden. Yksi tytöistä asui haastatteluhetkellä lapsensa kanssa turvakodissa, ja hän oli jo ehtinyt erota avoliitosta. Jossain määrin vakinaiseen parisuhteeseen nuorista oli 21–

22 vuoden ikään mennessä ehtinyt noin puolet. Viimeisessä haastattelussa yksitoista ilmoitti, ettei heillä ollut sillä hetkellä seurustelusuhteita. Kukaan ei ilmoittanut, että heillä ei ollut koskaan seurustelusuhteita.

Nuorten äitien tarinat ovat hyvin erilaisia.

Todellinen menestystarina on *Maija*, jolta puuttui vastuuta kantava koti. Tästä huolimatta Maija oli saanut suoritetuksi opistotutkinnon. Hän oli keväällä 2001 avoliitossa, ja hän oli 1 v 3 kk vanhan pojan äiti. Maija sanoi haluavansa jatkaa tradenomiksi, mikä tietäisi 2,5 vuoden opintoja. Maija oli ottanut opiskelusta tiedot netistä, mutta ei ollut vielä päättänyt, hakeeko juuri silloin jatko-opintoihin. Opiskelua olisi säännöllisesti iltaisin, jolloin isä hoitaa lasta.

Noora sanoi olevansa ylpeä itsestään, kun otetaan huomioon hänen taustansa. Keväällä 2001 Nooralta oli avomies, jonka kanssa hän ei asunut yhdessä, ja 8 kk vanha lapsi. Hänen äitinsä kuoli lokakuussa 2000 pari viikkoa ennen lapsen syntymää. Isään hänellä oli jo hyvät välit ja tapaamisia toisella paikkakunnalla oli silloin tällöin. Noora oli ollut kuukauden nuorisoprojektissa. Lisäksi hän oli ollut töissä päiväkodissa, nuorisokodissa ja sairaalassa sekä työharjoittelussa kampaajalla. Haastatteluhetkellä hän oli äitiyslomalla. Elämänsä hän oli erittäin tyytyväinen ja elämäntyytyväisyys oli kunnossa. Nyt hän toivoi saavansa perheen pian kokoon, vaikka joskus vuosi sitten tämä asia ei olisi tullut hänelle edes mieleen. Noora ei ollut vielä varsinaisesti aloittanut opintojaan, vaikka oli ollut jollakin kursilla. Hän sanoi haluavansa oppisopimuskoulutukseen valmistukseen nuorisohajaajaksi.

Keväällä 2001 *Helena* oli avoliitossa, joka oli alkanut 1996. Hänellä oli 3-vuotias tyttö, ja hän odotti toista lasta. Hän oli ollut opiskelemassa hotelli- ja ravintola-alalla, mutta opinnot olivat keskeytyneet jo alussa. Helenan elämäntyytyväisyys on ollut koko ajan kunnossa. Opintojen tulevaisuuden suunnitelmat eivät olleet vielä aivan selvät, mutta terveydenhoitoala ja lapsiin suuntautunut työ kiinnosti häntä edelleen. Helena kertoi, että hänen elämänsä oli mennyt parempaan suuntaan siitä lähtien, kun lapsi syntyi.

Tiina oli ollut avoliitossa, mutta hän oli eronnut. Hänellä oli liitosta yksi poika, jonka kanssa hän asui

kevään 2001 haastattelun aikaan turvakodissa. Tiina oli valmistunut vuonna 1999 pukuompelijaksi. Tutkintoon Tiina oli melko tyytyväinen, mutta hän oli kuitenkin ajatellut opiskella vielä johonkin muuhun ammattiin. Tiina oli ollut vuoden ja neljä kuukautta siivousliikkeen palveluksessa, ja hän oli haastatteluhetkellä äitiyslomalla. Tiina oli melko tyytyväinen elämäänsä. Hän ei käyttänyt enää lainkaan alkoholia eikä myöskään huumeita. Hän kertoi jännittävänsä paljon muiden ihmisten seurassa. Tulevaisuudensuunnitelmistaan Tiina kertoi, että hän halusi olla poikansa kanssa ja palata sitten jossain vaiheessa takaisin työelämään.

Huonoimmin asiat olivat *Liisalla*. Keväällä 2001 Liisa asui yksin lapsensa kanssa. Aikaisempaan verrattuna hän kertoi uutta lapsuudenkodistaan: myös hänen äitinsä oli käyttänyt liikaa alkoholia. Liisan vanhempi veli oli parhaillaan vankilassa. Liisa oli keskeyttänyt opintonsa kolme kertaa, viimeksi näyttelyartesaanilinjalla, jota hän kävi syksystä 1997 ke-

vääseen 1999. Hän suunnitteli kuitenkin aloittavansa seuraavana syksynä lavastajakoulun. Kotiäidin osaansa Liisa oli melko tyytyväinen. Elämänhallinnassa oli ongelmia, sillä Liisa käytti edelleen silloin tällöin huumeita. Hän oli myös syllistynyt viimeisten kahden vuoden aikana näpistyksiin, ilkeiltään, pahoinpitelyyn ja huumeiden hallussapitorikokseen, mutta ei ollut saanut tuomiota näistä rikoksista. Liisa kertoi kärsivänsä ajoittain masennuksesta ja ahdistuksesta, mutta juuri sillä hetkellä asiat olivat hyvin.

Näistä tytöistä Helenalla on vähäisten riskien kotitausta, Maijalla useiden riskien kotitausta ja muilla kolmella runsaiden riskien kotitausta. Liisan tilanne oli huumeiden käytön ja rikollisuuden takia huono. Maija oli selvinnyt hyvin. Nooralla ja Tiinalla oli selviytymisen mahdollisuuksia, vaikka Nooralta puuttuukin ammatillinen koulutus. Hän oli kuitenkin ollut aktiivinen työ- ja harjoittelupaikkojen hankinnassa.

11 Sosiaalinen sopeutuminen

Nuorten sosiaalista sopeutumista tarkasteltaessa voidaan puhua monista eri alueista. Sosiaalinen sopeutumattomuus sisältää normeista poikkeamista, erilaista luvatonta toimintaa jne. Luvatonta toimintaa ovat mm. koulusta pinnaaminen, huumeiden käyttäminen sekä rikollisuus ja rötöstely. Myös alkoholin liikkakäyttö on nuorison keskuudessa ongelmallista. Erilaisiin nuorisokulttuureihin voi liittyä vakaviakin piirteitä, joita yhteiskunnassa ei voida hyväksyä, kuten skinikulttuuriin liittyvä väkivallan salliminen ja suoranainen välivaltarikollisuus. Sosiaalisen sopeutumisen lisäksi on tarkoitus tarkastella myös sitä, minkälaisista olosuhteista tulevat ne nuoret, joilla on sosiaalisen sopeutumisen ongelmia. Kotitaustasta otetaan esille perheissä kaikkein vaikeimmiksi koetut ongelmat eli vanhempien päihdeongelmat, mielenterveysongelmat ja väkivallan esiintyminen.

Jos tarkastellaan edellä mainittuja vakavia ongelmia perheessä, tilanne on seuraava: Kahdella tyttöoppilaalla on kaikkia näitä ongelmia perheessään. Kahden oppilaan taustassa oli sekä alkoholi- että mielenterveysongelmia. Kahden oppilaan perheessä oli pelkästään mielenterveysongelmia. Alkoholiongelma ja väkivaltaongelma oli yhden pojan perheessä.

Alkoholin käyttö erillisenä ongelmana oli yhteensä kuudessa perheessä.

11.1 Alkoholin käyttö

Ahlströmin ym. (1996, 20) tutkimuksen mukaan lähes 90 prosenttia 15-vuotiaista on elinaikanaan käyttänyt alkoholia ja näistä lähes jokainen 12:n viimeksi kuluneen kuukauden aikana. Kolmenkymmenen viime päivän aikana alkoholia oli juonut tytöistä 61 prosenttia ja pojista 55 prosenttia. Nuorista 21 prosenttia oli juonut viikoittain.

Pääkaupunkiseudulla alkoholijuomiin tutustutaan keskimäärin hieman aikaisemmin kuin muualla maassa, mutta juomistiheyksissä ei ole eroja. Tutkimuksen mukaan lähes kaikki nuorten juomiskerrat 30:n viime päivän juomiskerroista olivat humalakertoja. Kolme neljästä 15-vuotiaasta on ollut elämänsä aikana humalassa vähintään kerran.

Omaura-nuorista käytti alkoholia viikoittain vuonna 1995 neljä, kaksi tyttöä ja kaksi poikaa. Näistä kolmella oppilaalla myös perheessä oli alkoholiongelma. Yhdeltä tähän kysymykseen ei saatu vastausta. Vuonna 2001 alkoholia viikoittain käyttä-

viä oli viisi. Heistä kaksi oli käyttänyt samalla tavalla alkoholia jo peruskoulun viimeisellä luokalla.

Alkoholinkäyttö oli vähentynyt kokeiluvuoden aikana 10 nuorella 28:sta. Tosin näyttää siltä, että tutkimusryhmän nuoret eivät olleet käyttäneet Omaura-luokalle tullessaan niinkään paljon alkoholia kuin nuoret yleensä. Vuonna 1995 viikoittain alkoholia käyttäneitä oli Omaura-nuorista 14 prosenttia, kun taas Ahlströmin ym. tutkimuksen mukaan 15-vuotiaista suomalaisista nuorista 21 prosenttia käytti alkoholia viikoittain. Melko vähäinen alkoholinkäyttö on ilmeisesti ollut yksi syy, miksi näistä syrjäytymisvaarassa olevista nuorista lähes puolet oli kuitenkin saanut ammatillisen koulutuksen suoritetuksi.

Alkoholinkäytöstä on hankalaa saada ns. luotettavia vastauksia. Kun humalajuomista kysyttiin keväällä 2001, vastaus saatiin 23 nuorelta. Heistä 17 ilmoitti juovansa silloin tällöin itsensä humalaan. Tällainen huolestuttava kehitys kuulunee nykynuorison tapakulttuuriin, kuten edellä mainittu Ahlströmin ym. tutkimuskin osoittaa. Yksi nuorista oli syyllistynyt vuonna 2001 ratti- ja ruorijuopumukseen. Niitä nuoria, jotka käyttivät alkoholia 1–2 kertaa kuukaudessa, oli kaikkiaan 15. Alkoholin liikkakäyttöä ilmeni vain kahdella nuorella. Heistä toinen oli alkoholin ja huumeiden sekakäyttäjä, toinen taas käytti alkoholia 4–5 kertaa viikossa.

Taulukko 18. Nuorten alkoholin käyttö

Määrä	v. 1995	v. 2001
ei lainkaan	1	3
1–2/vuodessa	5	3
1–2/ kk	18	15
joka viikko	4	5
sekakäyttö	0	1
ei tietoa	0	1
<i>yhteensä</i>	28	28

Edellä olevassa taulukossa on verrattu nuorten alkoholin käyttöä peruskoulun viimeisen luokan syksyllä 1995 ja viimeisen haastattelun aikaan keväällä 2001. Taulukosta ilmenee, että nuorten alkoholin käyttö on pysynyt hyvin samanlaisena. Jos katso-

taan niitä 10:tä nuorta, joiden kotona nuorten oman kertoman mukaan oli käytetty liikaa alkoholia, ei heidän alkoholinkäyttönsä mitenkään huomattavasti poikennut muusta ryhmästä. Kotitausta ei erotellut enemmän alkoholia käyttäviä, sillä heitä oli yhtä paljon niin vähäisten riskien kotitaustasta kuin runsaiden riskien kotitaustasta tulevissa.

11.2 Huumeiden käyttö

Myös huumeiden käyttäminen on ollut lisääntymässä nuorten keskuudessa koko 1990-luvun. Vuosina 1999–2001 on kuitenkin käyttäjien määrä hie- man vähentynyt.

Seuraavassa tarkastellaan sitä, missä tutkittavana olevista kolmesta Omaura-projektista oli huumeiden käyttäjiä ja missä määrin nämä projektit poikkesivat huumeiden käytön osalta toisistaan. Omaura-vuoden aikana huumeita käyttäneistä seitsemästä nuoresta neljä oli suurehkosta kaupungista, kolme pikkukaupungista. Maalaiskunnan projektissa ei peruskoulun ylimmällä luokalla ollut yhtään huumeiden käyttäjää. Se, että suurehkossa kaupungissa oli paljon huumeiden käyttäjiä, noudattaa Suomes- sa vallitsevaa yleistä tilannetta. Sen mukaan suuremmissa kaupungeissa käytetään enemmän huumeita kuin pienemmissä ja edelleen maaseudulla huumeiden käyttö on kaikkein harvinaisinta. Kuitenkin jos seuraamme jotain huumaavaa ainetta käyttäneiden prosenttiosuuksia kunnittain (Rimpelä 1997, 8–12), huomataan, että juuri tutkimuksen kohteena olevassa suurehkossa kaupungissa huumeita käyttäneiden prosenttiosuus oli 19 eli huomattavasti pienempi kuin Omaura-ryhmässä. Siinähan oli yhdeksän oppilasta, joista neljä käytti huumeita. Omauraan mukaan tuleminen merkitsi monesti sitä, että nuorella oli olemassa melkoinen syrjäytymisriski ilman erityistoimenpiteitä. Pikkukaupungin huumeiden käyttäjien prosenttiosuus oli 21. Omaura-ryhmässä neljäsosa oppilaista eli kolme kahdestatoista oli huumeiden käyttäjiä. Maalaiskunnan ryhmässä (7 poikaa) oli vain yksi huumeiden käyttäjä (vuodesta 1997 lähtien).

Huumeiden käyttäjistä voi todeta vuonna 1995 (vrt. Heinonen 1989), että vähäisten riskien koti-

taustaan kuuluvissa oli yksi huumeiden käyttäjä, useiden riskien kotitaustaan kuuluvissa oli kolme ja runsaiden riskien kotitaustaan kuuluvissa neljä.

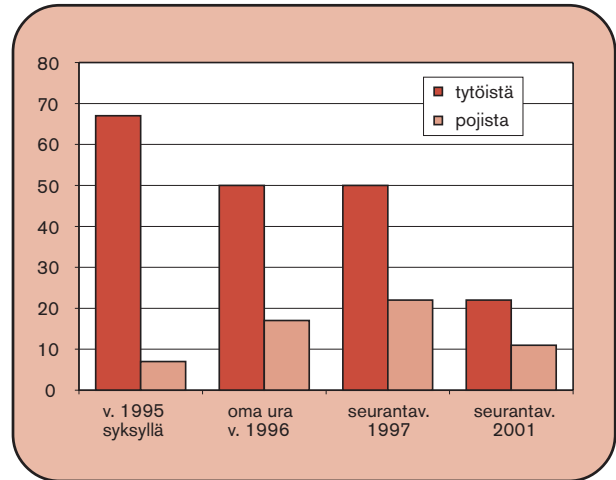
Huumeiden käyttäjistä kolmella esiintyi rötöksiä. Ne kaikki olivat näpistyksiä ennen Omaura-vuotta. Sen aikana näpistyksiä esiintyi vain yhdellä. Muita rikoksia tällä ryhmällä ei esiintynyt.

Vuoden 1995 kahdeksasta huumeiden käyttäjästä yksi oli ehjästä perheestä. Kahden isä oli kuollut ja yhden tytön huoltaja oli isä. Kun tyttöjen osuus koko tutkimusjoukossa oli kolmasosa, heidän osuutensa huumeiden käyttäjistä oli tuolloin yli puolet.

Koulusta poissaoloja on huumeiden käyttäjissä todettu esimerkiksi Kivivuoren (1997) tutkimuksessa paljon. Näin oli asian laita syksyllä 1995 myös kaikilla kahdeksalla tämän tutkimuksen huumeiden käyttäjällä. Kolme huumeiden käyttäjää oli ollut poissa useita kuukausia, kun taas koko aineistossa näitä nuoria oli vain neljä 28:sta. Muut viisi huumeiden käyttäjää olivat olleet poissa viikkoja tai päiviä. Näitä nuoria oli huumeiden käyttäjissä melkein puolet enemmän kuin koko aineistossa. Omaura-vuoden aikana koulusta poissaolo väheni huomattavasti. Huumeiden käyttäjillä poissaoloja oli vain jonkin verran enemmän kuin koko ryhmällä.

Harrastuksia huumeiden käyttäjillä oli vähemmän kuin tutkimusryhmässä keskimäärin. Yhdestä kahteen harrastusta oli koko ryhmässä 40 prosentilla, kun taas huumeiden käyttäjistä näin vähän harrastuksia oli 70 prosentilla.

Kuviossa 3. huumeiden käyttäjiä ei ole jaettu käyttäjiin ja kokeilijoihin, sillä tämän jaon toteuttaminen oli tutkimuksessa hankalaa. Ensimmäisissä haastatteluisa vuosina 1995 ja 1996 huumeiden käyttämistä ja kokeilua kysyttiin oppilaiden haastattelussa erikseen. Tällöin kävi ilmi, että muutama jo pitemmän aikaa huumeita käyttänyt oppilas oli edelleen omasta mielestään kokeilija. Näin ollen asian tarkoituksenmukainen selvittäminen ei ollut mahdollista. Toisaalta opettajat ja vanhemmat eivät aina edes tieneet nuoren huumeiden käytöstä silloinkaan, kun käyttö oli jatkunut jo jonkin aikaa.

Kuvio 3. Nuorten huumeiden käyttö vuosina 1995, 1996, 1997 ja 2001 (%)

Omaura-nuorissa näkyy hyvin huomattava ero tyttöjen ja poikien huumeiden käytössä. Ero tosin muuttuu tutkimusjakson aikana siten, että poikien huumeiden käyttö lisääntyy, kun taas tyttöjen vähennee melko paljon. Huomattavaa on, että tytöistä lähes neljäsosa oli ollut koko ajan huumeiden käyttäjiä. Poikien huumeiden käyttö oli puolestaan lisääntynyt syksyn 1995 7 prosentista syksyn 1997 22 prosenttiin.

Seurannassa syksyllä 1997 huumeiden käyttäjästä yksi oli töissä ja yksi oli työtön keskeytettyään opintonsa edellisenä vuonna. Viisi näistä nuorista oli opiskelemassa ammatillisessa oppilaitoksessa. Heistä kolme opiskeli toista vuotta ja kaksi ensimmäistä vuotta. Opiskelun alkuvaiheessa tämä ryhmä ei poikennut muusta tutkimusryhmästä. Vertaa kuitenkin alaluku 13.1 lopputulokset.

Keväällä 2001 nuorilta kysyttiin sitä, olivatko he missään elämänsä vaiheessa käyttäneet huumeita. Näitä nuoria oli 18 eli 2/3 tutkimusryhmän nuorista. Niitä, jotka olivat viimeisen kahden vuoden aikana käyttäneet huumeita, oli neljä: kaksi tyttöä ja kaksi poikaa. Kaikkiaan huumeiden käyttö oli huomattavasti vähentynyt. Liisa ilmoitti käyttävänsä jatkuvasti huumeita, vaikka hänellä oli pieni lapsi. Minnan äiti taas kertoi, ettei Minna ollut enää vuoteen käyttänyt huumeita. Pojista Kalle oli ollut huumeiden takia ensin hoidossa psykiatrisessa

sairaalassa ja keväällä 2001 huumehoitolaitoksessa edellisestä syksystä lähtien. Äiti kertoi, että Kalle oli itse halunnut vieroitushoitoa. Esan tilanne oli vaikea, sillä hän vaikutti masentuneelta ja surulliselta. Hänellä huumeet olivat tulleet kuvaan mukaan myöhemmin kuin muilla eli vasta koulun jälkeen. Syksyn 1997 haastattelussa hänen huumeiden käytönsä ilmeni ensimmäistä kertaa. Esan ammatillinen koulutus oli keskeytynyt, mutta hänellä oli pysyvä työpaikka.

Huumeiden käytön lopettaneita olivat haastattelun mukaan Eero, Jussi, Tiina ja Maija. Tosin Maija oli lopettanut huumeiden käytön jo vuonna 1997. Eeron elämä oli kaikin puolin selkiintynyt ja opiskelumotivaatiokin oli korkea. Jussilla oli huumeiden käyttöä vain vuoden 1997 haastatteluvastauksessa. Hänen elämänsä tuntui olevan muutoin kunnossa, mutta opiskelu ei ollut vielä lähtenyt käyntiin ja opintojen keskeyttämisistä oli paljon. Tiinalla oli pieni lapsi. Huumeiden käytön Tiina oli lopettanut. Jos huumeiden käyttö on vähäistä, äidiksi tuleminen voi saada aikaan sellaista vastuuntuntoa, joka auttaa käytön lopettamisessa. Päihteiden käyttö odotus- ja imetysaikana on syntyvälle lapselle vaarallista ja tällöin äiti joutuu aikaisempaa vakavammin pohtimaan käytön lopettamista. Liisa oli käyttänyt huumeita koko ajan. Hänellä oli jonkinlainen huumemyönteinen asenne, eikä hän ollut vielä myöntänyt itselleen sitä, miten vaarallista huumeiden käyttäminen voi olla.

Hyvänä tuloksena voi pitää sitä, että puolet tutkimusajan kuluessa huumeita käyttäneistä oli päässyt huumeiden käytöstä eroon.

11.3 Rikollisuus ja rötöstely

Tanskalainen Kyvsgaad (1992) on pyrkinyt luomaan kuvaa nuorisoriikollisuuden ajallisesta kehityksestä ja valottamaan nuorisoriikollisuuden taustatekijöitä. Tutkija oli kiinnostunut nuorisoriikollisuuden liittyvästä elämänmuodosta. Hänen luodessaan kuvaa nuorisoriikollisuuden sosiaalisesta maailmasta olivat koulun ja perheen analyysi keskeisellä sijalla. Tutkimuksen oppilaat olivat iältään 14-vuotiaita. Kyvsgaadin mukaan koulu vaikuttaa ratkaisevasti

lasten omaan tulevaan sosioekonomiseen asemaan. Jos syrjäytymisvaarassa olevat nuoret saadaan työskentelemään koulunkäyntinsä hyväksi, heidän resurssinsa paranevat yhteiskunnan toimintakentillä. Koulussa viihtyminen on tuloksellisen koulutyöskentelyn ehto. Näin kouluvihtyvyys vaikuttaa välillisesti nuorisoriikollisuuteen. Tutkimuksessa olivat mukana myös koulupinnaus, ystävyysuhteiden määrä, koulun kokeminen väsyttäväksi sekä läksyjen lukuun käytetty aika.

Rikoksenuusijoiden kokemus koulun liiallisesta vaatimustasosta oli vallitseva: mitä vaativammiksi opettajat koettiin, sitä enemmän haluttiin itsenäistä opiskelua. Voidaan sanoa, että tavallinen nuorisoriikollinen ei koe koulun vaatimustasoa omakseen eikä koulun työskentelytapaa mielekkääksi. Kritiikki koulun työskentelytapoja kohtaan näytti liittyvän kokonaisvaltaiseen kouluvastaisuuteen.

Tutkimuksesta käy ilmi, miten lainkuuliaiset ja nuorisoriikolliset muodostavat koulumaailmassa selvästi toisistaan erottuvat ryhmät. Kouluinstituutio on lainkuuliaiselle motivoiva, ihmissuhteita tarjoava kokemus. Nuorisoriikollisuuteen taipuvaiselle nuorelle koulu ei tarjoa oppimiskokemuksia eikä ihmissuhteita. Valmentako kouluinstituutio vain jo ennestään yhteiskuntaan sopeutuneita ja rajaa ulos sopeutumattomat? kysyy Kyvsgaad.

Rötöstelevät nuoret tässä tutkimuksessa

Vuonna 1995 tehdyssä haastattelussa rötöksiin syyllistyneitä nuoria oli puolet tutkimustyhmästä eli 14. Heistä kolmella oli vähäisten riskien kotitausta, viidellä oli useiden riskien kotitaustasta ja kuudella oli runsaiden riskien kotitausta. Tästä voidaan päätellä, että kotitaustalla ja rikoksiin syyllistymisellä oli jo tutkimuksen alkuvaiheessa merkitystä. Omaura-vuoden aikana nuorten rikokset vähenivät ja niitä jäi jäljelle enää noin 27 prosentilla nuorista.

Jos tarkastellaan Omaura-vuoden aikana rötöksiin syyllistyneitä seitsemää (7/26) nuorta huomataan, että kellään heistä ei ollut vähäisten riskien kotitaustaa, kolme heistä tuli useiden riskien kotitaustasta ja neljä runsaiden riskien kotitaustasta. Rikosten väheneminen puoleen Omaura-vuoden aikana osoittaa

projektin onnistumista tässä suhteessa mutta toisaalta lievä rötöstely kuuluu usein nuoren kehitykseen, mutta päättyy usein ensimmäiseen kertaan.

Kahdeksalla nuorella ilmeni vuonna 2001 edelleen rikollisuutta. Yhtä lukuun ottamatta oli kyse pahoinpitelyrikoksesta joko yksinomaan tai sitten muiden rikosten ohella. Neljä näistä nuorista oli syyllistynyt rötöksiin jo lukuvuonna 1995–1996. Näistä kahdeksasta vähäisten riskien kotitausta oli yhdellä, useiden riskien kotitausta oli kolmella ja runsaiden riskien kotitausta neljällä. Kotitaustan suhteen tilanne jatkui koko tutkimusajan samanlaisena eli vähäisten riskien kotitaustasta rötöstelevistä nuorista tuli korkeintaan yksi, sen sijaan useiden riskien kotitaustasta tuli 3–4 nuorta ja runsaiden riskien kotitaustasta 4–6 nuorta.

Kokeilun alkaessa syksyllä 1995 puolella Omaura-nuorista oli ollut rötöksiä. Keväällä rötöksiä oli tehnyt 30 prosenttia nuorista. Rikollisuus oli vähentynyt näpistyksissä, joiden määrä oli vähentynyt seitsemästä tapauksesta kahteen. Sen sijaan pahoinpitelyihin syyllistyneiden määrä oli sekä syksyllä että keväällä neljä. Tosin henkilöt eivät olleet aivan samat, ainoastaan Kimmo oli syyllistynyt pahoinpitelyyn molempina ajankohtina. Syksyllä tai sitä ennen olivat pahoinpitelyihin syyllistyneet Kimmo, Tero, Paavo ja Markus ja keväällä: Noora, Tuomas, Kimmo ja Risto. Muita rikoslajeja olivat ilkivalta, alaikäisenä mopolla ajaminen ja kioskiröyöstö. Näitä kutakin esiintyi vain yhdellä nuorella. Nuorista Tuomas, Tero, Risto ja Markus olivat syyllistyneet useampaan kuin yhteen rikkomukseen.

Näistä yhteensä seitsemästä pahoinpitelyihin vuosina 1995–1996 syyllistyneistä kaksi oli huostaan otettuja, yksi oli lastenkodissa avohuollon tukitoimenpiteenä ja yksi oli sijaiskodissa.

Useissa tutkimuksissa on aikaisemmin saatu viitteitä rikosten yhteydestä lapsen perheessä saamaan kohteluun. Monet kysymykset varhaisten kokemusten ja myöhemmän rikoksiin syyllistymisen välillä kaipaavat kuitenkin vielä lisäselvitystä ja teorian kehittelyä. McCordin (1979) tutkimuksessa konfliktit perheessä ja lapseen kohdistunut aggressio olivat yhteydessä lapsen myöhemmin tekemiin väkivalta-rikoksiin. Hämäläinen ja Haapasalo (1994, 281) viittaavat artikkelissaan Pattersonin, Reidin ja Dish-

onin (1992) tutkimuksiin, joiden mukaan varastelevat, valehtelevat tai hyperaktiiviset pojat tulivat perheistä, joissa vanhemmat olivat vähän tekemisissä lastensa kanssa eivätkä puuttuneet lastensa tekemisiin. Aggressiiviset pojat tulivat perheistä, joissa vanhemmat käyttivät paljon pakkoa, käskyjä ja lapsen arvostelua ja ärtyivät lapsen pienistäkin rikkeistä.

Nuorten haastattelussa Kalle, Eero ja Risto mainitsivat isänsä olevan liian ankara. Nämä kolme nuorta kuuluivat kaikki niihin yhdeksään, jotka syyllistyivät pahoinpitelyihin tutkimusajanjakson kuluessa.

Näiden tutkimusten taustaa vasten oli mielenkiintoista selvittää, millaiset lasten ja vanhempien välit olivat rikoksiin syyllistyneiden lasten perheissä. Kaikkein hälyttävimpään rikoslajiin eli pahoinpitelyihin syyllistyi koko viiden ja puolen vuoden aikana yhteensä yksitoista nuorta. Heistä kuudella oli oman ilmoituksensa mukaan ollut jossain vaiheessa huonot välit joko isään, isäpuoleen tai äitiin (6/11). Koko aineistossa oman ilmoituksensa mukaan yhteensä yhdeksällä (9/25) oli huonot välit isään, isäpuoleen, äitiin tai äitipuoleen.

Omaura-vuoden aikana rikokset olivat vähentyneet siten, että kahdeksalla näistä aikaisemmin rikoksiin syyllistyneistä nuorista ei ollut lainkaan rikkomuksia. Kuvaavaa on myös se, että syksyn 1997 seuranta-aikavälillä melkein 80 prosenttia tästä ryhmästä ilmoitti elämäntilanteensa lisääntyneen.

Jos verrataan Kivivuoren (1997) tutkimustuloksia tämän tutkimuksen tuloksiin vuosilta 1995–1996, kaikki rötöslajit ovat Omaura-vuoden alkaessa omassa tutkimusryhmässäni yleisempiä kuin Kivivuoren aineistossa. Tosin aineistokin on tutkimuksessani melko pieni (28 oppilasta), ja kyseessä ovat syrjäytymisvaarassa olevat nuoret. Näpistyksiä oli tehnyt tässä ryhmässä kahdeksan eli 29 prosenttia (Kivivuoren tutkimuksessa 20 prosenttia). Pahoinpitelyjä oli tehnyt 14 prosenttia (Kivivuori 7 prosenttia). Huumeiden käyttöä esiintyi 29 prosentilla nuorista (Kivivuori 7 prosenttia). Omaura-vuoden aikana rötöstely väheni huomattavasti. Esimerkiksi näpistykset vähenivät 8 prosenttiin (Kivivuori 20 prosenttia). Pahoinpitelyt ja huumeiden käyttö pysyivät kuitenkin lähes ennallaan. Tässä vertailussa täytyy huomata se, että Kivivuoren aineisto on

Taulukko 19. Luvattomien tekojen esiintyminen Omaura-nuorilla ja Kivivuoren aineistossa vuosina 1995–1996

	I haastattelu		Omaura vuoden aikana		Kivivuoren aineisto	
	kpl; N=28	%	kpl; N=28	%	N = 4204	%
näpistykset	7	25	2	7	799	20
pahoinpitelyt	3	11	4	14	294	7
huumeiden käyttö	8	28	7	25	294	7
luvaton auton käyttö	0	0	1	4	42	1
muu rötös	3	11	0	0	1 682	39
ei luvattomia tekoja	7	25	13	46	1 093	26
ei tietoa	0		1	4	0	0
<i>Yhteensä</i>	28	100	28	100	4 204	100

kerätty ns. normaaleista kouluista, kun taas oma tutkimusaineistoni koskee nuoria, joilla koulu oli jo mennyt syystä tai toisesta huonosti.

Taulukossa 19 selvitetään rötöstelyä tarkemmin.

Ensimmäisen haastattelun aikaan 28 nuoresta 7 ei ollut syyllistynyt lainkaan rötöksiin eli 25 prosenttia nuorista. Rötöksiin syyllistymättömien määrä nousi Omaura-vuoden aikana 13:een eli 46 prosenttiin. Jälkimmäisellä kerralla kaksi oppilaista oli syyllistynyt useampaan kuin yhteen rötökseen. Vuonna 1997 rikoksiin syyllistymättömien osuus oli 70 prosenttia ja vuonna 2001 se oli 74 prosenttia.

Huumeiden käyttäjiä rötöksiin syyllistyneiden ryhmässä oli vuosina 1995–1996 kaksi: Kalle ja Tiina. Kaksi neljästä viikoittain alkoholia käyttävästä löytyvät juuri rötöstelevistä nuorista. Rötöksiin syyllistyneet olivat pinnanneet koulusta jonkin verran enemmän kuin muut oppilaat. Vuonna 1997 neljä 26 oppilaan ryhmästä löytyvästä kuudesta työttömästä sijoittui rötöksiä tehneiden ryhmään. Samaan aikaan ammatillisen koulutuksen keskeyttäneistä yhdeksästä kuusi löytyi tästä ryhmästä. Molemmat kaksi kertaa keskeyttäneet kuuluivat myös tähän ryhmään. Harrastusten määrästä voidaan todeta, että seitsemän niistä kahdeksasta oppilaasta, jotka ilmoittivat vain 0–2 harrastusta, sijoittui rötöksiä tehneiden ryhmään. Vuonna 1997 olivat rötökset vähentyneet siinä määrin, että viidestätoista aikaisemmin rötöksiin syyllistyneestä vain kuudella (6/15) oli rötöksiä. Näistä kaksi oli

syyllistynyt huumeiden hallussapitoon.

Keväällä 2001 nuoret olivat tehneet harvinaisen paljon etenkin pahoinpitelyrikoksia. Tekoihin syyllistyi kaksi tyttöä ja neljä poikaa: Kirsi, Liisa, Kalle, Tuomas, Paavo ja Markus. Pahoinpitelyrikosten suuri määrä ilmeisesti liittyy siihen, että pikkukaupungin Omaura-ryhmässä oli viisi ns. skinheadia. Tuomas ja Paavo olivat saaneet pahoinpitelystä ehdon-alaisen tuomion. Kirsillä ja Liisalla taas oli pahoinpitelyrikoksen lisäksi myös muita rikoksia. Yksi poika, Antti, oli saanut syytteen rattii- ja ruorijuopumuksesta. Vuonna 2001 rikoksia oli koko ryhmästä seitsemällä (7/27) eli 26 prosentilla ja pahoinpitelyjä 23 prosentilla. Anttia lukuun ottamatta kaikilla rikoksiin syyllistyneillä oli ollut yhtenä rikoksena pahoinpitelyrikos.

11.4 Skinit

Perhon (1999, 11–17) mukaan Skinhead-aatteen kuuluu vahvasti rasismi. Erään määritelmän mukaan se on havaitulla rodullisella erolla perusteltua yhden ryhmän ylivaltaa muihin nähden. Näin muodostuu hierarkkinen järjestys, jossa tietyt ryhmät ovat muiden yläpuolella (Hazelkamp & Popple 1997 Perhon 1999 mukaan). Skinhead-kulttuurissa niin kuin monissa muissakin nuorten alakulttuureissa on hyvin erilaisia ryhmiä. Osa nuorista on mukana jonkin aikaa, mutta he pettyvät, kun eivät

pääsekään mukaan "ydinryhmään", jossa tehdään salaisia houkuttelevia asioita. Alakulttuurissa puhutaan myös ns. oikeista skinheadeista ja niistä, jotka ovat tämän kulttuurin äärellä, mutta eivät sen sisällä. Tyttöjen sitoutuminen tähän alakulttuuriin on poikia kevyempää. (Lähtenmaa 1992.)

Tutkimuksessani pikkukaupungin Omaura-luokan opettaja mainitsi luokkansa nuorista skinhead-alakulttuuriin kuuluvia ns. pikkuskinejä kolme eli Tuomaksen, Antin ja Paavon (vrt. Perho 1999). Tosin samantyyppisiä piirteitä voi katsoa olleen myös Kimmolla ja Markuksella, jotka Roosin mukaan kuuluvat skinhead-kulttuuriin. Roosa oli asunut muutaman vuoden myös näiden nuorten koti-paikkakunnalla ja tunsin sen takia heidät hyvin.

Näistä nuorista kaikki muut paitsi Antti olivat syyllistyneet pahoinpitelyrikoksiin. Tuomaksella ja Markuksella oli useita rikoslajeja. Antti oli syyllistynyt ainoastaan näpistykseen ennen Omaura-vuoden alkua. Yksi skinhead-alakulttuurin silmiinpistävimpiä piirteitä on väkivallan hyväksyminen. Väkiältä kohdistuu jossakin suhteessa erilaisiin ihmisiin, kuten eritoutuisiin.

Kovien voimakkaasti skinheadeihin sitoutuneiksi näitä nuoria ei kuitenkaan voi katsoa. He kuuluivat pikemminkin siihen alakulttuurin ryhmään, jonka voidaan katsoa olevan skinhead-kulttuurin äärellä, mutta ei sen sisällä (Lähtenmaa 1992). Tosin Tuomas ja Paavo olivat molemmat saaneet kahden vuoden ehdollisen tuomion ulkomaalaiseen kohdistuneesta pahoinpitelyrikoksesta.

Tuomas, Antti ja Paavo olivat opettajan haastattelun mukaan kaikki jonkinlaisia johtajahahmoja, ja opettaja mainitsi heidän sosiaalisiksi tyyppikseen poikavaltiaat. Kotitaustaltaan he olivat erilaisia. Tuomas tuli runsaiden riskien kotitaustasta. Paavolla oli useiden riskien kotitausta, ja hän oli ollut sijoitettuna sijaisperheeseen. Antilla oli vähäisten riskien kotitausta ja Kimmolla sekä Markuksella useiden riskien kotitausta. Antti oli käsitykseni mukaan irtaantunut myöhemmin skinhead-nuorista. Kimmosta ei ole tietoja vuosien 1997 ja 2001 haastattelun puuttumisen takia. Markus oli työtön ja syyllistynyt edelleen pahoinpitelyyn, mutta hän oli saanut kuitenkin ammatillisen koulutuksen suoritetuksi ainoana näistä skinhead-nuorista.

Paavon haastattelu vuonna 1997 ei kerro hänen skineihin liittymisestään, vaan ainoastaan siitä, miten hän koki pääsemisensä sijaiskotiin. Skinikulttuuriin kuulumisesta ei haastattelussa esitetty erikseen kysymyksiä. Asia tuli esille opettajan ja yhden opiskelutoverin kertomana, kuten edellä on selostettu.

Ennen pikkukaupunkiin muuttoa meni huonosti. Kun muutin, alkoi mennä hyvin. Sitten tapasin tytön ja alkoi mennä vielä paremmin. Sitten, kun tuli pahoinpitelyt ja muut rikokset, alkoi mennä huonosti. Kun niistä pääsin eroon, elämä on ollut yhtä ruusuilla tanssimista. (Paavo 1997)

Kevään 2001 haastattelusta kävi ilmi, ettei Paavo ollut päässyt lopullisesti eroon pahoinpitelyrikoksista, mutta hän oli kuitenkin aloittanut uudelleen opiskelun vuoden 2001 alussa.

Elämänhallinta-asiaa on selvitetty mm. nuorten mahdollisesti tekemillä rötöksillä sekä alkoholin ja huumeiden käytöllä. Elämänhallinnan voidaan katsoa selvästi lisääntyneen Omaura-kokeilun aikana.

12 Menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet

12.1 Elämänkulun määrittelyä

Määrittelin nuorten elämänkulkua vuoden 2001 haastattelun perusteella kolmella eri käsitteellä: menestyjät, paikkaansa hakevat ja syrjäytyneet. Kriteerinä olen käyttänyt kohdassa 5.6 esitellyn mittarin osioita.

Voisi ajatella, että työtöntä nuorta ei voi pitää menestyjänä. Kuitenkin 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa korkean työttömyyden aikoina voi työttömäksi jäädä aivan tavallinen nuori ja jopa ammattikoulutettu ilman mitään poikkeuksellista taustahistoriaa.

Paikkaansa hakeva nuori voi tuntua hieman erikoiselta nimitykseltä. Tällä haluan kuitenkin kertoa, että näillä nuorilla on olemassa jonkinlainen siirtymävaihe. Paikkaansa hakevilla nuorilla ei tuntunut olevan mitään suuria ongelmia tällä hetkellä, eikä heillä ollut mitään erityisiä merkkejä syrjäytymisestääkään. Kuitenkin elämänsuuntaa oltiin vielä etsimässä.

Syrjäytynyt nuori on nuori, jolla on vaikeuksia joillakin tai useilla kohdassa 5.6 luetelluilla elämänalueilla.

Menestyjiksi määrittelin viisi tyttöä ja kahdeksan poikaa eli yhteensä 13 nuorta.

Paikkaansa hakeviksi nuoriksi katsoin yhden

tytön ja neljä poikaa eli yhteensä 5 nuorta.

Syrjäytyneiksi nuoriksi katsoin kolme tyttöä ja kuusi poikaa eli yhteensä 9 nuorta.

Näissä määrittelyissä nuoria on yhteensä 27, sillä Kimmoa en tavoittanut haastatteluun keväällä 2001. Olen kuitenkin ottanut Kimmon mukaan sellaisiin tarkasteluihin, jotka ovat koskeneet Omapuolavuotta eivätkä liity tässä kuvattuun elämäntilanteen määrittelyyn. (Taulukko 20.)

Taulukko 20. Elämänhallintaa koskeva tarkastelu vuonna 2001

	tytöt	pojat	yhteensä
menestyjät	5	8	13
paikkaansa hakevat	1	4	5
syrjäytyneet	3	6	9
<i>Yhteensä</i>	9	18	27

Tutkimukseni osoittaa, että kotitaustalla on suuri merkitys nuoren kehitykselle. Kuitenkin tutkimuksessa oli kaksi nuorta, jotka olivat selvinneet menestyjiksi huonosta kotitaustasta huolimatta. Syrjäytyneitä taas tuli useiden riskien kotitaustasta vielä enemmän kuin runsaiden riskien kotitaustasta. (Taulukko 21)

Nuorten jakamisessa kotitaustaltaan vähäisten riskien kotitaustan omaaviin, useiden riskien kotitaustan omaaviin ja runsaiden riskien kotitaustasta tuleviin käytin perusteena luvussa 5 selostettuja riski- ja suojaavia tekijöitä. Vähäisten riskien kotitaustan omaaviin luin ne, joilla riskipisteet olivat -5-0. Useiden riskien kotitaustan omaaviin luin ne, joiden pistemäärä oli 1-4 ja runsaiden riskien kotitaustan katsoin olevan niillä, joilla on vähintään 5 riskipistettä eli tässä tutkimuksessa 5-10 riskipistettä. (Ks. tarkemmin kohta 5.6.)

Vähäisten riskien kotitaustan omaavista kaikki yhdeksän olivat menestyjien ryhmässä.

Useiden riskien kotitaustan omaavista kaksi sijoittui menestyjiin, kaksi paikkaansa hakeviin ja loput viisi nuorta syrjäytyneisiin. Näistä viidestä nuoresta kolmella oli huumeongelma. Kimmon tilanteesta ei saatu mitään tietoa.

Runsaiden riskien kotitaustan omaavista nuorista

kaksi oli selvinnyt menestyjiin, kolme nuorta sijoittui paikkaansa hakeviin ja neljä nuorta syrjäytyneisiin.

Menestyjiin tytöistä oli päässyt viisi, mikä on yli puolet eli 55 prosenttia, ja pojista kahdeksan eli 44 prosenttia. Paikkaansa hakevia tyttöjä oli vain yksi ja poikia neljä eli noin neljäsosa pojista (4/18). Syrjäytyneitä tyttöjä oli kolmasosa (3/9) ja poikia samoin kolmasosa (6/18). Pojilla oli enemmän ongelmia rikollisuuden suhteen kuin tytöillä, mistä kertovat myös miesten paljon suuremmat vankiluvut naisiin verrattuna. Vuonna 2002 naisvankeja oli Suomessa noin 200, kun vankien kokonaismäärä oli 3 400. Alle 21-vuotiaita vankeja oli yhteensä noin 150. Heistä tyttöjä oli kolme. (Rikosseuraamusviraston vankilukuilmoitus 1.7.2002.)

Siirtymät huonon kotitaustan omaavista menestyjiin ovat sitä odottamatonta mutta toivottavaa kehitystä, joka murtaa käsityksen siitä, että elämäntilanteen suunta määräytyy suoraan lapsuuden kodin perusteella.

Taulukko 21. Menestyjien, paikkaansa hakevien ja syrjäytyneiden kotitausta

Vähäisten riskien kotitausta	Useiden riskienkotitausta	Runsaiden riskien kotitausta
<i>menestyjät</i>	<i>menestyjät</i>	<i>menestyjät</i>
Piia Roosa Helena Matti Antti Ossi Eero Iiro Mikko	Maija Oskari	Tiina Seppo
<i>hakijat</i>	<i>hakijat</i>	<i>hakijat</i>
		Noora Jussi Risto
	Rami Ilkka	
<i>syrjäytyneet</i>	<i>syrjäytyneet</i>	<i>syrjäytyneet</i>
	Minna Kalle Esa Paavo Markus	Liisa Kirsi Tuomas Tero
<i>yhteensä 27^{x)}</i>		

^{x)}Kimmo oli mukana vain Omaura-vuoden haastatteluissa. Hänellä oli useiden riskien kotitausta.

12.2 Menestyjät

Vuoden 2001 haastattelun aikaan kohdassa 5.6 selostetun mittarin mukaisesti yhdeksästä tytöstä viisi sijoittui menestyjiin. Kahdeksastatoista pojasta sijoittui menestyjiksi samalla perusteella kahdeksan.

Näistä kolmestatoista nuoresta yhdeksän oli hankkinut koulutuksen johonkin ammattiin. Heistä Maijalla oli merkonomin eli opistotason koulutus. Roosa ja Iiro olivat opiskelemassa. Helenalta opinnot olivat jääneet toistaiseksi, ja hän oli kahden lapsen kotiäitinä. Antti oli töissä isänsä liikkeessä.

Menestyjien kotitaustan tarkastelu osoittaa, että yhdeksän (9/13) näistä nuorista eli 69 prosenttia oli ns. ehjästä perheestä. Ehjällä perheellä tarkoitetaan tässä perhettä, jossa nuoren vanhemmat ovat olleet

koko ajan avioliitossa keskenään, tai kysymyksessä on ns. uusperhe, jossa on molemmat vanhemmat, vaikka toinen vanhempi on isä- tai äitipuoli. Roosalla oli uusperhe, joka kuitenkin hajosi Omaura-vuoden jälkeen, Maijan huoltajana oli ollut isä ja Sepolla äiti. Tiinalla oli ensin äiti huoltajana, mutta vuonna 1996 huoltajuus siirrettiin Tiinan tahdosta isälle. Varsinainen menestystarina näistä kolmesta on Maija. Maijalta oli puuttunut vastuuta kantava koti. Tästä huolimatta Maija oli saanut suoritettua opistotutkinnon. Hän oli keväällä 2001 myös avoliitossa ja hieman yli vuoden ikäisen pojan äiti.

Lähes kaikkien menestyneiden nuorten ala-aste oli sujunut koulussa joko hyvin tai kohtalaisesti.

Vaikeudet koulussa olivat alkaneet yläasteella, ja ne olivat olleet usein murrosiän vaikeuksia. Nuoret kuvasivat itse viimeisessä haastattelussa keväällä 2001 vaikeuksiaan seuraavasti:

Ehkä se murrosiässä vanhempien kanssa se taistelu. Kun tietysti halutaan tehdä ihan mitä vaan ja kokeilla rajoja. Meidän isän kanssa oli tappelu. Ei tehnyt mieli käydä koulua. Isä uhkasi lastenkodilla ja koulukodilla. Ihan perheneuvolan kanssa käytiin keskusteluja. Siellä käytiin äidin kanssa keskustelemassa. Isä ei tullut, meni pupu pöksyyn. Halusin pois kotoa. Sen takia varmaan lähdinkin kotoa pois. Ei niitä voitu enää selvittää. Hyvä ettei nyrkki heilunut. (Piia)

Olen miettinyt monasti, mutta en ole keksinyt selitystä sille, miksi piti olla sellainen vilkas tapaus. Nyt on ollut niin monta vuotta hanskassa se homma. Olisiko se murrosikä tai jokin sellainen. (Matti)

Menestyjien ryhmästä seitsemän ei ollut kertaakaan keskeyttänyt opintojaan. Lähes kaikki olivat olleet opintoihinsa erittäin tai melko tyytyväisiä. Työttömiä oli kaksi eli Ossi ja Oskari. Hekin olivat kuitenkin hakeneet töitä aktiivisesti. Maija, Tiina ja Helena olivat kotiäitejä. Tiina ja Helena olivat keväällä 2001 edelleen äitiyslomalla.

Kaikkein eniten menestyjiä tuli suurehkon kaupungin Omaura-ryhmästä, neljä tyttöä ja yksi poika. Suurehkon kaupungin ryhmässä oli 9 oppilasta, joten menestyjiin oli päässyt yli puolet. Syynä on mm. se, että oppilaat oli valittu tähän Omauraan erittäin huolellisesti. Tavoitteena oli ollut nimenomaan se, että valitulla nuorella olisi mahdollisuus hyötyä Omaurasta. Kaiken kaikkiaan näiden nuorten lähtötilanne oli parempi kuin esimerkiksi pikkukaupungin Omaura-nuorilla.

Pikkukaupungin Omaura-ryhmästä oli menestyjiin selvinnyt neljä kahdestatoista eli kolmasosa. Syrjäytyneiksi ajautui 6 tämän ryhmän oppilaista eli puolet. Tähän Omaura-ryhmään oli otettu mukaan viisi entistä tarkkailuluokkalaista. Mukana oli myös joukko ns. pikkuskinejä. Heillä on aivan oma kulttuurinsa, joka on oppilaan asiallisen käytöksen kannalta ongelmallinen.

Maalaiskunnan Omaurasta menestyjiin oli sijoit-

tunut yli puolet eli neljä seitsemästä. Maalaiskunnan Omaura-oppilaat olivat kaikkiaan "kiltimpiä" kuin tutkituissa kahdessa muussa Omaura-projektissa, sillä heistä vain yksi oli koko seuranta-aikana käyttänyt huumeita. Rötöksiäkin oli vain yhdellä. Tässä ryhmässä sekä äiti että isä olivat työntekijöitä. Nämä pojat tuntuivat vaatimattomilta ja vähän syrjään jääneiltä. (Taulukko 22.)

Taulukko 22. Omaura-ryhmä – menestyjät, hakijat ja syrjäytyneet

	suurehko kaupunki	pikku kaupunki	mlk	yhteensä
menestyjät	5	4	4	13
hakijat	2	1	2	5
syrjäytyneet	2	6	1	9
<i>Yhteensä</i>	9	11	7	27

12.2.1 Vähäisten riskien kotitaustasta menestyjäksi

Kriteerit vähäisten riskien kotitausta, useiden riskien kotitausta ja runsaiden riskien kotitausta määräytyivät tässä tutkimuksessa luvussa 5 selvitettyjen riskipisteiden perusteella. Riskitekijöiksi on otettu huoltajan heikko koulutus, yksinhuoltajuus, vanhempien avioero, huoltajan huono sosioekonominen asema, alkoholismi, mielenterveysongelmat, vanhemman kuolema, perheväkivalta, lastenkoti- tai muu sijoitus, pitkäaikaistyöttömyys, lapsi otettu huostaan ja perhe, jossa on yli neljä lasta. Vähäisten riskien kotitaustasta menestyjiksi olivat selviytyneet: kolme tyttöä, Piia, Roosa ja Helena ja kuusi poikaa Matti, Antti, Ossi, Eero, Iiro ja Mikko eli yhteensä 9 nuorta. Kaikki vähäisten riskien kotitaustan omavista olivat selvinneet menestyjiin.

Taulukosta 23 näkyy, miten nämä yhdeksän nuorta olivat onnistuneet luokittelumittarin perusteella. Tarkasteltavana ovat edellisessä kohdassa luetellut mittarin osiot: koulutus, työelämä, perhe-elämä ja parisuhde, tulevaisuuden suunnitelmat ja normien vastainen toiminta.

Taulukoiden lukeminen

Seuraavissa taulukoissa nuorten huono kehitys merkittiin pistemäärällä 0. Siltä väliltä (keskinkertainen kehitys) voi saada arvon 1 tai 2 ja hyvä kehitys sai arvon 3.

Taulukosta 23 ilmenee, että kuudella (6/9) vähäisten riskien kotitaukasta tulevalla "menestyneellä nuorella" oli ammatillinen koulutus, samoin kuusi heistä oli työelämässä ja viidellä oli perhe tai pitempiaikainen parisuhde. Täsmällisiä tulevaisuuden suunnitelmia oli vain yhdellä. Vain yhdellä näistä nuorista esiintyi normien rikkomista (rattijuopumus). Tulevaisuuden vähäinen suunnittelu voi johtua siitäkin, ettei nuorilla vielä yleensä ollut vakinaista työpaikkaa. Osioita, joissa oli pärjätty heikosti, oli 1–2 kpl kullakin lukuun ottamatta Eeroa, jolla oli kaikissa osioissa keskimääräistä parempi tulos. Perhe- ja parisuhteen osalta neljällä ei ollut vielä ollut muuta kuin hyvin lyhyitä parisuhteita.

Jäljempänä olevissa tapauskertomuksissa olen noudattanut seuraavaa järjestystä:

1. vanhempien kertomaa
2. opettajan kertomaa
3. oppilaan haastattelut aikajärjestyksessä
4. omat huomioni (Tosin näitä on myös haastattelujen välissä.)

Tapauskertomukset on kirjoitettu näinkin laajoiksi siksi, että ne sitaattineen kuvaisivat puheena ole-

vien nuorten piirteitä ja elämäntulkua mahdollisimman aidosti ja elävästi.

Vanhempien kertomassa ovat esillä seuraavat asiat: koti, lapsuus ennen kouluaikaa, koulunkäynti, murrosikä ja vanhempien kasvatusperiaatteet.

Seuraavassa on yhteenveto Mattia koskevista haastatteluista:

Matti

"Hauskinta on moottoripyöräily ja isän kanssa metsällä oleminen"

Matilla kodin tuki on hyvä. Hänen vanhempansa ovat avioliitossa. Isä on myyntipäällikkö ja äiti silmälasiliikkeen myyjä. Opettajan mukaan Matin vanhemmat ovat helppoja. Matilla on nuorempi sisko, ja hän tulee kaikkien perheen jäsenten kanssa hyvin toimeen.

Äidin kertoman mukaan Matti on sairastanut vauvana aivokalvontulehduksen, minkä vuoksi hänellä oli ollut jonkin verran hitaampi motoriikka, mutta kehitys tasaantui noin kolmessa kuukaudessa.

Esikoulussa oli keskittymisvaikeuksia. Peruskoulun toisesta luokasta lähtien Matti on ollut pienryhmässä ja välillä jopa MBD-luokalla. Pahin murrosikä oli 13–14 -vuotiaana. 15-vuotiaana on jo ollut helpompaa. Omaura-luokassa Matin mielestä on ollut vähän liiankin helppoa. Lastenkasvatuksessa äidillä on ollut voimakkaasti tukeva positiivinen ote lapsiin.

Taulukko 23. Vähäisten riskien kotitaukasta menestyjäksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Piia	3	3	3	0	3	12
Roosa	3	3	3	0	3	12
Matti	3	3	0	2	3	11
Antti	0	3	3	2	1	9
Ossi	3	2	0	2	3	10
Eero	3	3	2	3	3	14
liro	2	2	0	2	3	9
Mikko	3	3	0	0	3	9
Helena	0	1	3	2	3	9

Opettajan mukaan Matin edistyminen Omaura-vuoden aikana on ollut merkittävää. Keskiarvokin on noussut 6,3:sta 7,1:een. Suurimmat vaikeudet Matilla on ollut käyttäytymisessä opettajaa kohtaan. Opettajan mukaan Matti on opettajalle kuin terroristi. Kahden kesken hän on mukava, mutta ryhmässä täysin mahdoton. Vuoden aikana Matti on selvästi kasvanut ja ottanut vastuuta. Hänellä on ollut vaikeuksia keskittyä kuuntelemaan opetusta. Otteen löysääminen on tuottanut kasvua. Matilla on lukihäiriö. Hän on säännöllinen paikalla olija, joka kummastelee usein muiden lapsellista käyttäytymistä. Matin opiskelutaidot ovat "tarkkistasoa". Motivoituneisuudestaan huolimatta hänellä ei ole keskittymiskykyä teoriaopiskeluun. Ohjaava opettaja sanoo Matin vahvuusiksi luovuuden, rauhallisuuden, iloisuuden ja turvallisen perhetaustan. Mikäli aukot kouluopinnoissa aikaisemmilta vuosilta eivät haittaa liikaa tulevia opintoja, Matilla pitäisi olla kaikki edellytykset hyvään kehitykseen jatkossa.

Matin harrastukset ovat monipuolisia. Hän mainitsi niitä syksyllä neljä: laskettelu, metsästys, lumilautailu ja rumpujen soittaminen. Omaura-vuoden aikana Matti oli suorittanut moottoripyöräkortin, ja moottoripyöräilystä olikin tullut oikein lempiharrastus. Matille tärkeimmät ihmiset ovat vanhemmat.

Seurannassa syksyllä 1997 Matti opiskelee toisella paikkakunnalla ja on viikonloput kotona. Hän opiskelee teknillisessä ammattioppilaitoksessa toista vuotta ja hän sanoo valmistuvansa kirjanpainajaksi.

Ammatinvalinnastaan Matti kertoo:

Oisko se siinä, että on mahdollisesti työpaikka valmistumisen jälkeen.

Matilla ei ole ollut huumeiden käyttöä eikä rötöksiä. Tyttöystävää ei ole nyt. Ystäviä on seitsemän.

Elämänviiva on Matilla hyvin selkeä. Kun koulu alkoi, käyrä meni ylös, mutta peruskoulun yläasteella alas. Omaura-vuoden aikana taas ylös. Ammattiopintojen alkaessa alas ja sitten viiva jatkui taas tasaisena.

Kuvaus: Matti on reipas nuori mies niin kuin aikaisemminkin. Hän on hyvin asiallinen. Hän oli pyytänyt vapautusta opinnoista tullakseen opiskelu-

paikkakunnalta haastatteluun Itä-Suomeen.

Keväällä 2001 Matti asui neljä kuukautta yksin, mutta on nyt muuttanut takaisin kotiin. Matin isä kuoli syöpään vuonna 2000. Matti on seurustellut 1,5 vuotta, mutta sitten nuoret päättivät yhdessä, ettei enää jatketa. Matti on valmistunut vuonna 1998 offset-painajaksi. Hänen mielestään tutkinto olisi voinut olla haastavampi. Matti on ajatellut jatkaa opintoja iltakouluna kurssi kerrallaan AMK:ssa. Hän työskentelee isänsä omistamassa firmassa ja huolehtii painatuksista ja graafisesta palvelusta. Työ on vakituinen.

Matti on periaatteessa yrittäjä. Hän on yksi kolmesta omistajaosakkaasta. Tehtävien jako on vielä päättämättä, ja hän uskoo, että toimenkuva tulee muuttumaan. Matti ottaa työssä myös johtajan vastuuta itselleen.

Tulevaisuudessa Matti haluaa edetä työssään ja kehittää itseään. Perheen perustamisesta ei ole ihmeempiä suunnitelmia. Matti viihtyi armeijassa.

Omaura-projektista Matti toteaa:

En ole hirveesti hattua nostanut sille systeemille. Ammattikoulussa oli pihalla kuin lumiukko. Näin jälkepäin ajatellen olisi ehkä parempi pysyä normaalissa opetuksessa. Ei patistettu, ei ollut hampaat kireällä. Olisi pitänyt mennä 8:nneksi suoraan ammattikouluun. Alkuun opiskelu tuotti hankaluuksia, mutta sitten, kun pääsi kärryille, niin menihän se sitten. Yleisopinnot ja muut tällaiset. Silloin kun olin siellä (Omaurassa) oli tahti tosi löysää. Työharjoittelut oli fiksuja. Pääsi näkemään työelämää. (2001)

Suunnan muutos elämässä tapahtui joskus ammattiopintojen aikaan, kun opiskellessa toisella paikkakunnalla silmät aukeni, että miksi tässä opiskellaan. (2001)

Matista voi todeta, että hänellä peruskoulun loppuvaiheen vaikeudet olivat ohi ja elämä sujui loppuhaastattelun aikaan suhteellisen hyvin. Tilanteeseen toi varmuutta se, että hänellä oli ollut mahdollisuus jatkaa samassa yrityksessä, missä isä oli ollut töissä.

12.2.2 Useiden riskien kotitaustasta menestyjäksi

Useiden riskien kotitaustasta ovat selvinneet menestyjiksi Maija ja Oskari (Taulukko 24).

Korkein koulutus koko tutkimusryhmässä oli Maijalla, joka oli merkonomi. Myös Oskari oli saanut koulutuksensa suoritetuksi. Maija oli jo ollut mukana työelämässä. Sen sijaan Oskari ei ollut vielä sijoittunut työelämään. Maija oli avioliitossa ja hänellä oli vuoden ikäinen lapsi. Oskarilla oli tyttöystävä. Molemmilla oli jossain määrin tulevaisuuden suunnitelmia.

Seuraavassa ovat Maijaa koskevat haastattelut:

Maija

Asuu isän kanssa – äitiä ei ole ollut muutamaan vuoteen.

Maijan vanhemmilta ei ole saatu haastattelua. Hänen kohdallaan ei voi juurikaan puhua kodin tuesta. Maija oli ihan pieni, kun vanhemmat erosivat. Hän asui ensin äidin luona, mutta muutti isän luollessaan 10-vuotias. Maija tapaa äitiään enää vain silloin tällöin. Maijalla on myös äitipuoli, joka asuu toisella paikkakunnalla. Maijalla on 2-vuotias sisarpuoli isän uudesta avioliitosta. Vielä ei tiedetä, muuttavatko äiti- ja sisarpuoli asumaan yhdessä isän ja Maijan kanssa. Lisäksi Maijalla on isän puolelta veli- ja sisarpuoli. Isä ei ole ollut töissä. Maijan käyttäytymisessä on opettajan mukaan selvää turvallisuuden hakemista.

Maijan kotitilanne on huono. Itse hän ilmoittaa tulevansa keskinkertaisesti toimeen sekä äitinsä että äitipuolensa kanssa. Opettajan mukaan häneltä puuttuu äiti lähes täysin.

Maijalla on keskiarvo pysynyt täysin samana kah-

deksannen luokan keväästä yhdeksannen luokan kevääseen eli 7,0:na.

Opettajan mukaan Maija on verbaalisesti lahjakas. Maijalla on ollut menestyksellisiä työjaksoja, mutta keväällä hänestä tuli koulussa haluton mihinkään yhteistoimintaan koulutehtävissä. Hän ei pysty vielä omaehtoiseen kirjalliseen työhön. Maijasta on vuoden mittaan tullut iloinen ja ulospäin suuntautunut. Hän käy koulussa säännöllisesti. Maijan mielialat vaihtelevat koulussa nopeasti. Hän on välillä hysteerikko ja välillä uhmakas. Hän vaatii kahdenkeskistä keskustelua. Opettaja toteaa, että Maija on oikeasti pieni tyttö, joka on joutunut liian aikaisin aikuisen osaan. Hän ei tiedosta olevansa yksilö, jonka tulisi toimia omaksi hyväkseen. Hän hakee aktiivisesti turvaa riskialttiista ryhmistä vapaa-aikanaan. Masennus, joka johti aikaisemmin sulkeutumiseen pois koulusta, on hellittänyt.

Maijan mielestä koulussa ei opiskella tarpeeksi. Hän kertoo, että alkuvuodesta ei opiskeltu ja lopulta meni opiskelun maku.

Maija on käyttänyt huumeita Omaura-vuoden syksystä lähtien. Rötöksiä Maijalla ei esiinny. Maijan vaikeudet ja poissaolo koulusta alkoivat Omauraa edeltäneenä vuonna, jolloin hänellä oli jatkuva flunssa ja kitarisaleikkaus. Tämä sai aikaan muutaman kuukauden poissaolon. Hänen läheisimmät ihmissuhteensa ovat isä, mummo ja kaverit. Maija oli ilmoittanut syksyllä toiveammatikseen vaatetusalan. Keväällä hän valitsi kuitenkin ensimmäiselle sijalle kauppaoppilaitoksen. Harrastuksikseen Maija ilmoittaa laskettelun ja musiikin kuuntelun.

Seurannassa syksyllä 1997 Maija asuu edelleen kotona isänsä kanssa. Äiti asuu noin 100 kilometrin päässä olevassa kaupungissa, ja Maija näkee hänet noin kerran vuodessa jouluna mummin luona.

Taulukko 24. Useiden riskien kotitaustasta menestyjäksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Maija	3	2	3	2	3	13
Oskari	3	0	2	1	3	9

Maija opiskelee toista vuotta ammatillisen oppilaitoksen kaupan ja hallinnon linjalla. Maija on tyytyväinen ammatinvalintaansa ja viihtyy hyvin koulussa.

Kaupan ala on mielenkiintoista ja viihdyn hirveän hyvin. Tykkään siitä. (Maija 1997)

Keskiarvo on Maijalla ollut vähän alle 3. Opettajien kanssa menee kohtalaisesti, joittenkin kanssa paremmin ja joittenkin kanssa taas huonommin. Maija ei enää pinnaa koulusta niin kuin peruskouluaikana. Maija kertoo elämänsä sujuvan hyvin. Hänen alkoholinkäyttönsä on vähentynyt, ja huumeiden käytön hän on lopettanut kokonaan. Rötöksiäkään ei esiinny.

Maija sanoo seurustelleensa vuoden ja kolme kuukautta, mikä on rauhoittanut häntä. Hän kertoo, ettei olla ryypätty pitkään aikaan. Opinnoissa on auttanut ammattikoululuokan hyvä yhteishenki.

Maija kertoo olevansa nykyään iloinen. Tulevaisuudensuunnitelmistaan Maija kertoo seuraavasti:

Jatkan opiskelua ja katson sitten, kun opiskelu päättyy, onko työpaikkoja tarjolla. Voihan tämä olla se toiveammatti, kun olen hyvä käsillä tekemään ja siinäkin sormilla tehään. Suunnistan ammattikorkeakouluun. (1997)

Harrastuksistaan Maija kertoo, että hän käy laskettelemassa ja matkustelee. Tärkeimmät ihmiset ovat isä, poikakaveri ja mummo. Viimeisenä iloisena asiana Maija kertoo:

Olen lopettanut tupakanpolton. Mä en oo kellekään luvannut mitään, mutta nyt mä oon lopettanut. (1997)

Elämänviivaansa Maija kuvaa seuraavasti:

Aika tasaista. Ei elämässä mitään hirveitä huippuja ollutkaan. Kasilla olin sairaana ja koulu meni huonosti ja sitten päädyin Omaura-luokalle. Sitten jatkui tasaisena. Huippu oli se, kun pääsin opiskelemaan. (1997)

Keväällä 2001 Maijalla menee aivan hämmästyttävän hyvin, kun otetaan huomioon hänen taustansa.

Maija on elänyt avoliitossa vuodesta 1997 lähtien. Maija tapaa isäänsä useamminkin kuin kerran kuussa.

Maijalla on vuoden ja kolmen kuukauden ikäinen poika. Hän on valmistunut kauppaoppilaitoksesta vuonna 1999 (kolmivuotinen), ja hän on nyt valmis merkonomi. Hän on ollut puoli vuotta työttömänä, minkä jälkeen hän jäi äitiyslomalle. Maija oli tietojenkäsittelylinjalla ja hänen mielestään opinnot sujuivat hyvin. Maija haluaisi jatkaa tradenomiksi, mikä tietäisi 2,5 vuotta lisää opintoja. Maija iloitsee siitä, että hänellä on sekä ammatti että lapsi, vaikka hän on vasta 21-vuotias.

Maija kertoo, ettei hän ole käyttänyt alkoholia pariin vuoteen siksi, että on ollut raskaana ja imettänyt pitkään. Hän kieltää myös käyttäneensä huumeita, mutta aikaisemman haastattelun perusteella tiedän, että hän on käyttänyt huumeita yläasteella. Hän kuitenkin lopetti hienosti huumeiden käytön jo ennen edellistä haastattelua vuonna 1997.

Omaura-projektia Maija kommentoi seuraavasti:

Enemmän hyvää kuin huonoa. Opiskelu ei ollut tarkeeta. Olin vaateliikkeessä, kukkakaupassa jne. Koulu ei niin kiinnostanut. Opettajan kanssa, kun olin keskustellut ja silleen, tulin menneeksi kopikseen, muutoin olisin mennyt ammattikouluun... Enemmän opiskelua. Kielet sitten oli, että aika paljon joutu tekemään, että sai ne läpi. Niitäkin pitäisi ehtiä. Tulin Omaura-luokalle siten, että koulukuraattori kysyi, haluanko mennä sinne. Opettaja kävi sitten haastattelemassa. (2001)

Elämä on lähtenyt Maijalla parempaan suuntaan tällä tavalla:

Parempaan suuntaan. Kun rupesi Santun kanssa olemaan ja oli erilaiset kaverit ja rauhoittui tai silleen. (2001)

Maija on päässyt pois lapsuuden ja varhaisemman nuoruuden epäonnistumisen kehältä. Tässä on auttanut mm. Maijan sinnikkyys ja muutama häntä tukeva aikuinen.

12.2.3 Menestyjäksi runsaiden riskien kotitaustasta huolimatta

Menestyjiksi runsaiden riskien kotitaustasta huolimatta olivat selvinneet Tiina ja Seppo. Luokittelumittarin perusteella heidän menestymisensä ilmeni seuraavasti (Taulukko 25).

Molempien koulutus oli onnistunut hyvin. Työelämään nuoret olivat päässeet kiinnittymään keskinkertaisesti, eli heillä ei ollut ollut pitkäaikaista työttömyyttä. Perhe tai parisuhde oli kummallakin erilainen. Tiina oli jo ehtinyt erota avomiehästään ja hänellä oli pieni lapsi. Sepolla ei ollut tyttöystävää haastatteluhetkellä. Tulevaisuuden suunnitelmat olivat vielä jäsentymättömät.

Seppo

"Olen pieni ja hento ja siksi minua kiusataan koulussa."

Opettajan mukaan Sepolla on huolehtiva äiti. Vanhemmat ovat eronneet viisi vuotta sitten. Seppo tapaa isäänsä joka päivä ja kertoo, että välit isään ovat huippuhyvät. Sepolla on kaksi huomattavasti vanhempaa sisarta, joihin hänellä on myös hyvät välit. Sepon isä on tällä hetkellä työtön kirvesmies ja äiti on ammatiltaan siivoaja.

Seppo syntyi onnelliseen perheeseen, jossa kahden tyttären jälkeen Seppo oli isälle ehkä liiankin tärkeä.

Seppo ei tahtonut oppia puhumaan. Kun hän ei puhunut 2,5-vuotiaana hänen kanssaan käytiin puheterapeutilla. Syytä ei löytenyt. Kehitys oli noin yhden vuoden jäljessä ja peruskoulun ensimmäinen luokka käytiin kaksi kertaa.

Isä alkoi käyttää liikaa alkoholia 10 vuotta sitten

ja tämä vaikutti Seppoon. Koulussa Sepolla todettiin lukivaikeus jo koulun alkaessa ja hän sai tukiopetusta.

Alussa Seppo kävi säännöllisesti koulussa, mutta alkoi pinnata seitsemännellä. Oman kertomansa mukaan Seppo ei jaksanut seitsemännellä käydä koulua siksi, että häntä kiusattiin koulussa pienikokoisuutensa takia. Seppo kertoo itse selvittäneensä koulukiusaamisen osaltaan.

Murrosikä oli Sepolla hyvin vaikea. Äiti kertoo itkeneensä poikansa kynsissä. Äiti kärsi ja haki apua terveydenhoitajalta. Kun avioero tuli 5 vuotta sitten, annoin liian paljon periksi pojalle. Poika kertoo aina äidille kaiken. Kasvatusperiaatteistaan äiti kertoo, että hän arvostaa rehellisyyttä, keskinäistä luottamusta perheessä ja toisen ihmisen kunnioittamista. Avioliitto oli viimeiset viisi vuotta todella pahoin riittävä ja väkivaltaakin esiintyi.

Opettaja kuvaa Sepon menestymistä koulussa seuraavasti:

Seppo käy työharjoittelussa säännöllisesti. Myöhästyy ja lähtee koulusta pois ennen aikojaan, joten koulussa olemista ei ole paljon.

Työpaikat ovat ehkä lisänneet itsetuntoa. On ollut 5 viikkoa yhdessä paikassa. Piti tästä paikasta ja koki menestyneensä ja sai hyvän palautteen. Muu menestys on ollut vähäistä. Hyvä supliikki ja hyvä kauppias. Työpaikoilta tulee erittäin hyvä palaute. Koulussa on erityisvaikeuksia. On oppinut lukemaan, mutta ei muuta. On oma-aloitteinen. Koulu on kielteinen asia. Seppo on vapautettu ruotsin kielestä ja mukautettu englannin osalta.

Taulukko 25. Menestyjäksi runsaiden riskien kotitaustasta huolimatta

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Tiina	3	2	1	0	3	9
Seppo	3	2	0	1	3	9

Seppo on hoitanut oma-aloitteisesti työpaikkojen hankinnan. Hän on yrittänyt löytää omiin "mopobisneksiin" sopivia työpaikkoja, "luonut suhteita". Saanut hyvää palautetta työjaksoilta ja suhde ammattikouluun on muuttunut myönteiseksi. Seppo välttelee kirjallisia töitä. Keskustelee koulutovereidensä kanssa mopojen virittämistä. Tekee kauppaa käytetyillä mopojen varaosilla. Sosiaaliselta tyyppiltään Seppo on valtiainen, joka esittää reilua jatkua. Vaikeutena Sepolla on kirjallinen ilmaisu ja matematiikan perusasioiden osaamattomuus.

Sepon vahvat puolet ovat hyvä supliikki, huolehtiva äiti ja yritteliäisyys. Hän jakaa ilmaisjakelulehtiä, korjaa ja myy mopoja.

Sepolla ei ole vaikeuksia elämän hallinnassa. Alkoholin osalta hän ilmoittaa, ettei hän käytä lainkaan alkoholia nykyään. Huumeiden käyttöä enempää kuin rötöksiäkään hänellä ei esiinny.

Seurannassa syksyllä 1997 Seppo asuu kotonaan. Hän opiskelee ammatillisen oppilaitoksen koneistajalinjalla toista vuotta.

Opiskelustaan Seppo sanoo:

Menehän se, ei kovin hyvin. Omaura-luokalla oli paljon helpompaa. Nyt menee huonommin. Todistuksessa oli ykkösiä hirveesti. On sellaisia aineita, jotka ei oikein kiinnosta.

H: Mikä koulussa on ikävää?

Lappu ei riitä, kun rupeen luetteloimaan, matikka ja sitten äikkä ja siinä on ja jotkin opettajat tekee sen, ettei oikein kiinnosta.

Kysymykseen: Millainen on mielialasi? Seppo vastaa:

Olen hermostunut koulun takia. Koulu vie hermot.

Harrastuksistaan Seppo sanoo:

No en nyt periaatteessa harrasta oikein mitään. No onhan punttisali ja biljardin peluu.

Elämänviiva:

Meni alas kun koulu alkoi, ylös 13-vuotiaana, kun sain mopon. Ylös, kun täytin 17 vuotta. Silloin näki paljon sukulaisia, joita ei ollut nähnyt moneen

vuoteen. 18-vuotispäivä ei ollut juuri muita päiviä kummempi. Nyt on nousua ja laskua.

Keväällä 2001 Seppo kertoo menneensä avoliittoon 1.1.1999. Hän on valmistunut keväällä 1999 koneistajan ammattiin. Hän on suoritettuun tutkintoon melko tyytyväinen ja hän on tällä hetkellä määräämättömästi varastotöissä. Sepolla ei ole elämäntalvointaongelmia. Hän ilmoittaa, ettei harrasta yhtään mitään.

Tulevaisuudensuunnitelmistaan Seppo luettelee:

Oma talo, paljon lapsia, kova palkka.

Hän on suorittanut asevelvollisuuden vuonna 1998, mutta ei viihtynyt armeijassa.

Omaura-kokeilusta hän toteaa:

Paljon yksilöllistä opetusta. Auttanut työelämään astumista.

Peruskoulussa on Sepon mielestä liian vähän yksilöllistä opetusta. Seppo kertoo elämänsä sujuneen paremmin sitten, kun koulut loppui ja hän pääsi töihin.

12.3 Paikkaansa hakevat

Paikkaansa hakeva nuori tarkoittaa sitä, että näillä nuorilla on olemassa jonkinlainen siirtymävaihe, josta voi mennä joko hyvään tai huonoon suuntaan. Paikkaansa hakevilla nuorilla ei tuntunut olevan mitään suuria ongelmia tällä hetkellä, eikä heillä ollut mitään merkkejä syrjäytymisestääkään. Paikkaansa hakeviksi nuoriksi katsoin yhden tytön, Nooran, ja neljä poikaa eli Jussin, Riston, Ramin ja Ilkan.

12.3.1 Useiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi

Aineistossa ei ollut ketään, joka olisi päätenyt vähäisten riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi.

Useiden riskien kotitaustasta tulevia, paikkaansa hakevia nuoria olivat Rami ja Ilkka (Taulukko 26).

Taulukko 26. Useiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhte	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Rami	2	1	1	0	3	7
Ilkka	3	0	1	0	3	7

Ilkalla oli ammatillinen koulutus ja Rami oli suorittanut puolen vuoden vartijakoulutuksen. Ilkalla ei ollut koulutuksesta huolimatta tuntua työelämään. Ramilla oli sen sijaan ollut lyhytaikaisia työsuhteita. Kummaltakin puuttuivat tulevaisuuden suunnitelmat.

Rami

On tapahtunut persoonallisuuden kasvua, vaikka ei ole jaksanut koulussa. (opettaja)

Ramin huoltajana on isä, joka on ollut noin kaksi vuotta työtön. Hän on ammatiltaan rakennusmies. Vanhemmat erosivat vuonna 1992. Äiti toimii kahvilanpitäjänä ja Rami tapaa häntä vain silloin tällöin. Rami on nuorempi kahdesta veljeksestä, joilla välillä menee hyvin ja välillä taas on koviakin yhteenottoja. Ramin tausta on mm. sikäli huono, että äidin puute näkyy mielestäni aivan selvästi pojan kehityksessä.

Isä kertoo pojan varhaislapsuudesta seuraavaa:

Naapuri huolehti pojan ollessa pieni, oppiiko tämä ollenkaan puhumaan. Poika on ollut aina ylivilkas. Jokin vuosi sitten pojalla oli aivosähköhäiriö.

Rami ei ole koskaan aiheuttanut tahallista vahinkoa. Hän on kovaääninen, mutta mitään silmitöntä rikkomista esimerkiksi ei ole esiintynyt. Huono näkö häiritsi koulunkäyntiä alussa. Ramilla on esiintynyt aina hoivaamisen tarvetta pienempiä kohtaan.

Äiti on aina suojellut vanhempaa veljeä. Isän mielestä Rami kantaa tästä turhaa kaunaa äidilleen. Avioerossa molemmat pojat halusivat isän luokse.

Isällä on ollut vaikeuksia. Ensin hän jäi työttömäksi ja sen jälkeen vaimo lähti, lisäksi yrityksestä jäi velkoja maksettavaksi.

Kouluun meneminen on vaikeaa. Veli saa kovalla metelillä Ramin menemään kouluun, mutta kun ei oltu paikalla pinnasi työharjoittelustakin. Pojalla on haaveena lunastaa asunto perheelle parin vuoden palkoilla. Hänen toiveammattinsa on perushoitajan ammatti, johon hän isän mielestä omaa oivan luonteen.

Isä toteaa lopuksi:

Olen hämmästynyt siitä, miten opettaja jaksaa näiden nuorten kanssa.

Rami on näistä 28 Omaura-nuoresta ainoa, joka ei saanut päästötodistusta peruskoulusta. Edellisenä keväänä Ramin keskiarvo oli 5,4, joten lähtökeskiarvo on myös heikoin kaikista 28:sta.

Opettajan mukaan Ramin on vaikea hallita tunteitaan ja aggressiivisuus häiritsee myös koulunkäyntiä. Kykyjä Ramilla olisi keskitason suorituksiin, mutta vuosien varrella on kertynyt oppimisaukkoja, joiden paikkaaminen on vastenmielistä. Rami on vapautettu ruotsin opiskelusta ja mukautettu englannin kielessä.

Ramin edistymisestä opettaja kertoo seuraavasti:

Rami on muuttunut rauhallisemmaksi. Öykkäroinnin tilalle on tullut jonkin verran hymyn pilkettä ja huumorillakin selviytymistä. Uskaltaa tuoda uusia puolia itsestään esille. Ei vielä jaksaa keskittyä koulutehtäviin. Pinna ei kestä ja monet asiat, ihmiset ja tilanteet ottavat päähän. Potkii ja paiskoo pulpetteja ja tavaroita.

Sosiaaliselta tyypiltään Rami on häirikkö, joka on jonkin verran erillään muista. Rami on edelleen päiviä poissa koulusta. Opettaja pitää Ramin vahvuutena sitä, että hän viihtyy lasten kanssa.

Ramilla ei ole huumeongelmaa. Rötöksistä on ollut vain näpistyksiä ennen Omaura-vuotta. Alkoholia hän käyttää 1–2 kertaa kuukaudessa.

Ramilla on ilmeisesti hyvin voimakas murrosikä, jonka tavoittamisesta puuttuu äidin panos. Vanhemmiten nykyinen oireilu mahdollisesti loppuu.

Harrastuksikseen Rami mainitsee biljardin peluun, videoiden katselun ja elokuvien keräämisen (videoina).

Seurannassa syksyllä 1997 Rami asuu kotonaan isänsä kansa ja tapaa äitiään silloin tällöin. Rami oli viime vuonna kymppiluokalla ja opiskelee nyt ammatillisen oppilaitoksen elintarvikelinjalla. Alkoholinikäyttönsä Rami ilmoittaa lisääntyneen, mutta hänellä ei ole huumeiden käyttöä eikä rötöksiä. Hänellä ei ole tällä hetkellä tyttöystävää, mutta on ollut aikaisemmin monta. Rami kertoo olevansa iloinen. Hänen toiveammattinsa on näyttelijän ammatti, johon hän sanoo pyrkivänsä vielä joskus. Nykyinen opintolinja oli toisella sijalla. Ensimmäisellä sijalla oli lähihoitajan opintolinja. Nykyinen opiskelu vastaa kohtalaisesti ammattitoiveita.

Elämänsä tärkeitä ihmisiä Rami ei osaa mainita. Hän sanoo: "Kaikki". Hän sanoo omasta mielestään kehittyneensä kaikissa asioissa.

Elämänviiva on melkein suora viiva ja Rami kuvaava sitä:

Samanlaista on ollut koko ajan.

Kuvaus: Opiskelun suhteen Ramilla näyttää olevan vastuunottoa. Tunne-elämä tuntuu olevan melko köyhää, mikä voinee johtua siitä, että äiti puuttuu kodista.

Keväällä 2001 Rami asuu yksin. Hän on valmistunut puolen vuoden kurssilla vartijaksi aikuiskou-

lutuskeskuksessa. Suorittamaansa kurssiin hän on melko tyytyväinen eikä hänellä ole tällä hetkellä suunnitelmia opiskelun jatkamiseksi tai alan vaihtamiseksi.

Rami on tällä hetkellä ollut noin puoli vuotta työttömänä. Aluksi hän oli vartiointitehtävissä ja sen jälkeen autonkuljetustyössä. Hän on tällä hetkellä elämäänsä erittäin tyytyväinen ja elämänhallintaongelmia ei ole (ei huumeita eikä rötöksiä). Ramilla on lukuisia urheiluharrastuksia. Hän on suorittanut asevelvollisuutensa vuonna 1998.

Omaura-kokeilusta Rami toteaa:

Oli mukava käydä sitä koulua.
Pidin työssä olosta.

Vaikeudet ylä-asteella aiheutuivat Ramin mielestä hänen kouluhaluttomuudestaan. Elämä on nykyään mennyt Ramin mielestä parempaan suuntaan, kun hän on aikuistunut.

12.3.2 Runsaiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi

Runsaiden riskien kotitaustasta kohtalaiseen tilanteeseen olivat päässeet Noora, Jussi ja Risto. Seuraavassa olen taulukoinut heidän kehitystään luokittelumittarin avulla (Taulukko 27).

Risto oli suorittanut ammatillisen koulutuksen. Nooralla taas oli perhe ja lapsi, ja tästä huolimatta hän oli myös ollut melko paljon työelämässä. Ristolla ei ollut tuntumaa työelämään. Kellään näistä nuorista ei ollut enää viime vuosina esiintynyt normien rikkomista niin kuin peruskoulu-aikana. Näiltä nuorilta puuttuivat tulevaisuuden suunnitelmat.

Taulukko 27. Runsaiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Noora	0	2	2	0	3	7
Risto	3	0	0	0	3	6
Jussi	0	1	2	1	3	7

Risto

On 10-vuotiaasta asti hoitanut omat asiansa.

Risto on asunut kahteen otteeseen lastenkodissa ensimmäisellä kerralla vuoden ja nyt Omaura-projektin aikana syksystä lähtien. Risto on lastenkodissa avohuollon tukitoimenpiteenä. Hän ei ole huostaanotettu.

Riston kohdalla huomio kiinnittyy siihen, että hän on ilmoittanut Omauran alun haastattelussaan, että hänellä on sekä äitiin että isään huonot välit. Riston vanhempien avioliitto on ollut hyvin riitaisa ja myös avioero on ollut riittävä. Avioero on omahoitajan mukaan ollut joskus ala-asteen loppuajankana. Risto on viimeksi asunut isänsä luona, jonka kanssa tuli hankaluuksia. Nykyään Risto ei halua tavata isäänsä. Äiti asuu läheisessä kunnassa. Äiti on mennyt uudelleen naimisiin ja hänellä on pieni poika. Ristolla on myös toinen itseään nuorempi veli, mutta hän kertoo, ettei juuri näe sisarusiaan.

Omahoitajan mukaan Risto on hoitanut omat asiansa noin 10-vuotiaasta lähtien. Risto on herkästi hermostuva ja hänen on vaikea keskustella aikuisten kanssa, koska hän ei ole siihen tottunut. Nyt lastenkodissa on tapahtunut hiukan kehitystä. Risto on asettunut lastenkotiin asumaan ja viettää siellä myös vapaa-aikansa. Ennen hän oli vapaa-ajat kadulla. Lastenkoti kertoo pärjäävänsä Riston kanssa ja sanoo tehneensä hänen kanssaan paljon töitä. Vanhemmat eivät ole olleet kiinnostuneita Ristosta ja hänellä ei ollut alussa luottamusta aikuiseen lainkaan.

Opettaja kertoo Riston edistyneen hitaasti Omaura-vuoden aikana. Keskiarvosta edistyminen ei kuitenkaan näy, sillä se on laskenut 6,5:stä 6,3:een. Riston koulukäyttäytymisestä opettaja sanoo, että hän on hiljainen, arvaamaton, laskelmoivantuntuinen, varautunut ja äkkipikainen, muttei häirikkö. Hän pyrkii olemaan ryhmässä ryhmän säännöillä, eikä etuile. Sosiaaliselta tyybiltään hän on koulussa seurailija ja syrjäänvetäytyjä. Hän on aika lailla itseensä sulkeutunut ja itsensä ilmaiseminen on ollut koko ajan vaikeaa. Opettajan mukaan jonkinlaista vapautumista on kuitenkin tapahtunut, mutta puhetta pitäisi olla vielä paljon lisää. Työjaksot hän on hoitanut koulussa hyvin. Vaikeutena koulussa on myös epärehellisyys.

Ristolla on jonkin verran lukihäiriötä. Asiat eivät opiskeltaessa jäsenny kokonaisuuksina. Matematiikan opiskeluun hän suhtautuu "En opi tätä" - tyyliin. Opettaja toteaa kuitenkin, että Risto on jonkin verran vastuuntuntoinen. Omaura-luokkaa Risto pitää tavallista koulua parempana.

Oma kuvaukseni: Risto vaikuttaa hyvin välinpitämättömältä, on jopa koviksen tuntuinen. Häneltä on erittäin vaikea saada vastauksia kysymyksiin.

Alkoholin käytön Risto ilmoittaa aloittaneensa 12-vuotiaana ja käyttävänsä nykyään alkoholia joka viikko. Huumeita hän ei ole kokeillut eikä käyttänyt. Rötöksiin hän ei ilmoita syyllistyneensä aikaisemmin, mutta kertoo syyllistyneensä Omaura-vuoden aikana pahoinpitelyyn.

Syksyllä Risto ei osannut kertoa toiveammattistaan mitään. Keväällä hän valitsi ensimmäiselle sijalle kymppiluokan ja toiselle ammattikoulun sähkölinjan. Ainoaksi harrastukseksi hän kertoo lasketelun. Tärkeimpinä ihmissuhteinaan Risto mainitsee kaverit.

Seurannassa syksyllä 1997 Risto kertoo:

Asun yksin vuokra-asunnossa ja sossu maksaa vuokran. Äitiä näen kerran kahdessa kuukaudessa ja hänen kanssaan menee hyvin. Isää en ole nähnyt kahteen vuoteen... Opiskelen suuremmassa kaupungissa palvelualan oppilaitoksessa hotelli- ja ravintola-alan suurtalouslinjalla. Siksi siellä, että suurempi kaupunki on tasokkaampi.

Risto pitää käytännön harjoittelujaksoista, mutta ei teoriasta. Opiskelussa Risto pärjää mielestään aikaisempaa paremmin. Risto kertoo työskennelleensä ravintolassa 4 kuukautta työmarkkinatulella ja 2 palkkalistoilla. Hän kertoo edelleen aloittaneensa ja lopettaneensa ammatillisessa oppilaitoksessa kaksi eri linjaa: rakennus- ja sähkölinjan.

Risto ei käytä huumeita, mutta hänellä on useita rötöksiä: luvaton auton käyttö, ilkivalta ja pahoinpitely. Näistä rikoksista Ristolla on ollut maksettavana sakkoja ja korvauksia, mutta ne on hänen kertomansa mukaan nyt maksettu kaikki pois. Risto on seurustellut yhdeksän kuukauden ajan. Hän sanoo valmistuvansa kokiksi ja se on myös hänen toiveammattinsa. Risto kertoo harrastavansa internetissä

surfailua ja käyvänsä pari kertaa vuodessa Pohjoisessa harrastamassa jääkiekkoa.

Elämänviiva: Ennen isän ja äidin eroa käyrä meni alaspäin. Eron jälkeen käyrä meni ylöspäin. Lastenkotiin joutuminen oli taas voimakas notkahdus alaspäin. Lastenkotiaikana käyrä menee loivasti ylöspäin. Nyt käyrä menee selvästi ylöspäin.

Kuvaus: Tulee paikalle täsmällisesti sovittuun aikaan. Katse on epäluuloinen. Jotenkin tuntuu siltä, että poika on mahdollisesti löytänyt kiinnostuksen opintoistaan. On päässyt lopultakin kokkikoulutukseen, mikä kiinnostaa. Vastaa aika hiljaa. On ollut ravintolassa, jossa olemme, aikaisemmin työssä 1/2 vuotta. Tarjoilija kysyy ystävällisesti Riston kuulumisia.

Keväällä 2001 Risto on asunnoton ja asuu siksi ystävänsä luona. Isästään Risto kertoo, ettei hänellä ole isäänsä välejä. Risto on valmistunut kesäkuussa 1999 ammatillisesta oppilaitoksesta ravintolatyöntekijäksi. Hän keskeytti vuoden 1999 syksyllä opinnot vielä kone- ja metallialalla. Tuolloin hänellä oli jo ravintola-alan tutkinto suoritettuna.

Risto on ollut kesäkuusta 1999 työtön. Hänellä on elämänhallinta kunnossa. Rötöksiä ei ole enää esiintynyt viimeisen kahden vuoden sisällä. Hän kertoo olleensa välistä masentunut ja kärsivänsä pelkotiloista. Elämänsä tärkeimmiksi henkilöiksi hän mainitsee kaksi ystävänsä.

Tulevaisuudensuunnitelmistaan Risto kertoo:

Töihin en voi mennä, koska minulle on kertynyt suuri velkataakka, mutta tarkoitus olisi saada työtilat ja alkaa tekemään omia juttuja.

Asevelvollisuuden suorittaminen keskeytyi Riston kohdalla vuonna 1999.

Omaura-projektista Risto kertoo:

Työssä oppi paljon käytännön systeemeistä. Omaura oli mielestäni toteutettu aika hyvin.

Ylä-asteen ongelmien syyksi Risto sanoi:

Se johtui vanhemmistani minun mielestäni, mutta en syytä heitä siitä, koska eihän muita kuin itseään voi muuttaa.

Risto kertoo elämänsä alkaneen mennä parempaan suuntaan puoli vuotta sitten.

12.4 Syrjäytyneet

Syrjäytyneiltä nuorilta puuttuu usein ammatillinen koulutus ja työsuhteet ovat lyhyitä tai niitä ei ole lainkaan. Perhe-elämä tai parisuhde on vakiintumaton. Tulevaisuuden suunnitelmat ovat vielä hyvin jäsentymättömiä, ja nuorten elämänhallinta on puutteellista, eli he käyttävät huumeita tai tekevät rikoksia. Kovin vaikeita alkoholi-ongelmia näillä nuorilla ei tullut esille.

Yhdeksästä tytöstä kolme eli Liisa, Kirsi ja Minna sijoittuivat syrjäytyneiden ryhmään. Kahdeksastoista pojasta syrjäytyneiksi ajautui kuusi eli Kalle, Tuomas, Tero, Paavo, Markus ja Esa. Syrjäytyneiksi on ajautunut näin ollen sekä tytöistä että pojista kolmasosa.

Tämän ryhmän kotitaustasta käy ilmi, että taustoissa erottuu monta riskitekijää. Vain yksi näistä nuorista eli Kalle oli ehjässä perheestä. Hän oli keväällä 2001 huumeiden käytön takia hoitolaitoksessa. Kolmella nuorella oli lastenkoti- tai sijaisperhe-tausta. Noin puolella nuorista oli kotona alkoholi-ongelma, ja kolmelta nuorelta oli isä kuollut nuoren ollessa alaikäinen. Koulu oli mennyt puolella nuorista huonosti jo ala-asteella. Nämä nuoret ovat myös varsin yleisesti kertoneet, että heiltä on puuttunut kodin tuki koulunkäyntiin ja/tai harrastuksiin.

Kukaan vähäisten riskien kotitaustasta tuleva nuori ei päätenyt syrjäytyneeksi.

12.4.1 Useiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi

Ryhmään useiden riskien kotitausta luokittelin ne, jotka saivat luvussa 5 selvitetystä kodin riskitekijä-analyyssissä keskimääräisen pistemäärän, eli ne, joilla ei ollut riskipisteitä vähän eikä paljon, vaan siltä väliltä. Nuoria, jotka päätyivät useiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi, olivat Minna, Kalle, Esa, Paavo ja Markus. Näiden nuorten kehitys näkyy seuraavasta taulukosta 28.

Taulukko 28. Useiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Minna	0	0	2	0	1	3
Paavo	2	0	0	0	0	2
Markus	3	0	0	0	0	3
Kalle	0	0	0	0	0	0
Esa	0	3	1	0	1	5

Näistä nuorista Minna, Kalle ja Esa eivät olleet pystyneet hankkimaan itselleen koulutusta. Paavo oli aloittanut vuoden 2001 alussa ammatillisen oppilaitoksen maalarilinjan. Markus oli suorittanut hotelli- ja ravintola-alan ammatillisen koulutuksen, mutta ei ollut lainkaan sijoittunut työelämään opintojen jälkeen. Muutkaan näistä nuorista lukuun ottamatta Esaa eivät olleet päässeet työelämään kiinni. Minnalla ja Kallella tämä johtui osittain huumeiden käytöstä ja Paavolla ja Markuksella rötöksistä, joista Paavo oli saanut ehdollisen tuomion. Pitempi-aikainen parisuhde oli vain Minnalla ja aikaisemmin oli ollut Esalla. Kellään näistä nuorista ei ollut tulevaisuuden suunnitelmia. Minnalla ei ollut enää äidin mukaan viimeisen vuoden aikana esiintynyt huumeiden käyttöä ja Esalla huumeiden käyttö oli vähäistä. Kallen kehitys oli jokaisessa kohdassa huonoa.

Minna

"Syksyllä tuli masennus ja tekemätön olo."

Vuonna 1995 Minna on 17-vuotias. Minnan vanhemmat ovat eronneet vuonna 1988. Hänellä on kaksi vuotta nuorempi sisar. Äiti on mennyt uudelleen naimisiin kolme vuotta sitten. Vuonna 1996 äiti oli miehensä kanssa Tunisiassa, ja Minna oli muuttanut yksin asumaan. Äiti odotti lasta. Minna tapaa isäänsä säännöllisesti. Minna ei tule kovin hyvin toimeen isänsä uuden avovaimon kanssa. Äiti mainitsi, että hänellä on kasvatuseriaatteena vapaa kasvatusta, ja näin ollen lapselle ei aseteta kovin paljon rajoituksia. Lapsi joutuu itse miettimään, mitä omista teoista seuraa. Äiti ei päättäisi asioista lapsen

puolesta. Hän pitää kasvatuseriaatettaan sallivana kasvatuksena. Opettajan mielestä äiti on avuton. Äiti kertoo, että hänellä on ollut hyvä avioliitto niin kauan kuin sitä on kestänyt.

Minna on muuttanut pois kotoa ja asunut noin kuukauden yksin. Hän pitää hankalana kotitaloustöiden suorittamista. Vielä asunto ei tunnu kodilta. Minna valittaa, että hänen mielialansa vaihtelevat nopeasti. Minna on opettajan mielestä johtajatyyppejä. Hän on lahjakas monella alalla.

Minna vaikuttaa hyvin aikuismaiselta ja kypsältä muihin verrattuna, mikä johtuu siitäkin, että hän on ryhmän vanhin. Hän on myös naisellisen tunteiden ja käyttää rikasta kieltä.

Aina iloinen oon, mutta sitten tota. Keväisin, kun aurinko paistaa, mutta sitten tota, kun yhtäkkiä ei paistakaan, ja sitten tulee pilviä. Tuntuu, että masentuu sen auringon mukana. Joka kevät on tällaista. Mielialat vaihtelee hirveen nopeesti. (Minna 1996)

Opettajan mukaan Minna on ensimmäinen, johon hän on törmännyt huumausaineasiassa. Jo Omaura-vuoden alussa Minna itse ilmoitti käyttäneensä huumeita. Opettajan mielestä Minnan tilanne on kuitenkin jo jonkin verran parantunut. Rötöksiä Minna ei ole tehnyt. Hänellä on ollut koko luku-vuoden sama poikaystävä.

Opettajan mukaan Minnalla on epärealistinen kuva omasta pystymisestä. Ongelmana on myös kiinnostamattomuus aikaan, paikkaan ja ihmisiin. Minnan ammatinvalinta on ollut koko ajan selvä. Hän ilmoitti jo syksyllä olevansa kiinnostunut huonekalusuunnittelusta ja valitsi opiskelupaikkansa

kevällä sen mukaan.

Harrastuksia Minna mainitsee neljä. Harrastuksikseen hän mainitsee mm. piirtämisen ja elokuvissa käymisen. Minnalle tärkeitä ihmisiä ovat vanhemmat ja sukulaiset sekä poikaystävä.

Minnan keskiarvo on laskenut vuoden kuluessa 8,00:sta 6,9:ään, mikä on suurin keskiarvon lasku Omaura-ryhmässä. Syynä lienee se, että edellinen keskiarvo oli sellaiselta kouluvuodelta, jonka aikana hän kävi saman luokan toista kertaa. Minna oli jäänyt kahdeksannelle luokalle.

Minnan mielestä Omaura-luokassa on hyvä henki. Myös Minnan äiti on tyytyväinen projektiin ja etenkin Omaura-opettajaan. Opettajan mukaan Minna on sosiaalinen, mutta pakenee kuitenkin tilanteista pikku valheilla ajattelematta jatkoa. Minna suunnittelee mielellään tulevaisuutta, mutta vastuuntunto ontuu pienissäkin asioissa.

Seurannassa syksyllä 1997 käy ilmi, että Minna asuu yksin ja tapaa isää ja äitiä muutaman kerran kuukaudessa. Minnalle on syntynyt pikkusisko elokuussa. Välit sekä isään että äitiin ovat hyvät. Minna on ollut työttömänä joitakin hanttihommia lukuun ottamatta. Hän oli viime vuonna ammatillisen oppilaitoksen puusepälinjalla, mutta lopetti joululta, kun opiskelu ei vastannut hänen odotuksiaan. Hän kertoo, että työttömänä oleminen rassaa vähän.

Alkoholinkäyttönsä Minna sanoo vähentyneen: Hän kertoo, ettei hän juo enää ollenkaan. Minna on käyttänyt huumeita ja on jäänyt kiinni huumeiden hallussapidosta, mikä tulee esille oikeudessa. Minna täyttää joulukuussa 19 vuotta. Hän on seurustellut jo kaksi vuotta, ja hän kertoo, että poikaystävä on ollut tukena.

Pääsis huonekaluja verhoilemaan. Olen nyt siitä kiinnostunut. Tällä hetkellä en harrasta mitään. Ilmoittaudun joogaan ja sitten menen kielikursseille. (Minna 1997)

Elämänviivasta Minna kertoo:

Kevällä 1997 olin masentunut. Kun aurinko paistoi, piristyin, ja kesä meni hyvin. Syksyllä tuli masennus ja tekemätön olo. Nyt mieliala on noussemaan päin. (Minna 1997)

Kevällä 2001 haastattelen Minnan äitiä, sillä Minnaan en ole saanut yhteyttä. En ole myöskään saanut hänen osoitettaan, ja äiti on neuvonut kääntymään asiassa hänen puoleensa.

Minna muutti omaan asuntoon jo 17-vuotiaana. Nykyään hän on paljon vanhempiensa kodissa ja isovanhempiensa luona. Minnalla on nykyään pitempiäaikainen miesystävä. Hän on keskeyttänyt opiskelunsa kerran eikä ole aloittanut sen jälkeen opiskelua uudelleen. Minna on ollut kolmen kuukauden jakson (työsuhde) keramiikka- ja savipajalla, joka on taidepaja. Hän tekee tilauksesta savitöitä asiakkaille. Työt pajalla jatkuvat kuukauden kerrallaan. Minna on aloittanut uuden jakson tällä viikolla. Hän ei ole ollut missään töissä vuoden 1998 alusta lähtien (paitsi nyt pajalla). Huumeidenkäyttöä äiti ei ole enää huomannut: Minna ei ole käyttänyt äidin käsityksen mukaan huumeita enää vuoteen. Mielenterveyden ongelmia on joskus ollut, mutta nyt Minna on aivan normaali.

Omaura-kokeilu tuli äidin mukaan Minnalle ehkä tarpeeseen. Se oli parempi kuin ei mitään. Muutoin äiti ei pidä projektia juurikaan merkityksellisenä. Minnan vaikeudet ylä-asteella johtuivat siitä, että hän ajautui huonoon ystäväpiiriin, mikä oli omiaan viemään Minnan kehitystä huonoon suuntaan. Kaikki ongelmat olivat monen asian yhteissumma.

Mennään virran mukana. Pitäisi olla pienemmät luokat. Ei voi toteuttaa itseään.

Oli välillä Helsingissä muutaman kuukauden ja otti silloin huumeita. Siitä on nyt kolme vuotta. Käännös parempaan suuntaan on tapahtunut. Minna on aikuistunut vuodesta 2001 lähtien. On ruvennut ottamaan enemmän vastuuta. (Minnan äiti 2001)

Minnalla on ollut äiti ja läheiset tukena. Huumeista irti pääseminen voi auttaa elämässä eteenpäin. Ammatin löytämiseen ja työhön sijoittumiseen voi olla kuitenkin vielä matkaa.

12.4.2 Runsaiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi

Syrjäytyneistä nuorista noin puolella oli runsaiden riskien kotitausta. Runsaiden riskien kotitausta on kyseessä silloin, kun kodin riskipisteiden määrä on suuri. Tässä tutkimuksessa suuri riskipistemäärä merkitsee viidestä kymmeneen riskipistettä. Näitä syrjäytyneitä nuoria, joilla on runsaasti riskipisteitä, olivat Liisa, Kirsi, Tuomas ja Tero. (Taulukko 29)

Taulukossa syrjäytymiskehitys näkyy selvästi. Ongelmia koulutuksen hankkimisessa, perheen perustamisessa ja parisuhteessa oli kaikilla. Kaikki olivat myös rikkoneet normeja, sillä kaikki nämä nuoret olivat syyllistyneet pahoinpitelyyn. Lisäksi Kirsi ja Liisalla esiintyi huumeiden käyttämistä. Teron päätyminen vankilaan on ollut jonkin verran yllättävää, sillä Teron lastenkodin oma hoitaja oli pitkin matkaa antanut Terosta sen kuvan, että hän oli pääsemässä eroon rötöstelystä. Teron tukityöllistäminen oli kuitenkin hyvä apu hänen kehitykselleen parempaan suuntaan.

Liisa

"Jäin kiinni pienest määräst pilvee."

Liisan vanhemmat erosivat hänen ollessaan noin kymmenvuotias. Liisa ei tavannut isäänsä säännöllisesti. Isä kuoli kesällä 1995.

Isän kuolema ei ole ollut kovin raskasta.
En ymmärrä sitä. En ajattele sitä.
(Liisa 1996)

Liisa asuu kahdestaan äitinsä kanssa. Liisalla on vanhempi veli, joka on sosiaalisairaalassa katkaisu-

hoidossa. Liisa kertoo kotona menevän hyvin, mutta sanoo muuttavansa ensi vuonna pois kotoa. Äiti kertoo Liisan olleen kiltti ja tasapainoinen lapsi murrosikään saakka. Opettajan lausuman mukaan Liisa oli alaluokilla "opettajan ilo ja mallioppilas". Kymmeneen ikävuoteen saakka kaikki sujui hyvin. Sen jälkeen tuli avioero ja isä sairastui skitsofreniaan. Nämä asiat vaikuttivat selvästi Liisan elämään: hän oli liian herkkä ja pelokas. Kahdeksannella luokalla oli äidin kertoman mukaan paljon vaikeuksia, mihin vaikutti kaveriporukan vaihtuminen.

Tämä syksy (1995) meni alussa todella hyvin. Keskiarvokin nousi melkein numerolla keväästä jouluuun. Mutta alkuvuodesta alkoi koulu-kiusaaminen pienine pahoinpitelyineen, ja nähtävästi loppuvuosi menee kotoa käsin tenttiessä. (Liisan äiti 1996)

Kasvatusperiaatteistaan äiti kertoo, että asioista keskustellaan ja sovitaan mm. kotiintuloajat sekä ilmoitetaan, jos ollaan myöhempään. Käytöstapoja kunnioidetaan, kiroilemista ei hyväksytä. Lisäksi noudatetaan viikkorahajärjestelmää.

Liisan keskiarvo on noussut Omaura-vuoden aikana puoli numeroa. Liisan koulunkäyntivaikeudet ovat varsinaisesti alkaneet yläasteen aikana. Ala-asteella koulu meni oikein hyvin. Syynä huonompaan kehitykseen näyttää olevan vanhempien avioero ja isän sairastuminen.

Opettajan mielestä Liisa on oivaltanut hyvin Omaura-projektin tarkoituksen ja edistynyt oman suunnitelmansa mukaan oikein hyvin. Koulussa Liisa on hiljainen, ujo ja seuraileva sekä myös syrjitty. Suhtautuminen luokkatovereihin on valikoiva ja analyysoiva, mutta myönteinen. Omaura-vuoden aikana

Taulukko 29. Runsaiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi

	koulutus	työelämä	perhe/ parisuhde	tulevaisuuden suunnitelmat	ei normien rikkomista	yhteensä
Liisa	0	0	1	1	0	2
Kirsi	0	2	0	0	0	2
Tuomas	0	0	0	0	0	0
Tero	0	1	0	0	0	1

Liisa on opettajan mukaan voittanut ihmisarkuuttaan ja ilmaisee itseään aikaisempaa paremmin. Liisa on opettajan mukaan luova ja taiteellinen.

Ensimmäisessä haastattelussa Liisa naureskeli luvattomille teoilleen ja muille töppäyksilleen. Keväthaastattelussa Liisa oli selvästi vapautuneempi ja kertoi asioistaan avoimemmin.

Ensimmäisessä haastattelussa Liisa kertoo aloittaneensa alkoholinkäytön 11–12 -vuotiaana ja käyttävänsä alkoholia joka viikko. Liisa on jo käyttänyt huumeita. Hän on syyllystynyt kioskiröyhtöön, mutta Omaura-vuoden aikana rötöstely ei ole jatkunut. Hän on jäänyt kotiin tenttimään kevätlukukaudella. Tähän on ollut syynä se, että pojat kiusasivat häntä koulussa.

AmmatINVALINNASSA Liisa kuuluu siihen neljäsosaan Omaura-oppilaista, jotka ilmoittivat jo syksyllä toivealakseen saman opintolinjan, jonka sitten valitsivat keväällä. Liisa valitsi käsi- ja taideteollisen oppilaitoksen. Hän mainitsee harrastuksikseen judon, jalkapallon ja itsepuolustuksen.

Seurannassa syksyllä 1997 Liisa asui yhdessä poikaystävänsä kanssa, ja haastattelu alkoi näin:

H: Sä asut yksin?

Liisa: Joo, tai mulla meni just eilen poikki mun poikaystävän kanssa. Se nyt täällä asuu. Meillä oli ongelmia. Siis mun kämppähän tää on.

H: Sä olet vuokrannut tämän?

Liisa: Tai siis mutsin nimissähän tää on, kun mä olen alaikäinen.

Liisa kertoo, että äidin kanssa on hyvät välit ja äiti soittaa ihan päivittäin. Liisa on aloittanut syksyllä artesaaniopinnot käsi- ja taideteollisessa oppilaitoksessa. Hänestä tulee näyttelyartesaani. Linja on juuri alkanut ja kestää kolme vuotta. Viime vuonna Liisa opiskeli toisessa Etelä-Suomen kaupungissa jouluun asti, ensin kansanopistossa ja sitten käsi- ja taideteollisen oppilaitoksen erikoismaalarilinjalla. Liisan elämään mahtuu myös puolen vuoden työtömyys, joka alkoi hänen mielestään jo vähän kyllästyttää.

Rötöksistään ja kaveripiiristään Liisa kertoo seuraavaa:

Mulla on ollut huumausainerikos. Pienestä määräst pilvee jäin kiinni. Hallussapito. Tulee oikeuteen... En ole ollut luokkatovereihin yhteydessä. Kun sain siellä koulussa turpaan lähes päivittäin.

Heli Helsingistä viimeiset neljä vuotta ihan hyvä ystävä. On mul varmaan viisi sellaista, joille pystyy kertoo kaiken. Heli oli kotipaikkakunnallani eri tyyppien kanssa. Siellä oli kadunvaltaus viime viikon loppuna. Mulla on hyviä ystäviä ympäri Suomea. (Liisa 1997).

H: Mihin työhön haluat valmistuttuasi?

Näyttelyartesaaniksi. Itse asiassa, jos mä olen kolmen vuoden jälkeen yhtään samanlainen kuin nyt. Sitten lähtisin puoleks vuodeks jonnekin työleirille vaikka Nepaliin, Afrikkaan. Siis, ihan täysin toisenlaisiin oloihin, et oppis vähän olemaan. Puoli vuotta on siellä maksimiaika... (Liisa 1997)

Maalaan, hengailen kavereitten kanssa joka päivä. Musiikki on harrastukseni, ja joka viikonloppu käyn jossain keikoilla... Ei mun mielestä yksi huumausainerikos ole paha. Alkoholi on pahempi. Onhan huumausaine huomattavasti lievempää kuin alkoholi. Oletko tutustunut Osmo Kontulan kirjaan? (Liisa 1997)

Elämänviivan piirtämisen yhteydessä tuli esille seuraavia asioita:

Alle 10-vuotiaasta en muista yhtään mitään. Kun porukat eros, olin about 10 vuotta. En muista huippuja. Vain negatiiviset asiat on mielessä. Jouduin lastenkotiin. Mitähän mä olisin ollut, ensimmäisellä kerralla olin 14 vuotta. Olin vähän aikaa ja olin vieläkin 14 vuotta, kun jouduin uudelleen ja olin siellä noin puoli vuotta. Jouduin lastenkotiin, kun oli mutsin kanssa ongelmia ja se pisti mut sinne. Olin huostaanotettu. Täytin just 15 vuotta, kun pääsin pois lastenkodista. Varmaan sen jälkeen on ollut aika tasaista, ja sitten olin 16 vuotta, kun muutin pois kotoa. (Liisa 1997). (Lastenkotivaihe ei tullut ilmi missään aiemmassa haastattelussa.)

Keväällä 2001 Liisa asuu yksin lapsen kanssa. Aiempiin haastatteluihin verrattuna hän kertoo uutta lapsuudenkodistaan eli mainitsee, että myös hänen

äitinsä käytti liikaa alkoholia. Liisan vanhempi veli on tällä hetkellä vankilassa. Liisa on keskeyttänyt opintonsa kolme kertaa, viimeksi näyttelyartesaa-nilinjan, jota hän kävi syksystä 1997 kevääseen 1999. Hän kuitenkin suunnittelee aloittavansa ensi syksynä lavastajakoulun. Tämän hetken kotiäidin osaansa Liisa on melko tyytyväinen. Elämönhallinnassa on ongelmia, sillä Liisa käyttää edelleen silloin tällöin huumeita, ja hän on syyllistynyt viimeisen kahden vuoden aikana näpistyksiin, ilkivaltaan, pahoinpitelyyn ja huumeiden hallussapitorikokseen, mutta ei ole saanut tuomiota näistä rikoksista. Liisa kertoo kärsivänsä ajoittain masennuksesta ja ahdistuksesta. Läheisimpiä ihmisiä Liisalle ovat poika,

poikaystävä ja ystävät.

Omaurasta Liisa sanoo olleen jonkin verran hyö-tyä sekä elämänuran että elämönhallinnan kannalta.

Yläasteen vaikeuksien Liisa sanoo johtuneen alko-holista, huonosta itsetunnosta, sopeutumisvaikeuk-sista ja kotioloista

Liisan edelleen jatkunut huumeiden käyttö oli huolestuttavaa varsinkin vuoden 2001 haastattelun aikaan, kun hän oli vastuussa pienestä vauvasta. Opintoihin Liisa oli satsannut paljon, vaikka ne oli-vatkin kaikki jonkin ajan kuluttua keskeytyneet. Huolimatta tästä hän suunnitteli edelleen vuonna 2001 opintojen jatkamista uudella linjalla.

13 Tuloksia ja näkemyksiä Omaura-projektin vaikuttavuudesta

13.1 Lopputuloksista ja tulosten merkityksestä

Tutkimustehtävinä olivat seuraavat kolme:

1. Mitä vaikutuksia Omaura-projektilla on nuorten koulutukseen osallistumisen, työhön sijoittumisen ja elämänhallinnan kannalta?
2. Miten nuorten kotitaustan ja syrjäytymiskehityksen välinen yhteys käy ilmi tutkimuksessa?
3. Mitä nuoret, vanhemmat ja opettajat ajattelevat Omaura-projektista ja sen vaikutuksista sekä kehittämisestä?

Suomen Omaura-malli ei ole pelkästään keino auttaa niitä oppilaita, jotka ovat vaarassa jäädä vaille peruskoulun päästötodistusta, mikä on meillä melko pieni ongelma (n. 200–300 nuorta vuodessa), vaan auttaa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria, kuten luvussa 4 on kerrottu (Enqvist & Onttonen 1998; Hämäläinen 1996, 9–13; Sarlin 2001, 18–21).

Tässä täytyy ottaa huomioon se, ettei nimenomaan Omaurasta johtuneita vaikutuksia voida tämän tutkimuksen perusteella todeta suoraan, vaan muitakin kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä on olemassa, kuten edellä on kerrottu.

Muutamat asiat paranivat näiden nuorten elämässä Omaura-vuoden alusta kevään 2001 haastatteluun mennessä. Koulutuksessa, työhön sijoittumisessa ja elämänhallinnassa voidaan todeta myönteisiä muutoksia. Kaikkein tärkeintä oli se, että kaikki nämä nuoret saivat peruskoulun suoritetuksi. 12 nuorta 27:stä suoritti ammatillisen koulutuksen ja näiden lisäksi yksi puolen vuoden vartijakoulutuksen. Opiskelemissa oli kolme, joiden opiskelu oli kestänyt vähintään puoli vuotta. Työhön sijoittumisessa ei ollut mitään suuria ongelmia, kun otetaan huomioon se, että nuoret olivat vasta valmistuneita ja nuoria työttömiä oli viimeisen haastattelun aikaan vuonna 2001 Suomessa edelleen paljon.

Keskeinen asia tutkimusryhmän nuorten ikävaiheessa on ammattikoulutuksen hankkiminen, jonka saavuttamista tutkimuksessa seurattiin. Välihaastattelussa syksyllä 1997 ammatillisessa koulutuksessa oli aloittanut 18, joista keskeytti kahdeksan eli 44 prosenttia, mikä on paljon yli keski-

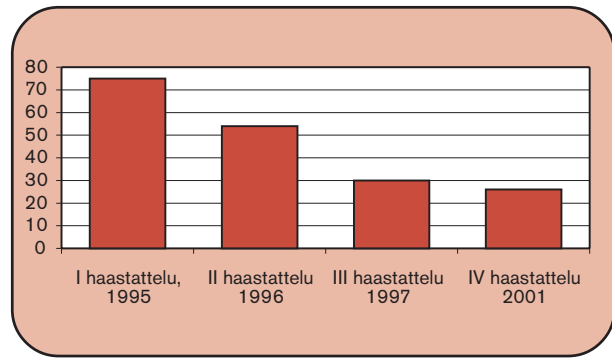
määräisen keskeyttämisluvun. Vuosina 2001–2002 keskeyttämisprosentti ammatillisessa koulutuksessa oli noin 17 prosenttia, jos mukana ovat myös alan vaihtajat. Kokonaan tutkintoon johtavan koulutuksen keskeyttäneiden osuudeksi tulee 11 prosenttia (Tilastokeskus 2005). Vaikeutena oli se, että lähes puolella oppilaista päästötodistuksen keskiarvo oli alle 7,00 eli sen verran heikko, ettei sillä ole päässyt haluamalleen alalle. Siten kouluttautumisen motivaatio on jäänyt heikoksi. Useista keskeyttämisistä huolimatta viiden vuoden kuluttua ammatillinen koulutus oli noin puolella nuorista.

Työttömänä oli kahdeksan nuorta. Jos lasketaan suhdeluku niistä, jotka periaatteessa olisivat voineet olla töissä (laskien pois kotiäidit ja opiskelemissa olevat), saadaan työttömyysprosentiksi 44. Työttömänä olevista viidellä oli ammatillinen koulutus, kolmella ei.

Elämänhallintaa on selvitetty mm. nuorten mahdollisesti tekemistä rötöksistä, alkoholikäytöstä ja huumeidenkäytöstä. Elämänhallinnan voidaan katsoa selvästi lisääntyneen Omaura-kokeilun aikana.

Sosiaalisesta sopeutumisesta voidaan todeta, että huumeidenkäyttäjien määrä oli vähentynyt kahdeksasta neljään eli puoleen Omaura-vuoden alusta keväeseen 2001 mennessä. Huumeidenkäyttäjää oli tutkimusryhmässä 29 prosenttia vuonna 1995 ja 15 prosenttia vuonna 2001. Kellään neljästä vuonna 2001 huumeita käyttävästä nuoresta ei ollut ammatillista koulutusta suoritettuna, joten huumeiden käyttäminen on tämän tutkimuksen mukaan ammatillisen koulutuksen hankkimisen kannalta ongelmallista.

Omaura-vuoden aikana rikokset olivat vähentyneet siten, että kahdeksalla näistä aikaisemmin rikoksiin syyllistyneistä nuorista ei esiintynyt lainkaan rikkomuksia. Kuvaavaa on myös se, että syksyn 1997 seuranta-haastattelussa melkein 80 prosenttia rikoksiin syyllistyneistä ilmoitti elämänhallintansa lisääntyneen. Rikoksia oli tehnyt Omaura-vuoden alussa eli ensimmäisen haastattelun aikaan 75 prosenttia, Omaura-vuoden lopussa 54 prosenttia, vuonna 1997 30 prosenttia ja vuoden 2001 keväällä 26 prosenttia nuorista. Viimeisessä haastattelussa rikoksiin syyllistyneiden määrä oli vielä varsin suuri, kun otetaan huomioon nuorten ikä 21–22 vuotta.

Kuvio 4. Rikosten esiintyminen Omaura-nuorten haastatteluissa

Omaura-mallista voidaan todeta, että se on merkittävä koulun toimintamuoto syrjäytymisen ehkäisyssä.

Selvittäessäni nuorten kotitaustaa olen käyttänyt samantapaista riskitekijätaulukkoa kuin Jahnukainen (1997, 36–38) tutkimuksessaan. Jahnukaisen riskitekijäluettelosta olen jättänyt pois työkyvyttömyyden ja lisännyt siihen lastenkoti- tai muun sijoituksen ja huostaanoton. Omassa tutkimuksessa ni useimmilla riskitekijöinä esiintyivät huoltajan vähäinen koulutus, yksinhuoltajuus, vanhempien avioero, huoltajan huono sosioekonominen asema ja alkoholismi perheessä. Muita riskitekijöitä ilmeni aineistossa huomattavasti vähemmän. Vanhempien mielenterveysongelma esiintyi seitsemässä perheessä. Väkivalta perheessä on tutkimusten mukaan merkittävä riskitekijä (esim. McCord 1979). Perheväkivaltaa oli aineiston kolmessa perheessä eli 11 prosentissa perheistä. Riskipisteitä vähentäviä tekijöitä olivat suojaavat tekijät. Suojaaviksi tekijöiksi määriteltiin hyvät välit kaikkiin perheen jäseniin, vanhempien tuki koulunkäynnille, vähintään yksi turvallinen aikuinen nuoren elämässä ja nuoren harrastuneisuus.

Vuoden 2001 kevään haastattelun perusteella määrittelin nuorten sijoittumisen menestymisen ja syrjäytymisen näkökulmasta kolmeen kategoriaan: menestyjiin, paikkaansa hakeviin ja syrjäytyneisiin. Käytin mittaria, joka sisälsi seuraavat osiot: ammatillisen koulutuksen hankkiminen, työhön sijoittuminen, vakiintunut perhe-elämä tai parisuhde, nuoren tulevaisuudensuunnitelmat ja yhteiskunnan

normien noudattaminen. Mittaria on selostettu tarkemmin alaluvussa 5.6. Nuorten varhainen perheellistyminen on tutkimuksissa (esimerkiksi Rönkä 1999a) todettu tyttöjen kohdalla myöhemmin elämässä ongelmalliseksi. Kuitenkin tutkimukseni nuoret äidit kokivat vuoden 2001 haastattelun aikaan äitiytensä hyvin positiivisena tapahtumana.

Menestyjien kotitaustasta huomattiin, että he tulivat kaikki (9/13) tutkimuksen määrittelyn mukaisesti kodista, jossa oli vähän riskejä.

Taulukon muodossa kotitaustan ja elämässä pärjäämisen yhteys voidaan esittää seuraavasti (Taulukko 30).

Taulukko 30. Kotitaustan ja elämässä pärjäämisen yhteys

	menestytäjät	hakijat	syrrjytyneet	Yhteensä
vähäisten riskien kotitausta	9	0	0	9
useiden riskien kotitausta	2	2	5	9
runsaiden riskien kotitausta	2	3	4	9
<i>Yhteensä</i>	13	5	9	27

Menestyjien kotitaustan tarkastelu osoittaa, että kymmenen näistä nuorista (10/13) oli ns. ehjästä perheestä. Varsinainen menestystarina on kuitenkin Maija, jonka huoltajana oli ollut isä. Hän oli selvästi päässyt pois ns. epäonnistumisen kehältä. Tällaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa, esimerkiksi Kokon tutkimus (2001). Maijalla tähän tulokseen on ilmeisesti vaikuttanut yhden turvallisen aikuisen löytyminen lähipiiristä (ks. myös Sepovaara 1998). Haastattelun perusteella turvallinen aikuinen oli ollut Maijan mummu. Menestyjien joukkoon olivat päässeet myös Tiina ja Seppo, jotka molemmat tulivat runsaiden riskien kotitaustasta.

Syrrjytyneiden kotitaustasta käy ilmi, että vain yksi näistä nuorista on ehjästä perheestä, eli Kalle,

joka oli keväällä 2001 huumeidenkäytön takia hoitolaitoksessa. Kolmella nuorella oli lastenkoti- tai sijaisperhetausta. Viidellä nuorista (5/9) oli kotona alkoholiongelma, ja kolmelta nuorelta oli isä kuollut jo ennen Omaura-projektiin tuleamista. Koulu oli mennyt puolella nuorista huonosti jo ala-asteella. Rikkinäinen perhetausta ja lastenkotitausta samoin kuin vanhemman kuolema näyttävät olleen tyypillisiä syrrjytyneen nuoren kotitaustassa. Perheen alkoholiongelma oli myös tavallinen. Se onkin Suomessa hyvin yleinen pakkohuostaanon syy. Syrrjytyneiden ryhmässä on se heikoin tutkimusryhmän neljännes, eli ne, jotka olivat edelleen viimeisen kahden vuoden sisällä syyllistyneet rikoksiin tai käyttäneet huumeita.

Muussa tutkimusryhmässä eli kolmessa neljäsosassa tutkimusryhmästä useissa nuorissa on tapahtunut hyvää kehitystä. Sitä, mikä kehitys on johtunut juuri Omaura-kokeilusta, on vaikea osoittaa. Motivatio koulutuksen hankkimiseen oli ollut kohtalaisen hyvä. Normien vastainen toiminta oli jäänyt usealta näistä nuorista. Moni nuorista näki tulevaisuutensa valoisana ja opiskeli tai haki aktiivisesti työpaikkaa huolimatta nuorten huonosta työllisyystilanteesta viimeisen haastattelun aikaan vuonna 2001.

Ottamalla tutkimukseen mukaan kolme Omaura-ryhmää tutkimukseen pyrittiin saamaan monipuolisuutta. Ryhmät otettiin kooltaan erilaisilta paikkakunnilta: suurehkoista kaupungista, pikkukaupungista ja maalaiskunnasta. Tutkimuksen tulosten luotettavuutta tukee haastattelujen suuri määrä. Haastatteluja tehtiin kaikkiaan 140. Haastateltavia ryhmiä oli myös kolme: oppilaat, vanhemmat ja opettajat. Vanhempien haastattelut ovat koululaisia koskevilla tutkimuksissa harvinaisia.

Haastattelut onnistuivat siinä mielessä hyvin, että vain yksi poika puuttui viimeisestä haastattelusta. Huolimatta nuorten osittaisesta epäonnistumisesta koulunkäynnissä myös vanhemmat saatiin hyvin kattavasti haastateltua (24/28).

Uutta tässä tutkimuksessa on mm. se, että tutkimusta ei ole tehty varsinaisella erityisluokkataustaisella ryhmällä. Vain osa oppilaista oli ollut aikaisemmin erityisluokalla. Mukaan pääsi myös ihan tavallisia nuoria, joiden kehitystä voitiin seurata tutkimuksessa. Tutkimuksessa oli mukana myös

nuoren naisen kehitys, joka on aikaisemmin usein jäänyt tutkimuksissa vähemmälle, sillä tutkittujen tarkkailuluokkien oppilaat ovat olleet etupäässä poikia.

Kenelle Omaura-malli sopii parhaiten?

Jos katsotaan sitä tilannetta, jossa oppilaat tulivat Omaura-projektiin syksyllä 1995, voidaan ajatella, että projektiin sopivia olivat ainakin ne oppilaat, jotka olivat tutkimuksen mukaan menestyjiä vuonna 2001. Suurin ryhmä menestyjissä olivat vähäisten riskien kotitaustan omaavat 9 nuorta. Kotitaustan osalta huomasi, että menestyjissä oli myös kaksi useiden riskien kotitaustasta tulevaa ja samoin kaksi runsaiden riskien kotitaustasta tulevaa. Näistä yhteensä neljästä nuoresta tytöt (2) olivat syyllistyneet Omauran alkaessa huumeiden käyttöön. Rötöksiin ei heistä ollut syyllistynyt kukaan, paitsi yksi tyttö näpistyksiin. Huumeita käyttäneet tytöt olivat päässeet eroon huumeiden käytöstä.

Kun tarkastellaan syrjäytyneiden ryhmää (9), huomataan, että viisi näistä nuorista on tullut useiden riskien kotitaustasta ja neljä runsaiden riskien kotitaustasta. Vuoden 1995 syksyllä näistä nuorista neljällä esiintyi huumeiden käyttöä ja seitsemällä rötöksiä. Kahdella oli nämä molemmat ongelmat. Projektin alkuaikana oli puolella nuorista eli 14:llä rötöksiä. Näistä 14 nuoresta puolella (7) rötökset jatkuivat ja heidät katsottiin syrjäytyneiksi. Kahdella syrjäytyneellä oli pelkästään huumeongelma.

Syyllistyminen rötöksiin ja huumeiden käyttöön näyttää olevan huono ennuste tulevalle myönteiselle kehitykselle, vaikka rötöstely loppui puolella nuorista. Huumeiden käytössä on nähtävissä sellainen kehitys, että tarkasteluajan sisällä huomasi, että muutamat nuoret olivat aloittaneet myöhemmin projektin kuluessa huumeiden käytön ja toiset alussa käyttäneet olivat jo lopettaneet. Kaikista tutkimuksen aikana huumeita käyttäneistä puolet oli lopettanut.

Edellä olevasta voisi tehdä sen johtopäätöksen, että vähäisten riskien kotitausta on hyvä ennuste nuoren myöhemmälle kehitykselle. Rötöstelyn ja huumeiden käytön lopetti tässä tutkimuksessa puolet, jolloin on ajateltavissa, että jos näihin luvatto-

miin tekoihin syyllistyneitä nuoria otetaan mukaan, ei ole takeita, että läheskään kaikki pääsevät irti huumeista ja/tai rötöksistä. Hyvin suuriin vaikeuksiin joutuneelle nuorelle Omaura ei ole paras ratkaisu, vaan perinteinen tarkkailuluokka voi olla parempi. Yksi hyvä vaihtoehto, jota mm. Jahnukainen (2001d), on tutkinut ja verrannut Omaura-projektiin, on kymppiluokka.

Tarkasteltaessa Omaura-mallia siihen osallistuneiden oppilaiden kannalta voidaan todeta seuraavaa:

Erityisen lahjakkaalle oppilaalle Omaura ei ole riittävän haasteellinen (esimerkiksi Eerolle). Tämä johtuu siitä, että kun opetuksessa joudutaan käyttämään aikaa ja voimia erityisesti oppilaiden kasvun tukemiseen, jää opetukselle liian vähän aikaa. Useissa oppilaiden vastauksissa painotettiin sitä, että kielii ja matematiikkaa ei opittu tarpeeksi.

Yhden lukivaikeuksisen oppilaan (Piia) vastauksessa korostettiin sitä, ettei oppimisvaikeuksista kärsiviä ja häiriökäyttäytyjiä pitäisi opettaa samassa ryhmässä. Tämä ongelma tulee esille nykyään myös peruskoulun erityisopetuksessa silloin, kun resurssi- ja säästettäessä muodostetaan hyvin heterogeenisiä ryhmiä.

Mielenterveyden ongelmista kärsivälle Omaura ei tunnu olevan hyvä ratkaisu. Tämä näkyi Omauraan tyytymättömän Markuksen vastauksesta.

Omauraan tulisi valita ryhmä, jossa on mielellään sekä poikia että tyttöjä niin kuin normaalissakin luokassa. Tätä mieltä oli mm. maalaiskunnan Omaura-luokan opettaja, jonka ryhmässä oli pelkästään poikia. Ryhmä on hyvä saada mahdollisimman homogeeniseksi. Oppimisvaikeuksista kärsiville pitäisi olla oma ryhmänsä ja käytöshäiriöistä kärsiville omansa.

Omaura-malli sopii oppilaalle, jolla on lievempiä vaikeuksia kuin tarkkailuluokkalaisilla yleensä. Tämä malli voisi auttaa nuorta, jolla on esimerkiksi vanhempien avioerosta johtuvia äkillisiä vaikeuksia juuri murrosiän kynnyksellä (esimerkiksi Rami).

13.2 Nuorten näkemyksiä

Omaura-vuoden lopussa tasan puolet oppilaista (14) sanoi viihtyvänsä koulussa hyvin. Nuoret suhtautuivat Omauraan melko myönteisesti myös noin vuosi Omauran päättymisen jälkeen. Muutamat oppilaat mainitsivat Omauran elämänsä kohokohtana elämänviivakertomuksessaan syksyllä 1997. Näitä oppilaita oli neljä: Kirsi, Maija, Matti ja Iiro (4/27). Kirsin kohdalla tämän ymmärtää hyvin, sillä hän menestyi oppilaista parhaiten ja opettaja näki hänen kehityksensä parhaana koko luokalla. Opettaja ei tuntunut kuitenkaan olevan tietoinen Kirsin huumekeiluista. Kirsin myöhemmissä haastatteluisissa näkyi edelleen suuria ristiriitoja, varsinkin keväällä 2001. Maijasta opettaja sanoi, että hän oli ainoa luokalla, joka ei suhtautunut opettajaansa positiivisesti. Kuitenkin Maijan kehityksessä on tapahtunut se hieno asia, että hän oli päässyt syksyllä 1997 irti huumeiden käytöstä ja lisäksi hän sai suoritetuksi merkonomitutkinnon vuonna 1999.

Matilla oli vähäisten riskien kotitausta. Hänellä oli vaikeuksia ryhmäkäyttäytymisessään Omaura-luokassa, mutta muita elämänhallintaongelmia hänellä ei esiintynyt missään vaiheessa. Iiro taas oli melko aloitekyvytön. Opettaja yritti saada häntä osallistumaan enemmän luokan toimintaan huolimatta passivoivasta perhetaustasta kotona; Iiroa pidettiin jonkinlaisena "peräkammarin poikana". Keväällä 2001 Iiro oli kuitenkin aika lailla itsenäistynyt ja hän oli muuttanut asumaan yksin. Lisäksi hän oli kiinnittynyt hyvin opiskeluun oppisopimuskoulutuksessa.

Näiden neljän lisäksi viisi muuta oppilasta (5/27) mainitsi haastatteluvastauksissaan Omauran myönteisenä koulukokemuksena. He olivat Minna, Kalle, Jussi, Antti ja Seppo. Kaikkiaan Omauraan tyytyväisiä oli kolmasosa (9/27) oppilaista. Omauraan tyytyväisistä viisi oli suurehkon kaupungin Omaurasta, kaksi pikkukaupungin Omaurasta ja samoin kaksi maalaiskunnan Omaurasta. Tyytymättömyyttä oppilaista ilmaisi noin kymmenen prosenttia (3/27).

Noin puolet oppilaista ei varsinaisesti ottanut kantaa Omauraan. He kertoivat kuitenkin olevansa tyytyväisiä työharjoittelujaksoihin, mikä ilmeni

useista vastauksista. Jahnukainen (2001c, 306–307) sai tutkimuksessaan toteamukseen "Omaura oli MINULLE oikea valinta" myönteisen vastauksen 90 prosentissa tapauksista.

Yksi oppilas, Eero, ilmoitti useammassa haastattelussa olevansa tyytymätön Omaura-projektiin. Eero valitti lähinnä sitä, ettei hän ollut oppinut tarpeeksi Omaura-luokassa. Tämän ymmärtää sikäli, että kysymyksessä oli huomattavan lahjakas poika. Hänen vaikeutensa, kuten huumeidenkäyttö, johtuivat vanhempien pitkän haastattelun perusteella Eeron jonkinlaisesta hyvin herkästä ja haavoituvasta luonteesta. Eeron äiti oli kuitenkin kokenut nimenomaan Omaura-opettajan myönteisenä ja ainoana henkilönä, jolta hän sai apua poikansa vaikeuksiin.

Haastattelussa oli vielä kaksi oppilasta, jotka eivät olleet tyytyväisiä Omauraan. Nämä olivat Tero ja Markus. Teron osalta tämän kannan toi esille Teron oma hoitaja lastenkodissa. Tero kertoi, ettei hän opi mitään Omaura-luokassa, kun on niin paljon häiriötä, minkä ymmärtää hyvin. Markus taas kärsi hermostuneisuudesta, johon hän käytti lääkkeitä. Tällöin keskittyminen Omaura-luokassa oli ymmärrettävästi hyvin vaikeaa. Markuksen suhtautuminen kouluun oli muutoinkin negatiivista. Markuksella oli ollut mm. tappeluita opettajan kanssa. Kaikki Omauraan tyytymättömät olivat pikkukaupungin Omaura-luokasta, jossa oli 12 oppilasta. Tämä määrä oli opettajankin mielestä liikaa. Lisäksi kyseessä oli luokka, johon oli otettu viisi entistä tarkkailuluokan oppilasta. Näiden opettaja ei katsonut hyötyneen Omaurasta.

Viimeisessä oppilaiden haastattelussa vuonna 2001 kysyin: Kuinka paljon arvioit Omaura-vuodella olleen merkitystä elämänurasi kannalta (opintot/työ)? vastaukset jakaantuivat seuraavasti:

Paljon merkitystä	4
Jonkin verran merkitystä	11
Ei osaa sanoa	6
Ei juuri merkitystä	3
Ei ollenkaan merkitystä	1
Ei vastausta	2
Yhteensä	27

Edellä olevasta näkyi, että yli puolet nuorista katsoi Omaura-projektilla olleen merkitystä elämänuran kannalta. Vain neljä nuorta (4/27) katsoi, että näin ei ollut ollut. Samansuuntaisia tuloksia on saanut Jahnukainen (2001d, 253–256) selvittäessään sitä, ovatko Omaura-projekti ja kymppiluokka auttaneet nuoria tulevaisuuden suunnittelussa. Molemmissa toimintamuodoissa nuorten vastaukset olivat huomattavan positiivisia, varsinkin kymppiluokkalaisten.

13.3 Vanhempien mielipide

Haastatelluista vanhemmista 37 prosenttia (9/24) ilmoitti olevansa tyytyväisiä Omaura-kokeiluun. Heistä viisi tuli suurehkon kaupungin Omaurasta kuten oppilaistakin ne, jotka olivat tyytyväisiä. Näistä Kirsin, Minnan ja Kallen kohdalla sekä oppilas että vanhempi olivat tyytyväisiä Omaura-projektiin.

Vanhempien ja oppilaiden vastauksista näkyi se, että he arvostivat opettajaa ihmisenä. Vanhemmat pitivät erityisen tärkeänä sitä, että kodin ja koulun välinen yhteistyö oli parempi kuin normaalissa luokassa. Vanhemmista jotkut, kuten Piian vanhemmat, Helenan isä ja Ramin isä, olivat nähneet Omauran suorastaan jonkinlaisena pelastuksena lapselleen. Erittäin myönteistä oli se, että jos lapsen kanssa tuli vaikeuksia, opettaja kutsui vanhemmat keskustelemaan kanssaan koululle. Tämä on peruskoulussa vielä nykyäänkin melko harvinaista. Omaura-projekti on yksi merkittävä vastaus siihen ongelmaan, että vanhemmat joutuvat usein kamppailemaan yksinään vaikeuksissa olevan nuoren kanssa. Tässä koulun toimintamuodossa näki koulun ja vanhempien yhteistoimintaa parhaimmillaan.

Vanhempien vastauksissa näkyi nimenomaan heidän arvostava suhtautumisensa Omaura-opettajaan, joka oli joillekin vanhemmille ratkaiseva apu nuoren auttamisessa. Opettajat osallistuiivat myös neuvotteluihin, jotka koskivat mm. nuoren asumistilanteen ratkaisua. Näin he auttoivat nuoria muissakin kuin koulunkäyntiä koskevissa asioissa.

13.4 Opettajien haastattelu kesällä 2001

Kesällä 2001 haastattelin kaikkia kolmea tutkimuksessa mukana ollutta Omaura-luokkien opettajaa. Kysyin heiltä, miten he ovat kokeneet Omaura-projektin, miten he kehittäisivät sitä ja mitä puutteita he näkevät tavallisessa peruskoulussa.

Kaikille kolmelle opettajalle Omaura-kokeilu oli ollut mieluinen kokemus. He olivat pitäneet työstään nimenomaan siksi, että se oli vaihtelevaa ja antoi mahdollisuuden kokeilla uusia työtapoja.

Perinteinen pulpettiopiskelu puuttui.

Opiskelussa täytyy olla yhteydet yhteiskuntaan.

Oppilaan pitää olla toimija. (Pikkukaupungin Omaura-opettaja).

Maalaiskunnan Omaura-opettaja oli toiminut vain vuoden tässä projektissa. Hän totesi, että projektin ajatuksessa oli paljon hyvää, mutta hän ei vielä ehtinyt olla sinut asian kanssa.

Omaura-projektissa kehitettävistä asioista kaikki mainitsivat sen, että opettaja työskentelee liian yksin ja työyhteisön tuki puuttuu. Haastatellukseni opettajia huomasin selvästi tämän tietynlaisen yksinäisyyden tunteen. Olihan suurehkon kaupungin Omaura-luokka kokonaan erillisessä rakennuksessa pitkän matkan päässä varsinaisesta peruskoulusta, johon se kuului. Pikkukaupungin Omaura-luokka taas työskenteli erillisessä siipirakennuksessa, jolla ei sijaintinsakaan puolesta tuntunut olevan yhteistä muun peruskoulun kanssa.

Parhaiten muuhun peruskouluun oli integroitu maalaiskunnan Omaura, jossa myös opetustunnit esimerkiksi kielissä olivat muiden opettajien hoidettavana. Tärkeä yhteistyö oppilaanohjaajan kanssa peruskoulun päättövaiheessa tuntui myös sujuvan oikein hyvin. Omaura-luokka oli myös muiden 7.–9. luokkien keskellä. Ratkaisuksi opettajan eristyneisyyteen esitettiin työparia ja tiiviimpää yhteistyötä muun koulun kanssa sekä tiimityötä. Työ nähdään raskaana ja vaativana, mutta toisaalta mielenkiintoisempänä kuin peruskoulun tai peruskoulun erityisluokan opetus.

Yleisesti tähän toimintaan toivotaan lisää resursseja. Omaura-kokeilussa ei opettajien mukaan

onnistuta pelkillä Esy-resursseilla (erityisopetukseen saatavalla lisärahoituksella). Rahaa tarvittaisiin myös kansainväliseen toimintaan. Opetusmateriaalin puute koettiin myös vaikeaksi ja työn helpottamiseksi toivottiin työnohjausta.

Haastattelussa kysyttiin, mitä Omaura-oppilas oppii erityisesti työjaksojen aikana.

Jokaisessa vastauksessa painotettiin sosiaalisen kanssakäymisen oppimista tavallisissa yhteisöissä, joita työpaikat ovat. Korostettiin myös sitä, että oppilas löytää omia vahvuuksiaan, ja näin itsetunto kasvaa. Perinteinen oppilaan koululaisrooli koki myös tässä muutoksen: oppilaskin on ihminen. Oppilaat alkavat löytää itsensä, ja he näkevät oman työnsä jäljen. He oppivat säännölliset työajat ja luovat työelämässä ihmissuhteita, joista voi olla hyötyä myöhemmin.

Perinteisessä peruskoulussa nähtiin seuraavia ongelmia, joihin pitäisi saada parannusta: Koulun henkilökunnan pitäisi olla kokonaisuudessaan enemmän yhteistyössä keskenään. Aineenopettaja-järjestelmässä opettajat vaihtuvat koko ajan. Se ei ole hyvä nuorten kehityksen kannalta. Lapset pitäisi ottaa huomioon yksilöinä ja huomioida ne olosuhteet, mistä he ovat tulleet. Erityisesti syrjäytynyt nuori tarvitsee jatkuvaa ihmissuhdetta, jolloin yhden opettajan merkittävä rooli opetus- ja oppilas-huoltotyössä on näille nuorille tärkeää.

Muuttaisin opettajankoulutusta ja koulutukseen menevien rekrytointia.
Koulu ei ole erillinen saareke, vaan sen tulisi avartua ympäröivään yhteiskuntaan. Oppilailla pitäisi olla enemmän valinnanmahdollisuuksia.
(Pikkukaupungin Omaura-opettaja)

Ryhmäkokoja pidetään peruskoulussa liian suurina. Haastatellun suurehkon kaupungin opettajan mielestä nyt pitäisi säästää lapsia varten. He joutuvat ainakin osaksi rahoittamaan suurten ikäluokkien ikääntymisestä aiheutuneita kustannuksia. Tukiope- tus pitäisi palauttaa kouluissa 1980-luvun tasolle. Luokanopettaja voi paikata itse paikalla oppilailla havaitsemiaan pieniä puutteita. Omaura-projektilla on tärkeä merkitys, koska se verkostuu työelämän suuntaan.

Opettajilta kysyttiin haastattelussa myös, missä

suhteessa Omaura-kokeilu on parempi kuin perin- teinen tarkkailuluokka. Vastauksissa kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, että tarkkailuluokalta tulevat keskeyttävät hyvin nopeasti ammatilliset opintonsa. Näin käy yleensä jo syyslukukauden aikana. Omaura-oppilaan lähtökohta on ehkä aavis- tuksen verran parempi. Nämä oppilaat ovat moti- voituneet koulutukseen paremmin kuin entiset tarkkailuluokkalaiset.

Edelleen Omaura-projektiin toivottiin lisää rahaa yhteiskunnalta. Oppilaiden valinta projektiin oli koettu vaikeaksi. Mukaan pitäisi ottaa nuoria, joiden on hankalaa selviytyä perinteisessä peruskoulussa. Toisaalta kaikkein vaikeimmat nuoret eivät kuiten- kaan yleensä pysty hyötymään Omaurasta, vaan heille tarkkailuluokka olisi ehkä oikea vaihtoehto. Oppilailla on nykyään enemmän mielenterveysong- elmia kuin aikaisemmin, mikä tulisi ottaa huomioon opetuksen järjestämisessä. Projektia pitäisi kehittää edelleen ja saada aikaan järkeviä käytäntöjä.

14 Pohdinta

14.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa on pääosin kysymys tutkimuksen luotettavuudesta. Voidaan sanoa, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Näin ollen luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia ja kvalitatiiviset tutkimusraportit sisältävät yleensä paljon tutkijan omaa pohdintaa (Eskola & Suoranta 1998, 211–212). Hirsjärvi ym. sanovat (2003, 214) Janesickiin (2000, 393) viitaten, että keskeisiä asioita laadullisessa tutkimuksessa ovat henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvaukset. Validius tarkoittaa kuvausten ja niihin liittyvien selitysten ja tulkintojen yhteensopivuutta. Tällöin voidaan kysyä, sopiiko selitys kuvaukseen eli voidaanko selitykseen luottaa.

Järvisen (1999, 32–37) mukaan on olemassa erilaisia näkemyksiä siitä, miten tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida. Katsantokantojen peruslinjauksia on opittu kutsumaan nimillä objektivismi ja relativismi. Objektivismiin sisältyy käsitys yhdestä ainoasta totuudesta, jota voidaan lähestyä tieteellisin menetelmin. Tutkimusta arvioidaan sen mukaan, miten tarkkaan tutkimuksen uskotaan kuvaavan tutkittua kohdetta ja samalla todellisuutta. Relativistisen todellisuuskäsityksen mukaan on taas olemassa useita totuuksia: eri henkilöillä on omat kokemuksensa, eikä tutkimuksella katsota päädyttävän objektiiviseen totuuteen. Eskolan ja Suorannan (1998, 214) mukaan "varman tiedon sijasta pyri-

tään perusteltavissa olevaan tietoon".

Järvinen (1999, 33) sanoo Tynjälään (1991, 388) viitaten, että kvalitatiivisen, ihmistieteellisen tutkimuksen piirissä on yhä useammin esitetty käsityksiä, joissa sanoudutaan irti objektiivisesta yhden totuuden oletuksesta ja vastaavasti tähdennetään todellisuuden subjektiivista luonnetta. Myös perinteisten luotettavuuskäsitteiden, validiuden ja reliabiliuden ja objektiivisuuden, on katsottu soveltuvan huonosti kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. (esim. Eskola & Suoranta 1998, 220–223.) Esimerkiksi Guba ja Lincoln (1988, 84–85) kirjoittavat luotettavuuden sijasta kvalitatiivisen tutkimuksen uskottavuudesta, joka koostuu neljästä eri osatekijästä: 1) *vastaavuudesta* (credibility), 2) *siirrettävyydestä* (transferability), 3) *tutkimustilanteen arvioinnista* (debendability) sekä 4) *vahvistettavuudesta* (confirmability) (Tynjälä 1991, 390–391).

Tutkimuksen vastaavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkijan aineistostaan tekemien tulkintojen, rekonstruktioiden pitäisi vastata informanttien alkuperäisiä konstruktioita. Toisessa luotettavuuskriteerissä (Guba & Lincoln 1988, 84–85), *siirrettävyydessä*, on kyse mahdollisuudesta soveltaa tutkimuksen tuloksia toiseen kontekstiin. Tynjälän (1991, 390) mukaan johtopäätöksiä siirrettävyydestä ei voi tehdä tutkija yksin, sillä hän tuntee ainoastaan tutkimusympäristön. Jotta lukijan olisi mahdollista ajatella tutkimustulosten soveltamista muihin kuin tutkittuihin konteksteihin, tulisi aineiston ja koko tutkimuksen kuvauksen olla monipuolista ja yksityiskohtaista. Kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä on puhuttu toisaalta luonnollisesta ja toisaalta teoreettisesta yleistämisestä. Ensin mainittu viittaa lukijan kokemusmaailmaan. Lukija voi suhteuttaa esimerkiksi omat koulukokemuksensa tutkijan laatiin konstruktioihin ja arvioida tutkimuksen luotettavuutta tältä kannalta. Teoreettisella yleistämisellä viitataan tutkijan tarkoitukseen suhteuttaa havainnot osaksi yleisempää teoreettista viitekehystä tai teoriaa. (Alasuutari 1994, 219–222; Huotelin 1992, 39.)

Tutkimuksen arvioinnilla Guba ja Lincoln tarkoittavat niitä epävarmuustekijöitä, joiden on vanhaan katsottu heikentävän tutkimuksen reliabiliutta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on yleensä lähdet-

ty siitä, että tulosten pysyminen samana ei ole relevanttia tutkimuksen ainutkertaisuuden ja kontekstuaalisen luonteen takia. Kysymys on pikemminkin tutkijan ja koko tutkimusprosessin uskottavuudesta ja luotettavuudesta. Tutkimustilanteen arviointi luotettavuuden kriteerinä edellyttää, että tutkija tiedostaa oman vaikutuksensa tutkimuksen kulkuun ja dokumentoi mahdollisimman tarkasti kaikki tutkimuksensa vaiheet (Mäkelä 1990, 48–52). Ihanteellisena voi pitää tilannetta, jossa lukija kykenee omien tietojensa perusteella arvioimaan, mitä tutkimuksen pohjalta voidaan luotettavasti väittää. Mäkelän (1990, 47–55) mukaan tulisi kiinnittää aivan erityistä huomiota 1) kohderyhmän edustavuuteen, 2) aineiston riittävyteen ja 3) analyysin kattavuuteen. Analyysin kattavuus tarkoittaa Mäkelän mukaan sitä, että tutkija ei perusta tulkintojaan satunnaisiin poimintoihin aineistosta.

Guban ja Lincolnin neljäs arviointikriteeri, *vahvistettavuus*, viittaa niihin tapoihin, joilla tutkimuksen uskottavuutta testataan. Johtopäätöksille ja tehdyille tulkinnoille voidaan etsiä tukea ja vahvistusta käyttämällä useita menetelmiä tai suhteuttamalla havainnot esimerkiksi muihin tutkimuksiin tai laajempaan teoreettiseen viitekehukseen (Guba & Lincoln 1988, 85; Eskola & Suoranta 1998, 212–213). Oman tutkimukseni luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään mm. alaluvussa 7.5 selostetulla elämäkertahaastattelulla.

Omassa tutkimuksessani olen käyttänyt kotitautaryhmittelyn perusteena riskitekijäanalyysia, joka perustuu lähinnä Jahnukaisen (1997) tutkimukseen käyttämään analyysiin. Samantyyppistä analyysia ovat käyttäneet useat muut tutkijat. Lisäksi otin mukaan analyysiin suojaavat tekijät. Suojaavien tekijöiden määrittely perustuu Kärkkäisen (2004) ja Röngän (1999a ja 1999b) tekemiin lapsen ja nuoren kehitystä koskeviin tutkimuksiin. Jahnukaisen (1997) käyttämästä elämänkulkuanalyysista on kehitetty menetelmä, jonka perusteella nuoret on tässä tutkimuksessa määriteltä menestyjiksi, paikkaansa hakeviksi tai syrjäytyneiksi.

Omaura-vuoden lisäksi nuorten kehitykseen ovat vaikuttaneet hyvin monet muut tekijät, kuten nuoren kasvuympäristössä pitkin matkaa tapahtuneet muutokset noin 5,5 vuoden aikana, nuoren

persoonallisuus jne. Tällöin Omaura-vuoden vaikutuksista nuoren kehitykseen ei voi suoraan tehdä johtopäätöksiä. Omaura-toiminnan kannalta on kuitenkin tärkeätä nähdä, mitä positiivista kehitystä nuorten elämässä on kaiken kaikkiaan havaittavissa. On myös ollut mielenkiintoista selvittää sitä, miten nuoret itse ja miten heidän vanhempansa ja opettajansa ovat kokeneet Omaura-toiminnan.

Tutkimuksen antina voi myös pitää nuoren elämään liittyvien tärkeiden ratkaisujen ja elämänvaiheiden tarkastelua, kuten ammatillisen koulutuksen suorittamista, työelämään sijoittumista, parisuhteen ja perhe-elämän aloittamista sekä elämänhallintaan liittyvien asioiden kehittymistä.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää tehtyjen haastattelujen suuri määrä (140) viiden ja puolen vuoden aikana. Myös se, että haastattelijana on toiminut yksinomaan tutkija itse, lisää tutkimuksen luotettavuutta. Vanhempien ja opettajien haastattelu oppilaiden lisäksi auttaa ymmärtämään nuorten kehitystä ja lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Omaura-projekteja oli tutkimuksen alkaessa Suomessa kaikkiaan 10. Näistä valittiin mukaan 3: suurehkon kaupungin, pikkukaupungin ja maalaiskunnan Omaura-ryhmät. Tarkoituksena oli saada mukaan erisuuruisten paikkakuntien projekteja. Projektien oppilaat valittiin jossain määrin eri periaatteilla, mikä on selostettu tutkimuksen eri vaiheissa. Vuonna 1995 ei olisi ollut mahdollista löytää kolmea projektia, joissa valintaperiaatteet olisivat olleet aivan samanlaiset. Projekteja tarvittiin kuitenkin kolme tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi. Tutkimusraportissa olen kuitenkin kuvannut taulukoin näiden kolmen projektin tuloksissa olevia eroja. Koska opettajat ja koulujen tilanteet ovat erilaisia, on muutoinkin mahdollista löytää kolme täysin identtistä projektia.

Verrattaessa tutkimustani muihin vastaavanlaisiin tutkimuksiin pitää kuitenkin muistaa, että kyse ei ole tavallisista peruskoulunuorista eikä myöskään perinteisistä tarkkailuluokan oppilaista, vaikka Omaura-oppilaat onkin määritelty erityisoppilaisiksi, sillä muutoin taloudelliset resurssit eivät riittäisi heidän opettamiseensa pienryhmässä. Toisaalta tutkimuksen tekee haasteelliseksi ja mielenkiintoiseksi se, että mukana on hyvin erilaisia nuoria sekä taval-

lisiksi peruskoululaisiksi katsottavia että erityisoppilaita (Esy).

14.2 Kehittämisaatuksia

Seuraavat kehittämisaatuksukset ovat syntyneet suurimmalta osalta kirjoittaessani tätä tutkimusta virkani ohessa opetusministeriön koulutus- ja tiedepoliittikan osastossa.

Vanhempien haastattelu herätti joitakin aatuksia siitä, miten vanhempien mahdollisuuksia tukea lastensa kasvua ja kehitystä voitaisiin tukea. Pyysin heitä kuvaamaan nuorensa kehitystä vauvasta haastatteluhetkeen asti. Lisäksi kysyin kasvatusperiaatteita, mikä antoi jonkinlaisen mahdollisuuden arvioida vanhempien suhtautumista lapseensa. Minulle oli yllätys, että äidit olivat useimmiten aidosti kiinnostuneita lapsensa hyvinvoinnista. Esimerkiksi välinpitämättömyyttä en äideissä huomannut. Muutamat äidit kokivat kuitenkin voimattomuutta lapsen kasvatuksessa, ja joillakin nuorilla oli selvä yliote vanhempiinsa. Perheeseen sekä lapsen ja nuoren kasvuun liittyvien asioiden opettaminen peruskoulussa, lukiossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa voisi antaa lisävalmiuksia tuleville nuorille vanhemmille.

Joidenkin isien kypsymättömyys kantaa vastuuta lapsesta avioerotilanteesta ja sen jälkeen aiheutti muutamassa tapauksessa isän menettämisen. Vanhempien haastattelusta voi tehdä sen johtopäätöksen, että perheet tarvitsisivat enemmän tukea vanhemmuudelleen ja nimenomaan avioerotilanteesta koko perhe tarvitsisi ammattiapua. Yhteiskunnan tulisi tarjota perheelle palveluja juuri näissä perheen hajoamistilanteissa.

Mielenkiintoinen on joidenkin vanhempien toteamus siitä, että juuri Omaura-opettaja on ollut heille suurin apu kyseisen nuoren ongelmatilanteissa. Käytännössä opettaja on ollut perheelle jonkinlainen tukihenkilö ja terapeutti.

Olen nimittänyt Omaura-projektia useasti koulukokeiluksi. Erikoista on se, että tämä projekti ei ollut valtion tukema tai erikseen hyväksymä kokeilu, vaan aivan spontaanisti ulkomaisten esikuvien pohjalta syntynyt projekti, joka oli otettu kunnan

koulujärjestelmään. Projektin oppilaat olivat useimmin ns. erityisoppilaita, jolloin kunnat saivat heistä korotetun valtionosuuden. Kuitenkin esimerkiksi uusien opettajien kouluttautuminen Omaura-opettajiksi oli tapahtunut Omaura-yhdistyksen omin varoin. Omaura-projekteja tuettiin vuoteen 1996 Mannerheimin Lastensuojeluliiton kautta Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella. Tämä mahdollisti aikoinaan myös opettajien täydennyskoulutuksen, jota ei nyt ole usein koulutusvarojen puuttuessa saatavilla. Tästä epäkohdasta aiheutuu kirjavuutta mm. Omaura-projektien oppilaiden valintaperusteissa, opetussuunnitelmissa ja muussa toteutuksessa, mikä näkyy tässäkin tutkimuksessa.

Tutkimuksen yhteydessä on opettajien ja oppilaiden haastattelujen avulla yritetty selvittää myös sitä, miten nykyistä peruskoulua voitaisiin parantaa. Peruskoulussa on ollut meneillään (vuosina 2002–2003) erilaisia uudistuksia kuten tuntijaon uusiminen, terveystieto oppiaineena 7.–9. luokilla, opetussuunnitelmien uudistukset vuosien 2000–2006 aikana ja oppilashuollon tehostaminen. Kuitenkin tarvittaisiin enemmän koulukokeiluja juuri niiden auttamiseksi, jotka ovat syrjäytymisvaarassa. Ikäluokkien pienentyessä lähivuosina ei ole varaa menettää nuoria syrjäytymiskehityksen takia, vaan heidät tulee saada mukaan koulukseen ja sen jälkeen yhteiskunnan rakentamiseen.

Tässä tutkimuksessa ja jo valikoitumisessa Omaura-projektiin ilmeni, että pojat viihtyvät projektissa paremmin, kun osa koulutyöskentelystä tapahtuu työpaikoilla. Tausta-aineistossa oli mukana yhdeksän kymmenestä vuosien 1995–1996 Omaura-projektista. Heistä oli poikia 49 eli 64 prosenttia ja tyttöjä 25 eli 36 prosenttia. Tutkimusaineistossa tyttöjen ja poikien suhde oli lähes täsmälleen sama. On tyyppillistä, että erilaisiin koulun syrjäytymisen ehkäisyprojekteihin osallistuu paljon enemmän poikia kuin tyttöjä. Poikien syrjäytymisen ehkäisemiseksi tarvitaan erilaisten projektien lisäksi kuitenkin myös peruskoulun kehittämistä nimenomaan pojille sopivammaksi.

Niissä kolmessa Omaura-projektissa, jotka on valittu tähän tutkimukseen, on kolmasosa tyttöjä. Tytöt viihtyvät ylipäätään paremmin koulussa kuin pojat. Tyttöille "pulpettiopetus" ja läksyjen lukemi-

nen ei tunnu olevan läheskään yhtä hankalaa kuin pojille. Pojat ovat toiminnallisempia ja kaipaavat enemmän vaihtelua ja tekemistä koulunkäyntiin. Heidän tapansa oppia on kouluaikana pikemminkin "learning by doing" -tyyppistä kuin kuuntelemalla, lukemalla ja koulutehtäviä tekemällä oppimista. Tämä seikka tuli esille tässä tutkimuksessa kysyttäessä keväällä 1996 oppilailta tarkemmin määrittelemättä, mikä koulunkäynnissä Omauravuoden aikana oli ollut kivaa. Kolmasosa pojista (6/18) mainitsi tällöin työpaksot. Tytöistä vain yksi (1/9) oli maininnut työpaksot. Peruskoulun opetusmenetelmiä olisikin syytä suunnitella paremmin pojille sopiviksi. Opetussuunnitelmissa pitäisi ottaa huomioon poikien suurempi toiminnallisuus varsinkin murrosiän aikana, jolloin keskittyminen koulunkäyntiin on erityisen vaikeaa.

Peruskoulussa olisi myös syytä luoda yhteyksiä ympäröivään yhteiskuntaan, kuten paikkakunnan yrityksiin, kuntaan, seurakuntaan, yhdistyksiin ja vapaaehtoistyöhön muutamia esimerkkejä mainitakseni. Koulun tulisi laajentaa toimintaympäristöään koulurakennuksesta ympäristöön. Muutama luokkaretki vuodessa ei riitä verkoston rakentamiseen koulua ympäröivään yhteiskuntaan. Tämä asia voisi lisätä oppilaiden kouluviihtyvyyttä, mikä on Suomessa kansainvälisestikin mitattuna (WHO:n tutkimus 1995) melko alhainen.

Mielenkiintoinen ryhmä tässä tutkimuksessa olivat koulussa kiusatut tyttöoppilaat, joista kaksi oli ollut poissa koulusta pitemmän aikaa kiusaamisen takia. Tässä voi korostaa sitä, että koulukiusaamiseen samoin kuin koulusta poissa olemiseen pitäisi kiinnittää paljon nykyistä enemmän huomiota. Jos kiusaamiseen ei tartuta koulussa ajoissa ja oppilaalla ei ole muuta mahdollisuutta kuin jäädä pois koulusta, on koulun johdolla suuri ongelma. Perusopetuslain 29. §:n mukaisesti oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Tämä laki tuli voimaan 1.1.1999. Perusopetuslain muutoksessa (205/2003) on erityisesti painotettu oppilashuoltoa. Sen mukaisesti tulisi kiinnittää huomiota etenkin koulukohtaisten koulukiusaamisen vähentämiseen tähtäävien toimintaohjelmien luomiseen ja poissaoloihin koulusta. Näihin epäkohtiin on nyt puututtu lainsäädännöllä. Seuraavaksi pitäisi saada kaikki

koulut mukaan turvallisen opiskeluympäristön luomiseen.

Tutkimusaineistossani 43 prosentilla nuorten huoltajista oli matala sosioekonominen asema ja kansakoulu tai ammatillinen koulutus oli 75 prosentilla nuorten huoltajista. Lukiokoulutukseen oli hakeutunut vain yksi nuori. Järvinen (1999, 63–66) on kertonut tutkimuksessaan niistä ongelmista, joita työväenluokkaisilla lapsilla on ammatinvalinnassaan siitä huolimatta, että heidän vanhempansa toivovat lapsilleen parempaa koulutusta kuin heillä itsellään on ollut. Nämä nuoret eivät saa yleensä vanhemmiltaan tukea ammatinvalintaan, sillä vanhemmille esimerkiksi koko korkeakoululaitos saattaa olla vieras. Näin he eivät pysty välittämään lapsilleen tietoa hakeutumisesta korkeakouluun ja koulutuksen asettamista vaatimuksista. Mielestäni näille nuorille pitäisi olla tarjolla yksilöllistä oppilaanohjausta, jotta ammatinvalintaan liittyviä vaikeuksia voitaisiin helpottaa. Peruskoulussa ja lukioissa samoin kuin ammatillisissa oppilaitoksissa on ollut kaiken aikaa aivan liian vähän oppilaanohjaajia (Numminen ym. 2002).

Tyttöjen ja poikien hakeutuminen kokonaan erilaisille koulutusaloille on ammatillisessa suuntautumisessa melkoinen ongelma. Oppilaanohjauksessa tähän tulisi kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota, jotta välttyttäisiin ohjaamasta tyttöjä koulutusaloille, joilla on heikko palkkaus ja heikot työllistymismahdollisuudet. Tällainen on esimerkiksi tekstiiliala, jossa työllistyminen on ainakin ajoittain vähäistä. Tutkimuksessani on kaksi esimerkkiä tekstiilialalle suuntautuneista tytöistä, joista kumpikaan ei ollut saanut koulutustaan vastaavaa työtä. Myös poikien ohjautuminen perinteisille naisten aloille, kuten hoiva-alalle ja hyvin naisvaltaiselle yleissivistävän koulutuksen opetuslalle, on tärkeää.

Siirryttäessä peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen olisi mahdollista käyttää valtioneuvoston asetuksen mukaisesti ns. joustavaa valintaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että oppilaitoksella on mahdollisuus ottaa valinnassa sisään myös niitä oppilaita, jotka eivät yllä sisäänpääsyssä vaadittaviin pistemääriin silloin, kun hakijalla on esimerkiksi oppimisvaikeus tai on olemassa jokin muu painava syy joustavan valinnan käyttämiseen. Tätä on kuitenkin käy-

tetty oppilaitoksissa hyvin vähän. Joustava valinta olisi perusteltua siksi, että erityisestä syystä heikon todistuksen saaneella oppilaalla ei ole käytännössä usein mahdollisuutta päästä sille alalle, josta hän olisi kiinnostunut. Tällöin motivaation puute johtaa helposti keskeyttämiseen.

Lukemis- ja kirjoittamisvaikeuden ottaminen huomioon pyrittäessä sisään oppilaitoksiin ja samoin itse jatkokoulutuksessa on tärkeää. Tutkimukseni seitsemästä lukivaikeuksista oppilaasta kaksi poikaa kokivat vaikeana motivoitua opiskelualastaan, koska se oli pakkovalinta, mutta selvittivät kuitenkin opiskelunsa loppuun. Tenttitilanteet pitäisi myös suunnitella siten, että varsin yleinen opiskelijoiden lukivaikeus tulee niissä otetuksi huomioon.

Työttömäksi kouluttautumisen ongelma tulee selvästi esiin tässä tutkimuksessa (vrt. esim. Beck 1986) niin kuin aikaisemmin on todettu. Tämän päivän Suomessa kouluttautuminen ja työmarkkinatuki on kytketty toisiinsa. Tämä on saanut aikaan sen, että kouluttautuminen on saanut muodollisen leiman. Tärkeää ei näytä olevan tietty tieto ja taito, vaan ainoastaan se, että on hankittu jonkinlainen ammattikoulutus. Se, että ammatillisessa koulutuksessa kouluttaudutaan työttömiksi tai piilotyöttömiksi siten, ettei saada koulutusta vastaavaa työtä, heikentää todennäköisesti pidemmällä aikavälillä koulutettavien motivaatiota. On myös yhteiskunnallisesti epätarkoituksenmukaista kouluttaa nuoria työttömiksi. Työvoiman tarvetta on vaikea arvioida. Kuitenkin hyvin pitkään jatkunut jonkin alan heikko työllisyystilanne on syytä ottaa koulutuksen suunnittelussa huomioon.

14.3 Jatkotutkimustarpeita

Jatkotutkimuksena olisi hyödyllistä selvittää esimerkiksi seuraavia asioita:

Tutkimusta siitä, keille Omaura-malli sopisi kaikkein parhaiten voidaan jatkaa, jolloin Omaura-luokka voidaan koota niistä oppilaista, jotka hyötyvät tästä koulumallista parhaiten.

Omaura-opetuksessa tarvittaisiin opetussuunnitelman kehittämistä. Tällöin tulisi selvittää, millainen opetussuunnitelma tuottaisi Omaura-opetuksessa parhaat tulokset. Oppilaiden ja vanhempien mielipiteistä kävi ilmi, että kielten ja matematiikan opiskelu oli usein koettu riittämättömäksi. Tämän vuoksi olisikin syytä kehittää nimenomaan näiden aineiden opetusta. Työelämän ja opiskelun parempi kytkeminen toisiinsa vaatii myös tutkimusta ja samoin opiskelun ohjaus työpaikalla.

Omaura-opettajan tarvitsema täydennyskoulutus olisi myös tarpeellista selvittää. Erityisopettajan pätevyys opettajan kelpoisuutena on hyvä, mutta sen lisäksi tarvittaisiin koulutusta mm. työelämästä, yritysmaailmasta ja peruskoululaisen ohjaamisesta työhön yrityksissä ja muissa työpaikoissa. Omaura-mallin kansainvälinen toiminta on myös syytä tuntea ja saada sieltä ideoita omaan työhön.

Lähteet

- Ahlström, S. ym. 1996. Nuorten päihteidenkäyttäjien muotokuvia. Päihdenuoretko yhtenäinen ryhmä? *Alkoholipolitiikka* 61 (6).
- Aho, S. 1979. Luokan sosiaaliset tyypit. Raportti: Liedon työrauhakokeiluprojekti 12. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. A: 63.
- Ahponen, P. & Järvelä, M. 1983. Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Porvoo: WSOY.
- Aittola, T., Koikkalainen, R. & Vaherva, T. 1997. Aikuisten oppiminen arkipäivän ympäristöissä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 6.
- Alasutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, A. 1991. Searching for the meaning of education: Research proposal. University of Joensuu. *Bulletins of the Faculty of Education* 38.
- Barberra, M. jr. & Stice, E. 1998. Parent-adolescent conflict in the context of parental support: Families with alcoholic and nonalcoholic fathers. *Journal of Family Psychology* 12 (2), 195–208.
- Bauman, Z. 1998. Consumerism and the new poor. Buckingham: Open University Press.
- Beck, U. 1986. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere moderne.* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Braithwaite, J. 1989. *Crime, shame and reintegration.* New York: Cambridge University Press.
- Broady, D. 1986. Piilo-opetussuunnitelma. Tampere: Vastapaino.
- Bruner, E. M. 1986. Experience and its expressions. Teoksessa V.W. Turner & E. M. Bruner, (toim.) *The anthropology of experience.* Urbana: University of Illinois Press, 3–30.
- Böhm, I. & Sneider, J. 1996. Productive learning – an educational opportunity for young people in Europe. Berlin, Milow: Schibri Verlag.
- Cairns, R. B. & Cairns, D. C. 1994. *Lifelines and risks. Pathways of youth in our time.* Exeter: Harvester Wheathsheaf.
- Cullberg, J. 1991. *Tasapainon järkkyyessä.* Helsinki: Otava.
- Enqvist, A & Onttonen, J. 1998. Keille Omaura-ryhmät on tarkoitettu? Teoksessa Enqvist & J. Onttonen, (toim.) *Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään? Omaura – syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksessa.* Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 7–18.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eurostat. 1999. Focus on European lifestyles. N:o 5599, 24 June. <http://europa.eu.int/comm/eurostat> (viitattu 5.12.2000).
- Furlong, V. J. 1985. *The deviant behaviour. Sociological perspectives.* Milton Keynes: Open University Press.

- Gordon, T. & Lahelma, E. 1995. Koulutus ja sukupuoli. Teoksessa T. Takala (toim.) Kasvatussosiologia. Porvoo: WSOY, 152–196.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. 1988. Naturalistic and rationalistic enquiry. Teoksessa J. P. Keeves (toim.) Educational research, methodology and measurement: An international handbook. Oxford: Pergamon Press, 82–85.
- Haapaniemi, L. 1994. Tarkkailuluokkalaisten kotitaustoista. Turun yliopisto. Sosiologian laitos. Sosiologian laudaturtutkielma.
- Haapasalo, J. 2002. Väkivallan perintö: rikosten tekijöiden traumaattiset lapsuudenkokemukset. Nuorisotutkimus 20. 4, 3–17.
- Harinen, P. 1995. "Ei tää mikään unelmaperhe oo vai?" Nuori uusperheen kokijana. Nuorisotutkimus 13 (2), 11–16.
- Heikkilä, M. 1992. Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 8/1990. Helsinki: Tilastokeskus.
- Heinonen, M. 1989. Käyttäjä kohtaa kontrollin: Hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 7. Helsinki.
- Helander, J. 1999. Traumatisoivat tapahtumat ja niiden käsittely jengissä. Nuorisotutkimus 1, 3–9.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkatukia, P. 1998. Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152. Helsinki.
- Honkonen, R. 1995. Elämäkerrallinen lähestymistapa opiskelijatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa J. Nieminen (toim.) Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos B:13, 167–188.
- Huotelin, H. 1992. Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Joensuun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 46.
- Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuis-kasvatuksen Tutkimusseura, 8–42.
- Hurme, H. 1985. Elämänkulun käsitteellisiä jäsentämistapoja. Sosiologia 22 (2), 125–129.
- Hämäläinen, J. 1996. Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Kanto-, Silta- ja Tekevä-projektien teoreettisen viitekehyksen perusteiden hahmottelua. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Hämäläinen, M. 1994. Näkökulmia epäsosiaaliseen kehitykseen. Kasvatus 25, 72–78.
- Hämäläinen, M. & Haapasalo, J. 1994. Varhaiset kokemukset käyttäytymisongelmien ja rikollisuuden edistäjinä. Psykologia 29, 279–283.
- Jackson, P. 1968. Life in classrooms. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Jahnukainen, M. 1995. Erityisopetuskokemuksia – näkökulma modernin nuoruuden kohtaamiseen peruskoulussa. Nuorisotutkimus 13 (4), 51–55.
- Jahnukainen, M. 1996. Elämänkulun tutkimus ja erityispedagogiikka. Teoksessa K. Ruoho, & M. Ihatsu (toim.) Käyttäytymishäiriöt nyt! Suomalaisia tutkimuksia käyttäytymishäiriöistä. Joensuun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 63, 35–47.
- Jahnukainen, M. 1997. Koulun varjosta aikuisuuteen. Entisten tarkkailuoppilaiden peruskoulun jälkeiset elämänvaiheet. Helsingin yliopisto. Opettajan-koulutuslaitos. Tutkimuksia 182.
- Jahnukainen, M. 2001a. Erityisluokkaopetuksen tuloksellisuus – retrospektiivinen oppilasnäkökulma. Kasvatus 32 (3), 217–228.
- Jahnukainen, M. 2001b. Hyvä paha opettaja, eli postmodernin nuorison kouluttamisen ongelma erityiskasvatuksen valossa. Nuorisotutkimus 19 (4), 17–25.
- Jahnukainen, M. 2001c. Kaksi mallia nuorten koulutuksesta ja työelämästä syrjäytymisen ehkäisyssä.

- Lisäopetuksen ja Omauran päättäneiden jälki-seuranta. Teoksessa A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähtinen (toim.) Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Suomen kasvatustieteellinen seura, 297–312.
- Jahnukainen, M. 2001d. Two models for preventing students with special needs from dropping out of education in Finland. *European Journal of Special Needs Education* 16 (3), 245–258.
- Jallinoja, R. 1985. *Johdatus perhesosiologiaan*. Porvoo: WSOY.
- Jessor, R. & Jessor, S.L. 1977. *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York. Academical Press.
- Jessor, R. & Donovan J. E. & Costa F. M. 1991. *Beyond adolescence. Problem behavior and young adult development*. New York: Cambridge University Press.
- Johansson, A. & Vuori, J. 1999. Työttömät nuoret syrjäytymisvaarassa? Työllistämisen- ja aktivointiprojektin aloittaneiden nuorten tausta ja terveys. Työ ja ihminen. Työterveyslaitos. Tutkimusraportti 14. Helsinki.
- Julkunen, R. 2001. *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, T. 1999. Peruskoulutuksesta toisen asteen koulutukseen: siirtymävaiheen kokemukset ja koulutusvalintojen taustatekijät oppilaiden kertomina. Turun yliopisto. Julkaisuja. C:150.
- Järvinen, T. 2001. Koulutusjärjestelmien yksilöllistyminen ja valinnanvapaus. Teoksessa Kuure, T. (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolut vuosikirja*. Pieksämäki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuora & STAKES.
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. 2001. Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 125–151.
- Kannas, L. 1995. *Koululaisen kokema terveys, hyvinvointi ja kouluvihtyvyys*. WHO-koululaistutkimus. Helsinki: Opetushallitus.
- Kannas, L. & Brunell, V. 2000. *Subjektiv hälsa, hälsovanor och skoltrivsel. Jämförelse mellan svensk- och finskspråkiga elever 1994–1998*. Jyväskylän yliopisto.
- Kauppila, J. 2000. *Sivistysihanteesta markkintavaraksi? Koulutus ja oppiminen elämänsä rakentajina*. Teoksessa J. Houtsonen, J. Kauppila & K. Komonen, *Koulutus, elämänsä ja identiteetti*. Kasvatustieteellisiä avauksia suomalaisen oppimiseen. Joensuun yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisuja 3.
- Kauppila, J. 2002. *Sukupolvet, koulutus ja oppiminen. Tulkintoja koulutuksen merkityksestä elämänsä rakentajana*. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 78.
- Kinnunen, A. 2001. *Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182*. Helsinki.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Kivirauma, J. 1985. *Koulun käytännöt. Koulutussosiologinen tarkastelu*. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Tutkimuksia A: 5.
- Kiviranta, K. 1995. *Giorgin fenomenologisen psykologian metodi laadullisen tutkimuksen apuvälineenä*. Teoksessa J. Nieminen (toim.) *Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimuksen lähtökohdista*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitoksen julkaisusarja B: 13, 91–106.
- Kivirauma, J. 1989. *Eriyisopetus ja suomalainen oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1985*. Turun yliopisto. Julkaisuja C:74.
- Kivirauma, J. 1990. *Ammattikoulutus osana koulutusjärjestelmää*. Turun yliopisto Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A: 139.
- Kivirauma, J. 1995. *Koulun varjossa, entiset tarkkailuluokan oppilaat kertovat kokemuksiaan*. Jyväskylän yliopisto. Eriyispedagogiikan laitos. Research Reports 53.
- Kivirauma, J. & Kivinen, O. 1986. *Sukupuolen ja poikkeavuuden yhteiskunnalliset ja kulttuuriset*

- luokittelut koulussa. *Kasvatus* 17 (5), 380–394.
- Kivivuori, J. 1997. Nuoret rikosten tekijöinä. Tekojen yleisyys, rikollisuuden ymmärtäminen ja varastamisen vaiheet. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 141. Helsinki.
- Kokko, K. 2001. Antecedents and consequences of long-term unemployment. University of Jyväskylä. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 183.
- Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 47.
- Kontoniemi, M. 2003. "Milloin sinä otat itseäsi niskasta kiinni?" Opettajien kokemuksia alisuoriutujista. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 210.
- Koulutus ja tutkimus 1990: 15. Ammatillisten oppilaitosten opintolinjoilla keskeyttäneet 1989. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kuorelahti, M. 1996. Sopeutumattomien erityisluokkien tehokkuus ja vaikuttavuus. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.) *Erityisopetuksen tila. Opetushallitus. Arviointi 2*, 250–268.
- Kuorelahti, M. 2000. Sopeutumattomien luokkamuo-toisen erityisopetuksen tuloksellisuus. Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 169.
- Kuure, T. (toim.) 2001. Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolot. Vuosikirja. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 11–49.
- Kuusinen, J. 1995. Nuorten aikuisten kehitystehtävät, onnellisuus ja kehityksen hallinta. Teoksessa P. Lyytinen, M. Korkiakangas & H. Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan*. Porvoo: WSOY.
- Kyvsgaad, B. 1992. Ny ungdom? Om familie, skole, fritid, lovlydighed og kriminalitet. Kopenhagen: Jurist- og Okonomforbundets Forlag.
- Kärkkäinen, T. 2004. Koulutuksen ja lapsi-vanhempi-suhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Helsingin yliopisto. *Tutkimuksia* 250. Helsinki: Yliopistopaino.
- Käyhkö, M. & Tuupanen, P. 1996. Työläisperheestä opintielle – reproduktion ilmeneminen nuorten arki-elämässä. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 109–158.
- Laakso, K. 1994. Voisinpa aloittaa alusta. Syrjäytymisen nuorten kokemana. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 4.
- Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 182.
- Lahtinen, M., Lankinen, T., Penttilä, A. & Sulonen A. 2001. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Pieksämäki: Tietosanoma.
- Laine, K. 2000. Koulukuvia. Koulu nuorten kokemistilana. Jyväskylän yliopisto. *SoPhi* 43.
- Lempiäinen, P. 1996. Koulupudokkaista koulukkaiksi. Tapaustutkimus Imatran ESY-projektista 1992–1994. Teoksessa K. Ruoho & M. Ihatsu (toim.) *Käyttäytymishäiriöt nyt! Suomalaista tutkimusta käyttäytymishäiriöistä*. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita* 63, 137–154.
- Lintonen, T. 2001. Päihteiden käytön yleistymisen 14–16 -vuotiailla tasaantumassa? VI kouluterveyspäivät, 27–28.8.2001. Tampere. Kouluterveys 2002, tiedotuslehti. STAKES, Jyväskylän yliopisto, Terveystieteiden laitos ja Tampereen yliopisto, Terveystieteiden laitos.
- Luukka, P. & Muukkonen, M. 1997. Erään helsinkiläisen skinijengin synty ja elämäntapa. *Nuorisotutkimus* 4, 31–47.
- Lähteenmaa, J. 1991: Hip-hoppareita, lähiöläisiä ja kultturelleja. Nuorisoryhmistä 1980-luvun lopun Helsingissä. Helsingin kaupunki. Nuorisosiainkeskuksen julkaisuja 1.
- Lähteenmaa, J. 1992. Tytöt, pojat ja nuorisoryhmät. Ryhmien ja ryhmiin kuulumisen ulottuvuuksia ja tulkintoja. Helsingin yliopisto. *Sosiologian laitos. Lisensiaattityö*.
- McCord, J. 1979. Some childrearing antecedents of

- criminal behavior in adult men. *Journal of Personality and Social Psychology* 37, 1477–1486.
- Meriläinen, L. 1996. Oppilaiden ja opiskelijoiden tukipalvelut. Teoksessa . H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma ja P. Virtanen. (toim.) *Erytisopetuksen tila*. Opetushallitus. Arviointi 2. Helsinki.
- Meriläinen, L. 1997. Opiskelun keskeyttämisen syyt ja tukitoimet ammatillisissa oppilaitoksissa. *Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta*. Raportti II. Opetushallitus. Moniste 11.
- Mikkonen, I. 1996. Työvoimakoulutus ja työmarkkinapolun käänneet. Vaikuttavuuden arviointia ensimmäisen vuoden seurannan perusteella. *Työpoliittinen tutkimus* 129. Helsinki: Työministeriö.
- Moberg, S. 1985. Erytislukalle ja takaisin. Siirrot apukoulu- ja tarkkailuluokalle ja takaisin ja siirrettyjen yleisopetuksessa selviytyminen. *Kouluhallitus. Tutkimuksia* 2. Helsinki.
- Moisio, P. 2000. Kasautuvatko sosiaalisen syrjäytymisen muodot EU-maissa? *Sosiologia* 37 (3), 216–227.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Naukkari, A. 1998. Tasapainoilua kurinalaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Oppilaiden ei-toivottuun käyttäytymiseen liittyvän ongelmanratkaisun kehittäminen yhden peruskoulun yläasteen tarkastelun pohjalta. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 149.
- Nummenmaa, A.-R. 1996. Koulutus, sukupuoli ja elämäntapa. Nuoruudesta aikuisuuteen yhteiskunnallisessa muutoksessa. *Työpoliittinen tutkimus* 149. Helsinki: Työministeriö.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. *Opinto-ohjauksen tila 2002*. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Arviointi 8. Helsinki: Opetushallitus.
- Nuorten elinoloindikaattorit. 2001. (Online-tietokanta) Opetusministeriön ja Nuorisosiain neuvottelukunnan kotisivut www.nuoret.org.
- Nyyssölä, K. 1997. Työstä syrjäytyminen syy vai seuraus? Nuorten työmarkkina-aseman muutokset vuosina 1980–1993. *Sosiologia* 34. (4), 322–333.
- Nyyssölä, K. 2002. Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa H. Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Opetusministeriö.
- Nyyssölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Tampere. Gaudeamus. Oinonen, E. 2001. Perheellistyminen ja vanhemmuus aikuisuuden määrittäjinä. Teoksessa T. Kuure (toim.) *Aikuistumisen pullonkaulat. Nuorten elinolat*. Vuosikirja. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta ja Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, 109–122.
- Omaura ry. 2001. www.omauro.fi.
- Opetusministeriö. 2002. *Ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden työttömyydestä*. julkaisematon.
- Opetusministeriö. 2003. *Lasten ja nuorten syrjäytymisen ennaltaehkäisy koulutuksen alalla*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 4. Helsinki.
- Paju, P. & Vehviläinen, J. 2001. Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen kitkat 1990-luvulla. *Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja* 18.
- Perho, S. 1999. Skineys alakulttuurina ja vertaisryhmäkehityksenä. *Nuorisotutkimus* 1.
- Peterson, K., Prout, M. & Swartz, R. 1991. *Post-traumatic stress disorder. A clinician's guide*. Plenum.
- Piha, J. 1991. Lastenpsykiatrisen seuranta-tutkimuksen menetelmiin liittyvistä ongelmista. Teoksessa T. Arajärvi & J. Piha *Lastenpsykiatrisen tieteellinen tutkimustyö*. Teoriaa ja käytäntöä.

- Lastenpsykiatrian tutkimussäätiön julkaisusarja 5. Helsinki: Kandidaattikustannus.
- Pulkkinen, L. 1984. Nuoret ja kotikasvatus. Helsinki: Otava.
- Pulkkinen, L. 1997. Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena.
- Pyöriä, A., Saikkonen, A. & Tuohi, R. 2000. Miksi nuoren opinnot keskeytyvät? Etelä-Suomen lääninhallituksen selvitys toisen asteen koulutuksen ensimmäisenä opiskeluvuotena keskeyttäneistä. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 39.
- Pösö, T. 1993. Kolme koulukotia. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis A: 388.
- Raunio, K. 2000. Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Rikosseuraamusvirasto. 2002. Tietopalvelun tilastot.
- Rimm, S. 1988. Why bright kids get poor grades. New York: Crown.
- Rimpelä, M., Jokela, J., Luopa, P., Liinamo, A., Huhtala, H., Kosunen, E., Rimpelä, A. & Siivola, M. 1996. Kouluterveys 1996-tutkimus. Koulu-viihtyvyys, terveys ja tottumukset. Perustulokset yläasteilta ja kaupunkien väliset erot. STAKES. Aiheita. 40.
- Rimpelä, M. 1997. Kunnittaisia tuloksia kouluterveys-tutkimuksesta. Kouluterveys 2002. Tiedotuslehti 4. STAKES, Jyväskylän yliopisto, terveystieteen laitos ja Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lapsen uusperhesuhteista. Väestön-tutkimuslaitoksen julkaisusarja D: 38. Helsinki: Väestöliitto.
- Roos, J-P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rutter, M. 1981. Stress, coping and development: Some issues and some questions. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 22 (4), 323–356.
- Rutter, M. 1983. Stress, coping and development. Some issues and some questions. Teoksessa Stress coping and development in children. USA: New York McGraw Hill, 1–41.
- Rutter, M. 1985. Family and school influences on behavioural development. Journal of Child Psychology and Psychiatry 26 (3), 349–368.
- Rönkä, A. 1995. Koulun ongelmaoppilas varhais-aikuisuudessa. Kasvatus 26 (2), 140–152.
- Rönkä, A. 1999a. The accumulation of problems of social functioning. Outer, inner and behavioral standards. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 148.
- Rönkä, A. 1999b. Sosiaalinen selviytyminen lapsuudesta aikuisuuteen – ongelmien kasautumisen kolme väylää. Teoksessa Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun – nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Kuorelahti M. ja Viitanen R. (toim.). Opetus-ministeriö. Nuorisoasianneuvottelukunta. Helsinki. SA. 205/2003 Perusopetuslain muutos. 2003.
- Saarnivaara, M. 1986. Matka tulevaisuuteen. Tytöt ja pojat tasa-arvoisessa koulussa. Kasvatus 17 (2), 97–103.
- Salmivalli, C. 1997. Kiusaajat, uhrit ja – ne muut. Kouluväkivalta ryhmäilmionä. Turun yliopisto.
- Sarlin, H.-M. 2001. Nuorten Omaurasta omalle uralle. Työelämäpainotteinen peruskoulu-opiskelu osana elämäkulkua ja koulu-uraa Omaura-nuorten kokemana. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisuja B:17.
- Seppovaara, R. 1998. Kerran tarkkislainen – aina tarkkislainen. Historiallis-prospektiivinen tutkimus oppilaiden ESY-urasta Espoossa lukuvuosina 1977–1994. Helsingin yliopisto. Opettajan-koulutuslaitos. Tutkimuksia 192.
- Siljander, P. & Ulvinen, V.-M. 1996. Syrjäytymisestä selviytymiseen – vaikeuksien kautta elämänhallintaan. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 66.
- Silkelä, R. 1996a. Miksi luokanopettajiksi opiskelevien persoonallisesti merkittävien oppimiskokemusten tutkiminen on tärkeää? Teoksessa S. Ojanen (toim.) Tutkiva opettaja 2. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutus-keskus, 125–135.
- Silkelä, R. 1996b. Persoonallisesti merkittävä

- oppimiskokemus on semioottinen merkki. *Synteesi* 15 (1), 59–66.
- Silkellä, R. 1996c. Persoonallisesti merkittävä oppimiskokemus on eksistentiaali-semioottinen merkki. *Synteesi* 15 (4), 79–86.
- Silkellä, R. 1997. Elämänkulun merkityksiä etsimässä. Opettajaksi opiskelevien elämänviivat. *Nuorisotutkimus* 15 (2), 4–14.
- Sinisalo, P. 1986. Työvoimaura ja yksilön kehitys. *Työvoimapolitiittisia tutkimuksia* 63. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Sipilä, J. 1985. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.
- Somerharju, J. 1996. Nuorten omaura -projekti. Teoksessa P. Siljander & V-M. Ulvinen. *Syrjäytymisestä selviytymiseen. Vaikeuksien kautta elämönhallintaan*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 66, 187–196.
- Somerharju, J. 1998. Omaura -projektin teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa A. Enqvist & J. Onttonen (toim.) *Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään? OMAURA - Syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksessa*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 62–70.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. 1995. *Sosiaaliturva Suomessa 1993. Sosiaaliturva 1995: 2*. Talous- ja suunnitteluosasto. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. 1999. *Ehdotukset syrjäytymisen vastaisista toimista*. Työryhmämuistioita 7.
- Straus, M. A. 1991. Discipline and deviance: Physical punishment of children and violence and other crime in adulthood. *Social Problems* 38, 101–123.
- Strid, O. 1996. Kuudesluokkalainen: Terveystarkastuksesta koulutarkastukseen. *STAKES Aiheita* 28. Helsinki.
- Suikkanen, A. & Linnakangas R. 1998. *Uusi työmarkkinajärjestys?* Sitra. Julkaisuja 182. Helsinki.
- Suutari, M. 2002. Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. *Nuorisotutkimusverkosto*. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 26. Helsinki: Yliopistopaino.
- Takala, M. 1992. "Kouluallergia" – yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos. *Acta Universitatis Tamperensis A*: 335.
- Taskinen, S. (toim). 1999. *Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanotto-prosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi*. STAKES. Oppaita 33.
- Teddlie, C., Stringfield, S. & Reynolds, D. 2001. Teoksessa C. Teddlie & D. Reynolds (toim.) *The international handbook of school effectiveness research*. London: Routledge Falmer, 160–185.
- Tervo, J. 1993. Hapuilua ja hallintaa. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis A*: 387.
- Tilastokeskus. 1994. *Suomalainen perhe*. SVT: Väestö 1994:5. Helsinki.
- Tilastokeskus. 1998. *Koulutus Suomessa*. SVT: Koulutus 1998:1. Helsinki.
- Tilastokeskus. 2001. *Oppilaitostilastot 2001*. Erityisopetus 2001.
- Tilastokeskus. 2005. *Oppilaitostilastot 2004*. Koulutus 2004:3.
- Tolkki-Nikkonen, M. 1992. Perhe: rakenteista prosesseihin. Teoksessa *Arki, perhe, politiikka*. Näkökulmia perheeseen ja perhetutkimukseen. Jyväskylän yliopisto. *Perhetutkimusyksikön julkaisuja* 3, 11–16.
- Tuohinen, R. & Vuorinen, P. 1987. *Nuoret työn yhteiskunnassa*. Helsinki. Otava.
- Työpoliittinen aikakauskirja. 2003. *Työministeriö 2003:2*.
- Törrönen, M. & Vornanen, R. 2002. *Emotionaalinen huono-osaisuus peruskoululaisten kokemana syrjäytymisenä*. *Nuorisotutkimus* 4, 33–42.
- Wade, B. & Moore, T. 1993. *Experiencing special education. What young people with special needs can tell us*. Buckingham: Open University Press.
- Wallerstein, J. S. 1983. *Children of divorce: Stress and developmental tasks*. Teoksessa *Stress, coping and development in children*. New York: McGraw Hill, 265–302.

- Vanttaja, M. 2002. Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 8.
- Vehviläinen, J. 2000. Ammattipajan kautta tutkintoon? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat - ESR-projekti. Opetushallitus. Moniste 8/2000.
- Veijola, E. 1997. Koulukokeilu syrjäytymisvaarassa olevan nuoren tukijana. Teoksessa Kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia katsauksia nuorten syrjäytymiseen. Opetusministeriö. Nuorisoasiainneuvottelukunta, 133–141.
- Veijola, E. 2000. Oma ura -kokeilu syrjäytymisvaarassa olevan nuoren tukijana. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Licensiaattitutkielma.
- Willis, P. 1984. Koulunpenkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt? Jyväskylä: Gummerus.
- Virtanen, P. 1995. "Jos huomina tuo jotain uutta..." Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymisestä ja nuoria koskevan syrjäytymisproblematiikan luonteesta. Työvoimapolitiittinen tutkimus 96. Helsinki: Työministeriö.
- Virtanen, P. H. & Ratilainen, A. K. 1996. Erytisyopetuksen järjestäminen peruskoulussa ja lukiossa lukuvuonna 1994–1995. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.) Erytisyopetuksen tila. Opetushallitus. Arviointi 2. Helsinki.
- Woods, P. 1990. The happiest days? How pupils cope with school. London: Falmer Press.
- Väljäärvi, J., Linnakylä, P., Kupari, P., Reinikainen, P., Malin, A. & Puhakka, E. 2001. Suomen tulevaisuuden osaajat. 15-vuotiaiden nuorten lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen kansainvälisessä vertailussa. PISA 2000 -tutkimuksen ensituloksia. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Ziehe, T. 1992. Nuoriso kulttuurisessa modernisaatiossa. Teoksessa "Miksi piiriin?" Thomas Ziehe Koulusta, nuorisosta ja itsestäänselvyyksien murenemisestä.
- Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 1, 15–37.

Taulukoiden ja kuvioiden luettelo

Taulukot

1	Riskitekijöiden esiintyminen tarkkailuoppilailta (n=23) (Jahnukainen 1997, 38)	27
2	Riskitekijöitä nuorten taustoissa (n= 28)	60
3	Nuorten kotitausta ja Omaura-ryhmän paikkakunta	63
4	Nuorten ikäjakautuma syksyllä 1995	68
5	Vanhempien sosioekonominen asema vuonna 1995	69
6	Lastenkoti- ja sijaishenkilöiden "sopeutumattomuus"	70
7	Vanhempien kasvatustavoitteiden esiintyminen haastattelussa	71
8	Nuorten asuminen syksyllä 1997 ja keväällä 2001	74
9	Perhemuoto keväällä 1996	74
10	Sukupuolten väliset erot	77
11	Luvattomat poissaolot koulusta syksyllä 1995	80
12	Asevelvollisuuden suorittaminen	83
13	Koulutukseen ja työhön sijoittuminen 1997 ja 2001	85
14	Koulutuksen keskeyttäminen	86
15	Nuoren sosiaalinen tausta ja menestyminen	88
16	Nuorten työllisyys ja muu toiminta keväällä 2001	91
17	Työllistyminen ja kotitausta	92
18	Nuorten alkoholin käyttö	100
19	Luvattomien tekojen esiintyminen Omaura-nuorilla ja Kivivuoren aineistossa vuosina 1995–1996	104
20	Elämänhallintaa koskeva tarkastelu vuonna 2001	107
21	Menestyjien, paikkaansa hakevien ja syrjäytyneiden kotitausta	108

22	Omaura-ryhmä – menestyjät, hakijat ja syrjäytyneet	109
23	Vähäisten riskien kotitaustasta menestyjäksi	110
24	Useiden riskien kotitaustasta menestyjäksi	112
25	Menestyjäksi runsaiden riskien kotitaustasta huolimatta	114
26	Useiden riskien kotitaustasta paikkaansa hakevaksi	116
27	Runsaiden riskien kotitausta paikkaansa hakevaksi	117
28	Useiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi	120
29	Runsaiden riskien kotitaustasta syrjäytyneeksi	122
30	Kotitaustan ja elämässä pärjäämisen yhteys	127

Kuviot

1	Tutkimusryhmän nuorten huoltajat (%-osuus)	68
2	Perheiden lapsiluku	68
3	Nuorten huumeiden käyttö vuosina 1995, 1996, 1997 ja 2001 (%)	101
4	Rikosten esiintyminen Omaura-nuorten haastatteluissa	126

Haastattelulomakkeet

I Haastattelulomake 14.8.1995

Omaura-projektien oppilaiden tausta

Huom.

Omaura-oppilaiden taustaa selvittävä haastattelulomake, joka jaettiin 10:lle lukuvuonna 1995–1996 toiminnassa olevalle Omaura-projektille. Taustatiedoista tutkimuksessa käytettiin vain tutkimuksessa mukana olleiden 3:n Omaura-projektin taustatietoja.

1. Nimi
2. Ikä
3. Syntymäkunta
4. Kotikunta
5. Huoltajat
6. Isän ammatti
7. Isän koulutus
 - peruskoulu
 - ylioppilastutkinto
 - ammattikoulu
 - opistoaste
 - alempi korkeakoulututkinto
 - ylempi korkeakoulututkinto
8. Äidin ammatti
9. Äidin koulutus
 - peruskoulu
 - ylioppilastutkinto
 - ammattikoulu
 - opistoaste
 - alempi korkeakoulututkinto
 - ylempi korkeakoulututkinto

10. Kerro perheestäsi

Asutko kotona?

Muualla?

11. Sisarukset

Veljiä ___ ikä ___ Sisaria ___ ikä ___
 ikä ___ ikä ___
 ikä ___ ikä ___
 ikä ___ ikä ___

12. Missä kaupunginosassa asut?

13. Oletko muuttanut koulua?

Ei Kyllä
 Kuinka monta kertaa? ___

14. Onko isäsi tai äitisi työtön? (Rengasta oikea vaihtoehto.)

Isä ei kyllä
 Äiti ei kyllä

15. Mitä koulua kävit aikaisemmin?

16. Viimeksi saadun todistuksen numerot:

Äidinkieli ___ A kieli ___
 Matematiikka ___ B kieli ___
 Historia ___ Biologia ___

Keskiarvo ___

(Mikäli on laskettuna todistuksessa.)

II Haastattelulomake 21.10.1995

Oppilaan syyshaastattelulomake

N:o Pvm Koulu
Paikkakunta

I Perhesuhteet ja kasvatus kotona

1. Minkälaiset ovat suhteesi isään?

hyvät
keskinkertaiset
huonot
En osaa sanoa

2. Minkälaiset ovat suhteesi äitiin?

hyvät
keskinkertaiset
huonot
En osaa sanoa

2a. Mikäli kumpikaan vanhempasi ei ole huoltajasi, minkälaiset ovat suhteesi muuhun huoltajaan? Kuka on tämä muu huoltaja? Minkälaiset ovat suhteesi muuhun huoltajaan?

hyvät
keskinkertaiset
huonot
En osaa sanoa

3. Minkälaiset ovat suhteesi sisaruksiin?

hyvät
keskinkertaiset
huonot
En osaa sanoa

Onko tässä asiassa jokin erityinen poikkeus?

Onko eri sisarusten välillä eroa?

Jos on, voit selittää omin sanoin.

4. Kuka on pääasiallinen kasvattaja perheessä?

Isä
Äiti
Molemmat
Muu kasvattaja
En osaa sanoa

5. Mitä mieltä olet saamastasi kasvatuksesta?

Liian vapaa
Sopiva
Liian ankara
En osaa sanoa

6. Ovatko vanhempasi tukeneet koulun käyntiäsi?

Liian vähän
Sopivasti
Liian paljon
En osaa sanoa

II Koulunkäynti ja viihtyvyys koulussa

7. Miten olet tullut toimeen opettajiesi kanssa ala-asteella (ennen Omaura-projektia)?

Hyvin
Keskinkertaisesti
Huonosti

8. Miten olet tullut toimeen opettajiesi kanssa yläasteella (ennen Omaura-projektia)?

Hyvin
Keskinkertaisesti
Huonosti

9. Onko sinua kiusattu koulussa? On Ei

Jos on
Kerran
Joskus
Usein

Onko kiusattu Omauran aikana? On Ei

10. Arvio kouluajasta ennen Omauraa

Mukavaa
Ikävää
En osaa sanoa

11. Arvio kouluajasta Omauran aikana

Mukavaa
Ikävää
En osaa sanoa

12. Tukevatko vanhemmat harrastuksiasi?

Kyllä Ei

13. Kerro! Menikö koulusi jossain vaiheessa pieleen?

Kyllä ___

Ei ___

En osaa sanoa ___

Koska tämä alkoi?

ala-asteella: luokilla 1–3 ___

luokilla 4–6 ___

yläasteella ___ viime vuonna ___

tänä vuonna ___

14. Entä, mitä yritit tehdä asialle? (omin sanoin)

15. Lintsasitko koulusta? Ei Kyllä

Muutamia tunteja silloin tällöin

Muutamia päiviä

1–2 kuukautta

Useita kuukausia

16. Keskeytitkö koulusi kokonaan? Ei Kyllä

17. Mitä pidät Omaura-opettajastasi? Kerro opettajasi ominaisuuksista. Mitä hyvää? Mitä huonoa? Kerro omin sanoin esimerkiksi verrattuna aikaisempiin opettajiisi.

Opettaja 1.

Opettaja 2 (tai ohjaaja)

18. Oletko koulussa enemmän

aktiivinen ___

seuraan opetusta jotenkuten ___

passiivinen ___

en osaa sanoa ___

III Elämänhallinta

19. Alkoholien käytön aloittamisikä ___

En ole käyttänyt ___

20. Alkoholinkäyttö nykyään

Ei lainkaan ___

Muutamia kertoja vuodessa ___

Noin kerran kaksi kuukaudessa ___

Joka viikko ___

Useita kertoja viikossa ___

Juotko itsesi humalaan?

Silloin tällöin ___

Kerran viikossa ___

21. Huumeiden käyttö

En koskaan ___

Kokeillut ___

Käyttänyt ___

22. Onko sinulla esiintynyt rötöksiä?

Ei ___

Näpistyksiä ___

Ilkivaltaa ___

Pahoinpitelyjä ___

Muita suuria rötöksiä ___

23. Kuinka monta hyvää ystävää sinulla on? ___

24. Onko sinulla ystäviä mielestäsi

Liikaa ___

Liian vähän ___

Sopivasti ___

25. Onko sinulla tyttö- tai poikaystävää

On ___

Ei ___

26. Tunnetko itsesi masentuneeksi?

Usein ___

Joskus ___

En koskaan ___

En osaa sanoa ___

27. Oletko tuntenut itsesi viime aikoina yksinäiseksi?

Usein ___

Joskus ___

En koskaan ___

En osaa sanoa. ___

28. Onko elämässäsi tapahtunut jokin suuri muutos?

a. Läheisesi kuolema ___

b. Läheisesi tai oma vakava sairaus ___

c. Muu kriisin aiheuttanut

tapahtuma ___

Milloin nämä sattuivat?

Miten vaikuttivat sinuun?

**IV Suhtautuminen koulutukseen,
työhön ja ammatinvalintaan**

29. Oletko ollut koskaan työssä?

En koskaan ___
TET-harjoittelussa ___
Kesätöissä ___ kesää
Muussa työssä n. ___ kk.

30. Mikä on toiveammattisi? Jos et osaa sanoa aivan tarkasti niin, mitä haluaisit tehdä, jos saisit valita aivan vapaasti?

31. Miksi haluaisit juuri siihen ammattiin?

32. Mihin ammattiin sinulla on omasta mielestäsi edellytyksiä?

33. Mitkä ovat vahvat puolesi?

34. Haluatko jatkaa lukiossa? ___
Ammatillisessa oppilaitoksessa? ___
Mennä heti työhön? ___
En osaa sanoa? ___

35. Haluatko mieluummin tehdä työtä ___
vai elää työttömyyskorvauksella ja olla vapaa? ___

36. Tiedätkö vielä mitään tiettyä koulutusalaan, johon haluaisit mennä koulun jälkeen?

V Vapaa aika

37. Kerro, miten vietät päiväsi? Kerro aivan tavallisesta päivästä. Millainen se on sinulla?

38. Mitä teet viikonloppuisin?

39. Mitkä ovat mieliharrastuksiasi?

40. Kuulutko mihinkään urheilu-, nuoriso- tai muuhun järjestöön tai oletko koskaan kuulunut?

Kyllä ___ Ei ___
1. Järjestön nimi
2. Järjestön nimi
3. Järjestön nimi

III Haastattelulomake 5.11.1995

Vanhempien haastattelulomake

Äidin nimi
Isän nimi
Koulu
Paikkakunta
Oppilaan nimi

1. Minkälaiseen elämäntilanteeseen tämä lapseni syntyi?

(Kerro vapaasti, mitä muistat tilanteesta, lapsen odotusajasta noin 2 ikävuoteen).

2. Mikä oli tyypillistä lapselleni 1–3-vuotiaana? (Kerro vapaasti varhaislapsuus: vauvaikä, lapsen opettelu kävelemään, syömään jne. uhmaikä, kyselyikä ym.).

3. Miten asiat sujuivat lapsella ennen kouluikää?

4. Miten koulun alku sujui, 1–2-luokat?

5. Minkälaisia olivat ikävuodet 9–12?

6. Miten sujui yläaste koulussa ennen Omauraa ja murrosikä kotona?

7. Miten lapsenne koulu ja kotona olo ovat sujuneet tämän syksyn aikana?

8. Minkälaisia arvoja noudatatte lapsen kasvatuksessa?

9. Miten rahat riittävät perheessänne? Puuttuuko teiltä jotakin mielestänne välttämätöntä?

10. Montako huonetta teillä on? ___
Asunnon neliömäärä ___
henkilömäärä ___

11. Tähän ei ole pakko vastata. Millaiset välit teillä on avioliitossanne?

12. Minkälaiset ovat sisarusten väliset suhteet?

13. Mitä toivotte lapsenne tulevaisuudelta?

14. Minkälaiset ovat suhteenne sukulaisiin, naapureihin jne. ?

Onko teillä ystävperheitä vai ovatko isällä ja äidillä eri ystävät?

15. Mitä muuta haluatte kertoa?

IV Haastattelulomake 1.5.1996

Oppilaiden keväthaastattelulomake

Nimi _____

Paikkakunta _____

I Tausta ja kotitilanne

1. Miten viihdyt kotona nykyään? Millainen fiilis sinulla on? Kerro vapaasti!

1a. Mikä on mahdollisesti esteenä sille, ettet viihdy.

1b. Onko tässä asiassa mielestäsi tapahtunut muutosta Omaura-vuoden aikana?

Perhe

2. Ovatko vanhempasi eronneet?

Kyllä ___ Ei ___

Jos ovat

2a. Minulla on äitipuoli kodissa,
jossa asun ___ eri taloudessa ___

2b. Minulla on isäpuoli kodissa,
jossa asun ___ eri taloudessa ___

2c. Olen tavannut eri taloudessa asuvaa äitiäni/
isääni viimeisen kahden vuoden aikana

säännöllisesti ___
silloin tällöin ___

en tapaa lainkaan ___

2d. Minulla on veli- tai sisarpuoli ___ ei ole ___

2e. Muuta kerrottavaa. Minkälaiset välit sinulla on mahdolliseen isä-, äiti-, veli-, sisarpuoleesi?

2f. Kerro vapaasti, miten sinulla menee uusperheessä?

3. Käyttävätkö isäsi ___ tai äitisi ___ mielestäsi liikaa alkoholia?

Jos käyttävät, miten tämä ilmenee?

3a. Esiintyykö kodissasi väkivaltaa?
Kyllä ___ Ei ___

3b. Jos esiintyy. Haluatko kertoa, keiden välillä ja miten se ilmenee?

II Koulunkäynti ja viihtyvyys koulussa

4. Miten viihdyt koulussa tällä hetkellä?

4a. Mikä on kivaa?

4b. Mikä on tylsää?

4c. Mistä johtuu, ettei koulu maistu?

5. Miten tämä vuosi on sujunut opettajien kanssa?

III Elämän sujuminen ja normit

6. Miten elämäsi sujuu tällä hetkellä?

6a. Onko alkoholin käyttösi tämän vuoden aikana verrattuna viime vuoteen

lisääntynyt ___

vähentynyt ___

En osaa sanoa ___

6b. Oletko tänä vuonna juonut itsesi humalaan?

Kyllä ___ En ___

7. Oletko tämän vuoden aikana käyttänyt huumeita ___
kokeillut ___
en lainkaan ___

8. Onko sinulla tämän vuoden aikana esiintynyt rötöksiä?

Ei ___ Kyllä ___

8a. Näpistyksiä ___
Luvatonta ajoneuvon käyttöä ___
Ilkivaltaa ___
pahoinpitelyjä ___
Muuta ___

9. Onko sinulla tyttö/poikaystävää?

Kyllä ___ Ei ___

9a. Onko sinulla ollut koko tämän lukuvuoden sama tyttö/poikaystävä?

On ___ Ei ___

9b. Miten tyttö/poikaystävä on vaikuttanut elämääsi?

10. Millainen on mielialasi? Oletko etupäässä iloinen, siltä väliltä vai masentunut? Kerro, mitä sinusta on tuntunut viime aikoina.

11. Onko Omaura-vuotesi aikana elämässäsi tapahtunut jokin mielestäsi suuri muutos? Mikä ja miten se vaikutti sinuun?

IV Tulevaisuuden suunnittelu ja yhteisvalinta

12. Miten yhteisvalinta onnistui kohdallasi?

12a. Koitko tilanteen
vaikeana ___
helppona ___
En osaa sanoa ___

13. Mihin opintoihin pyrit?

I _____
II _____
III _____

13a. Oletko valintoihisi tyytyväinen, vai olivatko nämä valinnat enemmän vielä valintoja, jotka oli pakko tehdä, kun jotain piti valita?

13b. Menisitkö kuitenkin mieluummin suoraan työhön, jos saisit työtä ja voisit päättää itse vapaasti asiasta?

V Vapaa aika

14. Onko vapaa-ajan käyttösi muuttunut Omaura-projektin aikana? Miten?

14a. Onko sinulla uusia harrastuksia viime kesän jälkeen?

14b. Mitkä kaksi asiaa ovat hausimpia vapaa-aikanasi?

I _____
II _____

14c. Oletko saanut Omaura-projektin aikana uusia ystäviä?

15. Mitkä ovat tärkeimmät ihmissuhteesi tällä hetkellä?

15a. Miksi juuri nämä ihmiset ovat sinulle tärkeitä?

V Haastattelulomake 28.1.1996

Opettajien haastattelulomake

Koulu
Oppilaan nimi

1. Mahdolliset oppimis-, luki- ym. vaikeudet.

2. Onko erityisvaikeuksia matematiikassa?

3. Onko erityisvaikeuksia kielissä?

4. Miten oppilas on edistynyt Omaura-luokassa?

5. Miten oppilas käyttäytyy koulussa?

Sukulaisen luona. Kenen? __

Tuttavan luona __

6. Suhtautuminen luokkatovereihin.

7. Mikä näistä tyyppittelyistä sopisi parhaiten?

johtaja/"valti" __

seurailija __

pelle/huvittaja __

häirikkö __

syrjäänvetäytyjä __

syrjitty __

vaikea sanoa __

jokin muu määrittely __

8. Miten oppilas sijoittuu mielestäsi seuraavalla
janalla?

AVOIN _____ SULKEUTUNUT

9. Onko poissaoloja?

Ei lainkaan __

Joitakin tunteja __

Päiviä __

Viikkoja __

10. Mikä tai mitkä 1–3 asiaa ovat suurimmat
vaikeudet tällä oppilaalla?

11. Mitkä ovat 1–3 positiivisinta asiaa tämän oppi-
laan kohdalla?

2. Kuinka usein tapaat vanhempiasi, jollet asu
heidän kanssaan (isää/äitiä)?

Joka päivä __

Joka viikko __

Muutaman kerran kuukaudessa __

Harvemmin __ Miten usein __

3. Miten usein tapaat sitä vanhempaasi, joka ei asu
kodissasi, jos asut toisen vanhempasi kanssa?

Joka päivä __

Joka viikko __

Muutaman kerran kuukaudessa __

Harvemmin __

Miten usein? __

4. Onko perheessäsi tapahtunut Omaura-vuoden
jälkeen muutoksia? (esimerkiksi avioero, uusi isä-
tai äitipuoli on muuttanut kotiin tai muutoin
tullut kuvaan mukaan, sinulle on syntynyt uusi
sisar tai veli tai sisar- tai velipuoli jne.)

5. Minkälaiset ovat nyt suhteesi seuraaviin perheen
jäseniin? Onko tilanteessa mielestäsi tapahtunut
muutosta aikaisempaan verrattuna? (Ei tarvitse
muistaa sitä, mitä vastasit tähän kysymykseen edel-
lisellä kerralla.)

Välit isän kanssa __

Välit äidin kanssa __

Välit sisarusten kanssa __

(Jos jonkun sisaruksen kanssa on erityiset hyvät tai
huonot välit, voit kertoa siitä erikseen.)

Välit veli- tai sisarpuoliin __

VI Haastattelulomake 1.8.1997

Oppilaiden haastattelulomake syksyllä 1997

Nimi

Paikkakunta

I Kotitalanne

1. Asutko kotona?

Kyllä __ Ei __

1a. Jollei, missä asut?

Yksin __

Tyttö-/poikaystävän/kaverin kanssa __

II Koulu ja opiskelu

6x. Oletko joskus kouluaikana osallistunut LUKI-
opetukseen?

Kyllä __ Ei __

Milloin? __

6. Oletko tällä hetkellä?

- a) koulussa kymppiluokalla? ___
muutoin koulussa ___
- b) opiskelemissa ___
Missä? (oppilaitoksen nimi) ___
- c) töissä ___
Missä? (työpaikka tai työpaikat) ___
- d) työttömänä ___
Mistä lähtien? ___
työttömänä useammassa jaksossa? ___
- e) Mitä muuta kerrottavaa tästä? ___

7. Miten viihdyt opinnoissasi? ___

7a. Pärjäätkö mielestäsi opinnoissasi nykyään Omaura-vuoteen verrattuna?

- paremmin ___
huonommin ___
samalla tavalla ___

7b. Mikä oli keskiarvosasi keväällä (suunnilleen) ja myös mahdollinen muu arviointi opiskelustasi?

7c. Mitä pidät työssä tai työttömänä olemisesta?

8. Mikä on nykyisessä opiskelussasi mukavaa esimerkiksi verrattuna aikaisempaan koulu-opiskeluun?

8a. Mikä on ikävää?

9. Miten tulet toimeen opettajien kanssa?

- Enimmäkseen hyvin ___
Enimmäkseen keskinkertaisesti ___
Enimmäkseen huonosti ___

10. Pinnaatko koulusta?

- Kyllä ___ En ___
- Tunteja ___
Päiviä ___
Viikkoja ___
Vielä pitempiä aikoja ___
Olen keskeyttänyt ___

III Elämänhallinta

11. Miten elämäsi sujuu tällä hetkellä?

12. Onko alkoholin käyttösi Omaura-vuoden jälkeen

- lisääntynyt ___
vähentynyt ___
pysynyt ennallaan ___
En osaa sanoa. ___

12a. Oletko peruskoulun jälkeen juonut itsesi humalaan?

- Kyllä ___ En ___

13. Oletko peruskoulun jälkeen (viimeisen noin yhden vuoden aikana)?

- käyttänyt huumeita ___
kokeillut ___
en kumpaakaan ___

14. Onko sinulla peruskoulun jälkeen (viimeisen noin yhden vuoden aikana) esiintynyt rötöksiä?

- Kyllä ___ Ei ___

14a. Näpistyksiä ___

- Luvatonta auton käyttöä ___
Ilkivaltaa ___
Pahoinpitelyjä ___
Muuta ___

Ilmoita myös, kuinka monta kertaa näitä on esiintynyt! ___

14b. Onko poliisi saanut tietää rikkomuksistasi?

15. Onko sinulla tyttö/poikaystävää?

- Kyllä ___
Ei ollenkaan ___
Ei tällä hetkellä ___

15a. Kuinka kauan olette seurusteleet? ___

15b. Miten tyttö/poikaystävä on vaikuttanut elämääsi? ___

16. Montako ystävää sinulla on nykyään? ___

16a. Montako vanhaa ystävää on säilynyt? __

17. Millainen on mielialasi? Oletko etupäässä iloinen, siltä väliltä vai masentunut? Kerro miltä sinusta on tuntunut viime aikoina.

IV Tulevaisuuden suunnitteluun ja ammatinvalintaan liittyvät asiat

18. Mihin työhön pyrit valmistuttuasi(ammattisi)?

tai mikäli et vielä ole ammattikoulutuksessa tai aiot vaihtaa ammattia

18a. Mikä on toiveammattisi eli mihin aiot pyrkiä?

18b. Miten päädyit valitsemaan tämän ammatin, johon opiskelet nyt tai mihin olet hakeutumassa?

18c. Vastaako nykyinen opiskelulinja ammattitoiveitasi?

18d. Jollei, mitä haluaisit tehdä mieluummin?

19. Luuletko saavasi koulutustasi vastaavaa työtä valmistuttuasi?

Kyllä __ Ei__

V Vapaa-aika ja ihmissuhteet

20. Mitä harrastat nykyään?

21. Mitkä näistä harrastuksista ovat uusia eli tulleet mukaan koulun jälkeen siis noin vuoden sisällä?

22. Oletko omasta mielestäsi kasvanut ja kehittynyt viimeisen vuoden aikana (vastaus kaikkiin kohtiin)?

Opiskelussa __
Suhtautumisessa vanhempiisi __
Suhtautumisessa kavereihin __
Suhtautumisessa tyttö/poikaystävään __
Suhtautumisessa opettajiin __
Elämänhallinnassa __
Ammatinvalinta on selkiintynyt __
Tunne-elämän tasapainottumisen osalta __

23. Itseluottamukseni on peruskoulun päättymisen jälkeen

- a. kasvanut __
- b. pysynyt ennallaan __
- c. laskenut __
- d. En osaa sanoa. __

24. Mitä muuta haluaisit kertoa itsestäsi?

Liite. Oppilaiden elämänviivat

18.7.1997

Oppilaiden elämänviivat

Ohje:

Piirtäisitkö tähänastisesta elämästäsi elämänviivan. Jos elämäsi menee tasaisesti ilman mitään suurempia muutoksia, suuntaan tai toiseen, viiva on suunnilleen vaakasuora. Jos taas elämässäsi on myönteisiä huippuja, ovat ne ylöspäin meneviä kumpuja tai piikkejä. Vastaavasti silloin, kun on vastoinkäymisiä tai elämä tuntuu muutoin ikävältä, nämä ajankohdat merkitään alaspäin menevillä käyrillä tai piikeillä.

Näistä muutoksista haluaisin mielelläni lyhyen kertomuksen. Muutaman lauseen kuvauksen siitä, mitä on tapahtunut ja miltä se on sinusta tuntunut. Sekä viivan, että kuvauksen voit esittää aivan vapaasti. Näitä asioita en luonnollisesti tule kertoamaan kenellekään. Käytän niitä ainoastaan tutkimuksessani.

A. Elämänviiva

B. Edelliseen liittyvä kertomus

VII Haastattelulomake 15.4.2001

Oppilaiden haastattelulomake keväällä 2001

Nimi _____

Paikkakunta: koulu__ Nyt __

Osoite _____

Puh./GSM _____ Fax _____

Email _____

I Kotitilanne

1. Asutko kotona? Kyllä __ Ei __

1a. Jollei, missä asut?

Yksin__

Tyttö/poikakaverin kanssa __

Avoliitossa __/ __lähtien

Avoliitossa __/ __ lähtien

Sukulaisen luona __Kenen __

Tuttavan luona __

2. Esiintyikö lapsuudenkodissasi

a) liiallista alkoholin käyttöä (melko tiheää humalajuomista)?

Isän kohdalla Ei __ Kyllä __

Äidin kohdalla Ei __ Kyllä __

b) Oliko perheessänne mielestäsi vakavia mielenterveysongelmia?

Isän kohdalla Ei __ Kyllä __

Äidin kohdalla Ei __ Kyllä __

3. Kuinka usein tapaavat vanhempiasi tai pidät muutoin yhteyttä heihin? (jollat asu heidän kanssaan)

Joka päivä __

Joka viikko __

Muutaman kerran kuussa __

Harvemmin __

Miten usein? __

4. Miten usein tapaavat vanhempasi, joka ei asu kodissasi? Silloin, kun asut toisen vanhempasi kanssa.

Joka päivä __

Joka viikko __

Muutaman kerran kuussa __

Harvemmin __

Miten usein? __

5. Kerro minkälaiset ovat suhteesi nykyään

isään __

äitiin __

sisaruksiin? __

6. Onko sinulla oma perhe? On __ Ei __

Oletko avioliitossa __

avoliitossa __

seurustelet __

7. Onko sinulla lapsia? Poika __ Tyttö __

II Opiskelu

8. Oletko valmistunut __ pvm.

ammattinimike _____

ammattillisesta oppilaitoksesta ____

opistosta ____

ammattikorkeakoulusta ____

9. Oppilaitoksen nimi _____

10. Suoritetun tutkinnon nimi _____

11. Tyytyväisyys suoritettuun tutkintoon

Erittäin tyytyväinen __

Melko tyytyväinen __

En osaa sanoa __

Jokseenkin tyytymätön __

Erittäin tyytymätön __

12. Ovatko opintosi keskeytyneet?

Milloin (lukukauden tarkkuudella, esimerkiksi kevät 1997 jne.)? Millä linjalla?

Missä oppilaitoksessa?

1. _____

2. _____

3. _____

13. Haluatko lähitulevaisuudessa vaihtaa ammattiasi ja/tai opiskella johonkin muuhun ammattiin?

Kyllä __

Ei __

III Työssä käyminen

14. Oletko sijoittunut tutkintosi jälkeen tutkinnon edellyttämälle ammattialalle?

Kyllä ___ Ei ___

15. Nykyinen työpaikkasi? _____

16. Mitkä ovat tehtäväsi? _____

17. Työsuhteeni on

a) vakinainen ___

b) määräaikainen ___

18. Olen työhöni

Erittäin tyytyväinen ___

Melko tyytyväinen ___

En osaa sanoa ___

Jokseenkin tyytymätön ___

Erittäin tyytymätön ___

19. Luettele muistinvaraisesti aikaisempia työsuhteitasi ja työssäoloaikoja vuoden 1998 alusta lähtien

20. Oletko työtön tällä hetkellä?

Olen ___ En ole ___

Mikäli et ole työtön, siirry kysymykseen 22.

21. Mistä lähtien olet ollut työttömänä?

22. Kerro mahdollisista aikaisemmista työttömyysjaksoista

IV Elämän hallinta

23. Miten tyytyväinen olet elämääsi tällä hetkellä?

Erittäin tyytyväinen ___

Melko tyytyväinen ___

En osaa sanoa ___

Jokseenkin tyytymätön ___

Erittäin tyytymätön ___

24. Millaista on alkoholinkäyttösi nykyään?

Käytän alkoholia ___

En ollenkaan ___

Muutaman kerran vuodessa ___

1–2 kertaa kuukaudessa ___

Muutamia kertoja viikossa ___

Joka päivä ___

Tapanani on juoda itseni humalaan

Kyllä ___ Ei ___

25. Käytän huumeita jatkuvasti

Kyllä ___ Ei ___

Käytän huumeita hyvin harvoin

Kyllä ___ Ei ___

Olen käyttänyt aikaisemmin huumeita, mutta en käytä enää. ___

En käytä nyt enkä ole aikaisemminkaan käyttänyt huumeita. ___

26. Onko sinulla viimeisen kahden vuoden aikana esiintynyt rötöksiä

Kyllä ___ Ei ___

Jos vastauksesi on ei, siirry kysymykseen 28.

27. Onko rötöksesi ollut jokin näistä? Kruksaa oikea vaihtoehto/vaihtoehdot:

Näpistyksiä ___

Luvatonta auton käyttöä ___

ilkkivaltaa ___

Pahoinpitelyjä ___

Huumausainerikos:

hallussapito ___

Muu huumausainerikos ___

Muu rikos, mikä?

27a. Oletko saanut tuomion?

Kyllä ___ Ei ___

Jos olet, millainen tuomiosi oli?

V Ihmissuhteet, vapaa-aika ja tulevaisuuden suunnitelmat

28. Kuinka monta ystävää sinulla on nykyään? ___

Näistä on ns. sydänystäviä ___

29. Millainen on mielialasi ?

Olen etupäässä iloinen ___

melko iloinen ___

siltä väliltä ___

melko surullinen ___

surullinen ___
Olen masentunut ___
En osaa sanoa ___

30. Mitä sanoisit mielenterveydestäsi?

Olen mielestäni normaali. Ei mitään erityistä ongelmaa. ___
Minulla on mielestäni mielenterveysongelmia. ___
En osaa sanoa? ___

31. Minulla on seuraavanlaisia ongelmia

Olen hyvin usein masentunut
Kyllä ___ Ei ___
Minulla on häiritseviä pelkotiloja
Kyllä ___ Ei ___
Jännitän paljon muiden ihmisten seurassa
Kyllä ___ Ei ___
Mitä muuta voin kertoa tuntemuksistani?

32. Mitä harrastat nykyään?

33. Kuka tai ketkä ovat elämäsi tärkeimpiä henkilöitä tällä hetkellä?

34. Millainen on mielestäsi ns. sosiaalinen tyyppisi opiskelu/työelämässä nykyään?

a) Johtaja ___
b) Seurailija ___
c) Hiljainen ja syrjään vetäytynyt ___
d) Vitsinikkari, virkistystilaisuuksien järjestäjä ___
En osaa sanoa ___

35. Tulevaisuuden suunnitelmasi (esimerkiksi opiskelu, työ, perhe jne.).

VI Asevelvollisuuden suorittaminen

36. Olen suorittanut asevelvollisuuden ___
vuosi ___
Minut on vapautettu asevelvollisuudesta ___
Asevelvollisuuden suorittaminen keskeytyi ___
vuosi ___
Syynä keskeytymiseen oli mielestäni

37. Kuinka pitkä asepalveluksesi oli?

6 kuukautta ___
9 kuukautta ___
Siviilipalvelus 13 kuukautta ___

38. Kerro lyhyesti asevelvollisuuden suorittamisesta esimerkiksi

Viihtyminen armeijassa
Rangaistiinko sinua armeijassa oloaikana?
Kyllä ___ Ei ___
Jos vastauksesi on kyllä, mitä tapahtui?

VII OMAURA-projektin merkitys

39. Mitä Omaura-vuoden aikaiset työssäolojaksot ovat merkinneet sinulle? Kerro hyvät ja huonot puolet tavalliseen luokkaopetukseen verrattuna.

40. Kuinka paljon arvioit Omaura-vuodella olleen merkitystä?

a) Elämänurasi kannalta
(opinnot ja/tai työ)
Paljon ___
Jonkin verran ___
En osaa sanoa ___
Ei juuri lainkaan ___
Ei ollenkaan ___

b) Elämänhallinnalle
Paljon ___
Jonkin verran ___
En osaa sanoa ___
Ei juuri lainkaa ___
Ei ollenkaan ___

41. Jos saisit kehittää Omaura-projektia, mitä kehittäisit tai mitä muuttaisit?

VII Mitä muuta haluat kertoa?

42.

VIII Lisäkysymykset

42. Mistä luulet koulun käyntiin ja nuoruuden kehitykseen liittyvien vaikeuksiesi johtuneen? Kerro ihan vapaasti, mitä mieltä sinä itse olet tästä asiasta.

42a. Mitä vikaa on mielestäsi tavallisessa peruskoulussa (vuodet ennen Omaura-projektia)?

43. Onko elämässäsi tapahtunut mielestäsi ratkaiseva käänös

parempaan suuntaan ___

Mistä lähtien? ___

huonompaan suuntaan ___

Mistä lähtien? ___

En osaa sanoa ___

KIITOS!

VIII Haastattelulomake 27.5.2001

Opettajan haastattelulomake keväällä 2001

Nimi

Osoite

Puh. _____ GSM

Koulu, jossa nyt opetat

1. Toimitko vielä Omaura-luokan opettajana?

Kyllä ___ Ei ___

2. Kuinka kauan olet yhteensä ollut Omaura-opettajana?

Vuodesta ___ lähtien. Yhteensä ___ vuotta.

3. Olen pitänyt työstäni Omaura-opettajana, koska

4. Huonoja puolia Omaura-opettajana toimimisessä:

5. Omaura-opettajana oleminen kuluttaa enemmän kuin tavallinen työ opettajana/erityisopettajana?

Kyllä ___ Ei ___

Sytä edelliseen

6. Jos voisit muuttaa Omaura-opettajan työtä, tai työskentelyolosuhteita, mitä muuttaisit?

7. Mitä Omaura-oppilas oppii erityisesti juuri työjaksojen aikana?

8. Jos saisit muuttaa perinteistä peruskoulua, mitä muuttaisit?

9. Miten Omaura-oppilas mielestäsi onnistuu jatko-opinnoissa verrattuna ns. tarkkislaisiin ja toisaalta normaaliopetuksessa olleisiin?

10. Haluaisitko kertoa jotain muuta kokemuksistasi Omaura-opettajana?

(Halutessasi voit jatkaa mitä tahansa vastausta tyhjään tilaan tai erilliselle paperille.)

Opetusministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2005 ilmestyneet

- 1 Kohti tutkimuslähtöisen yrityksen määritelmää
- 2 Opetusministeriön tulossuunnitelma 2005
- 3 ESR-hankkeet alueellisen osaamisen kehittämisessä – vaikutukset Satakunnan, Päijät-Hämeen ja Keski-Suomen maakunnissa. Väliraportti II
- 4 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2006–2009
- 5 Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin arviointi
- 6 Esteetön opiskelu yliopistoissa
- 7 Perustietoja ammattikorkeakoulusta
- 8 Audiovisuaalisen politiikan linjat
- 9* Staying Power to Finnish Cultural Exports – The Cultural Exportation Project of the Ministry of Education, the Ministry for Foreign Affairs and the Ministry of Trade and Industry
- 10 Opetusministeriön toimintakertomus 2004
- 11 Audiovisuaalisen alan verkko- ja virtuaalipalveluiden kartoitus 2004–2005
- 12 Yliopistot 2004
- 13 Universities 2004
- 14 Universiteten 2004
- 15 Koulutus ja kulttuuri 2004, Opetusministeriön vuosikatsaus
- 16 Tutkimus väestön liikuntakyvyn, liikuntahalun ja liikuntataitojen edistäjänä. Liikuntatutkimuksen suunta vuoteen 2010
- 17 Utbildning och kultur 2004, Undervisningsministeriets årsöversikt
- 18 Education and Culture 2004, Ministry of Education Annual Report
- 19 Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu; Oppilaskunnan ohjaavan opettajan opas
- 20 Aikuiskoulutuksen vuosikirja; Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2003
- 21 Tohtorit, tiedepolitiikka ja työmarkkinat; Tutkijankoulutus Suomessa 1950-luvulta tutkijakoulujen aikaan
- 22 Koe-eläintoiminnan yhteistyöryhmä (KYTÖ); Toimintakertomus 2001–2004
- 23 Ammattikorkeakoulut 2004; Taulukoita AMKOTA-tietokannasta Yrkeshögskolorna 2004; Tabeller ur AMKOTA-databasen
- 24 Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2003
- 25 Noste-ohjelma vuonna 2004; Vuosiraportti 2004
- 26 Yliopistotilastot; Taulukoita KOTA-tietokannasta
- 27 Universitetsstatistik 2004; Tabeller ur KOTA-databasen 2004
- 28 Aikuiskoulutuksen alueelliset toimenpideohjelmat
- 29 Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma
- 30 Selvitys tietoteollisuuden lisätoimenpideohjelman toteutumisesta ja tuloksista yliopistoissa
- 32* Opetusministeriön tuottavuusohjelma 2006–2010

* Ei painettu, vain verkossa

Julkaisut sähköisenä osoitteessa www.minedu.fi/julkaisut

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 952-485-024-9 (nid.)
ISBN 952-485-025-7 (PDF)
ISSN 1458-8110